ЗМІСТ:

В. ВИННИЧЕНКО: Чужі люде. Пєса на 5 розділів 3

О. ГРУШЕВСЬКИЙ: Поетична творчість П. Куліша (далї) .. 72

П. КАПЕЛЬГОРОДСЬКИЙ: З тюремних мотивів 89

О. БУДЯК: Записки учителя (далї) 91

АПОЛІНАРІЙ НОВАК: Подвійна зрада (Канадійське оповіданє) 105

М. ГРУШЕВСЬКИЙ: На українські теми: Видавнича кріза 108

ДМ. ЙОС: Гості 117

Л. ДІБРОВА: Музика 118

Л. ЛОЗИНСЬКИЙ: Теократичні змагання на нашім грунті ... 119

ЕНСТЕЙ: Чому я перестав писати повісти, пер. В. Доманицького 133

М. ШАПОВАЛ: З білоруських поетів:

АЛЬЯШ ЛЄВЧИК: Ой, тяжко 141

ЯШ КРАПІВА: Грайка (сонїка) 141

МИХАЙЛО ЖУК: Ілюстровані твори Ів. Котляревського ... 142

ЕРМАН БАНГ: Її Високість (новеля), пер. М. Левицького (кінець слїд.) 146

М. ГЕХТЕР: З українського життя 161

Л. ЦЕГЕЛЬСЬКИЙ: З австрийської України 177

Л. ЛЕВИЦЬКИЙ: За границею 192

Бібліографія 200

Книжки надіслані до редакції .. 207

Справозданє з будови надгробка Мик. Ковалевському

Оголошення.

Зміст XI кн. ЛНВістника.

1909.

РІЧНИК XII. ТОМ XLVIII.

КНИЖКА X. ЗА ЖОВТЕНЬ.

ПРИВАТНА БІБЛІОТЕКА
ОСИПА І АНАСТАЗИЇ КОЧАН
ЗДА

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

ЛЬВІВ-КИЇВ.

З друкарнї Наукового Тов. ім. Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Generated on 2015-07-21 19:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Жертвуйте на памятник Шевченка у Київі!

Жертви слати на книжечку
Краєвого Союза кредитового у Львові, ч. 5555.

Нові книжки!

Іван Франко: Великий шум, повість . . . . . 1 К 40 с.
„ „Украдене щастє", пєса на 5 дій . . . . . — „ 56 „
„ Лис Микита опр. . . . . 1 „ 30 „
„ Анна Русинка, королева Франції, брош. 40 с., опр. — „ 80 „
„ Фльорентийські ночи . . . . . 1 „ — „
Василь Мова (Лиманський): Старе гнїздо й молоді птахи. Драматичні образки . . . . . 2 „ 24 „
Генріх Ібсен: Нора або хатка ляльки. Драма в 3-х актах. Переклала Марія Грушевська . . . . . — „ 42 „
Рудольф Єрінґ: Боротьба за право . . . . . 1 „ — „
А. Оляр: Від монархії до республіки (сторінка з історії французької революції) . . . . . — „ 40 „
М. Грушевський: З біжучої хвилї, статї на теми дня 1905—6. 1 „ 20 „
„ Байда Вишневецький в поезії й історії . . — „ 70 „
„ Вол. Антонович. Основні ідеї його творчости і діяльности . . . . . — „ 35 „
Спиридон Черкасенко: Хвилини. Збірка поезій . . . . . — „ 56 „
Марко Вовчок: Посмертні оповідання (що не війшли в попередні збірки): Дяк, Пройдисвіт, Лист з Парижа, Як Хапко солоду відрік ся, Гайдамаки (вийде небавом).
Ол. Грушевський: З сучасної української літератури. Нариси і характеристики . . . . . 2 „ 24 „
М. Лозинський: Польська народова демократія, нове вид. . 1 „ 40 „
С. Ковалїв: Похресник і інші оповіданя . . . . . 2 „ 20 „

Головний склад в книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка, Львів, Ринок ч. 10.

Вже вийшла:

Проф. Мих. Грушевський:

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КОЗАЧИНИ

частина перша — до р. 1625

(VII том Історії України-Руси, що становить замкнену окрему цїлість).

Зміст: Східно-полуднева Україна в XV—XVI вв. Початки козачини. Зріст і орґанїзація козачини в передостанніх десятилїтях XVI в. Перші козацькі війни. Східна Україна і козачина на порозї XVII в. Соціальне значінє козацтва. Політичні обставини перших десятилїть XVII в. і їх вплив на зріст і розвій козачини. Козачина в службі національних українських змагань. Київський освітний рух і відновленнє православної єрархії. Від Хотина до Курукова.

Ціна 8 кор.

Замовляти в Книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, Ринок ч. 10.

Тамже можна мати **нові оправи** для Історії України-Руси проф. Грушевського: **в елеґантнім півшкірку** (Halbfranz), **в оріґінальними** [illegible] гербами [illegible] і написями, компонованими з українськи[illegible] [illegible] **Ґ. Прусицького**; ціна 14 кор. за оправу [illegible]

Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ПРИВАТНА БІБЛІОТЕКА
ОСИПА І АНАСТАЗИЇ КОЧАН
ЗДА

РІЧНИК XII ТОМ XLVIII

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

ЖОВТЕНЬ—ГРУДЕНЬ—1909

Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

891.7905
LIN
V. 12
no 10-12

В. ВИННИЧЕНКО.

Чужі люде.

Пєса на 5 розділів.

РОЗДІЛ 1.

Робітничий „пункт“, — широкий пляц на горі. Просто видно внизу велику річку, луги, гаї і вершечки сільських церквів. Права стіна — деревяна будівля. Одна половина її, що ближче до глядачів, має стіну, а друга тільки покрівлю. В стіні двері, над дверима прибита табличка з надписом „фельдшер“. Біля дверей фельдшерської лежать коло клунків Ганя, дядько Самійло, Теклюся. Д. Самійло — низенький, сивенький, широкий, плескуватий ніс, маленькі очі, кошлатенька борідка. В лиці хитрість і влесливість загнаної долею людини. Лагодить постоли. Ганя смуглява, дуже гарненька молоденька дівчина. Носить білу хусточку, чорну спідницю і чорну дзвіночком кохточку. В чорних черевичках на босу ногу. Вишиває. Зліва ґрупа з Душі, дядька Палькарася і Чиркуна. Біля їх дві постати сплять. Трохи далї гурт робітників. Лежать усї в ріжних позах. Між ними Тимошка, білявий, жвавий парубчак, Тетяна — гостроpиса дївчина. Всї одягнені убого, брудно, майже всї босі. Лиця засмажені, чорні. Гурт співає не дуже голосно *).

Ганя (*часто озиралась, нїби когось виглядаючи. Помалу встає, потягаєть ся і складає шитво*).

Дядько Самійло (*зиркаючи на неї*). Засидїлась.

Ганя. Ая. Піду трохи... Ви тут за Теклюсьою дивіть ся...

Д. Сам. За Теклюсьою нема чого дивить ся. Чого за нею дивить ся? Ая... За кимсь другим аби сї дивив, як слїд... За ким другим. Ая.

Ганя. Ай, тату! Уже почали...

Д. Сам. То й кінчу, як почав... Хе-хе-хе. Як почав, то й кінчу... Що ж маю робити? Кінчу. Ая.

Ганя. А! Не люблю я вже того. Чи я привязана оттут. Піду, трохи ноги розімну та й уже. Нікуди ж не втїчу.

Д. Сам. Та нї, нї, не втїчеш... Тільки чого б його йти, як і сюди можуть прийти.

Ганя. Хто?

Д. Сам. Та той, що бублики продає... Ти ж бубличків хочеш купити?

---

*) Увага автора: Мотиви пісень „Ой, вербо, ти вербо кучерявая“, „Од куріня до куріня“, „Ой, гей, мати“, „У недїлю рано“, „Ой, пане“ можна знайти в збірнику пісень Андрія Конощенка (третя сотня, Видавництво „Вік“) — майже всї співають ся з витяганнем останнїх нот вгору.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ганя (*пильно дивить ся на його нахилену голову*). Ет! (*іде*).

Тимошка (*дивлячись на Ганю*). От біда, хлопці! І де це той Семен чортів подів ся, я вже з ним давно хочу по румочке випить та забіг анахема. Душо! Ти часом не бачила, куди він пішов? Га?.. Чуєш, Душо? От бідна дівка, заклало їй на сьогодня. Слїш, любезная моя? Може б ти пошукала його?

Душа. І без мене знайдуть, не гавкай. (*Дивить ся на Ганю*).

Тим. А тобі й байдуже? Чи ти так зуби заціпила, що й не крикнеш?

Тетяна. Не чіпай, Тимохо, бо очима спалить, ач як дивить ся.

Душа. А ти мовчи там, зараза!

Серед робітників шопіт і потім рвгіт. Всї дивлять ся на Ганю. Вона швидко зиркає на них, потупляють ся і рвучко зникає направо.

Тим. От так карусель! Ха-ха-ха! А бачили, як зиркнула? От тепер буде жалїть ся свому босяку. Ха-ха-ха! Слиш, Душка, твоє діло, говорять, совсьом каюк? Га? Що ж ти так плохо? Не нада поддавать ся! А ще босявка називаєш ся!

Душа. Я хоч босявка та чернявка, а ти білий, як гнида. А будеш приставати, буде морда бита.

Тим. Ге? Та невже? Ой, страшно!

Душа. От тода й засмієш ся на кутнї.

Тим. Ну, пропав я. Прощайте, хлопці, і ви, дївчата. Прощайте, бідна моя головонька. Ой, дядюшка Самійло, хоч би ви вже заступились за мене, сказали своєму зятеви, щоб не вбивав мене. Чуєте, дядько Самійло? (*Серед гурту сміх*),

Д. Сам. (*змішано посміхаючись*). Ая, ая... Чому би не чув? Чую, чую. Адже маю вуха.

Тим. А скажете?

Д. Сам. Сказав би, та зятя не маю... Не маю...

Тим. Як? А Семен? Учора ж сватання було. Он і Душа знає. Правда? (*Сміх*). От зятя матимете, дядьку! ще, мабуть, нїхто з мужиків такого не мав. У книгах запишуть. Щастя ж вам!

Хрін (*хмурий ширшавий*). А що б ти думав, кажуть же люди: хочеш, щоб конї цїлі були, найми до їх злодія. А тут ще сам зять буде.

Тим. Атож! Добро! От тільки бідна Душа що буде робить?

Тетяна (*раптом починає співати, роблячи руками нїби шукає вошей у одежі*).

„Розлука ти розлука...
Трісь!
(*Робить пальцями, немов вбиває щось нїтями*).
Чужая сторона...
Лусь!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Серед робітників сміх. Теклюся починає плакати; вона й ранїйше схлипувала, але тепер голосно стогне й плаче. Д. Сам потїшає її, чось бурмочучи над нею. Зявляєть ся з лїва Чиркун. Понурий, з одвислими щоками, немолодий. Зобачивши його, робітники змовкають і цїкаво слїдкують за ним очима. Чиркун важкою ходою підходить до Душі й д.

Палькарася. Зупинившись, тихо говорить:

— Ну? Нема?

Д у ш а (*сердито*). Кого?

Ч и р к. Кого! Семена, понятно.

Д у ш а. А тобі повилазило?

Ч и р к. І не приходив?

Д у ш а. Нє.

Ч и р к. Та куди ж його чорт заніс!

Д у ш а. Біжи он-там спроси! (*хитає на д. Сам. головою. Несподївано до д. Пальк.*). А ви тоже... Сидять, як статуї, і слова од їх нема. Мужчина тоже називають ся.

Д я д ь к о П а л ь к а р а с ь (*здивовано*). Та чого?

Д у ш а. „Та чого". А ви чого? Сидять над своїми латками. Нарошно мовчала, думала заступлять ся перед мазепами. Нїкакіх! З вами хоч би й бить почали мурляки, так ви б і пальцем не кивнули б... На їхнїх глазах обижають, а вони...

Д. П а л ь к. А ти не обижайсь... Хай обижають, а ти не обижайсь. Вони для того й обижають, щоб ти обидилась.

Д у ш а (*не розуміючи*). Как так?

Д. П а л ь к. А так. Знають, шо буде обидно і обижають. А ти зроби так, шоб тобі не обидно було. От і пропало їхнє дело, а тобі хорошо.

Ч и р к. Шо такоє?

Д. П а л ь к. Та тут її за Семена дражнять босячкою і подобноє тому називають. Она сердить ся, а я говорю, сделай так у себе в серцї, шоб не сердить ся...

Д у ш а. А! Ви говорите!

Ч и р к. Та Семен тут при чому?

Д. П а л ь к. При тому, шо, говорять, будто справдї женить ся на той девушкє.

Ч и р к. Хто говорить?

Д. П а л ь к. Усї... Ну, й сміють ся з Душі. Їй обидно. А я їй, значить, і говорю: када хочеш, шоб спокойно тобі було, сделай спокой у себе в серцї. Да. Самоє первоє дело...

Д у ш а. А! Ви говорите! Лучче б мовчали з вашими словами... „Жéнить ся!" Ну, й пущай жéнить ся... Сволочі! І таки жéнить ся,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

щоб ви знали... А вам в самую морду наплює і нічого ви з ним не зробите! І пропало все!

Чирк. Підожди, не кричи лучче. Ти не сама тут. (*До д. Пальк.*). Дєло з успєхом. Вєрноє.

Д. Пальк. Вєрноє?

Чирк. Лучче буть не може. Только Семена нада безпременно послать. Одному ніззя, нада двох.

Душа. А як же. Так він тобі й піде.

Д. Пальк. Не піде. Тепер не піде. Та й совсьом уже, кажись, нікуди не піде. Одбиваєть ся. Все там сидить. (*Хитає налїво*).

Чирк. Ну, ето ще повидім.

Душа. А шо ж ти йому зробиш? Ну? От візьме найметь ся з ними в яконовію, і шукай. Ну, шо ти йому? Хіба ж ви способні щось крупно сказать йому. Ви ж боїтесь його. Фартовий називаєть ся... Як би я була мужчиною, я б йому показала, як своїх менять на мурлів.

Чирк. Та підожди. Ти б показала. Покажем, как нада буде. (*До д. Пальк.*). В самдєлї казав, шо в екеномію наймать ся будєть?

Д. Пальк. Похоже на то.

Чирк. Хм?

Д. Пальк. Дєло, братїку, погане. Найметь ся. Видно вже зразу. Прощать ся нада нам з ним. Хороший парень, та нада прощать ся.

Чирк. Ну, ето повидім ще.

Душа (*злісно, роздратовано*). „Ето повидім, ето повидім". Що ти повидіш? Ну, шо, говори! Нож йому в серце, от шо нада повидіть. А що?! Не зміняй! Он так і в поліцію може поступить, а ти все будеш видіть. „Повидім".

Д. Пальк. Ну, ти це вже напрасно — поліцію.

Душа. Що напрасно? що напрасно? А ето хіба не...

Чирк. Та замовчиш ти?! Сука!

Душа. Сам ти сука, чого лаєш ся! Сам винуват, а других лаєш!

Чирк. (*здержуючи себе. До д. Пальк.*). Тут нада подумать. Допустить сього ніззя.

Д. Пальк. Е, як закортїло чоловіку, то допустиш.

Душа. Ого! „Закортїло". Мало чого закортїло. Нам тоже кортить.

Чирк. (*зиркає на неї, здержує себе. До д. Пальк.*). Ніззя допустить. Шось нада придумать. Дєло все одно пропало, єжелї не согласить ся піти. Нада, значить, нада вже смотрить, шо б не женив ся.

Д. Пальк. Як же ти його будеш смотрить, як справдї найметь ся з мужиками?

Чирк. Нада з ним наймать ся.

Д. Пальк. (*мовчки пильно дивить ся на його*).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Чирк. Обязательно. Куди он, туди й ми. А все таки не дамо.

Душа. А шо ж! Я наймаюсь.

Чирк. Тібє б лучче не наймать ся. Портиш дєло.

Душа. Ну, це вже ти пойош! Я тоже наймаюсь. Шо я буду тут сама?

Чирк. Тут же Ванька й Полколєна остають ся.

Душа. Поцілуй ся з ними.

Чирк. (*до д. Пальк.*). Тольки я думаю, шо я з ним і так устрою. Аби прийшов.

Д. Пальк. Навряд.

Зліва виходить квасник, кацап з великим бусолом під пахвою напів повним червоним квасом з льодом і шклянками в руках. Кричить:

Квасъ, квасъ, квасъ!
Эхъ, квасъ московскій,
Пьетъ самъ графъ ростовскій!
Вотъ подходи
И другого подводи,
Товарища угости!

Земляки! Кваску, кваску! Жива! Съ ледкомъ, холодкомъ, безъ фальши, безъ обману. Подходи! За копѣйку два стакана. Освѣжайсь!

Чирк. Гей: Сілантій! Подь-ка сюди!

Квасник. А! Самъ Чуркинъ молодой. Сейчасъ, милый человѣкъ, сейчасъ. Вотъ только угощу красавицу. Кваску?

Тетяна (*підходячи з Мотрею*). Атож.

Квасн. Съ нашимъ любезнымъ удовольствіемъ. Квасокъ, какъ шампанское вино. По стаканчику прикажете? А кавалеры то не хотятъ? Держи... Вотъ такъ... Пей на здоровьячко. Держи милая. (*Дуже голосно*). Квасъ, квасъ, квасъ! Эхъ, подходи и другого подводи. (*До дївчини*). Извольте-съ...

Чирк. (*підходить*). Не видав Семьона?

Квасн. Это какого? Чайку-то?

Чирк. Да.

Квасн. Какъ-же, видалъ... Видалъ утречкомъ на базарѣ. (*До Тимошки, що підійшов з Хріном*). Прикажете стаканчикъ? Квасокъ одно любопытство! Освѣженіе удивительное. Ни въ сказкѣ сказать, ни перомъ описать.

Тим. А ну, налийте нам. Копійка за два?

Квасн. Одна копѣечка. Одна маленькая копѣечка, а такое удовольствіе большое. Держи-ка-сь, молодчикъ. Вотъ такъ... Видалъ, видалъ Семена-то. Какъ-же. Веселий такой, радостный... Держи-ка, дядюшка, нальемъ полнѣй. Лей, не жалѣй... Жéнится, слышь, Семенъ-то. Роботы

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

шукаеть. „Хорошее дѣло“—говорю. Полно валандаться то. Все смѣется.. Эхъ, подходи, да подходи! Квасъ московскій, пьетъ графъ ростовскій, самъ лежить на боку, курить трубку табаку!.. Подходи, подходи!

Тим. А казав з ким женить ся?

Квасн. Какъ, милый?

Тим. Женить ся з ким, казав Семен?

Квасн. Съ кѣмъ? Вотъ такъ штука-то! Самъ женится, милый другъ, самъ, безъ помощниковъ... Ха-ха-ха! Вотъ такъ, братъ, удружилъ...

Чирк. На ким женить ся, спрашує.

Квасн. На комъ? А, такъ ты такъ и спрашивай, братъ. Не говорилъ, нѣтъ, ничего не говорилъ. Ну, да, не на свиньѣ, видно, женится, больно радостенъ былъ. Даже кваскомъ угостилъ его за радость его. Вотъ работа только не подворачиваетя ему. Бѣда. Эхъ, квасъ, квасъ, квасъ, землячки...

Тетяна (*що вже давно простягала копійку*). Та нате вже...

Квасн. Мерси, красавица. (*До Тим.*). И съ васъ?

Тим. Копійку здачі.

Квасн. Можна. Всегда можна. Тебѣ копѣйку и мнѣ копѣйку. Вотъ и поживемъ. Вотъ вамъ и копѣечка. Квасъ, квасъ! (*Збіраеть ся йти*).

Чирк. Как повидїш Семена, скажи, шо я жду його, — дело єсть. Безпременно.

Квасн. Скажу. Скажу... Какъ увижу, скажу... Эхъ, подходи, землячки, пожалуйте... Охладиться не желаете? (*Іде направо*) О! Вотъ и самъ Семенъ тебѣ! Мое почтеньице!

З права виходить з Ганею Семен. (*рослий, дужий, гарний; в опоркахі з піджаком на опашки*).

Семен. А, Сілантій! Как діла?

Квасн. Торгуем. Ничего, торгуемъ. Досвиданьица! (*Іде вправо*).

Семен. До свідання. (*Нахиляеть ся до Ганї і щось питає. Та нахиливши головою киває й проходить вперед до д. Самійла*).

Семен (*помалу йде і підходить близько до Тим. і Хріна, як стоять коло гурту. Сильно зачіпає плечем Тим. і пхає*).

Тим. А ну! Дороги нема чи що?

Семен. (*Озираеть ся й нїби тільки тепер замітивши*). А це, кажись, мой знакомий. Здоров! (*Простягає руку*) Ну, що ж ти, й поздоровкать ся не хочеш? Здоров, говорю! (*Нахмурюеть ся*).

Тим. (*Нерішуче даючи свою руку*) Здоров, то здоров, тільки на що... Ой!.. Та пусти... А ну к чорту, пусти, кажу. (*Згинаеть ся, від болї корчить ся*) Семене, пусти...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

С е м е н. Здоров, здоров...

Т и м. Семене!!..

С е м. Може, обнять ся хочеш? Га? Говори, сукин син!

Т и м. Семене, голубчику!..

С е м. А знаєш, за шо? Знаєш?

Т и м. Знаю, пусти...

С е м. Ну, гляди... Твоє щастя, шо я добрий тепер. Слиш? Смотри, шоб не прийшлось ще раз здоровкать ся... Пшов! (*Одштовхує і йде до Ганї*).

Т и м. (*щось бурмоче і тре руку*).

С е м. (*Зобачивши Чирк.*) А! Вася! Як живеш? Чого вчора не був?

Ч и р к. (*Хмуро*) Нїчого. Поговорить нада.

Т е к л. (*побачивши Ганю, знов починає плакати*).

Г а н я. (*нахиляючись до неї*) Що тобі, Теклюню, що, моя рибонько? Болить?

Т е к. Нї-ї...

Г а н я А що ж? Їстоньки хочеш?

Т е к л. Ї-їсти...

С а м. Ая, будеш їсти... В могилї будемо всї вже їсти.

С е м. (*поглядавши в бік Ганї до Чирк.*) Я сїчас, підожди трошки... (*Швидко підходить до Ганї*), Шо вона? Плаче? Чого плачеш, Теклюню? Га?

С а м. З радости плаче, з радости... Дурна дитина...

Г а н я. Ай, тату!.. (*до Сем.*) Їсти хоче...

С е м. Ех!.. Ну, підождіть... Сїчас, Теклюню, будеш їсти. (*Біжить до Чирк.*) Вася! Не знайдьоть ся гривеничка у тебе?

Ч и р к. (*мовчки лїзе в кишеню*).

С е м. Дай, голубчик. Дїтьонок, понїмаєш, больний, нїчого не їсть, прямо біда... Ти той... нїчого, Вася, я тебє всьо обясню... Тут, понїмаєш, дїла. От спасїба... Я сїчас... (*Біжить до Самійла*) От, дядюшка Самойло, нате вам от цей гривеничок, катайте купіть Теклюнї булочок. Їй богу! Сам би побіг, дак з товаришом нада поговорить.

С а м. Хе-хе-хе... І достане ж... Ая. Куплю, куплю... Булочок? Ну, а що ж? Чому би нам не їсти булочок? Скажіть, диво яке...

Г а н я. Там у кацапа, татуню. Там коло дороги.

С а м. Ая, ая... Коло самої дороги. То я вже знаю. Аби гроші, то чоловік уже знає... (*іде влїво*).

Г а н я. Цить, Теклюню, татко палянички принесуть. Палянички... Зараз, зараз. (*До Сем.*) А як він сї злякав!

С е м. Нехай ще раз попробує, так я його ще не так злякаю... Ну, нала пойти поговорить... Шо он там хоче? Я сїчас (*іде до Чирк. весело*) Ну, братуха?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Чирк. (*хмуро*). Разговор до тебє імею (*одходить на лїгий кінець кону*).

Сем. Разговор так разговор.

Чирк. Дєло хорошо ідьоть... Рублїв сто вєрних.

Сем. (*з невеликим інтересом*). Невже?

Чирк. Обязательно. Тольки одному нїкак нїззя. Надо вдвох.

Сем. Хм!.. Ну, так шо ж... Дядюшка Палькарась?

Чирк. Не годить ся: старий. Молодого нада. (*Пауза*) Прийдьоть ся тібє йти.

Сем. (*мнеть ся*) Мінє? Хм! Ти, брат, той... Я, брат, не можу... Видїш... Ти постой... Я, брат, так думаю, шо совсьом мінє прийдьоть ся цї дїла оставить.

Чирк. *мовчки, нїби здивовано дивить ся на його.*

Сем. Вєрно. Кончать думаю.

Чирк. Почему так?

Сем. Женить ся намєренїє імею.

Чирк. (*нїби здивовано*). Шо ти?!

Сем. Вєрно. Нїчого не подєлаєш. Наскочив на лїнїю.

Чирк. *хмуро-насмішкувато посміхаєть ся.*

Сем. Чого ти? Не віриш?

Чирк. Зачєм не вірю? Когда говориш, значить, вєрно, шо хочеш.

Сем. Ну?

Чирк. Ну, тольки етого не буде.

Сем. То ж чого?

Чирк. Не буде.

Сем. (*нахмурюючи ся*) Не пустите?

Чирк. Зачєм? Твоє дїло, не наше.

Сем. Ну, а шо ж?

Чирк. Е, брось! Говорить неохота. Хтó женить ся? Ти?

Сем. Я.

Чирк. Ти?

Сем. Я.

Чирк. Бро-ось!

Сем. Чудак!

Чирк. Вєрно, шо чудак: поймав жабу, каже—судак.

Сем. Ех, Вася! Ну, как тібє сказать?...

Чирк. Как ни говори, а через недєлю втїчеш назад.

Сем. Малий строк, брат.

Чирк. Ну, через дві.

Сем. Тоже малò.

Чирк. Хм! Ну, а Фенька ж как?

Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Сем. По шапке.

Чирк. І ту риженьку?

Сем. Всїх.

Чирк. Так. Верна, значить, любов. Ну, а делать шо будеш?

Сем. Найдьом.

Чирк. Чесним станеш?

Сем. Ех, Вася, хороший ти парень, а нї чорта не понїмаєш. Ну, глянь на мінє... (*Розставляє руки*) Ну, глянь.

Чирк. (*хмуро дивить ся*) Ну?

Сем. Нїчого не помічаєш?

Чирк. Нїчого.

Сем. Глянь на морду. На морду мою глянь. Такой я как повсігда, чи нє?

Чирк. Ну, скажем, морда, як у кота коло сала...

Сем. „У, кота"... Ех, ти! Душа преобразилась! От шо! Розмняк я, понїмаєш? Мнягко, тьопло мінє. Другой челаек тєпєр я. „У кота"... Ех, Вася, сказав би тібє, дак слов нєту... Мислї єсть, а слов нєту. Как волни ето мислї в грудях ходять, а сказать не можу... Прямо біда.

Чирк. Здорово, виходить, любиш?

Сем. Ех, Вася! Друг ти мой! Одна думка... Ех! От хоть січас... Толька подумаю про неї, ну, тольки одно імя подумаю і от... прямо повно оттут. Повно і нїчого больше не нада... Прямо... Ех, друг! Шо там Фенька, Женька, риженька, чорнєнька, то—пустяк, временность одна. Тут точка. Верно, верно!.. У кожнаго челаека, брат, ета точка єсть. І у тібє єсть. Кадась і ти знайдьош. Смєй ся, смєй ся, а ето так. От ходиш, ходиш і нїчево будьто, а трах і наскочив: она! І кончено. Она і больше нїчево. І всєх тада по боку, потому прийшла она. Судьба.—„Чесним хочеш буть". Не в том, Вася, закльопка. Ну, вор я, скажем, босяк, пропащий челаек. Допустїм. Ну, а хто не вор? Ето ще не звєсно, хто з нас лучче чи я чи той, що Бога дурить і чесним називаєть ся. Тут не то... Тут, брат, понїмаєш любов... От тут (*показує на груди*) любов єсть. Понїмаєш? Челаек собі ходить, а йому повно в грудях. Добрий он, мягкий... Узяв би кажись, і усєх цїлував. Віриш, вошу жалко вбивать, пущай мол, живьоть, тоже ж созданїє, можна сказать...

Чирк. А парнїшке так руку здавив, шо аж запищав? Хм!

Сем. (*серйозно*) Е, Вася, ето другое дєло. Тут, брат, нїззя. Обижають їйо... А за їйо я можу і глотку здушить да так здушить, шо даже й не запищить уже... Тут, брат, другой порядок... Нєт, Вася, ти етого не скажи,—челаек любить должен. Понїмаєш? Йому нада любить. Так нїззя. Ну, шо ми з тобою? Какой з нас предмет? Одно красноречіє, можна сказать, а толку нїкакого. Верно, Вася. От я скажем. Тєпєр

Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

мінє в грудях будьто сад, — ароматно, травка зельонєнькая, радостно. А подумаю про нашу жисть, — будьто з садіка на базар попав, смрад ето, дух неприятний, чадний. Весело, правда, ну, когда ж без толку. Куда, за чєм?... Не чесним понімаєш, хочу буть, а... силу свою направить как слєд... Вот.

Чирк. Так. Значить, на ето дєло вже не підеш?

Сем. Не можу, Вася.

Чирк. Окончатєльно?

Сем. Окончатєльно. Не можу. Любов єсть, ну, а как ти його будеш обижать челаека, када любов?

Чирк. Та твоя... запрещаєть?

Сем. Зачєм запрещаєть? Мінє ніхто запрещать не може. Сам не можу, Вася... Ех, не поймьош ти... Для наших ділов нада злобу імєть? Правда? Ну, скажи: нада чи нє?

Чирк. Ну... пущай нада.

Сем. Так. А у мінє злоби тєтой і нєту. Нєту і каюк. Ну, можу я йти чи нє?.. Понятно, нє. От работу мінє дай. Ето я можу.

Чирк Значить, будеш в економію наймать ся...

Сем. В економію?.. Видіш, друг, я тут сібє подшукую роботу — столяр же я, да дєвчонка у їх заболєла, а кушать нї пса нєту. Ждать они не можуть. Будуть наймать, наймуть ся. Ну, а раз наймуть ся они, прийдьоть ся і сібє наймать ся, потому може нам од цього разлука вийти. А я етого не можу. От како дєло виходить.

Чирк. Так, значить, косить, орать? (*Сміеть ся*) Ну, брат, як знаєш, а сміять ся здорово будем...

Сем. (*добродушно сміеть ся*). Так і смійсь. Їй богу. Я нічого. Конєчно, шо смішно вам, я сам понімаю.

Чирк. (*пильно дивить ся на його*). Так. А тібє всьо рамно.

Семен. Видіш, Вася, я ж говорю тібє, шо другой я тепер.

Чирк. (*різко*). Ну, так прощай. Нєчого больше раздабарювать. (*Простягає руку*).

Семен. Стой, куди ж ти?

Черк. А чого ж нам больше? Прощай.

Семен. Ех, Вася! Зачем так? Чудаки, право, народ. Ну, скажи, кому я зло зделав? Тут сердять ся і там сердять ся. А за шо? За то, шо любов у челаека показалась. Сказать би, убив когось, неприятность оказав, а то за любов.

Чирк. (*злісно*). І що ти приставляєш дурака, Сенька! Шо мальчика мінє строїш?! „Любов". А до кого ета любов, скажи ти мінє? З ким звязав ся ти?! Га?

Семен. Як „з ким звязав ся"? З людьми.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Чирк. Якими?

Семен. Як то „якими“?

Чирк. Тю! Що ти?! Чи ти хочеш говорить, чи смійосся? Та хто ці люди? Ну? Хто они? Гади! Мурляки! От хто! Он тібє поймає і на бантині повісить. А ти на їх своїх міняєш. „Любов“. Знай, кого й любить. „Чесний-пустяк“. Знаєм, пустяком етим стать захотілось. Ну, ставай.

Семен. Вася!!

Чирк. Какой я тібе „Вася“! Одойді, гад! Гад ти тепер!

Семен. (*глибоко зітхає*). Вася!

Чирк. Не Вася я тібє!

Семен. Ех, злобний ти на їх.

Чирк. Ето злобний, чи нє, а їхньому Богу молить ся не пойду. Вор був, вором і помру, а в чесні записувать ся не стану. Говори, пойдьош на це дєло? Смотри, ти ж нас усіх подводиш.

Семен. Не можу, Вася. Не можу.

Чирк. Окончательно?

Семен. Окончательно.

Чирк. (*пильно дивить ся на його*). Так. (*Хмуро задумуєть ся*).

Семен. (*не сміло*). Вася! Я понімаю. Ну, не можу я. Спортю діло... Чуствую, шо спортю... Не той дух тепер...

Чирк. Так. Шо ж нам тепер? З голоду хоч самому в економію паймайсь. Де тепер такий случай візьмеш?

Семен. (*радісно*). Ех, Вася, от када б ти наняв ся! (*Несміло*). Вася! Знаєш шо? Плюнь... Ій богу. Спробуй... А потом, знаєш, у город би переїхали, наняли кватирку, роботи найшли. Я столяр, ти слєсар. Ти б тоже попав на свою точку. Ти, Вася, тольки преобрази сібє Домой приходиш, чисто, благодушно, дітьоночок там якийсь стрічає. Ай, Вася да тут гори перевернуть можна. Їй богу, друг. Га? Погуляли і буде.. Га! Вася? Наймаєс ся?

Чирк. (*задумчиво посміхаючись*). Ач ти який.

Семен. Їй богу, Вася! Душа ж простору шукає... А тут тісно у нас... Вася!

Чирк. Чудак парень. І ти думаєш, шо так тебе вони й приймуть. Босяка? Вора? Га?

Семен. (*з глибоким переконаннєм*). Приймуть. Шо ж що босяк? На челаека смотри, а не на ноги його, чи босі, чи взуті. Челаек какой, а не как називаєть ся.

Чирк. *іронічно посміхаєть ся.*

Семен. Правда, сумлївають ся трошки. Ну, да понятноє дело, такий народ ми. Тоже й обмануть можем. Но любить. Ех, Вася, любить

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

як! В очах так і тоне. А як поведе плечом... от так как то, так... пропадай ти всьо. Накажи мінє Бог!

Чирк. Хм! Любопитно посмотрить на їйо.

Семен. (*охоче*). Хоч познакомлю? Ідьом де неї. Січас. Га?

Чирк. Ідьом.

Семен. Ідьом! Кстаті, вона сама. Їй богу! От повидіш. Мужик, брат, мужику розь. (*Підходячи*). Ну, Ганю, как діла? Плаче?

Ганя. Трохи стихла. Чекає на паляниці. Але ж бо й тато, як підуть, так би по смерть лише посилати.

Семен Нічого... Зараз пройде. Не плач, Теклюню, зараз булочки будуть, а колись прянички будем їсти. Правда, Ганю?

Ганя (*сміеть ся*). А я знаю?

Семен. Зато я знаю. Будем, Ганю. Все буде аби... Ну, та то у нас єсть. Правда?

Ганя. Але... (*Сміеть ся*).

Семен. От тепер наймьом ся, грошеняток трошки подзарабатаем, а там у город, розпишем сібє кватирку, Теклюську у школу, папашу на службу, к чорту деревню. Вєрно я говорю? От і он з нами. Це мой друг, Ганю. Ти не смотри, шо он такий хмурний, — хороший хлопець. От ми з ним как разведем роботище, так держись. В шляпках будеш ходить. Вєрно! Та не смотри, шо я в опорках. Ето — пустяк, главноє тут (*бє по грудях*). А шоб тут було, нада шоб вірила. Главноє, нада, шоб вірив мінє челаек, усьо зделаю. (*До Чирк.*). Віриш, другой раз, вижу, шо челаек вірить мінє, нікак не можу обманутъ, своє потеряю, а не обманю. Ну, как только ж чуть нехай усумнить ся, — пропало: облуплю, как липку. І жалю не буде, а даже з удовольствієм. Накажи мене Бог (*до Ганї*). Чудак я, правда? Ну, нічево! Ми їм покажем, хай сміють ся, вєрно?

Ганя (*все з більшим захопленнєм дивить ся на його й радісно, закотисто сміеть ся*). Ато-ж!

Семен. А жисть ету долой! Кончено. Ех!

(*Співає*). Брошу я карти,
Брошу білліарди,
Брошу я водочку горькую пить.

Ех, Вася! Друг мой!... Заживем ми з тобою ще не так. Стой! Дядюшка Самойло йде, паляничку несе, Теклюню, держись, зараз булка буде. (*До Чирк.*). Дядюшка Самойло трошки сердитий на мене, боїть ся за дочку, не вірить. Чудачина такий. Ну, старик, между прочим, хороший. Теклюню, сиди смирно, не можна крутитьця.

Ганя. Еге! Як би тобі так ся хтіло їсти, ти би й не так ся крутив.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Семен (*до Чирк. з захопленнєм*). „Ся крутив“! Чув! З Поділля вони, з самого, брат, Поділля. Но правильно сказано. Накажи мене Бог, правильно. (*Зявляєть ся д. Сам.*). А що, дядюшка Самойло, єсть?

Д. Сам. А чому би не було? Аби, як той казав, були гроші, то й птиче молоко буде. А то біда, що гроші далеко жиют. Ая. Далеко... Ось маєш. Та їж, і за тата й за маму. Аді, як їсти схотіла бардзо. Ей, моя дитино, най би ворогам нашим так жити хотілось, як нам лежати оттут з твоєю хоробою. (*До Чирк.*). Заслабло дівча, а нас не наймають. Та й куди з слабою дитиною? Лежи та смокчи пальці. Ая. Та й пальці похудли. Похудли. І кістки повсихають.

Семен. Нічого, дядюшка Самойло, буде й на нашій улиці празник!

Д. Сам. Ая. Або як той казав, будуть і на нашій улиці свині чхать.

З права чути пяний жіночий спів.

Семен. Хто його зна. Ти як думаєш, Ганю?

Ганя. А я знаю?

Семен. А я шо говорив? Забула? Смотри! (*Ласкаво грозить ся*). *Зявляєть ся Краля, пяна, молода ще жінка, колись була гарна. Волосся розпатлане, вся в сміттї, в лохмоттях, боса. Чути сміх і крики:* „А! Краля, Краля! Драстуй. Сюди!“ *Де хто зхоплюєть ся й підходить до неї.*

Краля *хитаючись, виходить на середину, бере обома руками за спідницю з боків і, розвівши руки, вклоняєть ся на всї боки. Виляд має поважний й серйозний. Чуєть ся сміх і крики*: Наше вам поштенїє! Драстє! Ідіть сюда баришня!

Ганя (*сміеть ся*). Ой, мамцю, яке ж воно страшне! Але най тебе шлях трафить, як вона крутить ся. Диви, Теклюню!

Краля (*починає танцювати, приспівуючи*).

Чумаречка рябесенька
Пригортаюсь злегесенька
От той мене пече, ріже,
Що не люблю, в очі лїзе,
А той мене порива,
Кого люблю — та й нема.

Крики: От так здорово! Молодця, Краля. Гу-у!

Краля (*не звертаючи уваги, серйозно*):

Ой, не ходи по льоду
Бо завалиш ся!
Чи ти мене вірно любиш,
Чи ти хвалиш ся?

Зупиняєть ся й озирнувши усїх, благодушно усміхаєть ся й говорить:

Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— А що? Ага! От вам єсть. Еге! Дайте менї шкаличка, так я вам ще не так... Трім-тім-тірі-тім...

Ганя (*закотисто сміеть ся*). Але най же тебе!...

Краля (*пильно дивить ся на неї, потім переводить очі на Семена. Впізнає*). А! Сєня! Драстуй:

Семен. Драстуй. Як сюди попала?

Краля. А то як? Ти ногами й я ногами. От как. (*До Чирк.*). Правда, Яша? Чого сердитий? Плюнь, не зітхай, як нема, то й так нехай. (*Несподївано до Ганї*). Правда? Чого злякалась? (*До Сем.*). Твоя краля? Видно. Валяй, брат, валяй.

Ганя *робить ся серйозною й потупляеть ся. Серед робітників шопот і сміх.*

Семен. Подгуляла сьогодня?

Краля. І сьогодня, і вчора, і завтра. Ну, то що? Хочу та й гуляю. (*Співає*).

І учора горох,
І сьогодня горох,
Прийди, прийди, моє серденятко,
Поговоримо удвох.

Е! (*безнадїйно*). Не прийде. Ходив, поки така була (*хитає на Ганю*) а тепер... (*до неї*). Чого дивиш ся? Думаєш, поганча за тебе була? Еге! Ти такої ще пошукай, як я була. Чи може, в мене не було такого? (*Хитає на Семена*). Ого! Був, та загув... Та-ра-ром!... Живем, Сєня, правда. Живи, голубчику, їй Богу! (*До Ганї*). І ти живи, не бійсь. Е! шо там! Я як була ще такою дївкою, як ти, а в мого тата були свої конї, так я говорила... Ей, говорила я, гуляй, моя доле, поки я молоденька. Атож. А ти, Сєня, знаєш шо? (*Підходить до його, бере за рукав одводить у бік і злегка штовхає*). Гуляй тут, а вона там. О! Так лучче буде. (*Озирає усїх і благодушно сміеть ся*).

Д. Сам. Ая... Хоч пяна та розумна, а є тверезі, та дурнї. Ая.

Ганя (*потуплюеть ся, нахмурюеть ся*).

Семен (*зиркає на неї. До Кр.*). Ну, знаєш шо, Краля? Танцюй далї. Он, туди...

Краля. А ти закупив тут пляц?

Семен (*похмурюеть ся*). Говорю, танцюй далї.

Краля. Е-е? (*Довго дивить ся на його, хитро посміхаеть ся й лукаво грозить пальцем*). Смотри-и!

Семен. Я тебе посмотрю! Говорю, забірайсь!...

Чирк (*весь час понуро посміхавсь*).

З права виходять Корчунов, Довбань *і* Серафима. Корчунов *— високий з густою довгою бородою, в комірчиках і в чоботях*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

з батогом. Погляд важкий, поважний. Ступає помалу, твердо. Управляющий економії. Довбань — маленький, руденький, улесливий. Прикащик. Серафима — дочка Корчунова, похожа на його, досить гарна. В капелюшку, з прутиком. Іде позаду батька і Довбаня. Озирає робітників пильним вибіраючим поглядом. З самого початку звертає увагу на Семена й весь час старається бути ближче до його. На губах якась чудна посмішка, немов нахабна, задирлива, немов ніякова й соромлива. Батько чосом скоса поглядає на неї. Видно, що одне за одним стежить.

Сем. О! От і наймать, мабуть, ідуть.

Д. Сам. (*швидко повертаючись, схоплюєть ся.*) Е? Отто, пошли Боже!

Корчунов (*Мовчки проходить уперед, уважно обглядаючи кожного. Потім зупиняєть ся й байдуже, навіть хмуро говорить*) Драстуйте.

Голоси: Драстуйте. Драстуйте й вам.

(*Всї робітники повставали, товплять ся, жадно лїзуть наперед. Чують ся крики:*) „Тю! Та куди? Ой! А ну! Та не лїзьте. Встигнете!“

Корч. Наймаєтесь?

Голоси: Наймаємось, наймаємось!

Д. Сам. (*вертячись коло Корч.*) Наймаємось, паночку, наймаємось. Усї наймаємось. Хе-хе-хе. До яконовії?

Корч. (*Не одповідаючи йому, оглядає усїх, розводить руками юрбу*) Стійте всї на місцї. Ніхто не руш ся. (*Починає ходити від одного до одного, обдивляєть ся і слабших на вигляд одсилає в один бік, дужчих в другий*).

Д. Сам. (*весь час забігаючи йому перед очі.*) Паночку любенький... Паночку ..

Довб. Не лїзь, дїду. Одійди.

Корч. Ти туди (*до слабших*).

Д. Сам. А я з дочкою, паночку, з дочкою. Га? Позвольте менї тут з дочкою? Ганю, Ганю! Дві дочечки у мене, паночку, їдна старшенька, а друга маленька. То ми тут собі й станемо. Оце моя старшенька.

Корч. (*пильно обдидившись Ганю. Кидає поглядом у Довб.*) Умгу! Ставайте туди (*хитає на слабших Ганя й д. Сам. одход. радісно, шепчучись.*)

Краля. А я куди?

Здержаний сміх.

Довб. Одойди, пяна морда.

Кр. Пяна та за свої. А ти пяний та за панські.

Корч. (*іде далї й одбірає*).

Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Чирк. (*до Сем.*) Наймаєш ся?

Сем. Прийдеть ся. А ти?

Чирк. (*хмуро*). Не знаю. Посмотрю. (*Одходить до Душі і Пальк., які ждуть його.*)

Довб. Ну, що? Наймаєть ся?

Чирк. Наймаєть ся. Нада й нам. Ви, дядюшка, наймаєтесь чи нє?

Д. Пальк. А менї що? Наймать ся то й наймать ся. Не понравить ся, то хто ж мене вдержить.

Чирк. Так наймаємось.

Душа. Ну я ж йому покажу! Нехай! (*Злісно завязує хустку*).

Корч. (*підходить до їх, обдивляєть ся*). Босяки?

Чирк. Рабочі.

Корч. Наймаєтесь?

Чирк. Наймаєть ся, барин.

Корч. Туди. (*Показує на слабших*).

В сей час наблизив ся Семен.

Сем. І менї туди, барин.

Корч. (*оглядає його.*) Туди. (*Хитає до дужчих.*)

Сем. (*чухаєть ся*). Хм... А туди нїззя? (*показує на слабших*).

Корч. Сказано — туди! (*Сем. нерішуче йде й поглядає на Ганю. Але та стоїть задумливо й понуро. Семен трівожно поглядає на неї*).

Серафима (*до Семена*). Нїчого, ставай туди. (*Показує направо*).

Корч. (*озираєть ся, пильно дивить ся на Серафиму*) Серафима!

Сераф. Нїчого, нїчого, ставай. (*Семен нерішуче дивить ся на обох*).

Корч. (*різко до його*). Туди! (*хитає наліво*).

Сераф. А я говорю: туди! (*хитає направо*).

Корч. Серафима! Ти опять. Лучче не мішайсь!

Сераф. Нїчого, братїку, ставай туди. (*Чудно посміхаєть ся*). Говорю ставай. Наймуть, не бійсь.

Корч. Серафимо!

Сераф. (*зразу спалахнувши*). Папаша! Я так хочу! Понїмаєте, чи нє?!

Корч. (*якийсь час пильно дивить ся на неї, одвертаєть ся й важко, немов спокійно іде далї. Серафима зхвильовано похльоскує прутиком*).

Семен (*підходить до Ганї й хоче щось сказати, але та потуплюєть ся й іде до Теклюсї. Семен непорозуміло й трівожно дивить ся їй вслїд.*)

Краля. От так баришня! Правильно! І я колись так... Бувало, як крикну: „папаша!!“ так менї й...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Довб. (*підскакуючи до неї*). Геть звідсіля! Геть! Випровадьте її! (*Кралю виштовхують направо. Вона кричить. Кругом сміх. Ганя пильно слідкує за нею*).

Корч. *підходить до сплячих. Хльоскає батогом першого. Той непорозуміло підводить голову й озирається.*

Корч. Встань.

1-й сплячий *сідає, не розуміє нічого, злякано дивить ся.*

Сміх і крики: Встань!.. Та встань... А диви!.. Тю!

1-й сплячий *хутко встає.*

Корч. (*уважно оглядає його*). Туди! (*хитає до дужчих*).

Довб. Ступай! (*Штовхає*).

1-й сплячий (*хрипло*). Що таке?

Сміх і крики: Та йди швидче! Проспав рай! (*штовхають його до дужчих*). Наймають тебе, дурню.

Корч. (*хльоскає батогом другого сплячого, одягненого по босяцькому*).

Довб. (*штовхаючи ногою*) Вставай, ей!

2-й сплячий *щось бурмоче, ворутить ся, але не встає.*

Довб. Розіспав ся... Свого щастя, дурак, не чує. Слиш, вставай! Ти!

Корч. *хльоскає батогом.*

2-й сплячий (*незадоволено, хутко підводить ся й сідає. До Корчунова:*) Шо тібє?

Корч. Встань, посмотрить на тебе треба. Ну?

2-й сплячий. А тібє зачем?

Довб. Вставай, дурак! Наймать будем. Ще „зачем“! Посмотрить на тебе треба, який ти...

2-й сплячий (*помалу оглядає їх обох, потім підводить руку, складає дулю і, цмокнувши губами, простягає Корчунову*) Відєл? (*одвертаєть ся й лягає знов. В юрбі прискають, але зараз же стихають*).

Корч. (*спалахнувши*). Викинуть його сцюдова!

Довб. (*штовхнувши ногою*). Ти, сукин син, як смієш! Пошов вон сцюдова, дурак!

2-й спячий (*раптом остервеніло схоплюючись на ноги*) Та ти чого штовхаєш ся, сука ти сібірская?! Га?! Чого привязав ся до челаека.? Га? Шо я тібє? Пішов к чорту, пьос ти смердючий, не желаю я до тібє наймать ся. У міня в самого таких, как ти, десятками служили. Зараза ти! Шо бйош челаека? — Ах, ви вампіри, сукини сини! Покою од вас нєту! (*Плює й люто йде на ліво*).

Довб. (*змішано*). Ще обижаєть ся. Хм! Принц який!

Корч. (*мовчки повертаєть ся і йде до робітників, серед яких починаєть ся трівожне шепотіннє. Жадно пильнують за Корч. Він зупиняєть ся перед правими слабшими й говорить:*) Ну, я вас буду наймать.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

З лївої ґрупи: А ми, пане?

Корч. (*не одповідає їм*) Слухайте добре. Я люблю порядок. Чуєте? Порядок і честность. У мене все по порядку. Робота по дзвонку.

Д. Сам. То найліпше, паночку, то й для вас і для нас...

Корч. Харч добрий: два рази гаряче, на полудень риба, кисле молоко. Ніяких безпорядків, бунтів, забастовок. Первого, которого замітю, в тюрму. Чуєте?

З правої ґр. Чуємо... А як же...

Д. Сам. А най Бог боронить від тих забастовок. Най Бог боронить.

Корч. Плата така: повноробочим 40 р. третякам 25 р. дівчатам 20 р. до Покрови. Согласні?

З правої ґр. Мало, пане. Їй Богу, мало! Набавить треба.

Корч. Ні, набавки не буде. Так согласні, чи ні?

Чути шепотїннє, заклопотаннє, буботїннє, переговори між собою. Лїва ґрупа присуваєть ся близче; тут теж радять ся гаряче і трівожно. Одна ґрупа кидає на другу неспокійні погляди.

Корч. Ну, так як? Менї ніколи.

З пр. ґр. — Ей, ей, пане, мало. Ну, де ж таки...
— Нам давали по 45 руб.

Душа Ми согласні!

Всї озирають ся на неї. Чирк. шарпає її за кохту, вона щось гаряче шепоче йому.

Голоси до неї: — Хто согласний? Хто то ми?
— Чого вириваєш ся?
— Та то босячка!

Хрін (*до неї*). А ти чого вискакуєш? Що ціну збиваєш?

Душа. А тобі яке діло? Я наймаюсь. Подумаєш який! Що ти менї можеш запретить? Не ставай, як тобі мало.

Хрін. Та ти ціну збиваєш!

Голоси: — Та ці босяки раз-у-раз так!
— Гнать їх к чортовій матері з пункту.

Душа. А ну спробуй! А ну!

Корч. Хто ще согласний? Ну?

Хрін. Не соглашайтесь, хлопцї! Хай босявка одна йде до його. А ми за таку ціну танцювать наймемось.

В лїв. ґрупі *тепотїннє побільшуєть ся, насувають ся ближче. З неї вискакують викрики:*

— А що? Їх наймуть, а ми як?

— Не хочу ждать!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Ставаймо!

Корч. (*скоса поглядає до лїв. ґр., видно прислухаєть ся туди*) Ну? Не согласні?

Злів. ґр. (*двоє парубків і одна дївчина*). Ось ми согласні, пане.

Корч. (*озираєть ся*). Ви? Добре. Ставай сюди.

Впр. ґр. *стурбовано переговорюють ся. Чути:*

— Ставаймо!.. Не треба!..

Хрін. Гей, хлопцї! А ну, гляньте, як нас хитро обдурено. Знаєте на що нас подїлено на двоє? Щоб ми побили ся, а пани поживили ся... Бийтесь, дурні! Тьху! (*Плює й одходить*).

Довб. А ти плюйсь та помалу!

Хрін. А ти базїкай та помалу, панський хвіст ти! Бо одріжемо.

Крики: — Не ставаймо!.. Дурять!..

— Хто дурить? Сам ти дурний.

— Ставаймо!.. Не треба!..

— Хай усїх наймає!... Усїх...

— Набавки усїм!.. Набавки!..

Корч. Ну, хто согласний за цю цїну, ставай у лїво, а хто нї у право. Живо.

(*В ґрупах шамотня*).

Душа, рішуче й злобно поглядаючи на всїх, йде у лїво. За нею суне ще двоє. Д. Сам. тягне за руку Ганю. Ганя озираєть ся на всїх.

Хрін (*збоку*), Ідіть дурні, ідіть! Та швидче... А він вас потім сортірувать буде. Ми вже знаєм таких. Йому аби цїну збить, а всїх вас чорта з два найме. (*Робить цигарку*).

Улїво переходять все більше й більше. Переходять, немов соромлячись, не то хапаючись, не то нерішуче.

До Хріна одходять двоє старших дядьків і невеличка дївчинка.

Дядько (*голосно*). Хай наймають ся, ми підождемо.

Хрін. Таких наймачів багато ще буде.

Дядько. А тож... (*Закурює у Хріна*).

Корч. Значить, цї всї согласні?

Голоси (*хмуро*). Согласні.

Майже всї мовчать.

Корч. (*до д. Сам.*). А де ж, дїду, твоя друга дочка?

Д. Сам. (*змішавтись*). А там, паночку, там. Он там лежить. Хвора трохи... Хворенька лежить... Та вон видужа, Бог поможе, видужа, паночку. Ая.

Корч. Умгу! Ну, за таку цїну я тебе взять не можу. Яка з вас робота коло хворої? Та й її годувать треба. Не можу. Виходь з гурту. Або ставай за 20, а дочка за 18.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Д. Сам. Паночку! Ой Боже ж мій! Та як же його ставать за таку ціну... Змилуйтесь, панунцю!

Корч. Не хочеш за таку ціну? Ну, твоє діло.

Д. Сам. Паночку!..

Корч. Ну, хлопці, за мною. Ще трохи наймемо і сьогодня в дорогу.

Семен (*Виходить з гурту*). Я тоже не наймаюсь.

Сераф. (*живо повертаєть ся до його*).

Корч. (*байдуже, холодно*). Як хочеш.

Сераф. А чого ти не хочеш?

Корч. (*з погрозою*). Серафимо!

Сераф. Мала плата? Га?

Семен. Нє, так...

Корч. Серафимо!!

Сераф. Можна набавить (*чудно посміхаєть ся*).

Корч. Ходім! (*Іде швидко й важно уліво*).

Всї рушають за ним, шопочучись і поглядаючи на Сераф. Деякі гаряче змагають ся між собою.

Д. Сам. зтурбовано біжить за Корч. Семен хоче підійти до Ганї, але вона, немов непомічаючи того, іде за батьком. Всї зникають уліво.

Зостаєть ся тільки Семен, що сїв коло Теклюсї, яка почала злегка плакать.

Семен. Не плач, Теклюню, не плач... Ех! Що поможуть сльози? (*Дивить ся вслїд Ганї й непорозуміло стискує плечима*).

Зявляєть ся Душа.

Душа. Шо ж ти не наняв ся? За своєю кралею остаєс ся? Зпужав ся, шо розлучиш ся?

Семен. Одстань, Душа.

Душа. А вона візьме й найметь ся. От і получиш.

Семен. Слухай, Душа, давно я вже хочу тібє сказать. Шо тібє нада? Сказав же, шо не люблю і не люблю, ну, й чого ж ще? Та й как тібє не стидно, свиня ти: у тібє погана болєсть, а ти з любовю лїзеш. Хоч би ж про другого подумала.

Душа. Яка болєсть? Що ти плетеш?

Семен. Брось, знаю. Од кого ховаєш ся? Та не в том дєло, а в том, шо не люблю. А ти вязнеш. Я січас добрий і не хотєв тібє... Ну, та добрість може пройти... Лучче не лїзь і йди сібє з Богом. Пошла б лучче у больницю та полїчилась...

Душа Та що ти мелеш? Яка больниця? Може тобі треба в больницю...

Семен (*ідучи від неї направо*). А! одчепись ти від мене. Нєту в мінє разговора з тобою.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Д у ш а (*злісно*). Ой, гляди, найдьоть ся кадась!

С е м е н *мовчки йде у право.*

Д у ш а (*бурмоче*). Підожди ж ти! (*Іде вліво*).

Т е к л. (*сама, хникає*). Га-а-ню... Та-а-ту!.. Га-а-ню... Та-а-ту!

Зявляють ся зліва Довбань, д. Сам. і Ганя.

Д о в б. Ну, діду? Говорю, каятись не будете. Він у нас раз-у-раз такий; як хто йому понравить ся, він його зараз же одклоняє. Так уже й знаємо: як одклоняє, значить, понравило ся. А дівчина понравилась. Я вже його знаю. Говорю, наймайтесь за сю ціну. Не втеряєте. Га?

Д. С а м. Та я й сам бачу, їй Богу, бачу, та от вона... О... Ая...

Г а н я. Я би ся наняла, але в кімнати не піду.

Д. С а м. (*шарпає за піджак Довб.*). Ая, ая... Не підеш, то не підеш. Аби сї згодила за ціну.

Д о в б. А чому б тобі в кімнати не піти? Га?.. Хе-хе-хе? Чи то лучче на сонці робити, як в холодку, у чистому та спокійному?

Г а н я. Знаємо ваші холодочки... А ви, тату, не шарпайте... Аді, як славно.

Д о в б. Хе-хе-хе...

Г а н я (*злегка сміючись і собі*). Думають, що я не бачу... Зараз, Теклюню, зараз!

Д о в б. А дуже спонравив він тебе. Дуже... Я вже його добре знаю... Ну, та таку красуню хтоби й не спонравив... Хорошу дочку маєте... Можете щасливі буть з нею, аби розумні були...

Г а н я (*задоволено сміючись*). Ай, сядьте... Щасливі... Чим щасливі?

Д. С а м. Ая... Будемо щасливі, як пес на мотузку... Ая...

Д о в б. Ну, так що сказать? Він жде там...

Г а н я. Скажіть, що за цю ціну підемо, але в кімнати я не стану. Хай собі думає.

Д о в б. Добре... Тільки ти се напрасно. Свого щастя не знаєш. Ну, га побачимо. Збірайтесь же, бо зараз і рушать. Швиденько.

Г а н я. Ми швидко.

Д. С а м. (*оживившись, весело*). Е, ми швиденько, ми швиденько... А, слухайте, дядю, чи завдаточок він дасть? Га? Завдаточку? Хлїбця купити трошки? Га?

Д о в б. Бачите...

Д. С а м. (*злякавшись*). Нї, я так собі, я так. Як не можна, то ми й так... Отто!.. Хіба ми не подержимось?

Д о в б. Нї, я думаю, дасть. Таки дасть. Ходїть зо мною. Я скажу йому.

Д. С а м. Ой, скажіть, серце, скажіть. Бо так захляли, так захляли, що чи й дійдемо... А ти тут, моя дитино, складай ся. Складай ся та й, слава Богу, у дорогу... Ая... (*Біжить за Довбанем*).

Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Ганя (*коло Теклюні*). Цить, Теклюню, цить, рибко, зараз будемо їхати.. Ми вже нанялись. (*Озирається, ніби шукаючи когось*). А Семена, Теклюсю, не бачила? Га?

Текл. Ні-ї... (*Ганя укладає речі*).

Зправа виходить Семен.

Зобачивши Ганю, швидко йде до неї. Ганя зиркнувши, нахиляєть ся до клунків.

Семен. Ну, Ганю, нанялись?

Ганя. Нанялись.

Семен. Так. (*Мнеть ся*). Ганю? Чого ж ти сердиш ся на мене.

Ганя (*холодно*). Хіба я сержусь?

Семен. Ех! Не віриш ти мінє! Не віриш! Ну, чим мінє увірить тебе? Га? Ганю! Слиш? Не нада. Вір. Слиш, говорю, вір.

Ганя. А потім або стала така, як ота... Краля?

Семен (*з одчаєм*). Ганю! Та як ти можеш?!.. Ну, глянь на мінє... Ну, глянь. Ну, хіба ж ти на мінє не бачиш. Обманюю? Ну? Хіба ж може так говорить чоловік, шо обманить хоче. Ех!

Ганя (*дивить ся на його*). Та я ж не сержусь.

Семен (*хапаючи за руку, з силою притягує до себе*). Ганю! Слухай: скажи слово — січас на каторгу пойду. Одно слово.

Ганя. Ой, пусти, побачять.

Семен. Прощай! Ти — жона моя. Ти жона моя вірная і нікого я не боюсь. Слиш! Ганю, вір мені, ой вір тільки мені, а я гори переверну для тібє... Ех! Та я тібє, как царицю, розодєну, я тібє як птічку заховаю. Віриш, говори?

Ганя (*піддаючись йому*). Я вірю, але он сміють ся з мене... І тато... А вдома що скажут?

Семен (*торжеств.*). Ганю! Опять? Ех, та наплюй ти на всіх! Наплюй! Чуєш? І вір мені. Пущай сміють ся, а ми будем знать своє. Правда, золото моє? Правда, дитинко моя любая? Га? Ну скажи!

Ганя. Правда. (*Дивить ся на його з захопленнєм*).

Семен. Ну, й кончено. От і хорошо! Кончено. Я наймаюсь тоже. А там ми їм ще покажемо. Ех! Нехай тольки мінє зачеплють, я ще можу кусать ся! Ще єсть зуби, Ганю. Єсть. Складайсь, я січас. (*Швидко йде наліво*).

Ганя (*наспівуючи складає*).

Зліва виходять поспішно робітники, складають, увязують свої клунки й перегукують ся:

— А стерво видно!

— О! держись у цього.

— Викрутить.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Нічого! Може, й ми його покрутимо.
— Ганно! А де постоли діла?
— А там, замотані в сорочку.
— Гей, Микито! Тю!
— Швидче, Андрію!
— Встигнемо!
— Ну, слава Богу. Хоч гірше та инче.

Голос починає: Ой, гай, мати, ой, гай, мати,
Гурт підхоплює: Ой, гай, зелененький.
Складаючись в той же час:

Помадрував в чисте поле
Козак молоденький.
Ой, мандрував, — шапочку зняв
Низенько вклонив ся
Прощай, прощай, та громадо,
Може, з ким сварив ся.
Чи сварив ся, не сварив ся
З товаришом бив ся
А за тую дівчиноньку
Що вірно любив ся.

За час пісні прибігає д. Самійло з хлібом. Показує Ганї й говорить: „Ну, тепер не страшно. Ая... Тепер...“ *Ховає в торбу. Потім зявляєть ся Семен. Говорить* „Наняв ся“. *Ганя йому радісно посміхаєть ся і знов співає.*

Приходять, щось таємно й хмуро балакаючи Чирк., Душа й Пальк. За ними Довбань — кричить: „Гей, хлопці, рушайте!“

Крики: Рушаймо! Рушаймо! (*Рушають співаючи:*)

Прощай, прощай, громадонько
І дівчино — зоре,
Бо Бог знає, Бог відає,
Чи побачимось скоро.

Семен (*бере Текл. на руки*). Ну, Теклюню! Їдемо!

Ганя (*сміеть ся й піддержує ноги її*). Ой, важко буде, Семеночку!

Семен. Нічого! Вона легенька. Держись, Теклюню.

Д. Сам. Ая... висохла, то легенька.. Легенька. Ну, поможи Боже! (*Ідуть. Гурт весь час співає*).

РОЗДІЛ 2-й.

Степ. Задня стіна уявляє поле вкрите високою пшеницею. На сценї лежать покоси. Чути деркіт жаток і далекі співи й крики. На сценї Тетяна, Ганна, Мотря і Душа вяжуть. Співають:

У неділю рано, рано-пораненьку
Та послала мати Ганну жито жати
Ой, жни, суко Ганно, жни не розхиляй ся
На свою дитину та й не видивляй ся
Розхилилась Ганна — вже сонце низенько

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Вже сонце низенько, вже вечір близенько
Ой, прибігла Ганна із поля додому
Та й убігла Ганна у світлицю нову

Тетяна (*підводячись*). Ху! Хай ти сказиш ся! Ой, пече ж, пече... А тут і води ще немає. (*Озираєть ся на ліво, кричить:*) Тимо-о-шко!.. А ге-ей, Тимо-о-шко! А щоб тобі заклало, Тимошко-о!

Здалеку гол. Тим. А-о-о?

Тетяна. Неси води-и! Щоб тебе... Води-и!!

Гол. Тим. Нема-а-а!

Тетяна. А щоб у тебе до віку не було!.. Ой, заллюсь, сестрички... Ху?..

Ганна. Крикни Семенови, той принесе.

Тетяна. Еге! Як би ж я Ганею була! Оттій добро. І звідти і звідци... І Семен носить і прикащик возить. Хоч купай ся. Душо! крикни Семенови, хай води принесе. (*Лукаво моргає Ганї*).

Душа (*понуро*). Вяжи там, вяжи, бо он уже йде... катюга... Він тобі крикне.

Чути голос: „А ну, а ну, нахиляйсь, нахиляйсь!“

Тетяна. А щоб тебе схилило в три погибелї, як нам легко схилятись! Хоч би ти, Мотре, йому сказала, як прийде ночувать, щоб не так гавкав на нас.

Мотря (*засоромившись*). Хто... ночувать?

Тетяна. Еге! А в курінь до його хто біга? Ха-ха-ха!

Мотря. Ет!..

Всї сміють ся.

Пригінчий (*високий, худорлявий, йде злїва*). А ну, дївчата, а ну! Сонечко не стоїть, нахиляйсь, нахиляйсь!

Тетяна. Еге, нахиляйсь! Вам добре підганять, а в нас аж кишки позсихали ся. Кричимо, кричимо води, а всї наче виздихали, не чують. Хай води принесуть.

Пригінч. А ви чом не взяли? Води ще вам? Пива ще, може, га? (*Обнїмає раптом Ганну*). Що, нагрілась? У-у, тепла яка!

Тетяна. Еге, не взяли. Взяли та випили. Мотре! Мотре! Дивись, дивись! Та не терпи!

Пригінч. (*серйозно, покидаючи Ганну*). Ну-ну, годї, годї, нахиляйсь, нахиляйсь. (*Голоснїще наперед*). А-ну, дївчата, а-ну! (*Іде вперед*).

Тетяна (*жнучи, у слїд Пригінчому співає, всї підхоплюють, навіть ті, що позаду, яких невидно*).

Од куріня до куріня ряба жаба лїзла
Ряба жаба лїзла
А в нашого пригінчого голова облїзла

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Голова облїзла.
Од куріня до куріня доріженька проста
Доріженька проста
А нашого пригінчого напала короста
Напала короста.

Тетяна (*дивить ся вслїд Пригінчому*). Так наче й не чує нїчого. Ач кричить (*раптом*): Тимо-о-шко-о! Давай води-и!!

Ганна. От як нашій Тетянї Тимошкової води захотїлось!

Тетяна (*лукаво*) А в його до-о-бра вода! Лучче, нїж у твого Панаса.

Ганна. Гаряча?

Тетяна. Ого!. А диви — несе! А ей-Богу, несе! Швиденько, Тимо-о-шко! А гей! А дивіть ся, дївчата, знов управляющого баришня їде з прикащиком...

Всї дивлять ся.

Голос Пригінчого: А чого поставали? А ну, а-ну!

Тетяна. Води ждемо! (*Тихше*) А щоб тобі заціпило, їдоле!..

Ганна. А Семен як за Ганю вяже, а дивіть ся... От добро кому! Прямо, як панї собі...

Мотря (*з захопленнєм*). От любить хто!! Аж дух за нею ронить!

Тетяна. Е? І ти б так хотїла?.. А ти, Душо, хотїла-б? Та я бачу, що нї... Тобі і не кортить, правда?

Душа (*підводить ся, утираєть ся*) Ой, Тетянко, ти договориш ся! Гляди!

Тетяна (*сміеть ся й співає*):

Розлука ти розлука
Лусь!
Чужая сторона.

Ганна. Баришня стала... Ой, сестрички, щось вона часто коло Семена стає. Чи не за кучера хоче до себе взять його?

Тетяна. Ого! А вона, кажуть, у батька пішла. Батько в економки, а дочка в кучеря зараз бере. От добро кому, так-так!

Мотря. Тю! Найшла добро!

Тетяна. (*Сміеть ся*) А що ж! Та швидче, Тимохо, бо посохли.

Голос Тим. Зараз розмочу!

Тетяна. А чого то баришня знов приїхала?

Тим (*з банькою в руцї*). А до мене в гостї. Що? Хочете дуже пить? Хочете, говоріть?

Тетяна. Та давай уже, бо Пригінчий уже аж пінить ся, ось лусне з досади на Мотрине горе.

Тим. А кажіть, дуже хочете?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Тетяна. Тю ще й дражнить ся. Давай уже!

Ганна. А ну давай, давай, нема коли.

Тим. (*не даючи*) А що дасте?

Тетяна. Еге! Щось!.. Д вай же, ну! (*Хоче видрать, але Тим обнімає її. Тетяна робить вигляд, нїби пручаєть ся*).

Голос Пригінчого. А-ну, ви там, гей! А що то там!

Тим. (*пускаючи Тет. й даючи воду*). От проклята душа, так над чоловіком і стоїть. Ну, чекай же ти! Прощавайте, нехай банька у вас.

Ганна. Добре.

Веї пють по черзї і стають до роботи.

Ганна. От добра вода у твого Тимоша!

Тетяна. Ага! А я казала. А ввечері ще краща!

Ганна. Та невже?! (*Обидві сміють ся*).

Мотря. А баришня сюди чогось їде. Вяжімо швидче, а то Пригінчий ще сердить ся буде.

Тетяна. На кого буде, а на кого й нї.

Вяжуть і співають. (В співах одна витягає останню ноту). Співаючи, зникають у лїво.

Виходять у другій постатї Семен і Ганя.

Семен. (*вяжучи*) Е, а здорово таки ти одстала од їх. Нїчого доженем січас. Раз-два... (*крутить перевесло*).

Ганя. А ти вже добре ся навчив крутити. Адї, як хутенько! І я би не швидче скрутила.

Семен. Ого! Нужда навчить. Та ти не той... Ти плюнь, я сам.

Ганя. А своє? Ти ж своє запустиш?

Семен. Не бойсь за міня. Я своє вперед зробив. От твоє доженем і пойду на своє. От-так. Держись... От.

Ганя. А панночка усе сюди... За тобою... Я їй очі видряпаю!..

Семен (*задоволено сміеть ся*). Ха-ха-ха... Чудачка! Та вона ж зовсїм і не до мінє... А Ваську бачила сьогодня? Вже на жатцї сидить. Нїкак бідняга не міг навчитись вязать. А между прочим, я впотїв. Ху! (*Витираєть ся*).

Пригінчий (*зявляєть ся*). А ти й досї коло дївки! А ну, забірайсь на свою постать.

Семен. Чого?

Пригінчий. Вязать. „Чого“. Хай сама вяже.

Семен. От шо, любезний, знаєш шо я тібє спрошу. Слухай та вухом слухай: ти бачив, скольки я навязав?

Пригінчий. Та ти кому тикаєш? Свиня!

Семен (*нетерпляче*) Та ти слухай: я тібє спрашую, — ти бачив скільки я навязав? Нє?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Пригінчий. То не моє діло, там є свій пригінчий. А ти з моєї постаті забірайсь.

Семен (*з жалем*). Ех, великий ти до неба, голубчик, а дурний, як і не треба вже. Іди лучче і не мішай роботу робить.

Пригінчий. Та ти... (*Заміряєть ся палицею*) Та я тебе... Босяк ти!

Семен (*скипівши, хватає палицю, видирає й шпурляє її від себе*) Пішов вон сцюдова, дурак здоровий! А то я тібє как покажу босяка, так ти менї псем завиєш. Пьос ти! Іди жалуйсь на мене, дурню!

Пригінчий. Я таки піду. Почекай! (*Скажено біжить у право*).

Чути крики на його:

— Тю-у-у! А кусї-кусї-ї!

Ганя. Біжи хутко, Семеночку, до себе... Ой, боюсь, біда буде.

Семен (*спокійно*). Біда йому буде. Дурак же, сукин син! Не роздивить ся, а лїзе. Я своє зделав. А яке тобі діло, що я роблю потом? Я, може, свої жили витягую, здоровя надриваю... Дуррак!

Обоє мовчки вяжуть.

Чути пісню зліва.

Ганя. Ой, Семеночку йди... Диви, — прикащик уже йде сюди. Мабуть, пожалївсь. Ще й менї погано буде. Іди хутко.

Семен (*з хмурою погрозою*). Ну, нехай тобі щось сделають погане! Не советую лучче... (*Дивить ся вправо*). Жалієть ся, дурак. Ех, Боже, Боже, і натворить же дурнїв!.. Ідуть сюди...

Вяжуть знов.

Зявляєть ся Довбань, за ним Пригінчий.

Довбань. Драстуйте...

Семен і Г. Драстуйте.

Довбань. Ну, як вяжеть ся? Семен помагає?

Семен. Та трошки помагаю. Та от... не дає. Зачем, мол, помагаєш?

Довбань. Ну, а ругать ся все ж таки не треба.

Семен. Та нє! Ви ж самі розсудіть: я своє звязав, свою роботу сполнив, випередив усїх і скорєй сюда. Разі ж я гуляю? Разі ж не дурак он? Чию ж я роботу тут сполняю? Свою чи панську? Разі не так? Ну, скажіть.

Довбань. Та воно правда, ну, человік ошибку дав, а ругатьця все ж таки не треба... Ну, хорошо. Ідіть, Петре, туди...: А ви, Семене, ідіть до баришнї, чогось кличе вас.

Семен. Мене?

Довбань. А тож... (*Хитро посміхаєть ся*)

Семен. Хм! (*Стискує плечима й дивить ся на Ганю. Та не підводить ся*). Ну, шо ж, нада йти... (*Іде вправо*)

Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Пригінчий (*щось бурмоче і йде вліво*).

Ганя (*підводить ся й дивить ся на Довб.*).

Довбань. А здорово він таки помагає тобі... Цілий день коло тебе... Аж баришня помітила.

Ганя. То най його собі візьме, як заздрить.

Довбань. Може й візьме. Хе!

Ганя. На здоровя! (*Вяже*).

Довбань. А ти поплач та вяжи... Тільки погана все таки з тебе вязальниця. Мабуть, у батька пішла. І з того така робота, як з верби кислиці. У комнатах би вам обом служить.

Ганя (*підводить ся*). Ви знов за своє? От їй Богу, як їм ці комнати! Що вже знов, мабіть, старий послав?

Довбань. А тож.

Ганя. Ой, старе лубя! (*Сміеть ся*).

Довбань. Еге, старий! А ти знаєш, чого чорт такий мудрий? Бо старий. Старий, а за двох молодих справить ся.

Ганя. Най справляеть ся коло инчих.

Довбань. (*Зітхає*) Хо-хо-хо-о! (*Стьобає батогом снопи*). Це прийдеть ся, мабуть, мені їхать у Волосяне у неділю — за одною баришньою. Вчора розчитали стару економку, так за економку наймать.

Ганя (*здивовано*). Живо розщитали? (*Потуплюеть ся*).

Довбань. (*Посміхнув ся. Серйозно*). Розщитали, — не годить ся. Баришня казала, щоб тебе взять та ти ж он яка... Чудачка, свого добра не бачиш.

Ганя. Баришня?? (*Вражено дивить ся на його*).

Довбань. Чого ти дивиш ся так? А що ж?

Ганя. Я думала, що баришня... (*Змовкає*).

Довбань. Буде сердить ся? От такої! А їй хіба не все одно, хто за економку? Ти дівчина розторопна, тиждень-два, навчать тебе всьому. Одягнуть, як баришню. Читать умієш?

Ганя. Трохи вмію, мене наша...

Довб. О! Чого й лучче! Прямо в економки, луччої й не треба. Баришня навіть цього й приїхала і нарошно оце покликала од тебе Семена, щоб я тобі це сказав...

Ганя. А я так і знала, що щось тут до мене... (*Швидко, зхвильовано нахиляеть ся й починає вязать*).

Довб. Ну, так що ж сказать?.. Га?

Ганя. Не знаю...

Довб. Та що ж тут не знать, чудачка! Ех, (*з щирою досадою*). Їй богу, та й дурний же наш народ, мужичва наша мазепська! Їй щастя в рот лізе, а вона „не знаю". Ну, чого не знаєш? Замуж за босяка

Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

підеш? Здуріла чи що? Та з тебе кури сміятимуть ся! Та ще після цього, як баришня сама... Ей, слухай, не будь же ти дурною та не грай ся довго. Барин уже казав, що пора рощитать вас, ні з батька, ні з тебе роботи великої нема, а дівчина хліб їсть. Гляди, рощитає, тоді цілуйсь з своїм босяком. Куди дінеш ся тепер, як уже найму нігде нема? Ну?

Ганя. Він не має права рощитувать.

Довб. Ого, в тебе буде питать права. Пашпорт в руки та й геть на чотирі вітри. От і право. Так що сказать баришні? Чи хай сама прийде сюди? Ну?

Ганя. Я не знаю... Та що ж я буду робить там у комнатах?. Яка робота?

Довб. (*Дивить ся на не з жалем*) Ех!..

Ганя. (*Зрозумівши засоромившись, нагинаєть ся до снопів*).

Довб. „Яка робота". Робота така, що легче не знайдеш, а їсти, пить скільки хоч. Одежа панська, чиста. Батько в спокою, сестра при тобі. Ех, дівко, дурного батька дочка ти! Ну, кажи!

Ганя (*глянувши вправо рішуче з ляком*). Ні, не можу. Ідіть собі, не можу... Най рощитує, все їдно.

Довб. Тю! Що ти їй скажеш! Ну, хай сама баришня з тобою балака.

Ганя (*злякано*). Ой, ні, ні... Скажіть... Господи!.. Скажіть, що я завтра скажу... Завтра ввечері... Чекайте... А як же буде Семен?

Довб. Семен? Аа!.. Е, Семена не бій ся. Коли шо, так і рощитать можна...

Ганя. Ой, ні, ні... Не треба... Тоді ще гірше. Тоді він може прямо вбить...

Довб. Ну, хай спробує... Та він до баришні в кучеря піде. Побачеш. Ми вже це підстроїмо. Не бій ся...

Ганя. Ні не хочу!.. Не знаю... Я завтра скажу. Так і скажіть... Завтра ввечері.

Довб. Добре. Та як що так, то завтра ж і в комнати? Так і барину скажу. Добре?

Ганя Не знаю... Не знаю... (*Вяже схвильовано*).

Довб. Ну, зоставайсь здорова. Як будеш там, не забувай про мене... (*Іде вправо*).

(*Незадовго хутко виходить з ліва Душа, іде до баньки з водою, пє, потім відходить до Ганї*).

Душа А чого це Семена до баришні покликали, Ганю?

Ганя. А я знаю?

Душа. От стерво! Стоїть з нею й сміеть ся. Недурно учора хва-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

лив ся менї, що баришня за ним пропадає. Ще й баришню з розуму зведе. Бідна Фенька носить ся тепер з дитиною.

Ганя. Яка Фенька?

Душа. А він тобі хіба не казав?

Ганя. Та, що ти менї позавчора казала?

Душа. Е! То друга. У його ж їх було, як зор на небі. Щоб я спухла, як гора! Він нашим братом грає ть ся, як кіт мишами. Не одній розчесав косу до вінця. Думаєш, він менї не присягав ся, що любить?

Ганя (*здивовано*). Тобі? А він менї казав, що з тобою нїколи нїякого кохання в його не було.

Душа. Ой, Господи! А хто ж кляв ся, що не покине, що й те й се. А хто ж мене у босячки завів, як не він? Га? Та це розпутник на весь світ! Ти йому віриш? А щоб йому Бог так вірив, як він чоч одне слово правди тобі каже! О... Вже йде сюди... Одну покинув, до другої йде. Іди, серце, йди... Тут є такі, що вірять тобі? Є ще такі... Ну, наскочиш ти. (*З ненавистю*) Ой, наскочиш ти, Семеночку, будеш ти знать!

Ганя Ой, як же ти його не любиш.

Душа. Я б його, падлюку, посїкла на дрібні шматочки і кожний шматочок на голку насадила!

Ганя А не любиш часом?

Душа (*чудно придивившись на неї*) Люби вже ти його! (*Швидко йде на своє місце*).

Виходить Семен.

Ганя *вяже.*

Семен (*смїючись*). Ну, й кумедія! Прямо, чудачка і больше нїчево. У кучеря вже кличеть.

Ганя (*не підводить ся*).

Семен (*пильно давить ся на неї, потім підходить, бере за плече й повертає до себе*).

Ганя. Одчепись! (*Не піднїмає голови*).

Семен. Нє, стой. Смотри сюди... Ну? (*Піднїмає*).

Ганя. Ну, та що з того?

Семен. Ха-ха-ха!

Ганя. Ая! Як весело.

Семен. Ах, ти пташка моя маленька. Знов ревнує! Дитинко моя, да ти знаєш, шо я сказав їй? Га?.. (*Ганя мовчить*) Я от шо їй сказав: „Знаєте, шо баришня, як би у вас було на руках ще по десять колець, як би ви були ще в двадцять раз кращі, то я б все одно не посмотрев би на вас і не проміняв на мою дитинку, на оту, що оттам вяже черними руками“. Понїмаєш?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ганя. Так я й повірила!

Семен. (*Напів жартливо, напів серйозно*). Шо-о?!. Ти не віриш? Е, Ганюсько, так не можна! Слиш? Ти опять?

Ганя. А! Знаємо! Так само ти й Душі говорив. І Феньку з розуму звів і дитину покинув.

Семен. Феньку?.. (*Непорозуміло дивить ся*).

Ганя. А що, може, скажеш, не було такої?

Семен. Була.

Ганя. Ага!

Семен. Стой. Тут только шо Душа знов говорила?

Ганя. Говорила.

Семен. Про це?

Ганя. Про це.

Семен. Ах, ти ж твар! Ну, стой, ето последнїй раз ти мінє говориш. Стой, стой!..

Ганя. Ага!.. А до мене ся чипляєш, що пан лїзе.

Семен. Нє, стой. Правда,—Фенька була, верно. І дитина була, померла. Верно. Все верно. Були й другі. Всьо верно. А хіба я ховав? Га? Хіба я говорив, шо не було? Ну? Було. Все було. Много було, всякі були, а з тобою встретівсь, — довольно, нема нї одної. То разом по пять було, а то всех долой. Ето шо значить? Ну?

Ганя. Ая! Так само ти й Душі говорив, що нї одної...

Семен. Яка Душа?! Та з з етою стервою у мене нїколи нїчого не було! Вона давно вязне до мене ще до тібє та я нїкогда не хотєв її. А вона й лютує.

Ганя. А баришня теж сама вязне?

Семен. Понятно. Разі я її чипав? Ну, шо їй нада од мінє? „Не пойду“ кажу. „Пойдьош“ говорить. І сміеть ся. Смійсь думаю. Мінє шо? Хай дума, шо пойду, аби я своє знав. А я знаю только одно своє. Слиш, ти? Одно только я знаю. І ти врьош, віриш менї, віриш, шо нї на кого не проміняю. А мучиш только...

Ганя. А почому я то знаю? Пхе!

Семен (*строго*). Ганю!.. Не нада так. Знаєш, — і чого ж ще? Знаєш, шо проміняй я тебе на неї, значить, жисть свою будучу міняю. Опять за старое значить. Нет. Не для того я тебє встретів, а ти мєнє. Ну, брось. Повернись сюди. Глянь в очі мінє. Ну? Ей... Ну?

Ганя (*дивить ся, одвертаєть ся, знов дивить ся*). Ай! Ну тебе... Аж у серцї холоне... (*Поводить плечем*). Очима ти вмієш красно вмовляти...

Семен (*жагуче*). Душа́ очима говорить, Ганю, душа, понїмаєш?.. А твоя душа в твоїх очах. От і встрічають ся. Верно!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ганя (*трошки злякано неймовірно*). Ну-да!

Семен (*серйозно, глибоко-переконано*) Верно. Одтого й холодно в серці. То душі цілують ся в то самоє время.

Ганя (*з легким ляком*). От того то я й гублю розум всякий раз, як ти так дивиш ся... (*З щирою розпукою*). Ой, зачарували мене твої очі! Бідна ж головонька моя тепер!

Семен (*реготче*). Ха-ха-ха!

Ганя. А так, — тобі смішно...

Семен. Та смій ся й ти, чого смотриш, і мене ж очарували твої очі. Ах, ти рибко моя!.. Дитинко ти моя!.. Ех!.. Жаль що ті морди дивлять ся, я б тобі показав!

Ганя (*проти волї сміеть ся*). Що ж би ти показав?

Семен. Побачила б...

Ганя. (*не зводячи очей, поводить плечима зітхає*). Ой, хоч не дивись на мене так... Не силонька моя... І на що я стрічала тебе!., Доленько моя!

Семен. Та що ти, Бог з тобою! Чого жалієш? Все одно не сьогодня так завтра б стрілись. Потому, Ганю, так судилось. Ти для мене, а я для тебе. Тут вже нічого не поробиш. І хай сібє всякі Душі старають ся розрізнить нас, нічого но поможе, проти судьби не пойдьош... Верно. І не боюсь я тепер нічого. Не бойсь і ти, Ганю... Нікаких Душ, нікаких. Стой! А прикащик сьогодня не говорив уже нічого?

Ганя. Ні, нічого.

Семен. Підожди, він ще в економки буде кликать. Ха-ха-ха!.. От старий пьос!... А молодчина, смак має, знав кого вибрать... Ох, та й наскочить він на мене кадась!... А шо говорив прикащик? Чого ти сміялась?

Ганя. А ти вже й бачив?

Семен. Я все бачу, шо коло тебе делаєть ся.

Ганя. Нічого... Так щось... (*Озираєть ся*). О! Вже здаєть ся полудновать ідуть.

По степу вже давненько чути було крики і перестали дирчать жатки. Чути гуртову пісню.

Голос Пригінч. Кидай!... Полуднувать! Полуднувать!

Семен. Полуднувать, так полуднувать!

Гол. Пригінч. До табору! До табору!

Ганя (*витираючи лице від пороху хусткою*). Слухай-но. А що ж тобі сказала панночка, як ти.. як ти їй те сказав?

Семен. Шо? Та шо ж вона може сказать? Счервоніла немножко, закусила губу та й усе. Ну, шо ж їй! Насильно ж не потягне.

Ганя. І ти їй так і сказав? Правда?

Generated on 2015-07-21 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Семен. Ех, Ганю!... Та не можна ж так! Опять ти сумлїваєш ся. Нада вірить так — як я вірю тобі... Пущай говорять менї на тебе, шо хочуть, пущай сміють ся, мінє плювать. Понїмаєш? Ти сказала „нє“, значить „нє“. Он та сама Душа разі мінє не говорить, шо ти сміялась до барина, шо ти будьто вже соглашаєс ся йти до його... Разі ж я вірю? Або хоч раз сам говорив тібє про то? Та хай вони тут землю їдять, не повірю я. Ех, Ганю, Ганю!... Ну, нїчого... Молода ти ще, а горем пошарпана, ну, й той... Ну, всьо пройдьоть... Слиш, плюнь! Вірю і кончено.

Спів наближаєть ся.

Семен. Шо задумалась? Не нада. Ходїм.

Ганя (*хоче щось сказати йому, часто поглядає, вагаєть ся*).

Семен. Шо таке?... Ну?

Вибігають Тетяна і Ганна.

Тетяна. Ой, а ці й полуднувать не хотять. А Душа аж пінить ся та жде... Цїлуйтесь уже та йдіть полуднувать...

Пє воду.

Ганя (*перестає вагатись*). Нїчого... То я так. Ходїм уже... (*Поправляє спідницю*).

Ганна (*у право, до співу*). А ну, поспішайте. А диви розвели пісень... (*Прислухаєть ся*). Еге! Вони нашої співають.

Тетяна. *Напившись прислухаєть ся й раптом починає й собі співати*).

Семен. А Теклюнї там дадуть їсти?

Ганя. Тато ж там...

Виходить гурт робітників співаючи.

Тим. (*злякано підбігає до Ганни, яка пє воду*). А чуєш, чуєш!... Шо ти робиш?! Годї!

Ганна (*злякавшись*). Що?

Тим. Заллєш ся, моя ясочко! Ач, пів баньки висушила.

Ганна. А, одчепись!

Семен і Ганя ідуть вперед.

Пісня змовкає, в гуртї прокочуєть ся сміх. Ганя швидко озираєть ся. На неї дивлять ся сміючись. Семен щось говорить до Ганї, не озираючись.

Тим (*підморгує на Сем. й Ганю і починає, гурт підхоплює*):

Ой, вербо, ти, вербо кучерявая
Коли ти зійшла, коли виросла
Я у зімку зійшла, влїтку виросла
По зорях цвіла, впівдень вистигла
Я по зорях цвіла красувала ся
Дївка милого дожидала ся.

Співаючи, помалу зникають улїво

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Гол. Пригінч. А-ну, а-ну! Швидче, швидче! Поспішайсь, поспішайсь.

Завіса.

РОЗДІЛ 3-й.

Степ. Вечір. Робітницький табор. Справа курінь Таборного. В глибині сцени зліва велика кабиця, на ній величезні два казани, в яких варить ся робітникам їжа. Коло кабиці дрова, розкидана солома і віз з великою бочкою води. Навкруги рівне поле, далеко темніють копи рядками.

Вечеря вже зварена, але вогонь ще не погас Коло казана стоїть Дядюшка Палькарась з великим ополоником в руці і роздає вечерю робітникам, які підбігають до його з ночовками.

Наліво чути сміх, крики, біготню, часом вирветь ся шматочок пісні. Видно навіть одну ґрупу, яка сидить круг ночовок і їсть з неї. За нею спини инчих. Почуваєть ся там великий гурт людей. Круг д Пальк. товплять ся.

Голоси. — Дядюшка мені! Дядюшка!
— Мені, мені!
— А ну тобі! Підождеш. Я раньче прийшла.

Д. Пальк. Поспієте, господа, поспієте. Ніч велика. (*Насипає*).

Голоси: — Еге, велика! А спать коли?
— А танцювать?
— Дядюшка кухар! Сипте швидче!
— Ой, боже наш, як помалу!

Д. Пальк. Швидко, моя сороко, тільки дурні з гори бігають.

Тетяна. Ой, дядюшка Карась, сипте вже мені, бо зараз музики прийдуть...

Д. Пальк. (*нїби злякавшись*). Ой? Музики? (*Нїби хапаєть ся*). Одійдіть усї, я Тетяні насиплю, бо музики, січас прийдуть. Розступіть ся швиденько! Давай що там! Давай!

Сміх в юрбі.

Тетяна. Еге, вам смішки. (*Сама сміеть ся*). Ну, глядіть, як не натанцююсь, буду з вами завтра танцювать.

Д. Пальк. То я й сьогодня можу. Ну буде з тебе. Буде, буде, не обідай ся. Одходь.

Гол. зліва дуже голосно: Ачхі-і!

Тетяна (*швидко обернувшись туди*). Шпичка в ніс та пара колїс, ще й півосї, щоб свербіло у но-о-сї!

Голоси: — Ха-ха-ха! От так прочитала!
— Так йому! Хай на нас не чхає. Свою має.

Підбігає Ганя з посудою.

Тетяна (*якій насипає д. Пальк*). О! А що це стало ся? А де ж Семен? Панї сама прийшла по вечерю?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ганя. Дядюшка, насипте менї.

Тетяна. Ага! Тїкайте усї, дядюшка буде нашій босячцї сипать, (*Сміх*).

Ганя. Чого ти до мене ся вяжеш? Або я тебе чипаю?

Тетяна (*сміючись з її вимови*). Або *я* тебе чипаю? Я ся не вязну.

Д. Пальк. Ей, дївчата, хіба можна сварить ся. Свій свого піддержувать должен... (*До Ганї*). Підождеш трошки... Січас і тобі насиплю.

Тетяна. Яка вона „своя“? Он Душа отто їй своя...

З юрби співають:

Розлука, ти, разлука
Трісь!

Ганя (*круто повертаєть ся й біжить назад*).

За нею сміх і голоси:

— Та куди ж ти? Стій! А вечерю?

— А держи, держи! Ха-ха-ха!

— Побігла жалїть ся. Держись тепер.

Тетяна (*з вечерею іде влїво*). Піду просить ся, щоб не били! Як убють, правте панахиду по менї. (*Раптом до всїх инчим тоном*): Та глядїть: як прийдуть музики, так зараз же, щоб недогадалась. Чуєте.

Голоси. Ого! Не бійсь... Знаємо... Ха-ха-ха!

Д. Пальк. Е, напрасно обіжаєте дївку Напрасно. Дївка хороша...

Голоси: — Та хто ж її обіжає?
— А хай знає, з ким вяжеть ся!
— Отто подумаєш.

Деякі з таємним сміхом шопочуть. Одходять з вечерею поспішно. Виходять Довбань і Пригінчий ідуть до куріня.

Довб. Поставиш його завтра на Зеленій Лощинї. Чуєш? А її за Кривою Могилою.

Пріґінч. (*хмуро*). Це знов буде баталїя з ним?

Довб. Нїчого... А, може, й не буде зовсїм. На всякий случай. Тут єсть одна штучка... Може, вона сьогодня вже за економку буде...

Пригінч. (*Дуже здивований*). Хто!? Ота Польщачка?

Довб. Тш!... Вона.. Шишкою буде... Так ти з нею не дуже... З ним нїчого... А з нею не круто...

Пригінч. Хм!... От-то... А я раз трохи не вдарив... От Бог сохранив якось!

Довб. Так гляди... Я ще тут побуду зараз... (*іде назад*).

Пригінч. (*Вражено стоїть, чухаєть ся, хмикає і нарештї лїзе в курінь, потім зараз же вилазить і іде собі теж улїво*).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Коло д. Пальк. народу меньчає. Прибігають далї по одному. Д. Пальк починає їсти прямо з казана.

Виходить д. Самійло.

Д. Сам. А насипте менї кулїшику. Ой, Боже милостивий... Кулїшик добренький. Ая... Прибігала моя дївчина та й назад прибігла. Ая. Прибігла та й плаче... „Сміють ся з мене“, каже. А чому би не сміятись? Ну? Або не мають рації? То таки є рація сміяти ся... Ая... Ей, бідачисько моє, як би ти була розумна, то ніякий біс не роззявив би рота. Ая!...

Д. Пальк. А ви — батько чи нє?

Д. Сам. Я?

Д. Пальк. Еге.

Д. Сам. (*не розуміючи*). Чи я батько, кажете?

Д. Пальк. Ну-да.

Д. Сам. Ну, батько... Най, скажемо, батько.

Д. Пальк. А добра своїй дитинї хочете?

Д. Сам. Добра? А чому би я не хотїв добра своїй дитинї? Ну, скажемо, хочу.

Д. Пальк. Ну, то держіть свою дитину в руках. Чули?

Д. Сам. Чи чув я? Ая. Чому би не чути, адже вуха маю. Вуха маю, хе-хе-хе, та чим держати не маю... Не слуха, ей, не слуха мене. Батька рідного не слуха, або батько злого буде вчить. Ая. Оттакий світ настав!

Д. Пальк. Е, світ... Світ, як світ, а батько батьком должен буть. От... Ну, який скажемо по совісті муж з нашого Семена вашій Ганї? Га? Він же її кине. Ей, кине, як пить дать. Не такий се чоловік. За плугом, думаєте, буде ходить? А чи сокіл водив коли курчат? Га? Водив?

Д. Сам. А де ж водити?.. Не водив і водить не буде.

Д. Пальк. Отто ж те бо й є.

Д. Сам. (*задумливо*). Ая... Не водив...

Зявляєть ся Довбань. Помітивши д. Сам. підходить до його й говорить:

— О! А я вас саме шукаю. Слово-два сказати треба.

Д. Сам. (*хапливо, угодливо*). А хоч би й десять, то що? Хороше слово всю ніч слухать можна... Ая... Хороше слово... Говоріть, а я вже слухаю.

Довб. Ходїть сюди. (*Одводить до куріня*). От що, дїду, слухайте мене добре.

Д. Сам. (*жадно*). Ая, ая... Слухаю, серце, слухаю.

Довб. От яке дїло... Казав барин, що вас рощитать прийдеть ся...

Д. Сам. (*вражено*). А де?! А за віщо?!

Generated on 2015-07-21 19:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Д о в б. Робота з вас мала. Та й дівчина хліб дурно їсть.

Д. С а м. *(прибито)*. Ой, Господи наш!.. Та хай Бог боронить... Але, чоловіче любий, то я ж вам скажу...

Д о в б. Пождіть, діду, а слухайте далї.

Д. С а м. Ой, слухаю далї, ой, слухаю...

Д о в б. Це як з одного боку зайти, а як з другого, то от вам ще й таке: хоче барин вашу Ганю у комнати взять сьогодня за економку. Чуєте: за економку, я вже вам прямо скажу. Не в горнишнї, а за економку. Понїмаєте? бо спонравилась вона йому і грамотна.

Д. С а м. (*розтерявшись*). Ой, вона грамотна, грамотна. Там така у мене... Її вчила наша матушка, хресна матуньо нїби... Ая, грамотна, сильно грамотна. Хвамилїю чи свою чи чию так і пише, так і пише. Ая...

Д о в б. Ну, так отже... А Ганя ваша з дурного розуму впірається ся...

Д. С а м. (*угодливо*). Ой дурний розум, дурний... (*видно, що думки в йому крутять ся*). Так сьогодня?

Д о в б. Сьогодня, сьогодня.. Уговорить її треба. Ви подумайте ж, се не шутка в економках, діду. І вас січас з табору до двору візьмуть, і дївчинка ваша. Вона дурна впірається ся, бо ще не знає лиха.

Д. С а м. Ая, ая... Не знає, ой, не знає...

Д о в б. Ну, так як ви? Вона ще й вас... вона може, жде, щоб ви щось сказали...

Д. С а м. Так, так, так... Може й жде... Ая, ая... А як нї, так рощот?

Д о в б. Рощот. Так барин і сказав... Забірайте пашпорти та й з Богом...

Д. С а м. Ая, ая... З Богом... Хе-хе-хе... А вже ж з Богом. А чому нї? Хіба ми без Бога живем? Так, так, так...

Д о в б. Ну, діду, рішайте та говоріть з дочкою...

Д. С а м. Га? (*нїби не розуміє*).

Д о в б. Рішайте, кажу.

Д. С а м. Рішать? Так нїби теє... Ая... Та се сам пан казали? Сам пан?

Д о в б. Ей, діду. Чи я ж би сам видумав таке?

Д. С а м. Так, так, так... То я нїби... той... Знаєте. Тут такі дїла, Боже мій... Ой, дїла... Молода вона в мене, молодесенька... Мати її померла ще й року немає... Вона ж її так глядїла, як ока свого...

Д о в б. Та ви, діду, кажіть, що ж ви крутите...

Д. С а м. Боже борони, Боже борони! А най тим крутить, що в болотах ходить... А чого би я мав крутити? Ой, не крутити вже нам, не крутити...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-22 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Довб. Тю, хай вам... Та що ви, на смерть оддаєте? От же мазепня дурна, хай ви показитесь! Ти йому добро, а він тобі он. Та розшолопайте ви головою своєю, що я кажу вам: я її свиней пасти кличу? Кажіть!

Д. Сам. Боже борони.

Довб. Я її в помийниці кличу?

Д. Сам. Хе-хе-хе!

Довб. Я її в тюрму забіраю? Чи, може, в босячки кличу? Га? Ну, кажіть мені раз!

Д. Сам. (*одмахуючись руками*). Та де! Та де! Але ж бо скажете... А, борони Боже!.. Та спасибі вам... Та най вам Бог пошле з високого неба усього красного... Чи я ж не бачу? Оттаке скажуть... Ну, а плата, платонька ж яка буде од пана? Га!

Довб. Двадцять рублїв на місяць на панський одежі й на його харчах... Що? Погано?

Д. Сам. (*роздумливо*). Ая, ая... Двадцять рублїв... І одежа... Сам пан казали?

Довб. Та вже ж не я...

Д. Сам. Ая, ая... Дурна буде, як не схоче, дурна... Ну а менї... А я ж... на яку роботу? Га?

Довб. Ви? Ну, хоч за прикащика чи прогінчого... Там уже видно буде...

Д. Сам. Ага. Ну то треба їй за розум взятись, треба.

Довб. Вона там возить ся з тим босяком... Се ж стид один... Доброго батька дочка з якимсь злодієм, волоцюгою злигала ся.

Д. Сам. (*живо*) От же скажіть, от же скажіть!

Довб. Та вона сорому й до віку не оберется як піде за його. Та чи й піде? Одурить та й потягнеть ся далї.

Д. Сам. Ой, одурить, одурить! І я кажу, що одурить... Не слуха ж, не слуха батька. Ой, світ настав! Так двадцять рублїв? І одежа?

Довб. Атож. Та йдіть зараз, казав пан, щоб сьогодня ж і одвіт був. А нї, так рощот...

Д. Сам. (*поспішно*). Іду, іду... Ви тут будете?

Довб. Я піду трохи по табору. Треба там ще де-що...

Д. Сам. Ага! То я зараз, зараз. (*біжить у ліво, за ним помалу йде Довбань*).

Назустріч йому виходять Чиркун і Душа, підходять пють воду; до д. Палькарася:

Чирк. (*понуро*) Варите? (*Курить*).

Д. Пальк. Ба нї, вже їм. Наварив та й їм. Ну, как діла? Як на жатцї сидить ся? Хе-хе-хе!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Чирк. (*злісно*). Діла такі, шо пора кончать нам тут! От какиї діла!

Д. Пальк. (*з цікавістю*). Ага... Кончать так кончать... Тільки як же кончать!

Чирк. Думать нада.

Душа (*горяче, злісно*). Ти все думать, ти все думать! Ти вже надумав. До какої пори думать? Шо ти надумаєш?

Д. Пальк. (*озираєть ся*). Тш... Говоріть тихше...

Душа (*тихше*) До якої пори сидіть тут? Шо я все літо буду тут на сьому проклятому полї? Та хай воно завалить ся разом з сею мазепньою. Я для того пошла, щоб на сонцї пектись, та насмішки вислухувать? „Думать нада“!

Чирк. (*до Пальк*). Нада думать щось. Ето єрунда.

Д. Пальк. (*зітхнувши*) Нічого не придумаєш, — женить ся.

Душа. Чорта з два! В Сібір пойду, а не женить ся.

Д. Пальк. Е?.. Оце так...

Душа. А так! Я йому покажу, як задавать ся... Скажіть, уже й не дивить ся на нас. Уже по їхньому й ходить і говорить, обнїмаєть ся зо всїма, співає... Ха-ха-ха!.. Підожди ще, рано трошки у чесні лїзти... Нє-є... (*нагинаєть ся до д. Пальк.*) Убить ту ссуку, от і кончено!

Д. Пальк. Тю, дївко! Здуріла?! Але ж і ти...

Душа. А шо? А шо, говоріть!

Д. Пальк. Шо? Плюнуть... Постой же... Ну, чого ти гарячиш ся? Ну, а як би він умер? Ну, от допустим на какойсь пример, шо він помер, нема вже його... Ну?

Душа. Е, помер... То друге діло...

Д. Пальк. Чого друге? От ти собі так представ у серцї, шо він помер, шо нема його. І зразу спокойно. А то... вбивать... Шо ти, дївко, одумай ся. От кров тобі як у серцї скипіла ся. Це ж не шуточка...

Чирк. А! То пусте. Нічого то не поможеть. Убєш, а он в манастир пойдьоть.

Д. Пальк. А пойдьоть, пойдьоть. То з таких.

Душа. Чорта з два!

Чирк. А! Понїмаєш ти!

Душа. Ну, ти понїмаєш

Д. Пальк. А я так думаю... От ви послухайте мене... Хай він собі робить, как хоче... На шо чоловіку мішать? Видерже, хай видержує. Я так думаю, шо не видержить он і сам... Кине. Ну, а видержить, пущай живе. Силою нічого не візьмеш...

Душа. Оце так! А ми ж для чого сюди йшли?!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Д. Пальк. А тобі не все одно, де бути, чи на базарі під лавками чи в полї під зорями? Хе-хе-хе! Скрізь добре, як у серцї добре.

Душа. А ви з своїм серцем...

Чирк. Підожди.. Тут нада так сделать... Нада в тюрму його одправить...

Д. Пальк. О? } *разом*
Душа. Як? }

Чирк. Оттак: нада шось украсти й подкинуть йому. Найдуть і одправлять. Ми за ним. І готово. Она за ним не пойдьоть уже. Їй і тепер достаєть ся, а тада вже й подавно. А он посидить і вийдєть. Другого способу нету.

Д. Пальк. Хм!.. Це хитро..

Душа. Можна й так.. (*Запалюючись*). Можна у прикащика часи.. Он повсїгда коло дївчат крутить ся... До мене підлазив... Ого!.. Правда... Тут ми його й накриєм..

Чирк. Ну, Палькарась, как?

Д. Пальк. Та... нїчого... Харашо... Тольки... Лучче коли б он сам вернув ся. Догадаєть ся, шо ми, обозлить ся, хуже може вийти.

Душа. Хай злить ся, поздно буде, аби од тої одірвать.

Д. Пальк. Е, дївко, ти все думаєш, шо там „та", там, дївко, трошки глибше бери... Знаю я. Там — думи... (*Зітхнувши*). Е, думи, думи.,. Не всякий може їм лад дать...

Чирк. (*спалахнувши ненавистю*). А, думи!.. Ну, шо думи?!.. „Думи"... Сволоч сама послєдня той, хто дає думам власть над собою... „Думи"...

Д. Пальк. (*тихенько сміеть ся*).

Чирк. (*грубо*). Ну, чого ви?

Д. Пальк. Так... Шось ти дуже не любиш їх. Хе-хе-хе...

Чирк. А!

Хутко зявляєть ся Ганя, *за нею* д. Самійло.

Ганя (*йде до дїжки з водою, витягає чоп, підставляє кухоль наливає. До д. Сам. роздратовано*). Але я сказала, тату, же ніц з того не буде!

Д. Сам. А я що кажу? А я хіба щось кажу?

Ганя. Не буде, не буде й не буде!

Д. Сам. Ба буде... Хе-хе-хе!

Ганя. Ей?

Д. Сам. Буде... Я візьму торбу, ти візьмеш торбу, у торбу Теклю та підемо під вікна... Хе-хе-хе... От і буде... Ая.

Ганя. Най так...

Д. Сам. От розумна дитина, розумна... А я мислив, же ти не послухаєш тата... (*До Д. Чирк. і Д. Пальк, які слухають їх*). Слухняна доня в мене, хе-хе-хе!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ганя. Ая, от найшли кому пожаліть ся!..

Душа (*з викликом*). А шо ж ми вже такі послєдні, шо до нас і слова сказать ніззя?

Ганя. Най до тебе шум говорить. Босячка!

Душа (*аж задихнувшись*). Ах!.. Ах, ти ж щеня подільське! Ах, ти ж сука сібірська... Та ти хто сама? Босячка сама будеш, зараза ти! Біжи, он Семен тебе жде...

Ганя. А на тебе плює!

Душа (*кидаючись до неї*). Шо-о?.. Хто плює?! Хто плює?!

Чирк. (*підбігає, хватає її за руку, одтягає у бік*). Перестань! Довольно! Ідьом!

Д. Сам. (*заступаючи їй дорогу, злякано*). А ну-ну... А Боже наш... А дивіть ся люди добрі...

Збігають ся робітники на крик.

Тим. (*кричить назад*). Сюди, Петре, босяки бьють ся.. Ха-ха-ха!.. так її! А за коси...

Сміх, голоси: — Бий її! Тю-у!

— А хто кого?

— За віщо?

Душа. Пусти, я їй щелепи розірву. Я їй покажу. Чесна? Знаємо ми таких чесних!

Чирк. (*сильно, злісно тягне її наліво*) Бррось, говорю! Слиш? Ідьом. (*Ідуть обоє*).

Голоси: Та пусти, хай побють ся...

— Не поддайсь, Душо!

— Виривайсь.

Д. Сам. (*одводить Ганю до куріня. Вона сідає біля його закривши лице руками плаче. Д. Сам. розтеряно тупчить ся коло неї, бурмочучи*): Але й скажена дївка. Най Бог боронить. Адї... Ти скажи ж таке... Хм...

Вліво чуєть ся звук скрипки, що настроюєть ся.

Голоси: — Музики! Музики прийшли!

— Ой, швидче.

— Го-о! Тю-у!

Всї прожогом біжять уліво. Звідти чуєть сь крики, сміх, звуки бубна.

Д. Пальк. (*підходить до них*). О-хо-хо-ох! А ночи короткі тепер... Чи спав чи не спав, а вже вставай... Плаче? (*Хитає на Ганю*).

Д. Сам. Обижають... А за віщо, спитати?

Д. Пальк. Чужі люди, чоловіче... Чужі люди... Чужий чужого постоянно обижає... Не плач, дївчино, буде ще од чого пчакать, це ще не біда. Іди та танцюй, поки кости молоді... Ач, як награють. Це вже до світу гратимуть. А спать коли? Ех, що то молоді літа. Усю ніч тобі

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

співатиме, а цілий день робитиме і свіже, а старе чи ступило чи не ступило, а кості вже болять.

Д. Сам. Ая... Старість... Годі, доню... Най уже так, я вже й не казатиму нічого... Ей, біда, біда, біда жить на світі!

Д. Пальк. З Поділля самі?

Д. Сам. З Поділля, з Поділля... Гайсинського уєзду...

Д. Пальк. З ваших країв мало сюди ходять.

Д. Сам. Погоріли ми... Вигоріло все до щенту. Ая. Так як змело...

Д. Пальк. Горять люди... Горять тепер... (*Прислухаєть ся уліво, дивуєть ся*). О! Сюди йдуть... (*Іде помалу*).

Виходить процесія. Попереду всїх Тетяна в вінку з солому, на плечах якась рядюжка. Поруч Тимошка в піджаку на опашку, босий, шапка на бакір. За ними дружки, з перевязаними хустками руками, з гиллєм, на якому начеплено ганчірки. Тут же й дружки. За ними музики. Позад усїх юрба робітників. У всїх на лицях здержаний сміх, балакають тихо, прискаючи, поглядають на Ганю.

Тим. (*уклоняючись Д. Пальк. до землї*). Просимо, дядушка Карась, на весілля до нас.

Д. Пальк. (*добродушно*). А? Та це весїлля справляєте!

В юрбі сміх.

Тим. (*строго назад*). А ну, ви! (*до д. Пакьк.*). Да, да... Пожалуста, зделайте милость. От моя молода, а я молодий. Ми — не простого званія, з миколаєвських босяків... Гей, трасїть ся, рубцї, дивіте ся, молодцї, хоч сорочки не маю, женити ся думаю.

З юрби: Де ж ви вінчали ся. Тут же й попа немає?

Тим. Дурний мазепа! Ето у вас із попом вінчають ся, у нас на смітнику вінчають ся. Ти думаєш как?

Ганя (*окамянїло дивить ся*).

Д. Пальк. Ех, хлопче, гляди, смійсь та помалу, щоб часом не повінчав ся справдї десь... на смітнику.

Тим. Та ми ж уже повінчали ся! (*До Тет.*). Ганю! Чи то-пак, Тетяно, проси дядюшку на весїлле.

Тетяна (*кланяєть ся*). Просю вашої милости... (*Приськає сміхом*).

Д. Сам. (*непокійно тупчить ся коло Ганї*). Ходїм звідси, доню... Ходїм, дитино...

Ганя. Нї, нехай. Чекайте.

Тим. (*назад*. Дружки, дївчата! Весїльної! От які... Самі нїчого не знають. Усе приказуй їм. У мужиків самі знають.

Дївчата сміючись і прискаючись зараз же співають:

Ой, попе, попе Гордїю,
Не дзвони рано в недїлю,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

А задзвони раненько в суботу,
Перебий дівочкам роботу.
Ой, попе, попе батьку наш,
Одчини церковцю за-для нас,
Звінчай Ганюсю в добрий час...

Тим. і Тетяна важно, помалу ходять по сцені кружка, проходячи близько коло Ганї. За ними дружки й музики. Юрба стоїть на місцї, гуде розмовами й сміхом поглядаючи на Ганю.

Тим. (*зупинаючись*). Ну, годї! Тепер уже весїлле танцювать... Музики! Польки! Та ловкої, щоб уся босяцька команда аж упарилась. Що все мужикам та мужикам. А нам?!

Музики грають польки. Всї починають танцювать напів серйозно, напів-жартливо. Тимошка й Тетяна виробляють кумедні вихиляси, викрикуючи: „Це у нас так у Миколаєві танцюють“.

Д. Сам. (*де кільки раз нахиляєть ся до Ганї й щось говорить — умовляє, але та камяно сидить, навіть не одповідає нїчого*).

Тим. Стой, стой! Годї! Годї цеї... Треба все по закону делать... Розійдись... Дружки сюди. Ставай тут... Дружки — тут. Музика. Кружка всї... Молода моя, ставайте тут (*ставить проти себе*). Не понїмають нашого миколаєвського закону... Наче прості мужики. Тьху, народ...

Крики: Та що буде? Для чого?

Тим. Не розговарюй, как не понїмаєш! „Кицю“ будем справлять. Ето сама наша весїльна. Миколаєвська!

Сміх і крики: Кицю, кицю... Хлопцї, кицю...

Тим. Ну, за мною... А ви, молода моя, тоже спольняйте закон, де нада.

Тет. Зделайте милость (*уклоняєть ся й регоче*)

Тим. Ну! (*співає, за ним весь гурт робить тільки „А! А! А!“ на ріжні тони. Музики беруть одривисті ноти, одна скрипка тягне за Тимошкою. Він співає й танцює разом з Тетяною*):

Ішла киця по водицю
Та й упала у криницю

Гурт і музики: А! А! А!

Прийшов котик рятувати
Став Ганнюсю цїлувати.

Темп прискорюєть ся. Ухкають і ахкають все з більшим жаром і завзяттєм.

Тетяна (*підхоплює*):

Ой, ти котик, а я киця
Нам любити ся годить ся.
Ой, ти Семен, а я Ганя,
Нас на смітю повінчали.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Тимошка. Ой, не люблю я ту Душку,
Бо у неї ніс із грушу
Ой, ти киця, а я кіт,
В мене серденько болить.

Д. Сам. (*схоплюєть ся й швидко, з рішучою погрозою йде крізь танцюючих уліво*).

Тим. А ви куди, дядю? Хочете потанцювать у нас? Зделайте милость! Музики, грай козака, дядько танцювать будуть.

Д. Сам. (*захльобуючись*). Ти... лайдаче... ти... Ти лучче пусти мене... Я тобі... Ти в мене потанцюєш!

Тим. Ха-ха-ха! (*Обнімає його*). Козака! Швидче!

Настрій юрби підвищуєть ся. Крики:

— Козака! Грай! Тю-у!.. Козака! Держи його, хай танцює! Бери й ту, чого сидить!

Музики грають козака.

Тим. (*з д. Сам. починає танцювать. Той пручаєть ся*).

Ганя (*помалу підводить ся, підходить до д. Сам. і бере за руку*).

Тим. Куди? Хай танцює!

Ганя (*тихо*). Пусти.

Музики стають. Всї змовкають й з цїкавістю слухають.

Ганя (*рівно і тихо*). Ідїть, тату..

Д. Сам. (*задихаючись*). А ну чекай-но, чекай-но менї тепер... Але... но чекай... (*Швидко, розлютовано біжить уліво*).

Ганя. Грайте далї... (*Іде й сїдає на старе місце*).

Крики: Грай! Чого там?

Тетяна (*зриває радюжку*), Ходїм! Не хочу більше. (*Швидко йде наліво*).

Тим. (*за нею, здивовано*). Тю, Тетяно! Та стій! А куди?... Тю!.. (*Зникає з нею*).

Голоси: Що таке? А чого вона?

Всї непорозуміло сунуть за ними.

Д. Пальк. (*спокійно їсть з казана*).

Ганя (*якийсь мент сидить, непорушно, потім раптом припадає до землї й гірко ридає*).

Д. Пальк. (*поспішно підходить до неї*). Ну, годї, годї, дївчино... Плюнь!.. Дуракі!.. А, каналлї ж якї, а каналлї!..

Ганя (*крізь риданнє*). За віщо?.. Що я... зробила... їм?

Д. Пальк. Плюнь на їх... Хай собі...

Ганя. Я ж... їм... нїколи... й слова... поганого не сказала... Їй Богу!.. За що ж?

Д. Пальк. Дурні... Сердять ся, що...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Гол. Довб. (*злїва*). Я вам покажу!.. Ви менї. (*хтось щось одповідає*). А як же!.. Сукини сини! (*виходить і швидко йде до Ганї. Та перестає плакати і сидить непорушно. Д. Пальк. одходить до кабиції*).

Довб. От сукини сини!.. (*тихше до неї*). От бачиш, як тут добре... А все за твого того злодія. Вони тобі ще й не те зроблять. Я вже як вони йшли сюди, думав, що щось проти тебе затївають та загаявсь з тим Андроном... Ей, Ганю, говорю, ідемо. Чого ти ждеш? Щоб ще сміялись? Чи ти може хочеш, щоб заразив тебе хворобою поганою? От я тільки що чув, що...

Ганя (*живо обертаючись до його*). Хворобою?

Довб. А що ти думаєш? Хіба в його є совість? Чи йому є закон, чи Бог? Жулик одно слово!

Ганя (*тихо, але твердо*). Нї, у його хвороби немає. Він менї сказав би.

Довб. Ха-ха-ха? Оттак і скаже. Такий як раз...

Ганя (*так же*). А такий.

Довб. Так йому віриш?

Ганя (*мовчить*).

Довб. Слухай: знаєш що? Вставай і ходїм зараз. Бо тобі й проходу тут не буде. Покинь ти свого босяка, а зглянь ся на себе та на батька свого. Що ж ти думаєш собі? Чи є в тебе в серцї совість. Бога ж побій ся, дївко!

Ганя (*раптом встає, спокійно, мертво*). Ну, ходїмте.

Довб. (*не довіряючи*). У двір?.. У комнати?

Ганя. Ая.

Довб. (*здивовано поглядаючи на неї*). Ходїм, ходїм... Чудна ти дївчина... Як би тільки не зустрілась... З твоїм Семеном... Ех, не так би...

Ганя (*як упечена*). Нї, нї, не треба стрічатись.

Виходить швидко Семен, веселий, бадьорий. В чоботях, підперезаний поясом, в брилї.

Довб. Ну, от, на тобі. (*До Ганї*). Ходїм швидче!

Ганя (*потеряно*). Нї, тепер уже... Ідїть самі... Я прийду...

Довб. Прийдеш?

Ганя. Прийду.

Семен (*в сей час голосно, весело говорить до Довбаня*). Єсть... Казав завтра буде безпременно.

Довб. (*не одповідає йому*).

Семен (*з підозрінням дивить ся на їх, підходить*).

Довб. Єсть, кажеш? Добре, добре... А кінь?

Семен (*поглядаючи на обох, хмурячись*). Там... Привязав...

Довб. А бігунки не полама?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Семен. Нє, хорошо привязав.

Довб. Ага, добре... Так той... (*Хоче щось ніби сказати Ганї і роздумує*). Ну, добре... (*З ніяковістю іде вліво*).

Семен. Шо таке, Ганю? Шо він говорив тут?

Ганя. Нїчого, так... Говорили собі... У дворі був? Чого так довго?

Семен. Баришня задержала. Чипляєть ся, ну її к чортам собачим. Проходу нєту... Чого прикащик приходив?

Ганя (*мовчить, видно хвилюєть ся*).

Семен (*тріважно, нїжно обнїмаючи*). Ну, Ганюсю, шо він говорив! Може, обидив чимсь?

Ганя (*прудко визволяючись з обіймів*). Не треба... Не хочу... Одійди...

Семен. Що з тобою?! Ганю?!

Пауза.

Ганя (*з мукою вагаєть ся*). Я... Я наймаюсь у комнати!

Семен. Как??

Ганя (*мовчить, трудно дихає*).

Семен. Ти шо... шутки такиї... чи так? Ну?

Ганя. Наймаюсь.

Семен. Постой... (*Тре рукою лице*). Я будто спірту стакан хватиз... То-єсть, как? за економку?

Ганя. Ая.

Семен (*тре рукою лоба*). Ху, ти Боже мій, постой... Стой, я не розберу... Ху... Шо ето мінє?.. Стой, стой, я січас... Я думав, ти тїкаєш... То-єсть... Та ти шуткуєш, Ганю?!

Ганя. Нї... Прощай. Я йду. (*Хоче йти*).

Семен (*з страшенним дивуваннєм хапає її за руку*). Стой! Куди ж ти?! Я нїчого не понїмаю... Шо ж це таке?! Стой... Ху... Так ти ж... Я ж ще сьогодня... Ти ж ще сьогодня цїлувала мене?!

Ганя (*злісно*). А зараз нанялась! Пусти. Я буду кричать.

Семен. Ганю?!

Ганя. Пусти! Ти босяк, ти з хворобою, ти обманюєш... ти той... ти совісті не маєш, ти нї закона, нї Бога не маєш. Я не хочу знать тебе... Пусти!

Семен (*раптом пускаючи, тихо*). Іди...

Ганя (*подивляєть ся на його, вагаєть ся. Вмить стріпуєть ся і йде*).

Семен (*кидаючись до неї, люто кричить*). Стой! (*Хапає й тягне назад*). Стой! Говори: хто казав ето всьо?

Ганя. Ой, душиш! Пусти. Нїхто не казав. Я сама зняю.

Generated on 2015-07-21 19:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Семен. Ти ж говорила, шо вірила.

Ганя. Не вірю. Брехала.

Семен. Так я босяк і ти того не хочеш за мене йти? З хворобою?

Ганя. Босяк. З хворобою.

Семен. Я без совісті?

Ганя. Без совісті. Пусти!

Семен. Стой. До конца нада... Не віриш мені?

Ганя. Ні. Ну? (*Має весь час вигляд одчаю і злісного завзяття*).

Семен. А ти чесна?

Ганя. Я??.. А що?

Семен. А ти ж продаєш себе у полюбовниці старому псу.

Ганя. Я не продаю. Брешеш.

Семен. Як??

Ганя. Ні.

Семен. Та ти ж сама казала, що прикащик купує тебе для старого.

Ганя. Ні!

Семен. Шо „ні"? Не казала?

Ганя. Ні. Пусти.

Семен. Нє, стой! Що таке „ні"? Говори, бо задушу. Мінє все одно тепер. Говори!

Ганя. Ні! Пусти, кажу.

Семен. (*робить паузу, заглядає в очі. Тихо, ніжно, благаюче*) Ганю!.. Ганюсю!.. Ну, подивись мені в очі... Подивись!..

Ганя (*пручаєть ся, одвертаєть ся, з ляком*). Пусти, не гляну... Пусти!

Семен. Ганю... Ну, стой... Ну, не дивись, стой так... Стой, я хочу спросить... Ну, дай же хоч спросить. Как же так можна... Ну, скажи, може тобі гроші нужно, може работать трудно. Одно слово скажи і в цю ноч будуть сотні у нас, Ганю!

Ганя. Ні, ні... Пусти.

Семен. Боїш ся, шо обманю? Ідьом, завтра повінчаємось.

Ганя. Ні, Пусти.

Семен. Ху!.. Ганю... Шо ж ти делаєш зо мною. Ти ж губиш мінє... Ти знаєш?.. Я ж пропав тепер. Знаєш ти єго? Ганю... Не губи... Слиш? Молю тебе... Не губи...

Ганя (*задихаючись*). Пусти... Ой, Боже ж мій!.. (*Різко, зібравши всю силу навмисної злости*). Пусти!! Я не вірю тобі, ти — босяк... злодій. Пусти! (*Вириваєть ся й біжить у ліво*).

Generated on 2015-07-21 19:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Семен (*непорушно стоїть якийсь час, потім помалу, безсило сїдає коло куріня й сидить*).

Здалеку весь час ледве чути було музику. Вона потрохи наближаєть ся.

Довга пауза.

Виходять Чиркун і д. Палькарась.

Д. Пальк. Да, кумедно... Та ще так погнав коня, нїби вкрав її...

Чирк. А може й справдї вкрав. Хе!

Д. Пальк. Тш... (*Показує на Семена*).

Чирк. (*застигає, потім до д. Пальк.*). Ага-а!.. Поняв... Так.

Чуєть ся парубоча пісня, яка наближаєть ся. Співає небагато голосів:

Один заводить: Як була я маленька,

Останні підхоплюють:

Цїлувала мене ненька
Ой, дуб, дуб, дуба, дуба
Дївчина моя люба.

Соло: А як стала підростати

Всї: Стали хлопцї цїлувати
Ой дуб... і т. д.

Соло: А тепер я вже велика

Всї: Треба менї чоловіка
Ой, дуб... і т. д.

На другому куплетї зявляють ся на сценї парубки. Всїх четверо. Між ними Панас і Тимошка. Співаючи, пє воду. Потім другий і так усї. На при-кінцї їх співу Семен раптом, схоплює з себе картуза і люто шпурляє об землю. І рішуче встає.

Тим. (*здригнувшись*). Тю! Що воно?

Семен (*ідучи до дїжки, сильно одпихає плечем Панаса і вириває кухоль*). Пшов, давай сюди.

Панас. А диви!

Семен (*грізно*). Ну?! Два рази говорить тібє! (*Вириває кухоль і знов пхає*).

Панас (*обурено*). Та ти що тут? Чого задаєся. Думаєш, як босяк так і полякались тебе? Не дуже тут. Диви штовхаєть ся.

Семен (*напившись води, немов спокійно*). Так я босяк?

Панас. А хто? Чесний чоловік може? Чого витріщивсь.

Семен Ех! (*Несподївано хапає його, кидає ловко на землю наступивши колїном на груди*). Ну, жить хочеш? Говори!

Панас. Рятуйте! Хлопцї...

Семен. Ха-ха-ха! Ну, хлопцї, сюда... Чогож ви?! Клич сюди всїх... Клич на босяка всїх ваших. Ух, ви! Пішов ти! (*Штовхає ногою і встає*).

Тим. Та що ви його боїтесь. Хватай його! (*Підступає*).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Панас (*схоплюючись з землї теж кидаєть ся й кричить*). Хло-о-пці-ї!.. Сю-да-а!

Семен (*люто озираючись*). А? Ха-рра-шо!.. Давай побільше, давай. Давай тепер весь табор сюди... Так. Верно... (*Раптом схоплює люшню з землї. Хлопцї зразу зупиняють ся*). Ну, клич, клич!.. Нїчого, шо в мінє люшня, вас много, веселей дєло буде...

Чирк. (*понуро, не хапаючись, підходить до Семена й закочує рукава. Хлопцї ще більш одсовують ся й тїкають*).

Семен. А! Вася? Ну, хлопцї? Ха-ха-ха!.. Куда ж ви?! (*Хоче бігти й зупиняєть ся*). Е! Чорт з вами. (*Шпурляє люшню і йде вправо*).

Чирк. Куди ж ти? Семьон?!

Семен. Чорт з ними... Не в том дєло... Ех! (*Грозить кулаком*). Ну, нїчого, Вася, ми їм покажем... Бережись! (*Іде направо*).

РОЗДІЛ 4-й.

Панський двір. Наліво стїна чорної кухнї, довгої й низької. За нею видно будівлї, стайнї, клунї і т. и. Просто степовий краєвид. Направо в глибинї будинок управляющого, власне одна стїна з вікном. Від його йде тин саду, під тином лежать дубки.

Недїля.

На присьбі чорної кухнї сидять дївчата й лузгають насїння. Одягнені чистїще, нїж у будень, більша частина в хусточках і кохточках дзвіночком, де-які у віночках і жовтих полтавських керсетках. Плахт нї у кого немає. Майже всї босі. Лузаючи насїння співають:

Посїю я рожу...

Зза будинку хутко зявляєть ся Тетяна. Підбігаючи:

— Ой, дївчаточка!.. Ой!.. Ой знаєте, на кого думають, що ограбив попа?

Мотря. Ой, на кого?!

Тетяна. На Семена!

Скрики: Та не може буть!

— Хто казав?

— Де?

— Босяк Семен?

Тетяна. А-то-ж.

Мотря. Та хто ж бачив? Воно ж у машкарі було?

Тетяна. От-то ж то й є. Та по постатї піп пізнає. Високе, велике. І по голосу.

Мотря. Та хіба ж піп чув його голос?

Тетьна. А він зараз у конторі. Семенови звелїли крикнуть при йому „руки вверх!", щоб, значить, угадать, чи так кричало.

Дївчата (*жадно*). Ну? Ну? Похоже?

Тетяна. Хто його зна. Піп не може вгадать. Сто рублїв забрало, прямо з під подушки.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Мотря. Ну, а Семен же що?

Тетяна. Сміеть ся. Чи пяний, чи чорт його зна. Сміеть ся.

Мотря. Та через що ж думають, що то він?

Тетяна. А де в його гроші взялись? А за що він сьогодня гапив ся і музики наймає...

Скрики (*радісні*): Музики?! Та бре?

Тетяна. Накажи мене Бог! Та ще які!

Дївчата. Ой, славно! Спасибі попови! Ха-ха-ха!

Мотря. Та то не він! То не Семен.

Тетяна. А ти почому знаєш? От заступниця!

Мотря. Та як же він. Веселий, кажеш? Ще ж учора ходив, як хмара. Та й весь цей тиждень, як пішла та сюди, ходив такий, а тепер... Пішов би він до попа...

Тетяна. А чого б не пішов? Що йому? Совість помішає? Журивсь, журивсь та й годі сказав... От подумаєш. Та й чорт його бери, аби нам музики були!

Від будинку виходить Ганя, одягнена як покоївка при багатих панах; з ключима. Хутко йде через двір до повіток. Зобачивши дївчат, кричить:

— Драстуйте, дївчата.

Дївчата. Драстуйте, драстуйте...

Ганя. А де ж це хлопців не видно?

Тетяна. А коло контори ж. Допроса знімають. Хіба ти... Хіба ви нічого не чули, що попа ограблено сеї ночі?

Ганя. А!.. Чула. То вони там?

Тетяна. Атож!

Ганя. А я ся дивлю, що нікого нема та й думаю, що десь... пішли кудись...

Мотря. А чи то правда, що то Семен був?

Ганя (*холодно*). А я знаю? (*Швидко йде до комор*).

Тетяна (*тихо*). От найшла у кого питать.

Мотря. Що? Покривать його буде?

Тетяна. Ну, покривать... Ач якою панею стала... Вона тобі покриватиме... А старий її батько! Ой, сестрички! Оттаке вже падло, справді! Як би ви бачили, як він хотів утопить того Семена. „Я, каже, бачив, як щось ішло від табору в село і то був именно Семен“. Ну?! А він же й бачить не міг, бо спить же у дворі... Та й Семен, кажуть, сеї ночі спав у таборі. Його бачили... Отто, щоб утопить тільки...

Мотря. Паном таким став... Кричить як на всіх. А давно саме було... От люди!

Ганя. Та чого ж це Семен розгуляв ся так сьогодня?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Тетяна. А я знаю? Мирить ся, каже, хочу з хлопцями. Тоді ж, як пішла ця у двір... памятаєте?.. Хлопці з ним за щось там трохи не побились і все збірались накласти йому. Ну, так, каже, мирить ся будемо. Ставить відро водки і музики. Гульня буде, значить.

Ганна. А гроші ж де взяв?

Тетяна. А чорт його зна. Може й вкрав у попа. Ти докажеш?

Мотря. Е, в попа багато.

Чути спів парубків за будинками.

Дївчата. О! Вже хлопці од контори йдуть.

— Поховайтесь, дївчата!

— Для чого?

— А так!

Тетяна. Ховаймо ся, ховаймо ся... У кухню!

(Всї тїкають у кухню з сміхом і з криками. Спів не наближаєть ся).

Тетяна (*виглядаючи з дверей*). Нема ще... Та тихо! Тихо, кажу, а то нїчого не чуть менї.

Зявляють ся Семен і Чиркун. Семен у опорках, піджак на опашки, вигляд піднятий. Часто зиркає на вікно будинку.

Тетяна. О! Босяки! А ну, їх к чорту! (*Ховаєть ся*).

Чирк. Тоже пьос! Хм! (*Тихо*) Разі он справдї тебе видев?

Семен. Бреше! Так прямо... По злобє старичонка... Та чорт з ними... (*Смієть ся*). Ну, а поп чудак. „Руки вверх“ ха-ха-ха!..

Чирк. В сам делї сто двадцять?

Семен (*моргаючи*). Верно.

Чирк. Ну, брат... Молодчина! Ти ж хорошо там спрятав?

Семен (*голосно*). Не найдуть.

Чирк. Тш!.. (*Озираєть ся*).

Семен. Ха-ха-ха! Плювать, Вася, їй Богу, плювать. Тольки поп... Ха-ха-ха! Спужал ся, говорить. Шо спужал ся, то спужал ся, да как? От вопрос... Я б йому мог би сказать как, да... не рука..

Чирк. Ну?

Семен. Там брат так спужал ся, шо... будєть шо попаді стірать

Чирк. Ха-ха-ха... Та ну?

Семен. Верно. Как столбік стояв... Я ето беру з под подушки, а он тольки кліп, кіп... Так і досвіданія йому сказав... Сьогодня нїчого подбодрив ся... попик.

Чирк. Не узнають.

Семен. Понятно. А взнають... ну, шо ж? Подумаєш. Сїдай, Вася... Посідїм... (*Сїдають*).

Чирк Не, Семьон... Нада тїкать сцюдова. Берьом паспорти та й „гайда, ринде, куди инде“.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Семен. Ну, нє... Рано... Подождать нада. Дєло єсть ще мінє тут.

Чирк. (*уважно з під лоба вдивляючись є його*). Ну, дєло... Какоє ще там дєло... Будєть з нас.

Семен. (*Нахмурившись*). Нє... Ще недєльки з двє... Раньше не можу.

Чирк. Та що за дєло?

Семен. Дєло...

Чирк. (*Хмуро, дивлячись в землю*). Опять, може, з той... З економкой?

Семен. (*Криво посміхаючись*). З нєй. Попрощать ся ж нада. Ніззя так.

Чирк. Пітушка краснєнького пустіть та й прощання усьо.

Семен. Хм! Думав. Нє... Ето шо ж? Страховку получили та й спасіба ще мінє сказали? Нада сєрдєчнєє. Шоб помнїла... (*Блиснувши очима*). Понїмаєш, Вася, шоб усю жисть свою помнїла! Как она мінє отруїла душу так от і їйо отруїть нада. На всю жисть! Помнї! Помнї, шо судьба нє даром вязала. Узол поганий завязала, ну, нїчево. Подправим. Босяк я? Харашо. Будєш помнїть.

В сей час проходить від комор Ганя. Зобачивши їх, нахиляє голову й прибавляє ходи.

Семен (*помітивши її, зразу змовкає, ворушить ся, щоб встати, видно хвилюєть ся*).

Чирк. (*голосно, понуро*). Ач, баришня какая!

Семен (*швидко шарпає його*). Ну, ти!

Ганя (*зиркнувши, ще швидче проходить*).

Чирк. Чого ти?

Семен (*різко*). Не твоє дєло? Чого мішаєш ся!

Чирк. (*посміхаєть ся, дивлячись на його*). Побледнєв даже... Хм! Ех, ти!

Семен. Говорю, мовчи! Мовчи та диш. (*Сїдає*).

Чирк. (*дивить ся на його*). Ехе-хе-е!.. Ідьом лучче, брат, сцюдова.

Семен. Нікуда я не пойду!.. (*Помовчавши*). Січас хлопцї будуть з водкой і музикой.

Чирк. А ето зачєм? Показать, шо деньги завелись? Влопать ся хочеш?

Семен. Нада.

Чирк. Как знаєш.

Семен. (*Помовчавши, раптом стріпуєть ся, виймає з кишенї пляшку горілки, збовтує й говорить*) Випєм лучче, Вася, пока шо. А там повидїм.

Чирк. (*здивовано*). Де взяв?

Семен. Хе! Люди добрі продали. Будь здоров! (*Пє з пляшки*).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Чирк. Пий здоров.

Семен (*сплюнувши, простягає Чирк.*) Тьопла трохи. Нагрелась у кармані, но нічево. Сойдьоть і так. (*Помовчавши, усміхнувшись*) Баришню бачив сьогодня... Кличе все в кучеря́... Знаєш, она сама купувала папаші своєму... ету... Ганю...

Чирк. Та ну?!

Семен (*не дивлячись на його*). Сама сказала січас... Смійотьця... „Тібє, говорить, одбіть хотєла“...

Чирк. (*з хмурим захопленнєм*). Ех, та й везьоть же тібє, Сєнька!

Семен (*здивувавшись*). Мінє?? Ето мінє везьоть? Ну... знаєш... Ех, шо там!.. Так, понімаєш, сама стерво, подговарювала. Ето честниї?! Ну, і Душа тут тоже постаралась... Спасіба... (*Пауза. Бючи себе рукою по колїні*). От одного не пойму: зачем она ето зделала! До сєй пори не пойму.

Чирк. Хто?

Семен. Да... ета... (*Злісно*) Ну, економка чи шо!

Чирк. Ну, „зачєм“! Понятно.

Семен. Деньги?

Чирк. Обязательно.

Семен. Нє. Тут не деньги... Конєшно, шо деньги тоже, ну не ето... Не чесний... Вот. Тут закльопка. Босяк. (*Гаряче, з жагучою мукою до Чирк.*) Да куди ж она на чесность, Вася, смотрела? Га? А душа ж как? Чесность в опорках разї? Га? А, можеть, душа у мінє в двацать раз чесней за їхнїє... „Злодій“... Да знаєш ти, шо й де я крав? Чи я обідев кода бедного челаєка? Ну, скажи, Вася, скажи сам! Чи крав я у бедного?

Чирк. Та плюнь! Е, шо там.

Семен. Вася, обидно! До сльоз обидно. Понїмаєш, верив ей, как... как сібє верив. От челаєк, думав.

Чирк. Ну, а она стерва вийшла. І плюнь. Бери паспорт і йдьом завтра.

Семен. Нє, завтра не можу.

Чирк. (*обережно*). Закрутисся знов.

Семен (*посміхнувшись*). Повидім... План тут у мінє єсть одїн... Не можу... Нада ж попрощать ся... Ну, випєм. Пий.

Чирк. Пий ти.

Семен. Та пий.

Чирк. (*Пє, дає пляшку*).

Семен (*перехиляє, довго пє*). Тьопла сволоч!

Чирк. Ех! Остогидло тут мінє! (*Лягає на дубках*).

Семен. Нічево. Ще трошки... (*Задумуєть ся, потім тихо, далї трохи голосніще співає*):

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-22 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ахъ, зачѣмъ эта ночь
Такъ была хороша,
Не томилась бы грудь,
Не болѣла бъ душа.
Полюбилъ я ее,
Полюбилъ горячо,
А она на любовь
Смотритъ такъ холодно.
Если бъ знала она,
Какъ я въ церкви стоялъ,
Прислонившись къ стѣнѣ
Безутѣшно рыдалъ.

Чирк. (*часто на його уважно поглядає*).

Семен (*схиляє голову на руки й довго сидить так. Потім раптом підводить ся й піднято говорить*): Ех! Всьо рамно! Так? — так так! Душі не видєв?

Чирк. Видєв. З Палькарасьом пошла кудась за сад. А шо?

Семен. Разговор до єй імєю.

Чирк. Ругатьця думаєш?

Семен. Нє. Зачєм ругатьця? Ми ж тепер свої. Зачєм нам ругатьця?.. Хе! Да що ж ето хлопці з водкою не йдуть? Одного пошли, а вся банда за ним. Ше випють усю сукини сини. (*Іде вглибину, до будинку, поглядає на вікно. Стає так, щоб дивитись направо й на вікно. Гукає*): Гей, хло-о-пці! Шо ж ви там! Водку таскай сюда! Собрались та й стоять... Гулять нада всем умєсті. Правда, Вася? (*Часто поглядає на вікно. Видно, що все, що говорить направляє більше до вікна*). Сьогодня гулять будем! Гей, хлопці! Сюда!.. І Душа з ними чогось. Душа! Чого стала? Іди танцувать будем. (*Стоїть дивить ся туди. З кухні з сміхом висипають дївчата*).

Семен (*озирнувшись*). О! А ви де були?

Тетяна. Де були, то були, а тепер і ми хочемо танцювать. Чи скоро ж ті музики будуть? Що там хлопці роблять?

Семен. От анафеми, кажись, водочку пють. (*Виходить Душа*). Душа! Шо там такеє? Чого сюда не йдуть?

Душа. Савка з Сидором бороть ся будуть. Об заклад пошли.

Тетяна й дївчата. Ой справді? Біжім дївчата (*біжять усї*) Савка з Сидором бороть ся будуть!!

Чирк. (*підходячи*). Та невжелї? Нада посмотріть. (*До Семена*) Ідьом?

Семен. Іди, я сїчас. Два слова Душі скажу.

Душа. Менї?

Семен. Да.

Чирк. Валяй (*іде вправо за дївчатами*).

Семен. Ідьом сюди (*одводить до дубків*).

Душа (*чекаюче дивить ся на його*).

Семен. Сїдай (*Сїдає поруч неї*). Слухай... Ти де спиш?

Душа (*здивована*). Там, коло кабиції... А що?

Семен. Ночувать до тібє прийду.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Д у ш а (*спалахнувши радістю*). Та бре!! Ой, Сеня... Када? Сьогодня? (*хапає за руку, зазирає в лице*).

С е м е н (*нахмурившись, визволяєть ся*). Стой... Потом ето будеть. Ти слухай... Ти ето... Ти в самдєлї больна чи не? Говори правду. Тольки правду, слиш? Не бойся.

Д у ш а. Не, Сєня, накажи мене Бог не больна, щоб я з цього місця не сойшла, как брешу... Аж нїчого!

С е м е н. Правду говориш?

Д у ш а. Ну, я ж тобі говорю, щоб я захід сонця не побачила, как говорю неправду... То набрехали тобі. Прийдеш Сєня!

С е м е н (*різко*). Не, не прийду. (*Встає*).

Д у ш а (*сторопіло*). А ти ж сам січас сказав...

С е м е н ъ. Думав, ти больна, хотєв прийти, а здорова — не нада.

Д у ш а. От-тако! (*Великими очима дивить ся на його*).

С е м е н. Як би ти больна була, прийшов би, а так... не нужна ти мінє. (*Хоче йти*).

Д у ш а. Постій! Куди ж ти?.. Я, бачиш... я, Сеня, не знаю... Менї кажеть ся... кажись, здорова... Була больна, а січас не знаю...

С е м е н. Када, давно була больна?

Д у ш а. Та... не так, щоб уже й дуже давно... Та ти що? Ти випитуєш, щоб я сказала, а потім і не прийдеш.

С е м е н. А! Говорю, — када больна, прийду, а не, так до свіданїя. Ну? Не обманюю... Говори правду...

Д у ш а. Та на що тобі, щоб я була больна?

С е м е н. Так хочу. Нравить ся. Ну, кажи правду, некада, січас хлопцї прийдуть. Ну, больна, чи не?

Д у ш а (*тихо й несміло, боячись, що він утїче*). Больна.

С е м е н. Це вже правда настояща?

Д у ш а. Їй Богу, настояща.

С е м е н (*посміхаючись*). Ех, ти ж!.. Аби тібє харашо, а про других і думать не хочеш...

Д у ш а. Сєня! Так її ж вилїчить можна. Накажи мінє Бог. Дашка Крива... знаєш? Так вилїчилась же зовсїм. Потруть-потруть чогось у руки та й марш.

С е м е н (*посміхаєть ся*). Да... Твоя Дашка много знаєть... Да ти не бойсь... Я це так. Сказав, прийду, значить прийду.

Д у ш а (*ластить ся*). Не боїш ся?

С е м е н (*одхиляючи*). Ну, тільки нікому нї слова... Слиш? Нї Чиркуну, нї Палькарасю, нї одній бабі. Слиш? Как узнаю, що розляпала, лучче на глаза не показуйсь...

Д у ш а. Та що ти? От-то б я пішла розсказувать. Так сьогодня прийдеш? Сьогодня?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Семен. Сьогодня. Ти жди мене.

Душа. Добре... Ох, ждатиму тебе!.. Ти ж не обмани, Сеню!.. (*Заглядає в очі й сміеть ся дрібним, силуванним смішком*).

Семен (*різко*). Не обманю! Сказав, чого ж ще?

Душа. Ну, не сердь ся... Я так собі...

Семен. А!.. Піди лучче поклич хлопців. Шо за чорт, деньги взяли, а водку самі пють. Та шоб музику сюда безпременно (*Сїдає*).

Душа. (*Встає*). Сеня... Та на що ти це все?

Семен. Нада. Іди... (*Душа хоче йти*). Стой!.. Та от ще шо... Не нада при всїх так... на мінє „Сеня"... Шоб нїкакіх знаков...

Душа. (*Хмуро криво посміхаючись*). Стидис ся?

Семен. А ето не твоє дело! Хоч так, — харашо, а не хоч, — как знаєш. Не силую.

Душа. Та я ж нїчого. От і сердить ся зараз...

Семен. А як нїчого, так і ступай, не разговарюй...

Душа. Ех, ти!.. (*Помалу, потім швидче йде й зникає направо*).

Семен (*встає задумливо-хмуро ходить, зазирає до вікна й зупиняеть ся*).

Ідуть робітники. Чуеть ся крик, регіт. Семен *одходить до дубків.*

Тимошка (*зявляючись попереду усїх*). Та бре? Ха-ха-ха! От нї за що б не повірив!.. (*До Семена*). А що, заждав ся нас? Ми трохи випили, то й не спішили. Борня тут у нас була... От боролись!.. Ай, Боже, боролись... От, Савко, ти поборись з Семеном... А-ну!..

Савко (*конфузливо*). Е, куди ж менї.

Семен Ето потом... А вперед випить, і музику... Правда, хлопцї? Погулять нада. Музика буде?

Тим. А от! (*Показує на музиків*). Ето хто? Ха-ха-ха!.. Ми вже той... і по чарцї з ними.

Семен. А водка де? Осталось?

Тим. Ого! Хлопцї! А давай хто горілку. Що забрали усю! Давай!.. (*Подають пляшку*).

Тим. Уже й розкубрили... Ай, Боже, Боже!.. Ну, пий! Хай тому, знаєш, братїку, як там говорить ся, очі руба стануть, як старе помяне. Правда?

Семен (*весь час нїби вишарпуючи себе з задумливости*). Верно!.. Ха-ха-ха! Верно, брат! Ех, Тимошка, молодий ти парнишка, а... Ну, нїчево. Хотел тібє на память шось оставить та некада, брат, занят. Кадась другим разом. Правда? Давай пляшку. За твоє здоровя!

Тим. (*Серйозно уклоняючись, з пяною важністю*). Благодару вас.

Семен. Хороша водка. На, вгощай усех. Пий, хлопцї! Валяй... (*Де хто озирає ть ся до його, а більше заняті собою, дївчата перемішані з хлопцями; сміх, розмови. Музики настроюють струменти*).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

В вікні показуєть ся голова Серафими.

Семен (*побачивши її, підходить ближче*). А, баришня! Скушно вам там самім? Га? А у нас весело. Гуляєм! Мир празнуєм... Ето окошечко з вашої комнати?

Сераф. Моєї.

Семен. Кніжечку читали? Ідіть до нас. Верно. Січас музика будєть, танцувать будуть. І ви потанцуйте з нами. Верно! Чи стидаєтесь? Плюньте.

Сераф. (*усміхаєть ся*). Папаша сердить ся буде.

Семен. Ну, папаша!.. Ви його, кажись, не дуже боїтесь. Верно, баришня, ідіть до нас.

Сераф. Зараз. (*Посміхаючись, зникає*).

Семен. Музика! Стой там... Марш баришні. Как тольки покажеть ся, так і стрічай.

Серед юрби шопот і викрики: Баришня! — Танцювать буде... — Ой, матінки... Хі-хі-хі...

Семен. Тимошка! Давай сюда водку. Чарку тоже. Слиш?

Тим. Зараз, зараз. (*Хапливо біжить до його*).

Музики ждуть, наготовившись.

Семен. (*Стає і дивить ся направо*). Як дам знак, так січас грай... Жар!

Музики грають марш. Зявляєть ся сміючись Серафима.

Семен (*наливає горілки*). Баришня! сумочку... Пожалуйте...

Сераф. О, ні... Що ти?! Ні, ні, я не хочу, я не пю.

Семен. Не, баришня, одну можна. Как же. Нада ж почтеніє. Пожалуста.

Сераф. (*Сміючись, бере*). Ну, й чудак.

Семен. Верно, шо чудак, поймав жабу, каже судак. Верно, Вася? (*Озираєть ся*). Де он?

Сер. Що таке? Який судак?

Семен. Нічого. Ето нічого, ето так. Ну, викушайте ж. Ну, смелей.

Сераф. Ну на! (*зразу випиває*). Фу! А закусить нема чим?

Семен. Закусить? Ах, ти ж!.. Забув, боришня... Ми, знаєте, так без закуски... Дівчата, дайте закуски. Скарей!..

Сераф. Нічого, не треба вже... Пройшло...

Дівчата біжать у кухню.

Сераф. Не треба дівчата. Не треба. (*Ті вертають ся. Виймає з гаманця гроші і даючи Семенови*). Дайте од мене музикантам та скажіть, що годі. Хай танцюють.

Семен. (*Тимошці*). Слихав? На, оддай!

Тим. *бере гроші, дає музикантам, ті беруть, уклоняють ся Серафимі.*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Семен. Музика! Польку! Будете, баришня, танцювать?

Сераф. Ні, я подивлюсь. (*Одходить до дубків. За нею йде Семен*). *Музики грають польки. Починають ся танці, спочатку соромлять ся Серафими далї захоплюють ся. Танцюють переважно дївчата з дївчатами. Лиця серйозні. Парубки більше стоять і дивлять ся, шепочучись.*

Сераф. (*якийсь час дивить ся, потім не повертаючи голови до Семена, говорить*) Ну, надумав ся?

Семен. Нє, ще не надумав ся.

Сераф. А чому?

Семен. Діла єсть.

Сераф. (*якийсь час мовчить*). А я часто вночи верхи їздю коло вашого табора.

Семен. Та невже? А завтра... чи той... після завтра будете?

Сераф. (*пильно дивить ся на його*). А чого ж не завтра?

Семен. Що „завтра“? (*Хитро сміеть ся*).

Сераф. Чого не питаєш „завтра“, та „після завтра“?

Семен. Ну, хай завтра. Будете?

Сераф. А тобі на що?

Семен. А я вийду погулять.

Сераф. Буду. (*Зараз же одвертаеть ся од його й пильно дивить ся на танцї*).

Семен *посміхаеть ся. Вибігае дївчинка з права.*

Дївчинка (*зобачивши Сер.*) Баришня! Ідіть, вас барин кличуть.

Сераф. Зараз. Скажи, зараз прийду.

Дївч. Добре. (*Нїби йде, сама ховаеть ся за людей і дивить ся на танцї*).

Сераф. (*не повертаючись до Сем.*) А за Ганьою все таки скучаєш?

Семен. Ха-ха-ха!.. Страшно скучаю.

Сераф. (*дивить ся на його*). А чого на вікна поглядаєш?

Семен. А ви бачили?

Сераф. Як би не бачила, не казала б.

Семен. А разї в цїм домі одна Ганя живе?

Сераф. (*не дивлячись*). А хто ж ще?

Семен. А ви.

Сераф. (*кидае в його поглядом. Одвертаеть ся*). Чого не танцюєш? Танцюй.

Семен. Я потом.

Зявляеть ся з права д. Самійло. Одягнений краще. Шукае очима й наглядївши Серафиму, підходить:

— Баришня! А йдіть-но, папаша вас кличуть... Десь та побігла та й загибла. Але ж і дївча!..

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Сераф. Зараз. (*до Сем. тихо*). Коло Кривого Яру.

Семен. Харашо.

Сераф. (*хутко йде*).

Семен. Дядюшка Самойло, підождіть!

Д. Сам. (*зобачивши дївчину, грізно:*) А ти тут? Геть менї додому! Але ж і люд який! Ти її посилаєш, а воно тобі...

Семен. Стойте, дядюшка Самойло! Пущай погуляє! От який ви стали строгий. Та й ви погуляйте з нами. Румочку!

Д. Сам. (*з важністю*). Ая, ая... „Румочку". Отто б я таки й пив з вами румочку... Маю для того час. Ая. (*Дївчинка виглядає з-за рогу, Семен їй робить знаки, щоб ховалась за людей*).

Семен. Е, шо там „час"! Сьогодня неділя. Випийте дядюшка! За упокой попівських грошей. Вам же так жаль їх було. Верно. (*Наливає*). Пожалуйте.

Д. Сам. (*скоса поглядає на горілку. Музики замовкли, ще як ішла Серафима*). Ая, попівських грошей... Або то мої гроші? Чому би я мав їх жаліти?

Семен. Верно. І я так кажу. Пийте. Не обижайте нас.

Д. Сам. А хто вас обижає? Х-хе-хе!.. Ну, та вже, як той казав, аби ся пило, а чарки ся не цурай. Ая. Ну, дай же Боже...

Сем. Дай Боже. (*Швидко шепоче на ухо Тимошцї. Той здивовано дивить ся на його, але Семен штовхає його.* Тимошка, *зареготавши йде до музик, щось говорить їм, потім парубкам, дївчатам. Всї спершу дивують ся, потім сміють ся й готовлять ся до чогось. Чути сміх шепотїння і слово „Кицю"*.

Сем. Може, ще румочку, дядюшка Самойло?

Д. Сам. Нї, нї, годї... Ая... Годї.

Семен. Ну, тепер вам заграють вашу любиму. Вам колись грали. А, ну, хлопцї!

Д. Сам. Ага!., Ну-ну (*задоволено й з важністю*). Я люблю...

Тим. й Тет. *стають у круг і танцюють, співаючи під ахання й аккомпанїмент музики „Кицю"*. Д. Сам. *спочатку благодушно посміхаєть ся, далї робить ся серйозним, нарештї, розібравши, раптом плює, повертаєть ся й іде Пісня перериваєть ся загальним реготом.*

Семен. Ха-ха-ха! Дядюшка Самойло! Дядюшка Самойло!.. Ха-ха ха! Не спонравилось. Валяй, хлопцї, далї! Валяй так, як співали тада на таборі. Помните? Менї так нравить ся. Жарте!

Тим. Жар, хлопцї!

Співають далї „Кицю". Семен. *підходить до дївчинки, що сховалась таки і щось говорить їй. Та хитає головою й біжить у право. Семен іде далї поглядаючи на вікно.*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Тим. (*скінчивши*). Годі! Ну!..

Дївчата. Тепер вальця! Вальця!.. Ато ж, вальця!

Тим. Верно! Вальця! Грай вальця! *Співає й крутить ся*:

Шивертом-вивертом пішов дїд вальця...

Чирк. (*сидячи на дубках до Семена що проходить повз його*). Ну, как дело?

Семен. Ого! Наше дело весело везьоть! Будем, Вася, сміятьця! Ха-ха-ха!.. Танцюй, хлопцї! Веселей! Танцюй так, тої... Е-ех! Давай, Тимошка, випем. Пей, брат, з босяком, не стидай ся. Кадась і босяк тебе одблагодарить... Та хлопцїв, дївчат угощай... Не жалей денег, вони босякам легко достають ся...

Музики грають вальса. Починають ся танцї. Семен пє з пляшки й сміеть ся. Зявляеть ся Ганя. Стає на розї і дивить ся на танцї. Дївчинка ховаеть ся за спини.

Семен. (*якийсь час не бачить її, потім озираеть ся й помітивши, голосно говорить:*) А, Ганя! Драстуй!

Ганя (*напружено, насторожено дивить ся на його*).

Семен (*ласкаво нїби байдужним голосом*). А чого ж ти так далеко стала? Іди ближче. Оттут і сїсти можна. А то, може, потанцюєш? Верно.

Всї озирають ся й з цїкавістю дивлять ся на їх, навіть ті, що танцюють. Тільки музики страшно серйозні і не звертають нїякої уваги.

Ганя *посміхаеть ся з таким виглядом, який нїби говорить „ну, що ж? Думаєш не піду? Отже й піду“, — іде до дубків і сїдає.*

Семен. От і харашо... (*Помалу підходить до неї і якийсь час мовчить, дивлячись на танцї*).

Ганя *нервово мне фартух, але пильно дивить ся на танцюючих.*

Семен. Можна коло тебе сїсти?

Ганя (*одсовуючись трохи*). А чого ж... (*одкашлюеть ся*). А чого ж не можна?

Семен. Сядем, значить... (*Мовчить*). Ну, як? Добре тобі?

Ганя (*не дивлячись на його*). Добре.

Семен (*про себе посміхаеть ся. Після паузи:*) Ну, а старий... как? Справляеть ся?

Ганя (*не зрозумівши зиркає на його й на хвилину задержує погляд одвертаеть ся*) Як справляеть ся? У чому?

Сем. Да... на щот любови? Хм!

Ганя (*мовчить, потім з задором*). Справляеть ся.

Семен. Так. Молодчина, значить... Молодчина, старик.

Ганя (*встає хоче йти*).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Семен (*серойзно, поспішно, але так, щоб не помітно було другим*). Стой! Не ходи. Більше не буду. Сядь. Хочу щось сказать. Сядь, говорю.

Ганя (*сїдає*). Менї тра йти.

Семен. Успієш. Подожди... Сказать нада слово-два. Повернись до мінє.

Ганя. Я й так можу слухать.

Семен. А я прошу, повернись.

Ганя. На нас ся дивлять.

Семен. Плювать. Я ж цїлувать тебе не буду...

Ганя. (*помалу, непомітно повертаєть ся до його. Дивить ся йому в очі й одвертаєть ся*).

Семен. Ех, Ганю! Ще луччою стала... Не на сонцї уже... Ну-ну, не буду! Посмотри на мінє...

Ганя. Не хочу.

Семен. Трудно?

Ганя. Не хочу дивитись. На що?

Семен. Нїчого, мол, уже не поможеть ся? Слиш, Ганю, хочу об одном делї. Вийди до мене вечерком...

Ганя (*злякано*). Але що ти!?

Семен. Чого спужалась?

Ганя. А де! А нїколи!

Семен. Чого?

Ганя. А диви!... Най Бог боронить.

Семен. Ти чого? Старику змінить боїш ся? Один раз, Ганю... Слиш? Попрощатьця. Невжелї одкажеш?

Ганя. Нї, нї...

Семен. Ганю!... За любов мою... Любила ж кадась. Невжелї не хочеть ся попрощать ся как слїд? Га?

Ганя. Хіба ти вже одходиш?

Семен. Одходю. Чого ж мінє тут?...

Ганя. Зовсїм?

Семен. Зовсїм...

Ганя (*мовчить*).

Семен. Вийдеш? Га?... Вийди, Ганю... Хоч раз, хоч краденою жоной будь... А там... Щоб не даром любились кадась. Я вже й цим довольний буду. Тольки вийди... Поговоримо...

Ганя. Не можу... Боюсь.

Семен. Чого боїсся? Вечерком. За сад. Я буду ждать.

Ганя. Не знаю.

Семен. (*Жагуче*). Вийди, вийди... Послї завтра, слиш?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ганя. (*Здивовано*). Послї завтра?

Семен. Сьогодня й завтра нїззя. Дїла есть у мене. Сьогодня пянствувать буду. А послї завтра буду ждать.

Ганя. Сьогодня пан їде у містечко. Пізно приїде.

Семен. Сьогодня не можу. Нїкак... Послїзавтра. Добре, Ганю? Добре?

Ганя. Не знаю... На нас ся дивлять.

Семен. Чорт їх бери. Ех, Ганю! Прийди. Будеш помнить, так поцїлую, шо нїколи не забудеш. Слиш? За всю любов мою і... за всьо.

Ганя (*поводить плечем. Раптом встає. Одривисто*): Прийду. (*Іде до дому. Зникає направо*).

Семен (*якийсь час сидить, чудно посміхаючись*).

Душа (*яка весь час слїдкувала ревнивим злим поглядом за ним, підходячи*): Наговорились?

Семен (*немов прокинувшись, дивить ся на неї*).

Душа. І не чує навіть...

Семен. Шо такоє?

Душа. Нїчого... Що, може, вже роздумав ся та й не прийдеш до мене?

Семен. (*Встаючи, піднято*). Ого! Прийду... Обязательно прийду. Жди. Слиш? „Прийду". Ха-ха-ха!

Душа (*неймовірно*). Шуткуєш чи справдї?

Семен. (*Злісно*). Та, чого тібе? Какої шутки? Сказав прийду. Так, чого ж ще? (*З ненавістю*). Прийду. Слиш?... Я вам!!... (*Іде од неї*). Ей, хлопцї! А ну к чорту з вальцями! Шо за танцї... Давай шось погромче! Музика, грай шось такое, шоб побольше шуму! В бубон побольше, в бубон. Шоб нї ти мене, нї я тебе, я сам сїбе не чув...

Тим. (*Схоплюючись з присьби, де сидїв обнявшись з Тет.*). Верно! Бий в бубон! Гррай... Козака... Грай!... Я вам покажу.

Семен. Верно! Козака! Будем гулять. (*Раптом спиняєть ся, посміхаєть ся й говорить*). А между прочим, ну вас усех к чорту... (*Повертаєть ся і йде направо. Всї вражено здивовано дивлять ся йому вслїд*).

Тим. (*схаменувшись*). Семене!... (*До всїх*). От так карусель.

РОЗДІЛ 5-й.

Картина 3-го роздїлу. Пізнїй вечір. Десь далеко в степу чуєть ся пісня з витяганнем. Коло кибицї стоять Чиркун і д. Палькарась, шопотом розмовляючи.

Виходить Душа з клунком.

Чирк. Всьо собрала?

Душа. Всьо... (*Роздратовано*). Та ви скажете менї, що тут робить ся, чи нї? Що це таке, справдї? На що пашпорти позабирали? Що Семен тут замишляє?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Чирк. Тш! Не кричи пожалуста. Сказано сьогодня ідьом сцюдова. От і всьо. Не хочеш, оставай ся сама.

Душа. Та йди ти під три чорти, розумник! „Оставай ся". Я тебе питаю, через що ми йдем?

Чирк. А я тібє говорю: мовчи. Поняла?

Душа. Куди Семен пішов?

Чирк. Пійди спроси в його.

Душа. Ну, сволочі, подождіть... Палькарась, куди пішов Семен?

Д. Пальк. Не знаю, дівко, не знаю.

Душа. Брешете!

Чирк. Слиш, Душа, от шо я тібє скажу: поклади вузол тут, а сама йди сцюдова. І шоб ти й ногою сюда не показувалась. Када нада буде позовьом. Слиш?

Душа. Та йди ти, під шум, корявий чорт! „Іди сцюдова". Іди, коли хочеш.

Чирк. Говорю, йди! Не нада тібє тут буть. А шо повидіш, чи послишиш, анї писни. Поняла? Без шуток говорю.

Душа. Та що тут буде?

Чирк. Потом узнаєш. Іди говорю, а то через тібє може все пропасти. Семьон тада не похвалить. Іди лучче.

Душа (*нерішуче*). От, ссобаки... Ну нехай же... (*помалу йде наліво*).

Д. Пальк. Ех, погано, хлопці, робите... Погано...

Чирк. (*злорадно*). А от посмотрим... Каби только удалось.

Д. Пальк. Ну, й що вам поможеть ся? Легче стане?

Чирк. Када б не легче, не делали б. Та вам шо? Може, тут остать ся хочете? То оставайтесь.

Д. Пальк. Та менї що? Менї все одно. Іти то йти. Не виграв, не програв. А так... Неправильно робите. Злобою серця не заспокоїш.

Чирк. Ну, ето как хто. (*Придивляєть ся направо*). А ну, помовчіть. Кажись, ідьоть шось... Правда?

Д. Пальк. (*не дивить ся*). Е, не бачу я... не бачу... Очі не ті.

Чирк. Кажись, ідьоть... Ну да... (*Озираєть ся навкруги*). Шоб гади тільки не помішали...

Виходять справа Семен і Ганя закутана з головою в велику хустку. Ідуть до куріня.

Семен (*тихо*). Лїзь у курінь.

Ганя. Ой, боюсь, Семеночку, любий мій... Чогось менї так страшно... Ходїм назад, тут прийде хто небудь.

Семен. Не бойсь, нїхто не прийде. Лїзь скарей!...

Ганя (*лїзе*).

Чирк. (*голосно*). А хто то там коло куріня?

Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Ганя (*скрикує*). Ой!

Семен. (*Швидко влазить за нею*).

Чирк. Чуєш, кому я говорю! Хто там?

Семен (*вилазить, голосно*). Це я. А шо там? (*Швидко підходить до Чирк. тихо*): Ну, тепер Вася, біжи лови коня і жар у економію. Можеш йому шо хочеш сказать... Ну, драка, бунт, шо хочеш. Видумай. А я за другою побіжу...

Чирк. А ета не втічоть?

Семен. Нє. Я їй січас скажу, шо случилось такоє дєло, шо нада отлучить ся, шо я січас прийду, шоб лежала смирно. Боюсь тольки, шо как приведу ще й ту в курінь, щоб не заметілї... Ну та чорт їх бери. Випутаюсь. Скажу, щоб лежали обидві, как каменї. Так ти, Вася, лети та скарєй! Прямо сюда. Крикнеш тада на мінє... Та шоб гадов усєх собрав сюда, весь табор, понїмаєш?

Чирк. Обязательно!

Д. Пальк. Ех, хлопцї, не нада. Плюньте.

Семен. Шо-о?.. Да!.. Ну, ето смійотесь. Ви лучче, дядюшка, тут смотріть, шоб хто в курінь не лїз. Прямо женїть, я хазяїну його цєлого рубля заплатив за цю ноч, понїмаєте?

Д. Пальк. Та понїмать, понїмаю, ну тільки ж...

Чирк. Е, бросьте! Душу не підпускайте близько.

Семен. Да, да, Душу, дядюшка, просто женїть, как суку. Нїззя. А то всю картину спортить. Баба! Ех, как не согласить ся та пойти. Цю вговорив. Ця тепер куда вгодно вже піде, стєрва. А та... Побоїть ся.

Чирк. А она дальоко?

Семен. Нє, тут січас, в Кривом Яру. Почти каждий вечір там видїм ся... Цєлу нєдєлю просю, шоб сюда пришла. Не хоче. Разї сьогодня, шо послєднїй раз. Ету сманив сразу. На старом мєстї, кажу, хочу спомніть любов. Просить, щоб оставав ся. Обіщав, що останусь, як нїде. А та... Ну, повидїм. Катай, Вася. Пойду, ету заспокою. Ви ж, дядюшка, стережіть. Слиштє.

Д. Пальк. Та стерегти можна...

Семен. Ну, больше й нїчево... Ех, та й сміять ся, Вася буду... Ух, держись!. Всю душу висмію.

Чирк. Хо-хо-хо!.. Ето їм закусочка, псам! Стой! Ви ж, дядюшка, как приведу та буду лїзти, крикнїть, „а хто там“?

Семен. Ну, валяй! (*Біжить до куріня і мовчить*).

Чирк. (*до Пальк.*) Ви ж посматрівайте тут. (*Швидко йде налїво*),

Семен *через який час вилазить з куріня і швидко зникає, направо. Якийсь час тихо. Палькарась задумливо сидить. Глибоко зітхає, походить і знов сяде. Тихо входить Душа.*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-22 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Д у ш а. Дядюшка Палькарась! Скажіть ви менї ради Бога, що тут таке... Їй Богу, нікому не скажу нічого. От шоб менї руки й ноги повсихали, а сама я спухла, як гора, коли хоч слово кому скажу. Хиба ж я чужа?

П а л ь к. Ех, дївко, не питай і не проси. Нічого доброго тут нема, а одна злоба людська. Ей, ей, думають, як другому погано зроблять, то на серцї легче стане.

Д у ш а. Та кому погано?.. Чого то Семен у курінь лазив? Що там таке? Хто то є там?

Д. П а л ь к. Іди, Душо, звідси й не питай, бо не скажу. І в курінь не заглядай і не клопочи собі серця... Сказано ніззя, ну й слухай кумпанії. Хоч погано, а од кумпанії не одставай. Тут уже так.

Д у ш а (*іде до куріня, з несмілим смішком*). А я все таки подивлюсь.

Д. П а л ь к. (*швидко до неї, беручи за руку, різко*). А тобі говорить ся, що не ходи, то й не ходи. Яка бо... Іди собі.

Д у ш а. Та що там таке страшне?

Д. П а л ь к. (*тихо*). А ти не кричи. Нічого нема страшного. Сама взнаєш в свій час. Іди, іди з Богом. Погуляй там... О! ще там хлопців несе сюди... (*Чуєть ся спів парубків. Співають „Та стелись, стелись барвіночку". Пісня все наближаєть ся*). От ще з цими морока буде... Хоч ти йди звідси... Чуєш? А то скажу Семенови. А їй Богу, скажу.

Д у ш а. Пхе! Можете говорить. Страшно. (*Іде помалу наліво*).

Д. П а л ь к. (*бурмоче*). Не боїсся...

Якийсь час пісню чути зя коном, потім виходить невеличкий гурт хлопців. Підходять до діжки. Починають по черзї пить.

С а в к а. Що, діду? Одходите од нас?

Д. П а л ь к. Одходимо хлопче, одходимо.

С а в к а. Та вся... команда ваша?

Д. П а л ь к. Всї, всї...

С а в к а. Так... І той... Семен тоже?

Д. П а л ь к. І Семен тоже...

С а в к а. Що ж це ви так? А заплатили ж вам за це время, що були?

Д. П а л ь к. Не, не заплатили... Самі ж ідемо. Не заплатили.

С и д і р. Та вони не нуждають ся, у їх грошей є... Більше ніж у тебе нужі в голові.

С и д і р. А ти ж бачив у мене нужу?

С и д і р. Бачив. (*Сміеть ся*).

С а в к а. Де!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Сидір. А там.

Савка. Де ж там?

Сидір. Та йди к чорту.

Савка. (*кидаючись до його жартом, починає мяти*).

Сидір. Та одчепись... А ну, іди собі к... Та, Савко!.. А диви.. (*Виривається й біжить до куріня й починає бігать кругом його. Савка за ним.*)

Д. Пальк. (*трівожно тупчить ся коло їх... Потім швидко йде до кабиці, зупиняєть ся раптом скрикує:*) Ой, Боже мій! Ой, що ж це таке?

Всї до його: — А що там? — Що случилось, діду?

(*Прибігають Сидір і Савка*).

Д. Пальк. Ой, гадюка, хлопцї!.. Здаєть ся, вкусила... Так щось по нозї... той...

Савка. Та не може буть?! Шукай ломаку! Де вона?

Сидір. Та яка гадюка? Де вона візьметь ся тут.

Савка. Ого! Де візьметь ся! Тут їх хоч в оберомок вяжи... Стій, Стій... щось полїзло... Давай дрючка... Ось сюди... Втїкла гадина... А вкусила дїду?

Д. Пальк. Та, здаєть ся, не вкусила...

Сидір. Та яка там гадюка! Чого б вона тут була?.. Щось привиділось дїду, а він уже...

Савка. (*ображено*). Овва! А ти забув, як торік у Майстеренка в економії на току гадюка вкусила Василевого Андрійка? Забув?

Сидір. Так тож на току, а це в степу.

Савка. Ну, та що?

Сидір. Та те що... *Раптом насуває йому на ніс картуза й тїкає у лїво. Савко женеть ся за ним. Останні парубки лїниво сміючись помалу йдуть за ними. Д. Пальк. ходить, зітхаючи. Тихо справа виходить Семен.*

Семен (*підходить до д. Пальк. шопотом*) Дайте, дядюшка, вашу свитку... Скарей... Нада прикрить... шоб не впознав хто.

Д. Пальк. А де ж... та?

Семен. Тут, сїчас, жде... Скарей!

Д. Пальк. (*скидає з себе свиту, дає*). От мороку видумали і собі і другим... Ех!

Семен. Нїчого... Чиркуна ще не було?

Д. Пальк. Нї... Не було.

Семен. Так ви, дядюшка, как я буду з нею лїзти в курінь, крикнїть, мол, хто там... А потом усьо время громко говоріть тут. Нада,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

понімаєте, щоб вони спужались і лежали тихо... Я вже не вилізу й буду з ними. Понімаєте? Постарайтесь, дядюшка...

Д. Пальк. Та вже старать ся буду, ну, не до душі менї... Ех!..

Семен. Нічого, нічого... Так їм і нада, дядюшка... Нада ще не так з ними... Нада... Ну, нічого... Так глядіть же. (*Швидко йде назад*).

Д. Пальк. Ех!.. (*Ходить*).

Через якийсь час зявляють ся Семен і Постать замотана в свиту з головою. Семен лїзе перший у курінь, тягне за собою постать.

Д. Пальк. (*голосно*). А хто там?

Постать *швидко влїзає за Семеном.*

Д. Пальк (*голосно*). А покою од їх немає. Спать не дають чоловікови. Дня їм немає та ще вночи... Ех, Боже мій, Боже мій!.. (*Раптом подвисшує голос*). А куди ти там? Чи єсть розум у тебе?.. Кого?.. Семена?.. Нема тут Семена. А на що він вам?.. Нема, нема...

Зявляєть ся Душа. Здивовано до його: — До кого це ви, діду?

Д. Пальк. (*розсердившись*). „До кого, до кого!“ До тебе! От до кого... Здурів дід та й говорить... Говорить тут, хай ви показитесь усї разом та й зо мною... Бач...

Душа. Та чого ж ви сердитесь? А ви зробіть так з своїм серцем, щоб не сердитись, ха-ха-ха!

Д. Пальк. А ти вчи мене. Молода ще трохи... (*Помовчавши, спокійнїще*). А що ти думала, я довго буду сердитись? Менї що? Отто. Ну, говорив собі тут, то що? Язик менї од того одняв ся? Хай собі... Хоч ногами догори ходїть, то я чого буду сердитись? Мало я на віку своїм сердив ся? Буде з мене. Хай дурнїщі сердять ся та лютують, а менї покою в серце вже треба.

Душа (*раптом повертаючись у лїво*). А стійте. (*Слухає*). Нїби кіньми щось приїхало... Що воно може буть?.. Може, стражники? Де Семен?

Д. Пальк. Які стражники!.. Семена нема. Не бійсь за Семена. То щось друге...

Душа (*прислухаєть ся*). Ідуть у цей бік... (*Чути гомін багатьох голосів і якісь крики*). А що воно? Скликають нїби... Ой, Боже мій, а що як це за того попа!

Д. Пальк. (*хвилюючись, ходить*). А, дурна тебе мама родила... „За попа“...

Душа. Ой, побіжу!.. (*Біжить у лїво*). *Крик і гомін наближають ся.*

Д. Пальк. (*голосно*). А що там? Га?.. Шукають? Кого?.. Шукайте, шукайте...

Швидко виходять Чиркун, Корчунов, д. Самійло, Тимошка, Тетяна і багато робітників за ними.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Чирк. (*голосно*). Семьон!

Корчун. Який Семьон? Якого Семьона? Де ж той, що ти говорив?

Чирк. (*злорадно посміхаючись*), Січас, барин, січас. Семьон! От і он... Січас (*одходить до кабиці*).

Семен. (*вилїзши із куріня, голосно, піднято*). Тут... А! Єсть?.. Харашо... (*До куріня*). А ну ви там! Вилїзайте ка сюда.

Корчун. (*непорозуміло*). Що тут таке?

Семен (*нахиляєть ся в курінь і виводить одну фігуру в свитї, потім другу в хустцї*). Не бойтєсь, не бойтесь... Виходьте. Так. Одна. Січас другая... Вася, смотри, шоб не втїкла... Пожалуйте, пожалуйте.

Чирк. (*швидко несе в руках пук соломи, кладе на землю перед курінем і запалює*). Огоньку нада... (*Злорадно сміеть ся*).

Семен (*здирає з постатів хустку й свиту*). Не стїсняйтесь, не стїсняйтесь, ето ваш папаша і любовничок. Ха-ха-ха-ха-ха!.. А папаша, а папаша! (*показує обома руками*). Ха-ха-ха!

Корчун (*оторопіло*). Что такое? Серафима, Ганя...

Семен. В гості до мінє прийшли... Ха-ха-ха! Обидві разом.

Сераф. Ах, ты жъ подлецъ!

Семен. Ха-ха-ха!.. За шо, баришня?..

Корчун. (*нїби спокійно до Сераф.*). Ты какъ сюда попала?

Сераф. (*злісно*). Пришла! Вотъ какъ!

Чирк. Вєрно! Ха-ха-ха!

Ганя (*закривши руками лице стоїть*).

Семен. Шо, барин, не ждали? Га?.. А Ганя стєрва, правда?.. Ну, тольки я жаловатьця на вас барин буду, ето вже ви ругайтє, не ругайтє мінє. Заразив ся я од вас поганою болестю!..

Корчун. Шо-о?? Та ты что это, сукинъ сынъ?..

Семен. Стоп, барин! Подождїть ругатьця, а то й я можу ругнуть. А шо заразивсь од вас, дак ето вєрно. От через ету самую шлюху... (*Показує на Ганю*). Через чесну ету... А она де взяла? У вас! А я вже, і дочкє вашой передав. Извинїтє!

Ганя дивить ся великими очима, з жахом, не памятаючи себе бурмоче:

— Ой, мамуню!.. Ой, мамуню!..

Сераф. О, Боже!..

Корчун. Шо він говорить? Шо він говорить?

В юрбі шопіт, скрики.

Чирк. Ай да пани! Славно! В суд! Обязательно! Как можна.

Семен. Ха-ха-ха!.. Шо, поймавсь, барин? Вєрно! Я так не простю. В суд!

Корчун (*заревівши*). Хлопцї! Бери їх! Вяжи... Я їм покажу... Хватай! Довбань!..

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Семен. Ха-ха-ха!.. Та не пужай, барин, ми вже пуганиї... Дочку попужай... Та полєчісь... І їйо полєчі... Та й вот ету... чесну шлюху, шо купив їйо за двадцать рублей у мєсяц. (*До його підступають хлопці*). Пошли, гади! (*Виймає зза пояса ніж*). Ето шо? Наживсь на свєті, подходї. (*Ті одступають*).

Корчун. Не бійсь, бери його. Я отвічаю...

Семен. Так бери ж сам... Чудак. А они чого будуть одвічать. За шо? За то шо ти нас болєстю заразив? Га? Ха-ха-ха-ха!.. Ах ви ж чесні...

Сераф. (*круто повертаєть ся й іде вправо*).

Семен. До свіданія, баришня!

Сераф. Я зараз вернусь, підожди, я тільки щось візьму дома!

Семен. Левольвертік? Шо ж? Пора вже кандальчиков попробувать. А между прочим не споминайте злом, а тольки тим, шо оставив вам. Ето подарочок вам за Ганю. Услуга за услугу. Вам, барин, тоже. Понялї?.. А тібє, Ганю... Тібє... память од босяка. Слиш. Говорив я тібє, шо судьба на всю жисть зязала нас. Ти не вірила. Ну, так от тепер сама повидіш. А тепер до свіданія. Вася! Дє ти? Де наші? Ідьом! Пора.

Корчун. (*як пришиблений стріпуєть ся*). Нї, стій! Стій, ти отсюда так не підеш! Не пускай, хлопцї!

Семен (*охоче зупиняючись*). Хорошо. Можна. Клич поліцію, чудак. Тібє ж хуже, позовуть доктора і найдуть у тібє болєсть. Ну? А мінє ж за що судить? За то, що твоя дочка і полюбовниця ходили до мінє? Так за ето, чудачок ти, не судять. Розтеряв ся ти та й сам не знаєш, шо делать. А мінє тюрма твоя между прочім не страшна. Видєв я їйо не раз, садїлї туда такі добрії люди, как ти. Не порі лучче гарячки та єдь домой. Верно, говорю. А нас не задержуй, а лучче благодари Бога, шо так одделав ся. Могло б хуже вийти. Вася, Душа!

Чирк. Готові. Ідьом. (*Душа й Пальк. стоять тут же*).

Семен. До свіданія! (*Ідуть улїво. Перед ними розступають ся*).

Семен (*озирнувшись*). Ганю! Так помни ж босяка! Ха-ха-ха-ха-ха!

Ганя (*стоїть недвижно закривши лице руками*).

Корчун (*розтеряний, тре рукою голову, знявши картуза*).

Юрба дивить ся то вслїд Семену, то подивляєть ся на Корчунова й Ганю. Тихий боязкий шопіт.

Завіса.

Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ОЛ. ГРУШЕВСЬКИЙ.

Поетична творчість П. Куліша.

IV [1])

Працюючи над своєю поемою „Украина“ Куліш старанно зазначує етноґрафічну основу свого твору. В листі до Юзефовича він пише, що вибрав „языкъ и форму народныхъ думъ“, з яких деякі „вставлялъ „цѣликомъ, приблизясь къ воспѣваемой въ нихъ эпохѣ“. В епільоґу до поеми „Украина“ Куліш вичисляє, що саме він взяв з народнїх переказів і що додав свого. „Ото ж швендяючи не раз та й не два по рідній Україні, прислухавсь я добре, як тії діди виспівують про Наливайка й мідного вола, про батька Богдана, як він підняв ся на Ляхів, про Нечая, про Морозенка або про великого лицаря Палія. Розпитував я в тих довгобородих, довгоусих бандурників, сївши з ними де-небудь під дубом над байраком, як войовали козаки, де проходили з своїми бунчуками та хрещатими корогвами: по одному, по два слова я в їх випитував-вислухував і прикладував одно до другого...“ Для нас дуже цінна отся згадка Куліша: вона малює нам перші етноґрафічні подорожі молодого етноґрафа, коли він розшукуючи та розпитуючи, „ходилъ, какъ пчела по сотамъ“, записуючи пісні, перекази, спомини... Зібраний матеріял увійшов почасти в „Украинскія Народныя преданія“, почасти в два томи „Записки о Южной Руси“: в сїм другім збірнику навів Куліш і свої спомини про колишнїх оповідачів, „довгобородих довгоусих бандурників“, про Шута, Погорілого, Тарануху... Се ті діди-бандурники, старосвітські люде, сивії голови, що допомогли письменнику в розробленню поеми.

Поему написав Куліш в лїтку 1843 р., в Київі і під час подорожування по Київщині. „Місяця квітня“ ставить письменник дату в кінці „України“, але се може бути дата початку, не закінченнє працї: тільки в серпні згадує Куліш про закінченнє поеми: „я довелъ свою необычайную композицію до смерти Остряницы“: се лист до Юзефовича від 14 серпня 1843.

Три роки пізнїйш Куліш дає в петербурзьку цензуру свій збірник „Украинскія народныя преданія“: в серпні вони були ще в цензурі. Ся дата з листа Куліша до Бодянського показує, коли Куліш закінчив редакцію свого збірника етноґрафічних матеріялів.

Сї дві книжки — „Україна“ та „Преданія“ — показують нам, як

[1]) Див. кн. IX Л.-Н. Вістника.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

шли етноґрафічні студії Куліша. Вони, сї книжки вповнї зходять ся між собою що до загального погляду на розробленнє етноґрафічного матеріялу. Приглядаючись ближче до віршованих вставок „України“, [1]) уважно переглядаючи зміст зборника „Преданія“ [2]) — легко побачити, що протягом сїх двох-трьох років незмінним лишаєть ся загальний погляд Куліша, формулований, як вже згадували вище, в листї до Юзефовича 10 вересня 1844 та в пізнїйшій передмові до першого тому „Записки о Южной Руси“. „Поэтическая жизнь Малороссіи, которая выражается въ языкѣ, костюмахъ, обычаяхъ“; „поэтическая сторона жизни народа“; „постановка сельской жизни на театрѣ природы“ — ось що найбільш цікавить Куліша.

Вповнї сходять ся з сим загальним поглядом Куліша і етноґрафічні деталї давнього побута в повісти „Михаилъ Чарнишенко“ (1843). Нагадати при тім ріжні пляни Куліша згадані в його ж листах. „Повѣсть о старыхъ временахъ и обычаяхъ малороссійскихъ“ — заголовок сей досить ясно говорить про зміст. Або се поясненнє до задуманої статї „Поѣздка въ Украину“: „въ ней я хочу представить характеристику заднѣпрскаго народа, отмѣннаго отъ малороссійскаго, описаніе мѣстности, замѣчательныхъ городовъ и урочищъ, способъ выраженія народнаго, его домашніе обычаи и преданія“. Росповідаючи в листї до Юзефовича про грандіозний плян видань по українознавству, Куліш вичисляє тут між иншим такі етноґрафічні збірники: „народныя преданія, какъ переходъ отъ исторіи къ поэзіи, отъ положительной, существенной жизни къ жизни идеальной и фантастической; народныя сказки, пословицы, загадки; народныя пѣсни съ критическимъ разборомъ замѣчательнѣйшихъ“. Близших поясненнь до сього ґрандіозного пляну Куліш тут не дає. Отже неясно, чи застановляв ся вже Куліш над деталями свого пляну, чи сей плян щойно виник і Куліш зараз же повідомляє про се Юзефовича, якому він тодї охоче писав про всї свої заміри та пляни.

На підставі всїх отсих вказівок можна сказати, що се захопленнє етноґрафічними питаннями було в Куліша ще не вповнї науковим, більш дiлетантським. Величезні пляни студій та видань займали Куліша, але до детального розроблення було ще далеко. Та й взагалї ставив ся поки що до сього Куліш по аматорському, висуваючи наперед „поэтическую жизнь Малороссіи“...

Знайомість з Костомаровим мала великий вплив на Куліша. Молодий харківський вчений був не тільки збирач етноґрафічних матеріялів,

---

[1]) Докладнїйше про „Украину“ в моїй спеціяльній статї — Записки Науков. Тов. ім. Шевченка т. 85.

[2]) Більші відомости про „Преданія“ в моїй статї — Записки Наукового Тов. м. Шевченка т. 89.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

але разом з тим і автор замітної як на той час розвідки „Объ историсескомъ значеніи русской народной поэзіи“. Широкі пляни Куліша відразу стають тепер на твердий реальний ґрунт. В листі до Юзефовича з 10/IX. 1844 р. Куліш дає загальну, досить хаотичну схему збирання етноґрафічних матеріялів, де окремо перечисляє народния преданія, народныя сказки та народныя пѣсни; рік пізнійш він задумав инше, більш серіозне виданнє.

У Костомарова була чималенька збірка харківських і волинських етноґрафічних записів, окрім того — сам він вже мав науковий метод етноґрафічних студій. Куліш натомість мав молодечий запал і замилованнє до широких плянів. Таким чином виник плян великого гуртового видання, збірника українських народних пісень. „Вы еще не знаете — пише Куліш Бодянському в серпні 1846 р. — что я, Метлинскій и Костомаровъ соединили свои сборники укр. пѣсень въ одинъ“. На увазї були ще збірки Максимовича та Бодянського; тодї се буде вповнї гуртова етноґрафічна праця. „Теперь занимаемся указаніемъ всѣхъ варіантовъ по разнымъ спискамъ такъ, чтобы ни одно слово не погибло“... В сїм виданню були б прийняті вимоги наукового розроблення: Куліш прохає Бодянського зазначити місцевости де записано поодинокі пісні. Гуртове виданнє пісень малиб вести разом редактори окремих відділів: історичні пісні мав обробити для друку Срезневський, видавець „Запорожской Старины“: відповідний матеріял і було йому тодї ж послано. Сам Куліш мав написати загальний вступ і примітки („объясненія“), Бодянський до сього видання не пристав і Куліш радить йому при окремім виданню пісень зазначувати місцевости і заховувати первісний вигляд. Тодї ж посилає Куліш Бодянському свої „Преданія“ і підчеркує, що вони записані етноґрафічно і через те „представляютъ образцы високой красоты простого слова“. Розуміеть ся збірник свій „Преданія“ склав Куліш ранійш, але в сїм виробленню деталїв будучого етноґрафічного видання — треба бачити вплив по части Максимовича, а найбільш Костомарова. Збірник українських пісень Максимовича з р. 1834 вперше звернув увагу Куліша на етноґрафічні скарби України; пізнійше студентом Куліш заприятелював з Максимовичом і міг дізнатись більш про завдання етноґрафічних студій, але закінчив сю етноґрафічну підготовку Куліша вже Костомаров. Тепер се загальне захопленнє українською етноґрафією стає на реальний ґрунт і переходить від величезних широких плянів до вузших близших завдань.

Подібним чином і в сфері історичних інтересів Куліш богато дечому навчив ся в Костомарова. З початку Куліш цікавив ся стариною, не заглубляючись, не розбираючись близче. Під час своїх подорожей Куліш придивляєть ся, що знайдеть ся цікавого в колишнїх гнїздах стар-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

шини. Давні акти, тестамент діда або уривок з листовання, давній сволок з написом, старосьвіцька чарка, предківський портрет, фамільні леґенди — все се звертає увагу Куліша. Він робить собі замітки, витяги, копії. Дещо з сього знайдемо ми вже в повісти „Михайло Чарнишенко“, в самім тексті або детальнійш — в примітках: тут легко зауважити, чим саме цікавить ся Куліш. Як там в етноґрафії і тут в історії поки що Куліш не сістематизує, а збирає, що попадеть ся; він цікавить ся загальним виглядом давнього життя, а не окремими його сторонами.

Максимович, як відомо, був не тільки етноґраф, але разом з тим великий знавець і щирий аматор київської місцевої старовини: він перший міг внести якусь сістему в відомости Куліша. В дечім допомогла Кулішу богата бібліотека луцької ґімназії, де був він вчителем в першій половині 1841 р. З переходом в Київ, Куліш входить в близші зносини з тодішньою новозаснованою науковою інстітуцією „Временная коммиссія для разбора древнихъ актовъ“, від якої мав командіровки в літку 1843 і в літку 1844 р. Куліша посилала Комісія „для осмотра архивовъ и для собиранія свѣдѣній о предметахъ древности“. Далї мали свій вплив на Куліша та на виробленнє його історичних поглядів польські інтелїґенти, передовсїм М. Ґрабовский. Нарештї, великий вплив Костомарова: особливо в поглубленню наукових інтересів в історії та в виробленню методів наукової працї.

Перші інтереси Куліша в український історії мали не вповні наукову основу. Читаючи першу історичну повість Куліша, писану ще російською мовою — „Михайло Чарнишенко“, легко зауважити, що Куліша тодї найбільш цікавив давній побут. В тім же напрямі працював Куліш підбираючи фамільні документи для свого збірника „Исторія малороссійскихъ фамилій“. Письменник хотів зберегти нашу рідну старовину від знищеня, від тих байдужних, що „по своему невѣжеству, не зная цѣны, переливаютъ въ ложки и тому подобное превосходные кубки венеціанской работы или завѣтные дѣдовскіе ковши либо разбирая камни старинныхъ построекъ, вырываютъ самые краснорѣчивые листы изъ исторіи своихъ предковъ“...

В своїй оповістцї про задумане виданнє „Исторія малороссійскихъ фамилій“ Куліш каже, що має замір „написать со временемъ самую истинную и подробную исторію Малороссіи“. А для того, каже, потрібно зібрати попереду відповідний документовий архівний матеріял. Се переконаннє про архівну основу нового перегляду традіціонної схеми української історії було цінним придбаннєм української історіоґрафії тридцятих років. Велика пятитомова праця Маркевича „Исторія Малороссіи“ 1842 — 1843 була добрим прикладом, як вже не можна обробляти українську історію: лїтературне обробленнє, романтичний напрям, повний брак глубшого аналїзу— се все робило працю Маркевича перестарілою по тодїшнїм науковим вимогам.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І як раз в сї часи, коли складаєть ся і ширить ся глубоке переконаннє про архівну основу історичних студій, як раз в сї часи археоґрафічні розшукування стають більш сістематичними. Я маю тут на увазї Київську Археоґрафічну Комісію. Хоч при заснованню її наукові інтереси тісно переплїтали ся з иншими, зовсїм відмінними, полїтичними, всеж таки заходи її коло збирання архівного матеріялу мали великий успіх.

Ріс архівний матеріял і вимогав поправок до традіціонної схеми української історії. З кожної археоґрафічної подорожі привозили нові запаси, кожний новий кореспондент присилав нові матеріяли або давав вказівки, де що переховуєть ся. Що було роскидано по ріжним кутам збираєть ся тепер до купи: фамілїйний документ, уривок з лїтописи давня книжка з записом колишнього власника, предківський портрет — се все поширює відомости і зміняє давнї традіційні погляди.

Легко зрозуміти при тім настрій молодших співробітників, таких як Кулїш. З молодечим запалом брали ся вони за працю. На підставі нового матеріялу легко було побачити помилки, „вымыслы“ давнїйших письменників і через те здавалось, що не буде важко зробити і загальний перегляд традіційних історичних поглядів. Враження під-час наукових подорожей підтримували сю надію. „Я Грабовскому сообщилъ много такого, что его удивило, но за то и у него нашелъ такіе матеріалы для исторіи Малороссіи, о которыхъ намъ, заднѣпрянамъ, и не снилось“. Далї Кулїш оповідає про свої наукові пляни. „Я самъ думаю написать о Коліивщинѣ, нужды нѣтъ, что Скальковскій пишетъ исторію гайдамакъ“. Нові матеріяли вказують Кулїшу помилки давнїйших наукових праць. „Михайло Александровичъ *) написалъ о Коліивщинѣ сущій вздоръ, который я совѣтовалъ бы ему предать забвенію: я только теперь то увидѣлъ“. Після того буде зрозуміло, що Кулїш сам збираєть ся писати „самую истинную и подробную исторію Малороссіи“. Він надає занадто велику вагу свойому невеличкому начерку „Повѣсть объ украинскомъ народѣ“ **). Ся оцїнка здаєть ся нам тепер занадто високою, але треба памятати палку вдачу Кулїша. „Я желалъ бы — пише Кулїш до Бодянського — возбудить pro и contra, чтобы, такимъ образомъ, окончательно рѣшить нѣкоторые вопросы, опредѣляющіе значеніе украинцевъ въ нравственной дѣятельности Славянскаго міра... Книжка моя можетъ служить проблемою того великаго труда, какой долженъ исполнить будущій историкъ Украйны... Рецензенты могутъ распространить объемъ украинской исторіи, если только мой трудъ будетъ имѣть дѣйствіе камня брошеннаго на подвижную поверхность воды“..

*) Максимович.

**) Докладнїйше в моїй статї — Записки т. 83.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Сї слова дуже характеристичні для Куліша. Він весь тут — талановитий, жвавий, енерґічний, але разом з тим він захоплюєть ся і вже не зтримуєть ся в своїх плянах, надіях, оцінках: він будує величезні пляни і переоцінює свої сили. Костомаров — старший, спокійнїйший, історик-спеціаліст з науковим методом історичних студій, мав великий вплив на Куліша, як старший товариш і уважливий порадник. Згадуючи про київські роки, Куліш в своїм пізнїйшім польонофільстві підчеркує, що Костомаров з своїми історичними поглядами мав на нього шкідливий вплив: отже сам признає, що був тоді під впливом старшого товариша.

V.

Хто знав Куліша в половинї сорокових років, малює нам його в своїх споминах, як людину талановиту, енерґійну, та разом з тим лагідної, приязної вдачи. Через сю Кулїшеву вдачу з ним легко було зійтись, товаришувати. Нагадаю наприклад, сномини Чалого з студентських років, як Куліш з першої зустрічи заклопотав ся долею свого земляка молодого студента.

Коло Куліша гуртуєть ся в Київі в 1841—1845 рр. невеличкий гурток молодїжи. Як колись ранїйш Максимович професор унїверситету читав вкупі з студентом Кулїшем українські народнї піснї, так тепер Куліш привчає своїх молодших товаришів до етноґрафічних студій, якими і сам тоді був дуже захоплений. Збиранне етноґрафічних матеріялів та їх розробленнє було підготовчею школою для молодих студентів. У всїх спільна глибока, щира любов до рідного краю, рідного народу, рідної мови. Дехто з молодїжи виніс сю глубоку любов з рідного дому. Се ми знаємо, наприклад, про В. Білозерського та його родину.

Таким чином Костомаров перейшовши з Рівного до Київа в 1845 р. застав сей невеликий гурточок. Всї зустрітили молодого вченого з великою симпатією та пошаною. Куліш сам, як ми вже казали, підпадає науковому впливу молодого вченого і від нього вчить ся науковим методам самостійної роботи. Він покладає богато надій на професорську діяльність Костомарова і вважає її за дуже корисну з огляду на глубше розробленнє української історії. „Я очень радъ — пише Куліш до Юзефовича з Петербурга, что Костомаровъ будетъ въ числѣ вашихъ университетскихъ оракуловъ. По крайней мѣрѣ, теперь вы будете имѣть въ словесномъ отдѣленіи хоть одного профессора не ремесленника. Это душа благороднѣйшая, руководимая чистѣйшими побужденіями и если только хотя нѣсколько студентов уразумѣютъ его и пойдутъ его дорогою, благо имъ будетъ!... Онъ много сдѣлаетъ для вашего университета“... Богато зробити для київського унїверситета Костомаров не встиг, бо почав викладати лише в 1846, а в мартї 1847 р. він мусїв покинути Київ. Але

Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ся висока оцінка здібностей Костомарова була, як ми знаємо, вповні справедлива і він зайняв відповідне місце в гуртку київських Українців-інтеліґентів.

Коли Куліш перейшов з Київа до Рівного вчителем на місце Костомарова, гурток молодіжи гуртовав ся тепер коло молодого професора університета. Тодішні професори тримали ся звичайно здалека від студентів, уникаючи близких відносин. Натомість Костомаров тримав ся зовсім инакше. Він навіть „получилъ замѣчаніе вслѣдствіе того, что началъ приглашать къ себѣ по вечерамъ студентовъ, в которих замѣчалъ особую склонность къ читаемому предмету“. При таких загальних відносинах між професорами та студентами Костомаров придбав собі глубокі й щирі симпатії студентів. Збирали пісні та читали їх вкупі, привчаючись до критичного перегляду і наукового оброблення етноґрафічних матеріялів. Знайомились з новонайденими джерелами української історії, літописними, актовими, мемуарними. Як раз тоді Костомаров працював над джерелами часів Хмельницького для своєї наукової праці та окрім того готовив до друку Величка з доручення Київської Археоґрафічної Комісії. Був ще плян видати в перекладі з латинської мови головнійші польські мемуари XVII в. і для сієї праці Костомаров привчав декого з студентів своїх слухачів.

Які надії покладали на Костомарова в сфері розроблення української історії, такіж надії покладали на Шевченка в сфері української літератури. Ідея відрождення української літературної мови ставала з кожним роком популярнійшою. Великі надії привязували до ймення Шевченка. Вийшов вже „Чигиринскій кобзарь“ (1844) і всі сподівали ся нових більших успіхів. „Шевченко прислалъ — пише Куліш Бодянському — удивитнльныя четыре стихотворенія. Онъ дѣлаетъ чудеса съ украинскимъ языком... о Шевченкѣ ризсказываютъ чудеса... онъ переложилъ 136 и 149 псалмы съ блистательнымъ успѣхомъ (не одни только эти, но и другіе у него)“... Так пише Куліш в листі від 23 мая 1846. Костомаров згадує про ті часи в своїх споминах. „Тогда была самая дѣятельная пора его (Шевченка) таланта, апогей его духовной силы. Я съ нимъ видался часто, восхищался его произведеніями, изъ которихъ многія, еще неизданныя онъ далъ мнѣ въ рукописях“... З сих та й инших споминів легко уявити, з якою любовю та пошаною відносились до Шевченка тодишні київські українські інтеліґенти.

„Коли говорено коли-небудь по правді, що серце ожило, що очи загорілись, що над чолом у чоловіка засьвітив ся поломяний язик, то се було тоді в Київі“... Так характеризує Куліш настрій тодішнього київського гуртка. Дійсно, обставини складали ся виїмково гарно.

Куліш не був одинокий ентузіаст серед тодішньої української мо-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

лодіжи: його захопленнє поділяли і иньші. Від недавна відкрили ся очи української інтеліґенції на глубоку красу і невичерпане богацтво української народньої творчости. Молодші також щиро і глубоко захоплювали ся незвичайною красою народньої пісні. Поширилась наукова діяльність: нові знаходки історичних матеріялів і джерел збуджували надії на глубше наукове розробленнє української історії. Починало ся вперш систематичне розробленнє археольоґічних матеріялів і се відразу поширювало границї українства. З переходом Костомарова з Рівного до Київа була тепер в Київі й людина для загальної орґанізації наукових історичних праць.

З другого боку з Шевченком відживали надії на розробленнє й відрожденнє української літературної мови. Після ранїйших проб Котляревського, Квітки, вірші Шевченка показали, як легко талановита людина може підняти живу народню мову до рівня мови літературної: здійснили ся колишнї надії знов вернути права культурного горожанства занедбаній рідній мові. Не дивно, що самі по собі гарні вірші Шевченка глубоко зворушували серце молодіжи, збуджували ентузіастичні надії. Се ж було не літературне тільки зявище, але сімвол національно-культурного відрождення.

Нарештї до того прилучили ся ідеї т. зв. Кирило-Мефодиївського брацтва. Широкі гуманні були сї ідеї і через те глубоко захоплювали палку молодіж. „Идеи основанного мною общества — згадує Костомаров — поглощали меня до фанатизма. Я распространялъ ихъ, гдѣ могъ: съ каѳедры между студентами, въ частныхъ разговорах между профессорами университета и даже въ духовной академіи“.

Ідеї т. зв. Кирило-Мефодиївського брацтва були дуже широкі: починаючи від думок про єднаннє славянських племен між собою і кінчучи осудом соціяльних умов тодішнього життя: з другого боку — від піднесення національно-культурного життя українського народа до загально-славянської федерації.

Таким чином відносини до проґрами Кирило-Мефодиївського брацтва не могли бути у всїх однакові. Деяких цікавила найбільш наукова так сказати сторона справи, других українське-національно-культурне відрожденнє, инших нарештї соціяльні погляди. Костомаров згадує, наприклад, що Шевченко „изъявилъ тотчасъ же готовность пристать къ нему, но отнесся къ его идеямъ съ большимъ задоромъ и крайною нетерпимостью, что послужило поводомъ ко многимъ спорамъ между мною и Шевченко“. Се досить неясно, але треба пригадати, що з цілого гуртка Кирило-Мефодиївського Шевченко гострійш ставив ся до питання про соціяльні реформи. Бувший кріпак, Шевченко гострійш ніж инші відчував усю гидоту кріпацтва і „любимымъ помышленіемъ его бы-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ло освобожденіе крестьянъ“ (слова Костомарова). Товариші Шевченка звичайно звертали більш уваги на справу національно-культурного відрождення. Се була важна ріжниця і дійсно було про що сперечати ся.

Ідеї Кирило-Мефодиєвського брацтва мали вплив на Куліша та його українську самосвідомість. Треба при тім зазначити, що діяльним членом сього брацтва Куліш властиво не був. В 1845 р. переїхали до Київа Костомаров і Шевченко і як раз тепер Куліш вже не живе постійно в Київі: з осени 1845 р. він вчителює кілька місяців в Ровенській ґімназії, а з початком 1846 р. вже переходить на службу до Петербургу: з київськими твваришами бачить ся він тепер лише часом, коли наїзжає до Київа, а про київські новини довідуєть ся звичайно з листовання. Таким чином Куліш підпадав впливу не гуртка, не брацтва, а самих ініціаторів Київо-Мефодиєвського брацтва, від яких він чув ті самі гадки, що лягли потім в основу проґрами Кирило-Мефодиївської.

Вище ми зауважили, оскільки користний був для Куліша науковий вплив Костомарова в сфері історії та етноґрафії. Але сей вплив Костомарова не був виключно науковий. Близькі відносини Куліша до Комарова та Шевченка лишили глубокий слід на українській самосвідомости Куліша. Щоб се було яснійш, треба навести деякі факти з життя Куліша 1841—1844 рр. до близшої знайомости з Костомаровим та Шевченком.

З початку свідомість Куліша полягає виключно на етноґрафічній основі, як се часто бувало в ті десятоліття. Коли він уперше, ще учнем Новгород-Сіверскої ґімназії повиучував пісні з збірника Максимовича (видання 1843 р.), се був початок етноґрафічного захоплення, а разом з тим і початок національної свідомости: „изъ народника великорусскаго сдѣлался народникомъ малорусскимъ“, згадує Куліш про сю пригоду свойого життя. Як ми знаємо, в душі Куліша се захопленнє народньою творчістю вкоренило ся дуже глубоко.

Але поки що сим глубоким, палким захопленнєм і обмежувала ся національна самосвідомість Куліша. В відомім листї до Юзефовича, про який ми вже згадували, Куліш висловлює свій жаль, що „поэтическая жизнь Малороссіи съ каждымъ годомъ теряетъ свою выразительность“: се тільки і займає поки що Куліша, иншим він поки що і не журить ся. Чи думав він, наприклад, про розвиток і піднесеннє української народної мови до рівня літературної, про що мріяли вже в ті роки харківські інтеліґенти? Ледво. Повість „Михайло Чарнишенко“ писав він в 1842 р. на російській мові, а „Україна“ хоч і писана на українській, але з огляду на свою етноґрафічну основу не може бути вповні доказом. Справді в пізнійших споминах Куліш кладе початок національного руху серед київської молодїжи на 1843—1844 р. („ще годів за три чи за чотири

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

...українська пісня і неписана словесність... натхнули молоді уми в Київі спасенною думкою...). Але ся дата обчислена за рано. Вповні ясна згадка в листах Куліша належить ся уже до пізнійшого часу: „задача въ томъ — пише Куліш Бодянському про плян українського альманаха — „чтобы украинській языкъ поднять на степень литературнаго“ (1846 р.). Отже в 1842—1844 рр. непомітно у Куліша ясного погляду на розроблеппє української літературної мови.

Два впливи поки-що переплітають ся в душі Куліша з українськими щирими симпатіями. Оден ранійший, російський, централізаційний. Не раз чув Куліш в Київі такі гадки з уст Росиян або зросийщених Українців. Звідси походить відомий вираз Куліша в згаданім вже листі до Юзефовича: „это и хорошо“ (Кіев. Стар. 1899. II. 199).

Другий вплив пізнійший — в знайомости з польськими інтеліґентами. Перший Поляк — приятель Куліша був М. Ґрабовский. Припадково познайомив ся Куліш з Ґрабовским під час своєї подорожи по Київщині. Ґрабовский здавав ся Кулішу дуже розвиненою, культурною, чулою людиною. З свого боку і Ґрабовский ставив ся до Куліша з великою сімпатією, хвалив перші Кулішеві проби і пророкував йому визначну літературу карєру. Ся знайомість з Ґрабовским була дуже користна, бо потім через нього Куліш завязав зносини з Поляками-колекціонерами, у котрих міг знайти багато цікавого для студій над українською історією.

Сї впливи — російський та польський не могли зменьшити Кулїшевого захоплення рідною етноґрафією. Захопленнє се було дуже глубоке, а з другого боку — інтеліґенти Поляки і Росияне сами дуже цінили красу української народньої творчости. Отже тут не було небезпеки. Але з другого боку сї Росияне і Поляки не вірили в можливість національно-культурного українського відродження, вважали його неймовірним та небажаним. Такі погляди могли б мати дуже шкідливий вплив.

Коли Куліш вийшов з під впливу сих ворожих або песимістичних поглядів? Він сам згадує в однім місци своїх поезій про вплив Хильчевського —

Як з тобою ми зустрілись
на шляху широкім
ти заглянув мені в душу
своїм добрим оком
і порадив мені широ,
куди прямувати.
Довго йшов я тай прибив ся
до рідної хати.

Ся згадка Куліша дуже важна, її не можна поминути: але на жаль, вона не дуже ясна. В чім саме був сей вплив Хильчевського? Оскільки свідомим Українцем був сам Хильчевський? Отже поки що ми можемо признати, що тільки з впливом Костомарова, Шевченка та кирило-мефодиївських тезісів закінчуєть ся зріст української свідомости Куліша.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

IV.

„Досвітки“. Загальні погляди.

Після поеми „Україна“ Куліш довший час не писав поезій. Тільки з осени 1861 р. появляють ся в тодішній „Основі“ одна за одною лїричні та епічні поезії Куліша. Було се в осени того року як вмер Шевченко і через те легко було звязати сї два факти — смерть великого поета і виступ Куліша з новими українськими поезіями: мовляв Куліш не відважував ся виступати, поки жив був Шевченко. Причинив ся по части до сього толковання і сам Куліш: він пише в своїй поезії „До братів на Вкраїну“ —

Хто мене не знає —
віри не діймає,
що старий дід голос має
під кобзу співає.
Ой мовчав я, браття,
словом не озвав ся,
поки Батько український
піснею впливав ся.

Чи до віку ж, братття,
будемо мовчати?
Благословіть мині кобзу
німую узяти!
Підтягну я струни
на голос високий,
не сумуй, Тарасе батьку,
в могилї глубокій.

Таким чином се продовженнє великої працї Шевченка. Разом з тим Куліш надає велике значіннє своїй поетичній діяльности —

розливай ся, рідне слово,
по всїй Українї!
Нехай всяке мляве
серце стрепенеть ся
і новою, здоровою
думою забеть ся....

Продовжати велику працю Шевченка Куліш надієть ся в дусї покійного поета —

чи минї по тобі
сумом сумовати,
чи твою роботу
взяти докончати?

Докінчаю, брате,
не загину марне,
втїшу Україну
матїр безталанну...

Треба мати на увазї се признаннє Куліша, коли переглядаємо його поезії з 1861—1862 рр. О скільки близко тримав ся Куліш провідних гадок і поглядів Шевченка, за якім він думяв йти в своїх поезіях? Чи дійсно він витримав сї свої нові звуки в дусї великого кобзаря?

Вже з самого оглаву збірника „Досвіток“ легко побачити, що Куліш надає велике значіннє споминам козаччини. „Солониця“ і „Кумейки“, вже сї назви самі говорять за себе; найбільші твори з сього збірничка „Настуся“ і „Великі проводи“ присвячено казаччинї, та і в инших меньших поезіях знаходимо багато споминів, що підіймають дух потомків —

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ой чи в нас же рідній хаті
нічого згадати,
нічим тугу розігнати,
вгору дух підняти?
Наша хата була здавна
на всім світі славна,
з того давна, як витала
короля Степана.
Убиралась наша хата
пишними квітками:
обливалась наша хата
кровью і сльозами...

„Кровью і сльозами"... Скільки сумного в українській історії! Скільки прийшлось терпіти від своїх і від чужих! Скільки треба було великої енерґії, великого завзяття, щоб вистояти усі лихоліття і не зломитись—

вони в муках жартували,
жартом серце гартували.
Що ми чули, не забули,
тим же слідом прямували.
Була буря — хилили ся,
було лихо — молили ся,
було горе — горювали,
та правдоньку шанували...

в другім місци ті ж самі думки та ще й нова деталь —

хилили ся, та й не впали;
молили ся, волї ждали;
ой діждались — ізорнули
з того пекла, де тонули...

Спасало в важні хвилини завзяттє, глубока, непохитна віра в провідну ідею та єднаннє всїх коло спільного прапора —

роскуєть ся, поскидає
кайдани Україна,
аби у всїх була воля
і дума єдина...

се парафраз відомого місця з народньої думи, де Хмельницького устами висловлюєть ся девіз народнїх рухів — єднаннє: другим разом Куліш доповнює се натяком про соціяльну діференціацію давньої Гетьманщини —

„Брати мої любі!
тодї слобонить ся
від Ляхів неситих Україна
як у всїх убогих
як у всїх заможних
буде воля і дума єдина"...

Але не було сього, в соціяльній та економічній діференціації впало се давне єднаннє —

було гучно, було бучно,
та встав брат на брата,
ой замовкла, похилилась
наша рідна хата...

Сумні наслїдки сього — соціяльний подїл людности, пригнїченнє селянства, кріпацтво зо всїми важкими зявищами, занепад культурного життя на Вкраїнї —

Тобі, рідний краю,
не дав Господь долї,
розкинулась твоя доля
могилами в полї...

Сї могили сумні свідки минулого, вони сімвол пережитого горя і страждання:

ой по тих могилах, у-гору високих,
по тих гробовищах, у-землю глибоких,
лежить мого роду без лїку...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ціла Україна здаєть ся через сї спустошення та лихоліття великою пусткою —

вже й орда лихая
з Криму позбігала,
а ти стоїш степовищем,
як здавна стояла.

В могилах лежать славні діди, що боронили рідну країну від ріжних напасників, память про тих славних діячів підтримує потомків в важку годину, гартує бадьорих і сміливих і з молодих років виховує молодїж в високих почуттях любови до рідного краю —

рідна мати вас учила,
ой учила, наставляла,
правих предків споминала...

Але йде час, забувають ся серед клопоту звичайного життя славні спомини, забувають ся високі ідеали, яким служили діди. Занепад національної самосвідомости підриває сміливість думки, віру в ідею, губить високі поривання...

Сумно минають довгі важкі роки занепаду. Пригнїчений морально і зубожілий матеріяльно нарід мовчки несе тягар кріпацтва. Панство підпадає чужим впливам і відрікаєть ся від своєї народности —

густий морок скрізь по хатах,
густійший в будинках,
що нема душі живої
в сестрах — Українках;
що пониклим, вялим серцям
нїмоту кохають;
покохавши, паненяток
нїмчиків рожають.
Ой нїмують по Вкраїнї
високі палати;
густий морок окриває
пахарськиї хати...

Цікаво зауважити, що сї скарги на денаціоналїзацію українського суспільства висловлює старець-бандурист —

бринь, бандура, та й замовкне...
чом же не заграє?
стоїть старець під віконцем,
чом же не співає?
Ой ходив би я по селах,
від хати до хати.
Ой співав би на ввесь голос,
нїкому співати...

Не нові сї скарги бандуриста на те, що нема кому співати, що вже не цікавять давні пісні байдужних сучасників. Не нові сї скарги: ми чули їх в поезиях Метлинського, Костомарова, нарештї у Шевченка. Коли потомки славних дїдів забувають своєю минулу славу, тільки бандурист переховує в своїй памяті сї давні спомини, тільки він оден відзиваєть ся чулим серцем на сї відгуки колишнїх часів. І він тяжко сумує, сей самітний бандурист, сумує, що не знаходить співчуття свойому захопленню, своїм споминам.

До сього сказати б первісного традіційного типу самітного банду-

Generated on 2015-07-21 19:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

риста Шевченко додав деякі нові риси в иньшім вже напрямі. Відбилось се і на поезії Куліша: він каже про свого бандуриста —

ой я старець, не старече
в грудях серце в мене,
Поминаю усіх мертвих,
а по живих плачу,
що нікого я живого
серед них не бачу...

Сей натяк самітний, одинокий живий серед мертвих доповнює звичайну характеристику бандуриста і свідчить про вплив Шевченківського Перебендї, котрий, як відомо, на самотї в степу на могилї виростає з звичайного старця-бандуриста в велетня, для якого вже нема місця серед звичайних людей в звичайних умовах життя...

Зеленіє, мов барвінок,
на могилї рута:
що були ми, як жили ми,
як гибли — забуто!

Се забуттє дуже характеристичне для епохи занепаду національної самосвідомости. Хто згадує про те, що вже нецікаво? Але як тільки збудить ся національна самосвідомість, зараз же думки звернуть ся до славних минулих часів, славних минулих імен —

і праправнуки згадають
праращурів діло
і промовить до них в полї
усяка могила...

Бандурист сподївав ся, що недовго чекати сїєї доби —

за малу годину
оживить живе слово
рідну Україну.

Про се також говорить і вступна поезія цїлого збірника; вона також перенята певністю, що швидко здійснить ся бажане —

ой скоро світ буде,
прокинуть ся люде,
у всяке віконце
засияє сонце...

Все ж таки письменник в своїм бадьорім настрою не може вповнї забути про темні сили ворожі рідній Україні — се вовки-сіроманцї в поезії — „Зза Дунаю“ —

годї тобі здобич
у нас відбивати,
з світом доглядати
убогої хати.
Нехай темна нічка
хату обгортає:
наше серце хиже
по вік звеселяє...

Але ся згадка занадто побіжна і про реальну небезпеку тих часів для української ідеї вона і не споминає. Витримана ся поезія в епічнім дусї і вповнї підходить під загальний тон всього збірника: близших натяків вона не дає. Отже в цїлім збірнику зовсїм нема відгомонів українського життя, бажань, сумнївів, надій того часу. В сїм велика ріжниця між товаришами Кулїшем та Шевченком.

Generated on 2015-07-21 19:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

VII.

„Досвітки“. Історичні погляди.

Вище було зауважено, що Куліш в перших своїх творах старанно тримаєть ся історичної й етноґрафічної основи. В примітці до „України“ обчисляє Куліш уважно, що взяв з етноґрафічних записів і що дав тут свого самостійного. В історичній повісти своїй „Михайло Чарнишенко“ в примітках Куліш дає поясненнє історичного, етноґрафічного і археольоґічного змісту, щоб показати, що він як мога ближче тримав ся тут реальної основи минулого життя XVIII в.

Не відступив від сього звичаю Куліш і в своїх „Досвітках“. Тут також знаходимо ми численні примітки і пояснення. Найбільшу вагу мають, розумієть ся, історичні примітки Куліша, але він не обмежуєть ся лише ними. До поодиноких виразів своїх поезій наводить Куліш паралелї з народнїх пісень і дум, підчеркуючи, що в своїй лїтературній мові він тримаєть ся завсїди народньої основи: в сїх примітках Куліш подає відповідні уривки з народнїх пісень, іноді з поясненнєм неясних слів. Взагалї Куліш не минає тут тих слів, що моглиб здаватись незрозумілими для ширшої публїки — як клейнод, дейнеки, або народні вирази як, наприклад, стали орця.

З більших пояснень загального змісту зауважимо примітку до рядків.

від Припеті до Синюхи
вславили себе Обухи (пр. с. 32 — 35) [1]).

З сього приводу Куліш каже про народне українське розуміннє слави, славного, чесного роду. Письменник оповідає тут на підставі своїх власних вражінь. Цїкаво зауважити сї спомини Куліша: „мнѣ случалось входить въ короткія сношенія съ бродячими бѣдняками, лирниками, кобзарями или просто нищими“, се вражіння з колишнїх етноґрафічних екскурсій. Зауважимо також сю деталь. „Само собою разумѣется, что не всѣ простолюдины и даже не очень многіе простолюдины могуть служить намъ представителями того, что мы называемъ истинно-украинскою народностію. Но въ томъ-то и подвигъ народоизученія, чтобы отличать главное отъ второстепеннаго, общее отъ частнаго, постоянное отъ случайнаго“...

Примітки змісту історичного мають на увазї або поодинокі місця та вирази, або загальні погляди письменника. З таких приміток до окремих виразів згадаємо, наприклад, пояснення до рядків —

що наша Вкраїна
стала шляхтї раєм... (прим. с. 24)

---

[1]) Цитати з „Досвіток“ подаю я по виданню Каманїна „Сочиненія и письма Куліша“ I сс. 67 — 229 і примітки сс. 1 — 91.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

або — обливалось панство
або — дрібними сльозами... (пр. с. 25)
наші бжоли піддирали... (пр. с. 35).

Письменник не вдовольняєть ся самими лише поясненнями, але наводить при тім цілі відповідні уривки з джерел. Часом сї цитати переходять в великі витяги з старих маловідомих видань або з невиданих ще рукописів.

Переходячи до історичних поглядів Куліша в „Досвітках", треба згадати, під якими впливами складались тодїшні історичні погляди Куліша. Давнїйші ще з київських часів оцінки українсько-московських відносин ведуть свій початок від знайомих Росиян або зросийщених Українців: ми бачили відгомін сих поглядів в листї Куліша до Юзефовича з р. 1844. Десь в осени 1852 р. познайомив ся Куліш з Аксаковими і ся знайомість не пройшла безслїдно для Куліша. Від Аксакових дізнав ся Куліш про славянофільство. Давнїйші погляди на прилученнє України до Москви знаходять собі тепер підвалину в славянофільских поглядах на московську культуру, полїтичний та суспільний устрій Москви. Але надаючи занадто велике значіннє Москві, її культурним впливам, її державній творчости Куліш відповідно тому зменьшує цінність української культури XVII в. Коли одинокий поратунок для України був в прилученню до Москви, се значить, що українська суспільність не виробила до того часу трівких підвалин самостійного культурного і державного життя.

З другого боку — погляди польських істориків на висшість польської культури. Ширить ся гадка про велику цівілїзаторську місію польського народу, про його тимчасовий занепад від виснаження в сїй культурній боротьбі. Польські пани, польські господарства в малолюдній Українї були провідниками висшої культури серед малокультурної людности. Такі погляди проводить і приятель Куліша Ґрабовский в своїм коментарі до т. зв. унїверсала Остряницї. І сї гадки про висшість польської культури западають в душу Куліша під впливом особистих вражінь від своїх знайомостей з польськими інтелїґентами сорокових років.

Таким чином сї впливи, славянофільський та польський, переплїтають ся разом в души Куліша з давнїйшими поглядами, поглядами української інтелїґенції сорокових років та Кирило-Мефодиївського брацтва. Куліш в добу „Досвіток" (1861—1862) не може поки що зовсїм порвати з давнїми своїми поглядами і йде середнїм шляхом, щоб пізнїйше вже виступити більш різко проти сих давнїйших оцінок та тих вчених які їх ще тримають ся (головним чином — Костомарова).

Під впливом польських поглядів на козаччину і національний рух XVI — XVII вв., як на цілковите варварство, Куліш зменьшує культурний рівень українського суспільства тих часів. В своїм начерку „Повѣсть объ украинскомъ народѣ" Куліш тримаєть ся того погляду, що

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

лихі обставини не дали в XVII в. Українцям можливости зложити самостійну державну одиницю. Тепер в „Досвітках“ Куліш думає, що Українці не могли б того зробити, бо не виробили в собі відповідних здібностей до державного життя.

Разом з тим збільшуєть ся оцінка культурних заслуг польського панства. Поки що Куліш не може відкинути, як він се зробив потім, народніх пісень та переказів про польські утиски. Таким чином ми читаємо:

що змогли, Ляхи з нас брали,
худібоньку забирали,
наші бжоли піддирали,
або ще недавно діди сиві
млинів доглядали,
та з унуків розмір брали,
панові зсипали;
або чи то, як козацтво
по тюрмах конало,
а козачки неволею
постіль панам слали;
чи то, як панове
гамували бунти,
наші ниви продавали,
біднили нас постоями,
харчуваннєм, напоями... (122).
ще недавно по три корчми
стояло на милї,
і щоглами відзначались
високі могили... (127).
і під шляхту позаймали
козацькиї ґрунти;
чи то, як з Потоцьким
сільський люд карали,
від Ніженя до Київа
на палї сажали... (с. 179).

В дусї традіційних поглядів на українське минуле зроблена характеристика часів після Сагайдачного —

закипіла на Вкраїнї
страшенна трівога,
як на шляхту підняла ся
сірома убога.
Підняла ся за оранди,
за жидівські дуди,
що терпіли — не стерпіли
убогиї люди. (с. 85).

Як бачимо, ся характеристика причин повстання зроблена в дусї традіційного освітлення давнїх польсько-українських відносин. Але давнїйше на сїм і кінчила ся б характеристика польського панства на Вкраїнї, тепер же Куліш не забуває згадати і про культурну заслугу панства:

предки наші славні
королям служили
і пустинї українські
людом осадили... (с. 102).

Се піднесеннє цівілїзаторських та колонїзаторських заслуг панства се нова цікава риса в історичнім світоглядї Куліша. Хоч він і не поривав поки що радикально з давнїйшими поглядами, але все ж таки приймає нові поправки..

Теж саме сполученнє давнього і нового бачимо ми і в характеристицї козаччини. Давня традіційна оцінка заснувалась головним чином на народнїй памяти про минуле: козаччина здавалась славною добою ідейної боротьби за свободу, віру, національність. Під впливом нових

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

поглядів, в світлї всеруйнуючого історичного аналїза ся традіційна оцінка втрачає для Кулїша свою загально-переконуючу силу. Але він не може цїлком її відкинути. В поезіях „Солониця“, „Кумейки“, в більших творах: „Настуся“ та „Великі проводи“ ми почуваємо в загальнім освітленню подій відгомін сїх давнїх поглядів на козаччину. За те докори польських письменників і вчених на адресу козаччини переносить Кулїш на певну частину сїєї козаччини, виділяючи з загальної маси козацтва нереґулярні припадкові його елементи. До них то і ставить ся Кулїш дуже гостро — низове гультяйство, босоногі дейнеки, хижацтво, розбишацькі діти, волоцюги: так Кулїш їх зве в своїй поемі.

Отже з сього бачимо, що в добу „Досвіток“ (1861 — 1862) Кулїш стоїть ще на роспуттї: підпадаючи вже новим впливам, він все ж таки ще не може вповнї розвязатись з давнїйшими поглядами „України“ та „Михайла Чарнишенка“...

(Далї буде).

ПИЛИП КАПЕЛЬГОРОДСЬКИЙ.

З тюремних мотивів.

Так багато бажань, так і прагне душа
Дорогого жаданого дїла, —
Працювати до втоми, всї сили віддать!..
Та... ганебно приборкані крила!
Думи-хмари снують, думи мучать мене,
І носити їх далї несила, —
Подїлитись з чужими, повідати їм!..
Та... ганебно приборкані крила!

Я кохаю так щиро, так нїжно тебе,
Моя люба дружинонько мила!
Пригорнутись до тебе, щоб лихо забуть, —
Та... ганебно приборкані крила!
Та не можна ж скувати людину живу,
Щоб до віку кайдани носила, —
Доки полумя в серцї, я пута порву,
Хоч ганебно приборкані крила!

* * *

Кажуть в клїтцї вільна пташка
Щебетати забуває, —
Хоч мовчить, а хоч про волю
Невеселої співає.
Хай мене замкнули люде,
Я співати й в клїтцї мушу,
Бо нема такої клїтки,
Щоб замкнути вільну душу.

Нї кайдани, нї неволя
Не здолають душу вбити,
Доки в серцї є надїя,
Доки є для кого жити!
І коли хоч на хвилину
Серце змучене зівяне
За байдужість, за безсилість
Невимовно важко стане.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Вільні думи, вільні мрії,
Вільні дужі почування,
Не скувати ланцюгами
Не подужати бажання!

Краще ж тут душею жити
Забувать тюрму немилу,
Ніж на волї засипати,
Ніж живим іти в могилу!

* * *

То весною було... День погожий стояв,
Вітер ледве галуззєм безлистим гойдав.
Тільки де-не-де хмари зривались на мить,
Наче море безкрає синїла блакить.
Над землею без впину ген-ген в далинї
Коливались, тремтїли, дзвенїли піснї;
Зеленїла трава на безмежних степах,
Хлїборобські лани заступали нам шлях;
Так принадно, так гарно, так тепло було:
Все радїло, пишалось, весною жило.
Ми ж задумані йшли, невеселі, сумні
За високії стїни, за ґрати міцні,
Де не знають весни, нї степів, нї пісень,
Де принадним минулим живуть день-у-день.
Так болїло нам серце, так думи пекли:
Нам здавалось, усїх нас на страту вели.
І питання „за віщо" стояли усїм
Без одвіту на серцї каміннєм важким.

. . . . . .

То під осїнь було. День холодний стояв,
Вітер хмари на небі до купи збивав
І над шляхом гойдав осокори стрункі...
Часом падали краплї, мов сльози важкі
Наче плакало небо, що лїто мина,
Що насунула осїнь холодна, сумна,
Що пожовкла трава, повсихали квітки,
Полетїли до сонечка в ірій пташки,
Спорожнїлі степи і широкі лани, —
Наче пустка безмежна чорнїють вони.
Невеселі, журливі малюнки були...
Ми бадьоро тїєю ж дорогою йшли.
І здавало ся, наче під владою чар,
Ми не чули дощу, ми не бачили хмар.
І в душі панувала принадна весна,
Що жаданою волею зветь ся вона!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ю. БУДЯК.

Записки учителя.*)

ЧАСТИНА ДРУГА.

Земська школа.

... І любов та була
Необачна і зла
І зваблива й палка
І як рута гірка ..
. . . . . .
І зостались мені,
Ніби сни чарівні,
Про минулії дні
Спогадання одні...
М. Чернявський.

Ламало кригу, гнало бурхливі потоки води і заливало ними широкі луги по річці Хоролу, коли я їхав на нове місце — в земську школу на М....щині. О сю пору їзда в сих місцевостях небезпечна: можна було поїхати вкупі з кригою туди, звідкіль уже „возврата не імут", але в „отношенії" М-ської Земської Управи було виразно сказано, щоб я виїздив по змозї „сейчас же по полученіи сего", та я й без сього наказу все одно не всидів би. Е, та хто всидів би, маючи за плечима тільки 20 років життя і енерґії за трьох! Мій хурщик, досить знайомий менї селянин козак, виїзжаючи в дорогу, завжде брав з собою прапрадідівську шаблю: „про всяку годину" — як казав він. Отся шабля і сповненнє мого бажання і нарештї рішуча революція в природї викликали в мене надзвичайно бадьорий войовничий настрій, і коли нам доводилось брати штурмом затоплені водою й запрудені кригою низи, я витягав з пихви шаблю і, спливаючи на санках вище коней, з запалом рубав вороже настроєні великі шматки криги. Але не близька, як по такій пути, була нам дорога — верстов з 30 треба було їхати до М — і втома, а з нею й більш спокійний настрій згодом опанував мною. І думав я про темноту народню, про трудове життя, в котрім тупіє народ і швидко страчує свої славні звичаї і вдачу, свої славні традіції. Ось мій хурман — думалось менї — возить давню козацьку шаблю, береже її, бо хоч і не ясно, а все ж памятає, що дісталась вона йому ще од прадїда і що нею робив прадїд; а син його — той самий Василько, котрого я вчив, — не знатиме й сього і, не задумуючись, продасть її за полтинника ковалеви, або зробить з неї пару добрих ножів... І сталь, котра од-

*) Див. кн. VI, VIII, IX Л.-Н. Вістника.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

була може не один десяток походів, буде шаткувати тепер капусту і діти копатимуть нею ямки... А там і на смітник...

І закипала безсила зліст, і хотілось до страти почуття плакати над долею нещасного народу...

Годин приблизно в 12 дня я був уже в М. і підїхав просто до Земської Управи, щоб узнати докладно куди менї їхати та заразом дістати і „назначеніе“. Була неділя, і я несподївав ся нікого зостати; на диво там був сам предсїдатель, котрий ввічливо привитав, коротко пояснив куди і як я маю їхати і тут же вручив менї „назначеніе“, прохаючи починати справу зараз же по приїздї.

— Видите ли — додав він — школа там, в с. К., на двух учителей, но учительница заболѣла и взяла отпускъ, а ея помощникъ ничего не дѣлаетъ, так вы уж пожалуйста сразу приступайте къ занятіямъ.

Ввічливість д. предсїдателя дуже мене підбадьорила: тут, певно, добре служити, — думав я, виходячи з управи. Та і сам предсїдатель зробив на мене дуже приємне вражіннє. Я зараз же поїхав по вказаній менї адресї і годин за дві був уже в с. К-х.

Школа — довга й широка, але присадкувата й обідрана — зробила на мене не геть то приємне вражіннє, а купки брудного снїгу і гною коло неї, разом з утомою довгої дороги, надали йому ще темнїші тїни. Чомусь давуче-тужно одразу стало на души, на мить повіяло на мене тяжким одчаєм самоти, і хотїлось минути се село і їхати далї й далї, через рябі од брудного снїгу поля, — їхати до тієї школи, якої... не було та й нема в дїйсности... Була ж передо мною справжня, реальна школа, сама дїйсність... Але як уже вілась менї ота дїйсність

... Хотїло ся б пожить за межами життя
І в снах фантазії лиш мріять про реальність...

Але не сидїть же в санках серед улицї. З великою неохотою зійшов я на рундук школи, але двері були заперті, і я мусїв їхати на кватирю учителя, через кілька хат од школи.

— А! вы вѣроятно, мой будущій коллега, хе-хе-га! — зустрів мене сухорлявий, чорненький чоловік з худим, як у сухотних лицем і в окулярах, з котрими лиснїли хворим блиском очі. На вид йому було лїт 28—30, в дїйсности ж, як виявилось, йому було 23 роки, що ж до того, що вигляд його був остаркуватий, то „это потому — пояснив він — что я очень и очень много претерпѣлъ въ своей жизни“. „Увѣряю вас, — додав він — что вамъ и не приснится подобное“. Трошки ексцентричним поводженнєм і самохвальством він непріємно вразив мене, а запах горілки, коли він балакав зо мною, і зовсїм відвертав од нього. Не трудно було зрозуміти, що передо мною людина, котра пережила якусь

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

дрібну неудачу і „гіркість розчарування“ заливає тепер горілочкою, вважаючи себе мучеником, „никѣмъ непонятым страдальцемъ“, „одиноким между людьми“. Пізнійше я впевнив ся, що мої перші здогади були вірні; доки ж що він запропонував „повести“ мене для „представленія“ тутешній інтеліґенції. Почали з попа.

В своїм житї я стикав ся з такою масою ріжних людей, що потім уже кожна нова фізіономія не робила враження нової: страшенно рідко доводилось спостерегать якусь нову рису, решта ж була настільки знайома, ніби я бачив їх уже десятки разів. Теж саме було й тут. І піп і попадя були такі ж самісінькі, як вони скрізь, за винятком дрібних деталїв: обоє удавали з себе аристократів, котрі роблять менї велику честь, приймаючи „запросто“ в себе в домі таку вбогу шкапу, як народній учитель. Обоє були вже старі — років по 60 — і дітей не мали, коли не рахувати одного сина, що служив десь далеко якимсь чиновником і рідко навідувавсь до дому. Коли додати, що піп був людиною надзвичайно хитрою і не дурною з роду, то отсе і все, що можна сказати про його характеристичного.

Правда, він виписував лїтературно-наукові журнали, як напр. „Мір Божій“ і — як сам казав — цїкавить ся взагалї лїтературою й наукою, але сам майже нїчого, крім „С.-Петерб. Вѣдом.“ не читав; щоб же показати свою „цїкавість“ лїтературою він завжде, наприкл., задавав таке питаннє:

— А як ви дивитесь на сей (імя рек) твір?

— З якого боку? — запитуєте ви.

— Та взагалї.

І коли ви, щоб дати одповідь взагалї, почнете висловлювати свої думки, він таким чином з ваших слів знайомить ся трохи з змістом твору і починає робити свої висновки, — або просто сказати — не згожуватись з вами. І треба сказати правду, що він робить се так штучно, так хитро, що лишає вражіннє людини, котра справдї в курсї дїла. Спочатку я сам пойняв йому віри і не звичайно був здивований таким рідким зявищем, як інтерес до лїтератури меж духовенством, але швидко зрозумів справу і став уникати балачок на лїтературні теми. Він помітив се і став остерегатись сам, але поставив ся до мене взагалї вороже, хоч у очі й удавав „закадичного“ колєґу. Але се не новина; побачимо, який він в школї.

На другий день школярів було дуже мало, більшість не знали, що вже є новий учитель, і тому не прийшли. Тих же що прийшли я одпустив швидко, провіривши тільки трохи їх знання, а сам заходив ся коло розгляду підручників, бібліотеки і взагалї шкільних справ. Най-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

більш мене цікавили в даному разї так звані „Статистическія свѣдѣнія о состояніи К—кой школи“. З них було видко, що в К—ях коло пятисот дворів, дітей шкільного віку звище 350 душ, до школи ж ходять тільки сто душ, хоч по журналови й рахуеть ся 120 — по 60 душ на кожного учителя. Виходило, що більше двох сот дітей лишалось по за школою! Се тодї, коли волостну „статистику“ вважать правдивою, в дїйсности ж, як добре я знав з практики, дітей шкільного віку треба було рахувати тут не менше трьохсот. Та про брак місця в школї свідчили і самі школярі: навіть в першій (наймолодшій) ґрупі не було менших, як по десять років! Коли я став дивуватись сьому, мій колеґа засміявсь:

— Еге! побачили б ви, що тут робить ся в осени! Просто цілї баталїї. Кругом школи — ярмарок: всякий хоче „встромить“ свого хлопця, алеж куди їх всїх помістите?! Лайка, погрози, спірки без кінця й краю. Взагалї великі неприємнощі доводить ся переживать під час прийому. (Тут і далї балачки мого колеґи я буду передавать в українськім перекладї, бо... як се не дивно, він не знав та й знать не хотїв і десятка українських слів. Саме звичайне зявище в нашій „не своїй“ школї).

Коли я звернувсь до инших джерел історії сїеї школи, то побачив багатенько таки цікавого не тільки для К—кої школи, а взагалї для характеристики шкільної справи на Вкраїнї.

Що школи у нас одкривають не тодї, коли, скажім, набіраеть ся комплет школярів для одного учителя (60 душ), а тодї, коли можна вже сміло одкрити принаймнї три такі школи, — се відомо всякому, хто хоч трохи знае село, і тому й я не дуже дивував ся сьому. Але знайшлись і більш цікаві річі. Так, наприклад, школа істнуе вже двадцять років і майже весь час була на одного учителя, тільки за три-чотири роки до мене земство прислало ще одного. Таким чином більше 15 років отаке велике село мусїло обходитись одним учителем. Крім того й комплети школярів набірались хоч і нормальні з педаґоґічного боку, але дуже малі що до потреби грамоти для такого села: перші роки, наприкл., було по 15—20 школярів, пізнїйше років за 5 до мого приїзду доходило до 30—35. Але найдужче мене вразило число скінчивших школу. Перші років з десять кінчало що-року по два, три, чотири; тільки раз було шість, але зате був і один; а разом за перші 15 років свого істнування школа „випустила“ вісімдесят з чимсь душ (гаразд не памятаю, скільки було зверх 80 — чи три, чи пять). Коли взяти навіть більш-менш кругле число 85 і подїлити на 15, то матимемо менше ніж по шість душ на рік ($5^2/_3$)! Коли ж взяти до уваги, що школа обходилась що року в середньому (не рахуючи втрат на будівлю і таке ин.) по 500 карб., то кожний грамотний

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

обійшов ся селу по 88 карб. В дійсности ж кожний такий школяр обійшов ся багато дороже. А як порахувати ще потрачений кожним скінчившим школяром час, то вийде досить солідна сума, в результаті ж — повна неосвіченість і безграмотність всїх, що скінчили сю школу і не попали кудись в иншу.

Менї доводилось стикатись з кількома дядьками, що скінчили школу ще з початку її істнування: цікаво було познайомитись з їх знаннями, і я закликав їх до себе. Але знаня вони не мали нїякого; нї з ґеоґрафії, нї з історії не знали нїчогісїнько, про природознавство нїчого й казати. Правда, де котрі — особливо ті, що побували трохи в „писарчуках“ писали, що до каліґрафії, досить добре, що ж до граматики, то вони знали про неї стільки, як про державний устрій Австралїйцїв. З арифметикою було мало чим краще: де-хто знав де-що з неї, але рідко хто з них користував ся своїми знаннями: тільки уміннє записувати цифрами (а не паличками-стовпчиками, як то роблять неграмотнї) збереглось у всїх, всякі ж рахування більшість провадять первобутним способом. І сумно дивитись на людину, котра сидить над правильно записаним числом і „в умі“ вираховує те, що їй треба. Де-котрі, положим не вміли правильно написати чисел навіть до ста.

Але я забіг трохи вбік. Вертаюсь до школи.

Само помешканнє, як висловивсь про нього санїтар-лїкар — „не внушало довѣрія“: стїни „глинобитні“, сирої кладки, з глибокими щілями часто, наскрізь підлоги старі, теж з широкими щілями, а місцями й з прогнившими дірами. Я сумно дививсь на їх і хоч уже веснїло, а думав про зиму і наслїдки зимування в сих „апартаментах“. І дійсно я маю тепер свій власний „благопріобрѣтенний“, але ж і настирливий ревматизм. Вікна були малі, побиті, лавки старі, нехарні, порозхитувані й поломані та й зроблені доморослим майстром „по останньому слову науки“: хлопцеви, котрий сидить на такій лавцї, незрівняно зручнїше доставати на нїй свою тетрадь вилами, нїж руками. Нїяки підставки не помогли б, бо все одно передня частина парти була так далеко од задньої (од лави для сидїння), що нїби вони не мали нїяких відносин одна до другої. Нї ґеоґрафічних нї яких-будь инших мап і таблиць не було, а так званих „учебных пособій“ мались: коромисло малих терезів з однїєю чашкою, іржава двохфунтова гиря, бляшана мірка, що здалась сторожеви на попіл, та аршин „домашнього проізводства“. Ото й усе. Нї, був ще невідомо ким вирізаний з хворостини сажень, але він був у повнїм роспорядженню шкільного сторожа, котрий користувавсь ним, як Мойсей жезлом, з тією тільки дрібною ріжницею, що Мойсей своїм жезлом „исторгал“ воду з скелї, а сторож — з очей школярів. Се він робив з тим більшою охотою, що його пряме

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

начальство, „завѣдующіе“ і гласно й не гласно „поощряли“ його „усмирять этихъ невоспитанныхъ мужичьихъ мальчишекъ“.*) „Горьким смѣхомъ моимъ посмѣюся!“

Як додаток до всього, мій колеґа з перших же моїх ступнів у новій школї виявив себе з самого неприємного боку: людина без жадного прінціпу, без якої б там не було мети в життї, пяничка й брехун, з дуже хиткою моральнїстю. Не хотїлось би й згадувати про його, але менї довелось попсувати багато крови через нього і в школї й по-за школою і, головним чином, в справах школи. Він і досї учителює в тому повітї, і одна згадка про се хвилює менї кров.

— І треба ж було вам десь вирискатись на мою голову! — з незадоволеннєм випалив він в перший же день мого приїзду.

— А що? — здивовано спитав я.

— Е, та се довга історія! У всякім разї ви приїхали не до речи. Да.

Я здивував ся ще більш.

— А хотїв я, щоб школу до канїкул закрили... щоб у сїм роцї вже не було занятїй і... випуску.

— ??!

— Е, не знаєте ви нїчого!... Коли б знали, то згодили ся б зо мною... Та нехай потім. Роскажу з часом, може... „Выростешь, Саша, узнаешь“... продекламірував він і загадково подививсь на мене. Він з першої-ж хвилини нашого знайомства дививсь на мене як на „мальчика“, — по його власному вислову.

Я тільки здвигнув плечима. На другий же день після сього, коли я звернусь до нього з словами, що якби там не було, а занїмати ся треба і почав збіратись до школи, він наодріз одмовив ся:

— Нї защо! Ну його к чорту!

— Через що? — нїчого не розуміючи спитав я.

— Та я думаю — з запалом почав він — що й ви зробили б теж саме.

І він почав менї розповідати про причини свого одмовлення. До початку уроків лишалось щось коло години часу, і я поневолї мусїв вислухати його оповідання. Він розповів, що з учителькою, котру я тепер приїхав заміщати, у нього вийшла романїчна історія, що вони вже були трохи не повінчались, але вона перед вінцем утекла до дому, в сусїдній город, і звідтіль випрохала собі в земск. управі одпуск „по болѣзни“.

---

*) З стидом признаю ся, що „этихъ подлыхъ, испорченныхъ мужичатъ“ і тому подібні вислови я чув не раз з уст моїх шановних колеґ. На жаль таке відношенне до своїх „питомцов“ я спостерегаю й тепер, хоч число таких „учителїв“, слава Богу, з кожним роком зменшуєть ся.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Тепер бачите, що я в дураки пошитий. Та ще як! А проте у нас з нею були зносини, близше яких уявить собі не можна!

І з якимсь озлобленнєм він почав розповідати про всякі інтімні подробиці їхнього життя. І здавалось, що не було в світі такої гидоти, котрої б він не пришпилив до моєї попередниці. Менї страшенно неприємно, навіть образливо було все отсе вислухувати, я вже просто не вірив у правдивість його оповідання і кілька разів спиняв його, але він уперто доводив свій роман до краю.

— Але все таки, я не розумію, через що ви одмовляєтесь іти в школу і взагалї занїматись.

— А, ви не розумієте! То-то. А проте се дуже зрозуміло: я хочу щоб школу закрили і щоб сей рік не було випуску. Он що!

— Але якеж відношеннє має школа, ті бідні хлопята, що мали скінчити у сїм роцї школу, до ваших особистих рахунків з учителькою?

— Ха-ха-ха! Зразу видно, що ви занадто ще молодий. А хіба ж земство й інспектор по головцї її погладять за се? — мов вирубуючи кожне слово, сміючись над моєю наївністю, запитав він.

— Але що ж робити, коли людина справдї захворіла?

— Хе-хе! То ж то й є, що не справдї. Вона хотїла і в дурнях мене лишити і одпочити і випуск таки зробити. Хай — думає — там занїмають ся, а я приїду під кінець і випуск зроблю; якщо й поганий буде, то не моя вина, бо цїлих два місяцї не я занїмалась, а хтось другий, а стало буть і одповідальність на мене не падатиме. Розумієте? Крім того випускні таки справдї не годять ся до випуску. Бачите? Се з одного боку, а з другого, як не як, випуск зробить таки вона, а ви розумієте, що се буде значити? Слухайте-ж та поучайтесь: Се буде значити ось що: Хоч я два місяцї й не занїмалась і випускні за сей час майже нїчого не робили, але все ж таки я зробила випуск!.. Ага!

— Нї, вибачайте, — кажу — я з сим не згоджуюсь. Се вже щось дуже тонко і... подло. Не можу припустити такої подлости у вашої колеґи, бо зовсїм її не знаю, але й вам не вірю, бо ви маєте особисті рахунки з нею. І у всякім разї се річ не можлива!

— Ага! не можлива? Плюнете ж менї в пику, коли вона не скаже екзаменаторови: „Видите ли, они (се б то школярі) плоховато отвѣчали потому, что я, знаете, была два мѣсяца больна, а съ ними почти не занимались“...

Я тільки повів плечима. Слухайте, — кажу — та се ж безглуздє! Хочби вона й дїйсно так сказала екзаменаторови, то брехня ж се очевидна і зараз же може виявитись!

— Еге, плювать їй на те! вона все одно на ту зиму учителювати не буде.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Чом же ви так думаєте? — спитав я з іронією.

— Хе-хе-га! Маю певні підстави. Ви звернули ваше просвѣщенное вниманіе на школярів?

— Звернув, — кажу.

— І нічого не помітили? Наприклад, у другій ґрупі?

— Особливо — нічого. Але я не розумію гаразд, що ви маєте на увазї.

— Як вам, наприкл., здались школярі сеї ґрупи?

— Гм... школярі як школярі, — кажу. Знання їх, дійсно, не важні... Та ще хиба те, що друга ґрупа незвичайно мала. Взагалї буває так, що в меншій ґрупі школярів найбільш, в середній — менше, в старшій же найменше; тут же навпаки: у старшій майже вдвічі більше ніж у середній (у другій).

— Ага! — весь сїяючий закричав він. Ага! А знаєте ж ви, що сей сон значить? Не знаєте? О, річ зовсїм проста! — надаючи собі нарочито серйозний і поважний тон, почав він. Бажалось, бачите, дївчинї вийти заміж, але... який же тут біс знайдеть ся, ну й почепилась на шию менї. Та, очевидно, вона не про такого жениха маріла, ну й... пошила мене в дурнї...

Я нетерпляче перебив його.

— ... так вона тодї инший фокус придумала: на курси! А ось може б який студіоз дурний знайшов ся. Але де ж взяти грошей? Хе-хе! хитра баба! Єдиним грошовим джерелом для неї могло буть земство. А що у земства таких претендентів хоч греблї гати, то вона, щоб підкупити земство, рішила зробити сю весну випуск душ в тридцять! На жаль, в старшій ґрупі було тільки одинадцять душ. Дурниця! Вона серед зими одібрала з другої (середньої) ґрупи вісїмнадцять чи девятнадцять хлопцїв і... пересадила в старшу. Правда — чудесно?

— Але деж були ви? Чом ви дозволили їй се? Ви тодї мовчали, бо, як сами кажите, „роман з нею крутили“, а тепер повстаєте!

— Мало що не було тодї — двосмислено протяг він.

Гидко було слухати такі признання, особливо коли починав смакувати пережиті інтімнощі; хотїлось розмахнути ся і одразу заткнуть рот, через який так вільно виливалось гидоти на людину, котра через свою одсутність не може постоять за себе, котра може місяць тому пригортала його до своїх грудей... А може все, що він плескав менї, була паскудна брехня.

На жаль, більшість його балачок справдилась... до засобів одержати од земства грошову запомогу включно. Рік по тому менї довелось узнати про другий подібний випадок що до „натаскування“ школярів з такою ж метою. Учителька М., що учителювала в сусіднїм повітї і з котрою я

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

був особисто знайомий, два роки так старанно витягала звідусіль школярів на випуск, що бувши в однокомплетовій школї вона зробила випуск в 30 душ! За те дійсне одержала стіпендїю од земства на курси. А в школї потім цїлих два роки не було нї одного випускного школяра... Се, звичайно, було „поставлено на вид“ учителеви, що замістив щасливу учительку.

Але се я довідав ся потім; зараз же я йшов зі своїм новим колеґою в школу, щоб вести вченнє як би там не було. Школярі, як то й завжди буває перші днї при новім учителю, були майже всї. Мабуть я здав ся їм надзвичайно страшним, бо лиця у всїх школярів були на пів перелякані, нїби я зараз же почну їх „маслосвятить“. Всї стояли за лавками, як москалї, і здавалось, що коли б я одразу крикнув, то добра половина, а то може б і всї попадали на підлогу.

II.

Почалось ученнє.

Кілька душ школярів довелось з старшої ґрупи пересадити назад в середню. Се було страшенно неприємно, бо школярі не хотїли вертатись знову до „втораків“, плакали і давали обіцянки добре вчитись, аби лишили їх у старших. На другий день приходили навіть батьки кількох учнїв і теж прохали не чіпати дїтей, були такі навіть, що й гримали:

— Що се таке! Такого ще й не було! Нащо тодї дїтям і голови дурити.

Але я настояв на своєму, а батьків і школярів уговорив, що так краще. Бо іспита — кажу — вони не видержать, а тодї з їх сміятимуть ся; та крім того вони дурнїсїнько може будуть напружуватись. В дійсности ж я думав трохи инше. Що вони не видержали б іспіту — се як би бог свят, а раз так, то на другу зіму уже не прийшли б і в школу — так бувало дуже часто — а тепер вони, як другоґрупники, ходитимуть і на будучий рік.

Мій колеґа, з привиду інціндента з батьками школярів, розповів, що такі інціденти бувають тут дуже часто, що иноді доводилось вживати навіть поліцейських мір, аби позбутись скандалів і всяких неприємних історій. Занїматись же з школярами одмовив ся.

— Ну щож — кажу — тодї я налистую в земську управу, щоб вона прислала менї хоч кого будь. Бо вчити одному було дійсно не зручно: не кажучи вже про те, що сто з чимсь душ дїтей на одного важко, окремий клас для першоґрупників не давав змоги вести ученнє хоч аби як. Треба було розпустити їх по домах, або мати другого учителя. Але доки я зібрав ся писати з сього приводу в земство, мій колеґа роздумав ся і почав таки ходити в свій клас, хоч і не переставав умов-

Generated on 2015-07-21 19:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ляти мене, щоб я закрив школу... хочби на підставі того, що неможно зібрати школярів або через яку пошесть на селї.

Вчив усе таки він кепсько, аби як, і одпускав школярів багато ранїйш, ніж то треба було хоч з формального боку. Школярі його не любили і часто жалїлись на його, що він тільки кричить, а поясняти не поясняє.

Се була правда: різкий, з катаральним хрипом та ще й шепелявий голос його завжди лунав так дуже, що иноді я й сам прохав його не перешкоджати менї учити в другім класї. Коли додати сюди ще литвинсько-кацапський акцент, котрий не дав змоги школярам розберати як слїд балачку свого учителя, то стане зрозумілим, чому дїти цурались його. Коли я раз попрохав його щоб він пильнїйш занимавсь, бо може бути „нахлобучка“ од інспектора або що, то він з серцем одповів:

— Плювать менї. Все одно я маю кидати школу, я поступаю в учительський інстітут.

Він дїйсно ходив часто з книжкою й зубрив щось. Я тодї те ж мав поступати в інстітут і потроху де-що підучував. Се нас трохи зблизило і ми, хоч і з дуже частими непорозуміннями, все ж таки мирились. Був він гуморист незвичайний і се ще більше помогало менї не помічати неприємних боків його характеру. Особливо не міг я терпіти тих вечорів, коли на його нападав сум або просто запой. Таких вечорів у його було щось густо на тижнї, і він тодї сїдав собі за стіл і похволими, затяжними ковтками смоктав просто з пляшки горілку, а часто і спірт. Тодї він ставав гірше шевської смоли: чи то ви будете одповідати йому, чи сидїтимете мовчки, він все одно причепить ся до вас і все зло, яке збіралось у йому, починає виплюскувати на вас. Становище моє як козла отпущенія, було тим гірше, що ми щось більш місяця примушені були жити в школї в однїй кімнатї. А надто любив він всякі „вечеринки“ у тутешньої інтелїґенції: напивав ся вже тодї що називаєть ся до положенія риз і кілька раз менї доводилось буквально таки приносити його до дому. Жалко було його, бо я швидко довідав ся, що алькоголїзм в їх семї родовий, що були навіть випадки псіхічного розстрою.

Два слова про тутешню „інтелїґенцію“.

Складалась вона з трьох поміщиків, з котрих два звались „інтелїґентами“ тільки через те, що ходили в піджачних костюмах, третій — попечитель моєї школи — був ще зовсїм молодий хлопець і держав себе що до инших неприступно, навіть з учителями поводив ся не ввічливо — просто „снисходилъ къ ним, скрѣпя сердце“; за се його вважали „аристократом“ *). Решта так зван. інтелїґенції складала ся з попа, ди-

*) В часи „свобод“ він ввічливо тискав руки мужикам, тепер же він предсїдателем повітової земської управи і, як кажуть, добре „підтягає“ канцелярську дрібноту.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

якона, управляющого, фершала, учителів, „сидѣльца“ з монопольки і т. под. Були ще одставні дяк і дячиха, що вважали себе справжніми інтеліґентами (дяк був скинутий „за безграмотность“) і любили заводити „учені“ балачки, од котрих свіжу людину корчило од сміху.

Час од часу ся інтеліґенція збіралась то у одного, то в другого, добре піячила, не менш усердно танцювала під „гармошку“ або иноді під ґітару і була помішана на висватуваннях. Тузились в преферанса, заглядаючи крадькома один-одному в карти. Було кілька цікавих, справді гоголівських типів. Всї жили, як вони сами висловлювались, весело. Але од першої ж такої вечірки мене занудило, од другої стало всїх їх страшенно шкода, а од третьої... На третю я, правда, не пішов, бо з третьої я вже залюбки побіг би на четверту, на котрій і сам став би інтеліґентом в лапках. Та саме кінчив ся і час мого „замѣстительства“: з дня на день могла повернутись учителька, й я мусїв лишитись за штатом. Звичайно, маючи в перспективі одставку „за ненадобностью“ і шуканнє посади знову, я тим більше не міг продовжувати вечірки і близше знайомитись з публикою. Та з рештою не було й рації, бо через якийсь час я міг опинитись у тридесятім царстві. Так що й школа стала менш цікавити мене, хоч у нїй було досить цікавого. Одначе думка про те, що менї доведеть ся ж де небудь знов учителювати, примушувала придивлятись до шкільного життя пильнїйше і глибше знайомитиль з шкільною справою: я почав робити експеріменти над своїми власними методами ученя, і результати їх мене зацікавили. Треба сказати, що готуючись на учителя я повинен був, в числї инших іспитів, держати іспит і по „методикѣ преподаванія грамоты“, а для сього повинен був добре простудіювати і де які методики. Признаюсь, що учив я їх дуже совісно, не гірше здав і іспит по них, але що тодї я цїлком майже не розумів, яку користь вони могли принести в школї. Пізнїйше, швидко після іспитів, я также совісно забув не тільки авторів тих „методических руководств“, а навіть $^5/_6$ всього того, що казало ся в самих „руководствах“, бо коли б я здумав держатись методик хоч з рік, то школярі не знали б і половини того, що я їх все таки научав. Загальні вказівки в них були, правда цінні, що ж до детальних „разработок“, то їх можна було вживати лиш як кару і для учителїв, і для школярів. Таким чином я ото й приняв ся коло розробки своїх методів. Захопленість працею і жартовливе відношіннє до школярів під кінець здобули таки сімпатії їх до мене: спочатку злякавшись і не бачучи репресій з мого боку, вони кожну мить ждали тих репресій і через те якось цурались мене, тепер же вони почували себе зо мною зовсїм добре. Але головнїйшу ролю тут відограла все таки українська мова.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Треба було тільки бачити, як під впливом розмов на рідній мові недовіре і страх зникали все більш і більш, щоб зрозуміти, яку велику силу і значіннє має рідна мова в школї. Правду кажучи, я по російському балакав тільки тодї, коли треба було показати як саме треба читати чи казати таке то слово, або йшли „упражненія в пересказѣ статьи на русском языкѣ“, решту ж всяких розмов і пояснень вів своєю рідною мовою. Та й як я міг робити инакше, особливо в К — х, де селяне й учнї балакають такою гарною чистою мовою, що де чому я в них міг ще поучитись!

Ще при вїздї в село менї приємно було констатувати, що русизмів в балачках селян нема навіть тодї, коли вони вели розмову зо мною — з „паничем“, як вони казали, а той факт, що в шкільній бібліотецї я найшов новий збірник творів Котляревського і Кобзаря *) — хоч і цензурованого сто разів — свідчив менї про те, що відносини до свого рідного тут свідомі, — все ж отсе вкупі поповняло моє серце таким гарним почуттєм, таким бажаннєм лишитись тут учителювати, що одна думка про одставку, незалежно од її перспектив, нагоняла дуже важкий настрій. І коли мій колєґа радив менї, як шанс на моє „утвержденіе“ тут, послати в земство „бумагу съ подробным описаніемъ халатнаго отношенія къ дѣлу предшественницы“, і прозьбою лишити мене тут замісць неї— я аж підскочив і в глибинї душі подумав: „от добре було б!“ Але звичайно я сього не зробив і сказав, що не зроблю.

— Тодї се зроблю я! — рішуче заявив він. Та з якої речі вона буде чужими руками жар загрібати? Їй Богу зараз пишу!

Але нї зараз, нї трохи згодом він не написав, бо одпуск учительки скінчив ся і вона вернулась.

Незвичайно маленька й рижа, як цеглина, вона без перестану цокотїла й метушилась, мов негаразд себе почувала, задавала менї одно за другим питання і, не ждучи й не слухаючи на них одповідї, торохтїла далї й далї. Весь час менї здавалось, що над моїм вухом орудували деркачкою, і кілька часу після того, як вона пішла, у вухах у мене лунав ляскіт. Меж иншим вона знала, що земству відомі не зовсїм лєгальні причини її одпуску, почувалось, що вона боялась своєї повної одставки і тому весь час силкувалась вивідати про дїйсний стан річей, а головне — чи не маю я бува приказу від земства не допустити її в школу по приїздї з одпуску. Такого нїчого не було, а до сього ще вона так затуркала менї голову своєю тріскотнею, що я, уникаючи всяких формальностей, здав їй школу, навіть не підождавши, що скаже менї

*) Обидві книжки були пожертвувані кимсь з селян і були радо привітані сходом (громадою) (так менї принаймнї переказувано).

Generated on 2015-07-21 19:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

земство в одповідь на моє сповіщеннє „о возвращеніи из отпуска и вступленіи в отправленіе своих обязанностей“ учительки. Пізніше я мав од земства неофіціяльний виговор за те, що не запитав його розпорядженя в даному випадку і здав таким чином школу.

Але як би там не було, школа була вже в руках другої людини і я лишив ся за штатом. Сим я й скористуюсь, щоб розповісти про свої де-які спостереження в К-ій школї.

Не дивлячись на те, напр., що в старшій ґрупі не було школяра молодшого, як дванадцять років (2), а решта були по 13, 14, 15 й навіть 16 років, — нерозвиненість була майже повна: коли порівняти хлопців нешколярів того ж віку з школярами, то за винятком властиво грамоти ріжниці не помічалось майше ніякої. Коли ви питали що будь у школяра, то він, як що знав, рапортував по „зазубреному“, як москаль, мало або й зовсім не звертаючи уваги на суть свого одповіту; коли ж знав „не твердо“, то починав збиватись і верзти такі нісенїтниці, що ви могли б розібрати тільки в тім разї, якби він повторив свою фразу кілька разів. Але в тім і лихо, що кожен раз він все инакше конструував фразу, вставляючи нові „русскі“ вирази, і коли ви кожен раз одповідалі: „ні, не так“, то він бідаха, доходив до того, що забував і сам, про що властиво росказував, замовкав зовсім і розтеряно дививсь на вас. На запит, напр.:

— Що таке — море? (читали статю: „Какъ люди ѣздять по водѣ“), — один одповідав:

— Море... это есть болшая вода... которая ростягаетца... очен далеко...

І після короткої паузи додавав: „сольоная“... Другий раз казав уже:

— Море — это так много води, что даже корабли плавають... И параходы...

Третїй раз; „там такое множество воды... одна вода и нѣт никакой земли... потому что туды бѣжать всѣ рѣчки“...(!) Замісць того, щоб дати одповідь: що таке море? — він уже одповідає на питаннє котрого я не давав: почему в морѣ много воды.

Инші одповідали часом краще, часом гірше, але у всякім разї вони рідко уявляли собі те, про що росказують; в одповідях же своїх тримались завжди точно тієї форми, яку вони вичитали або чули од учителя, але ми вже бачили, до яких се одповідів веде. Се свідчило, що діти не тільки уявляли собі, а навіть і не хотїли уявити тієї річі про котру їх питали, дбали ж більш про те, щоб „твердо“ знати фрази. Так, наприкл., коли я спитав, через що не буває у нас вічне, лїто — менї одповіли:

— Через те, що земля крутить ся...

— А через що не тягнеть ся вічно день?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Потому что земля крутиться...

Я думав, що вони просто не вміють висловитись як слід і запропонував їм росказати все по своєму, на своїй мові. Але вийшло те ж саме, тільки що в перекладі на українську мову. Тоді я сказав, щоб вони показали мені, як се земля крутить ся. Охочі показати найшлись, але добратись толку в їх показуваннях мені так і не довелось; нарешті вони сказали, що не знають. Та і взагалі, коли їм доводилось щось росказати на уроці, то ні один не міг до пуття передати своїх думок. А меж тим я не раз чув, як вони переказували один другому про які будь селянські події або якісь пригоди — і можна було просто залюбуватись їх викладом!

Книжок з шкільної бібліотеки майже не читали; правда, їх брали що суботи багато школярів, бо учителі хвалили тих, що беруть часто книжки, читати же читали дуже мало, та, положим, і читати було нічого: більша половина всеї бібліотеки була наповнена „житіями", „мученіями" та „гоненіями" святих, велика частина складала ся з ріжних „поученій", „благочестивых размышленій" і т. ин., — взагалі так званий „религіозно-нравственный отдѣл" складав не менше $^2/_3$ всеї бібліотеки. Решта, за дуже малим винятком, належали до оддїлу безнравственного, котрий на мові катальогів Ученого Комітета звав ся „разсказами, повѣстями и путешествіями", взагалі — „беллетристикою". Тепер уже і в шкільних бібліотеках є все таки багатенько гарних книжок, але девять-десять років назад 95% можна (та й слід) було забити у шафі і не давати не то що дітям, а навіть дорослим людям. І запевняю, що од такого „пользованія" бібліотекою нечитающіе її тільки виграли б. Через те то й не читались вони дітьми, через те то навіть ті, що читали їх, не ставали од того розумнійшими. А за браком путящої книжки і бажання учителів розвинути дітей хоч по-за книжкою більша частина школярів старшої ґрупи лишалась так сказать у натуральнім стані. Про середню, а надто меншу ґрупу й казати нічого: там йшло читаннє, писаннє, рахуваннє, а потім — рахуваннє, писаннє, читаннє і так далі. Вся наука концентрувалась на так зван. „натаскиваніи" в грамоті, — щоб школярі могли „бойко" читати, писати і рахувати. Бойко — як всякому відомо, значить „живо", і низше ми побачемо, як розуміли се слово окремі учителі і екзаменатори і які були од сього наслідки; до речи нам ще доведеть ся спинятись не раз на сій школі, а тепер перейдемо до мого становища і ще до де-чого, що відограло велику ролю в часи мого учителювання.

(Далї буде).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

АПОЛІНАРІЙ НОВАК.

Подвійна зрада.

(Канадійське оповіданнє).

Носила вона улицями в обох руках, як звичайний педляр, ріжні найпотрібнійші до хати товари.

Повертала по домах і не знати було, чи вона носила продавати товари, чи дитину, котру двигала на плечах, у завязаній під бородою хустці.

Ходила вона від рана і якось її не щастило з продажю.

Вздовж улиць великі, гарні доми. Вона вже несмілива до них повертати. Відпочиває на улиці і не повертає в ті пишні доми, бо знає, що у неї там нічого не куплять.

Аж повернула, не питаючи, чи що продасть там і без ваганя, до маленького і скупого на вибаги домика. Вона сміливо увійшла. Її плямисте не гарне обличе, ясніло симпатією і щирістю. Очи благаючо подивились на господиню, а уста змагаючись вимовити щось по анґлійськи, випускали незрозумілі слова, помішані з сирійською мовою.

Ставила свої навантажені пакунки на землю. Розвязувала хустку з-під бороди, а звідти витягала рожево-білого личка дитятко, з чорною кучерявою головкою і з чорними очима. Воно спало. І було таке гарне, всміхнене, невинне, як дуже гарна квітка, котру жалуєть ся зірвати. Воно пробудило ся і з усмішкою на личку і простягало ручки. Мати дивила ся на дитину так, немов би не знала що з нею зробити. Її очи палали радістю. Вона пестила дитину і говорила до неї своєрідними словами, обціловувала гарне її личко, просила води на міґах і наповала.

Господиня Українка, її брат і сестра, дивили ся на янголятко і було їм дивно, що в негарної матері така гарна дитина. Не могли надивувати ся таким зявиском.

— Бой чи ґарла? (Хлопець чи дівчина?) — спитала господиня *).

— Бой! Май бой-о! (Хлопя! Моє хлопятко!..) — і ще втішнійше пестила його.

— Мен єс, чи нов? (Чоловік є, чи нема), — знову господиня спитала.

---

*) Переклад слів чи речень приладжений більше до чутя особи, чим до карикатурної вимови анґлійських слів і речень вязаних по свому. *А. Н.*

Generated on 2015-07-21 19:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Но-но-но-но-но! Но ґут, — но ґут! Ґирла мек лайк, — но ґирла, но ґут! О, но-но-но... (Ні-ні-ні-ні-ні! Не добрі, — не добрі! Дівчат мущина любить, — а як позбавить її дівоцтва то не любить! О, ні-ні...) — тарахкотіла дальше мішаючи з анґлійськими словами сирійську мову. Пускала дитину на землю, а сама розвязувала тлумки і показувала хустки, сорочки, полотно, гребені, шпильки, запинки і т. д.

— Бай! Бай діс... Лацо ґут! Ес!.. (Купіть! Купіть се. Дуже добре!) Витягала свою мошонку і витрясала. То означало, що вона не мала ані цента.

— Продай нам хлопця то купимо — сказав брат господині.

Коли вона зрозуміла його, відповіла:

— Но-но-но-но!.. Ю но моні бай но бой! Но-но-но! (Ні-ні-ні-ні!.. Ви не маєте грошей купити моє хлопя. Ні-ні-ні!)

— Гав мач моні ду ю вонт (Кілько грошей ви хочете?)

— Лацо! Тумач! (Багато! За багато!) — відповіла і замахнула руками, що мало означати скількість гроший.

Показувала далї свій товар окроплюваний потом. І поглядом очей здавало ся благала: Купіть!.. Зробіть се для дитини. Ви не бачите, яка в мене гарна дитина, — ви не бачите, не маєте милосердя?..

Всїм якось несвідомо здрігнули ся серця, і хоч не було їм треба ніяких річей, господиня купила хустку, її сестра сорочку, а брат гусли. „Дати їй бідній заробити“ — думка одна в них була.

Педлярка довго потім ще посидїла, і за той час багато оповіла, але її мало зрозуміли. Господиня пестила вже й собі її дитину і цїлувала, а педлярка збирала ся і на такім докінчувала:

— Ю но бейбі? (У вас нема дитини?) — посмілилась вона спитати.

— Нов (Ні), — відповіла.

— Мек ес? (Чоловіка маєте?)

— Є... (маю, так).

— Мек єс, но бейбі? (Чоловік є і нема дитини?) — дивувала ся.

— Єс.

— Мі но мек, бейбі єс... (В мене чоловіка нема, а дитина є), — беручи дитину з хусткою на плечі, сміючись сказала і забиралась до відходу. Сердечно дякувала всїми своїми рухами голови за такуж саму сердечність. Взяла тлумки, її вітворили двері— і вона пішла.

. . . . . .

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

В місяць пізнійше, брат згаданої господині, що був поїхав до иньшої провінції на 800 анґ. миль віддаленної від міста В., написав в листі своїй сестрі таке:

„Таку як раз гарну дитину, яку ми колись бачили у тої педлярки, в сїм місті, де я живу, носить молодий Сирієць, гарний з лиця чоловік. Він також педляр і так само носить дитину на плечах як вона носила, але дитина не така весела. Тому напишіть менї, чи колишня педлярка є ще у В.“

Його шваґер відписав йому так:

„Нагадав ти за педлярку. Одної суботи ми йшли пізно з міста і бачили як її розхрістану два полїсмена провадили. Ми були зжахнули ся її дикого і страшного вигляду, Юстина трясла ся від страху, як листочок на дереві від вітру. Потім розказала менї Юстина все, що про педлярку знала, і наказувала щоб я довідав ся про причину того, що ми бачили.

Другого дня я довідав ся, що її дитину (байстря) украв „незвісний“ мущина і десь зник, а вона сама з того наглого випадку зійшла з ума. Потім я довідав ся, що згаданого злодія дитини зловили. Його арештували, дитину віддали до приюту сиріт, а нещасливу матір до дому божевільних.

Нам було жаль її, а Юстина то так таки аж плакала. Отже та дитина, що ти в тім місті бачив, була дитиною педлярки, коттра колись, як казала менї Юстина, „тїшила ся в нашій хатї, така щаслива.“

На сїм закінчило ся ціле житє педлярки. А дитина, дитина бідна, незнатиме своєї матері і її мови рідної. Незнатиме її любови шаленої, її доброти сердечної, — найсердечнїйшої на світї.

Незнатиме вік і те, що його мати була зраджена подвійно; що перша зрада його батька принесла матери його самого, а друга її божевіле.

Колись безжурне хлопятко носитиме військовий унїформик і як його попередники і безжурно буде учити ся муштри на подвірю сирітського краєвого приюту. Буде співати „Боже хорони короля“, котрий далеко за морем... А потім буде колись здібним мордувати людей як йому накажуть.

А було таке гарне дитятко.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-22 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

МИХ. ГРУШЕВСЬКИЙ.

На українські теми.

Видавнича кріза.

Недавно в телеґрамах пройшла коротенька звістка, що телеґрафне аґентво російське, призначене на те, щоб постачати телеґрами для щоденної преси в Росії, понесло дефіціту 60 тис. Ся суха казьонна звістка говорить дуже багато. Перед нами оден з проявів сучасного процесу вимирання преси в Росії — преси взагалї, а особливо преси свобідної, ідейної, поступової, обрахованої на поширеннє серед созвучно настроєних кругів. Явище інтересне з становища соціольоґа-історика культури, незмірно прикре для чоловіка з сеї суспільности, де переходить сей процес. Бо сей процес сам являєть ся одною з складових частий більш широкого і складного явища — сучасних пертурбацій в сфері культурного житя і його загального занепаду. І тут такі явища—як ряд банкроцтв першорядних видавничих російських фірм; захитаннє ще більшого їх числа, небувале замішаннє і депресія в книгарстві, — являють ся показчиками більш глубокої крізи в культурнім, духовім житю суспільности. Недавно орґанїзований синдікат книгарів, що наробив такого шелесту, був також одним з її симптомів. Він зробив прикре вражіннє на громадянство, заборонивши книгарям давати опуст покупцям, але був звернений властиво не так против самої уступки, як проти дрібних книгарів, що на нїй виїздили. Сї дрібні книгарнї, що намножили ся під час книжкового і брошюрового руху визвільних років, роблячи покупцям опуст притягали до себе публїку і робили конкуренцію більшим книгарським фірмам; тепер коли стало тїсно й сим великим рибам, з застоєм книжного торгу, вони першим чином постановили поїсти ту дрібну, слабосилу рибину, що розмножила ся була на дозвіллї і стала підїдати велику.

Взагалї зміни, які заходили в сфері друкованого слова, незвичайно характеристично відбивали в собі різкі пертурбації останнього десятилїття. Часи „вѣяній“ принесли небувалий досї розвій полїтичної і соціяльно-економічної лїтератури. Але в міру того як пульс громадянського руху бив живійше, книгу все більше виганяла і забивала на торгу брошюра. Житє з незвичайною швидкістю висувало все нові і нові питання, і обиватель не мав часу читати книжки, а хапав брошюру, яка обіцяла поінформу-

Generated on 2015-07-21 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

вати його з затратою чвертьгодини часу і не більше гривенника капіталу. Старі „товсті“ журнали так само були збиті з позицій новими брошюрними журналиками-тижневниками. Але в міру того, як визвільний рух з сфери теоретичних міркувань став переходити в житє, щоденна преса стала розвивати ся коштом всїх иньших родів друкованого слова. Рр. 1906—7, з виданнєм, „тимчасових правил про друк“, були періодом незвичайного розвою ґазет, великих тіражів, високих гонорарів. Але і сей розвій ґазетної лїтератури як і попереднїй наплив лїтератури брошурної був більше спекуляцією на повисшеннє, нїж задоволеннєм дїйсного попиту, йому сорозмірним. Рух, оборот був великий, балянс — кепський. Видавничий рух орудував кредитом і робив нові і нові вклади, сподїваючи ся, що вони оправдають себе з часом, з дальшим розвоєм полїтичного житя. Але сї вклади в більшости не оправдували себе. Раз через те, що інтереси і запотрібовання незвичайно швидко зміняли ся і продукти лїтературні тратили попит і вартість дуже скоро, переважно не вертаючи вложеного капіталу. По друге — що хвиля полїтичного житя, замість іти в гору, стала опадати, і все що рахувало на повисшеннє в полїтичнім житю, мусїло крахувати. Полїтична і соціяльна енерґія, полїтичні й громадські інтереси упадали в громадянстві. До того ж економічна кріза з одного боку, з другого — розгром інтелїґентських кругів, „третього елементу“ — незвичайно прикро відбили ся на тій інтелїґентській верстві, на якій головно опирало ся не тільки соціяльно-полїтичне, а й культурне житє. Щиро ідейні люде, що виносили на своїх плечах дотеперішнє культурне житє і були головними консументами (потребителями) лїтератури, в величезних масах опинили ся без усяких засобів прожитку, ішли в вільну і не вільну еміґрацію за кордон або заселяли „мѣста столь отдаленныя“, звідки могли присилати тільки благальні листи про дарову присилку книжок і ґазет. А у „обивателя“ прохололи й вивітрили ся навіяні бурхливими часами визволення полїтичні і соціальні інтереси. Він відвернув ся від полїтичної лїтератури, по реакції — взагалї від усяких серіозних культурних інтересів, та шукав легкої забави і більш реальної утїхи.

Тодї з боку гіпертрофірованого, надмірно розвиненого попереднїм лїтературним рухом видавничого і книгарського апарату розпочало ся ловленнє читача і покупця всїми правдами і неправдами. Несподївано-буйним потоком полила ся смердюча і обридлива порноґрафічна лїтература, спекулюючи на реакцію обивателя в сторону утїх грішної плоти. Місце лїтературних процесів

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-22 18:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

за підбурюваннє до повстання і т. и., заступили процеси за вчинки проти моральности. Ідейні круги громядянства були збентежені і перелякані сими брудними, звірячими течіями в письменстві, що віщували занапад всього благороднїйшого в лїтературі — особливо поруч незвичайного розвою всяких сексуальних звірств в самій суспільности. Але скоро виявило ся, що сей порноґрафічний потоп був теж тільки видавничою спекуляцією на порноґрафічні потяги в суспільности. Суспільність, з тою же змінчивістю інтересів, яку проявляла вони супроти иньших сенсаційностей лїтератури, скоро наситила ся і знудила ся порноґрафічною модою, як перед тим переситила ся лїтературою аґітаційною, революційною і т. и., і з тим раптово почав висихати і брудний порноґрафічний потік.

Великі книгарські фірми кинули ся оден час на виданнє дорогих, роскішних, ілюстрованих видань, що випускали ся малими, недорогими випусками і продавали ся по підписцї, на виплат, через аґентів. Гучний успіх кількох видань заохотив до сього багато фірм. Видання випускали ся дорого, давали ся комісіонерам з великим опустом; аґенти, часто з студентів, ловили передплатника скрізь, на землї й водї, в ресторанах, трактирах, лазнях. Ловили на гарні, часом пікантні малюнки, а заразом се передплачуваннє мало характер жертви „на бідного студента“. Кілька видань удало ся розпустити сим способом з великим заробітком, але далї й се стало все тяжше. Та й можливі були такі видання тільки для великих, богатих фірм.

Не знаходячи в домашнїх ресурсах нїяких засобів уловлення покупця, видавничі підприємства кинули ся на переклади. Почала ся чиста вакханалїя перекладова. Скільки небудь інтересні річи виходили відразу в двох-трьох перекладах. Починали виходити повні збірники писань письменників навіть другорядних. Брак лїтературної конвенції, віддаючи писання заграничних творів в повне розпорядженнє російських видавців, пришпорював їх енерґію в сїм напрямі. Але, розумієть ся, се було безнадїйне дїло, яке ще меньше могло себе оправдати в цїлім, і успіх деяких видань тільки множив число видань дефіцитних, пасивних.

І серед сих безвихідних кидань з одного боку в другий то одинцем, одно за другим, то цїлими зграями пропадали, провалювали ся видавництва, журнали, ґазети. Одно, падаючи, тягло за собою купи других і збільшало депресію ринку, утрудняло дальше істнованнє иньших. Скільки не лише спекулятивних, але й ідейних, навіть дуже солїдно і з культурного і з матеріального боку обставлених підприємств, журналів, ґазет провалило ся, полишивши память про загу-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

блених ними людей, історії крахів, самовбийств. Де славний, відмолоджений „Сынъ Отечества“? де ґазети Ходского? де... Та що там! І те що живе, переважно живе з дня на день, чекаючи якоїсь спасительної руки, яка б заплатила довги і уратувала від безславного кінця. І скрізь наоколо історії про невиплатні редакції, що конфіскують гроші з кешень меценатів, про контори що не платять навіть копійкових гонорарів, навіть коректорам затримують платню, і треба її вимолювати по карбованцю, і всякі такі иньші не веселі історії.

Видаваннє ґазети все більше стає одним з родів звичайного капіталїстичного підприємства. Ґазети видають акціонерні компанії, чи багаті капіталїсти — спекулянти або карієристи! Щоб притягнути передплатника, ґазета повинна бути богата, дуже богата, щоб сипати гроші популярним фелєтонїстам, критикам, белєтристам, всезнающим і вездїсущим репортерам, кореспондентам,—щоб засипати, подавляти читача незмірним багацтвом і ріжнородністю матеріалу, фонтаном дотепу, таланту, знання. С ь о г о потрібує читач, покупець, а напрям—річ другорядна, або й зовсїм індіферентна,—може бути, може й не бути, і переважна більшість читачів зовсїм не цікавить ся ним. Недавно в італїйських лїтературних кругах великий шум счинив ся з приводу, що клєрикальні компанії купили дві досить популярні ґазети лїберального напряму, а купивши, відправили давнїй редакційний персонал, премінили співробітників і почали накручувати стару публїку сих ґазет замість лїберального на клєрикальний манєр. Говорено з сього приводу не тільки в італїйських, а і в ширших европейських кругах чимало на тему, якби то запобігти такому безцеремонному трактованню ґазети як простої крамнички — але не договорили ся до нїчого. Траґедія лежала в тім: всї участники сеї дебати дуже добре розуміли, що для більшости публїки ґазета дїйсно тільки крамничка. Переважна маса її не зверне увагу навіть на таку заміну лїберального курсу клєрикальним і зістанеть ся при давнїй ґазетї, цїнячи багацтво відомостей, інтересність статей і т. и. зовсїм незалежно від напряму. І на сїм ґрунтї видавництва одушевлені найблагороднїйшими ідеями не можуть витримати конкуренції з капіталїстичними ґазетними підприємствами, що можуть запрягти золотим посторонком найкращі таланти в свою колїсницю.

Одначе передплатник для сих капіталїстичних підприємств далеко ще не остання цїль. Цифра передплати, висота тіражу тільки надають вартність газетї, а ся вартність реалїзуєть ся не тільки передплатою, і не стільки навіть передплатою, як иньшими

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

способами. Оголошеннє, реклама дадуть при високім тіражі більше, ніж скільки може принести передплата. Високий же тіраж відкриває дорогу до „субсидій“ ріжних катеґорій: до добровільних підмог і більше або меньше вимушених зривків з правительства, з ріжних політичних кругів; до поборів від фінансових і промислових підприємств—плати за рекламу і плати за мовчаннє, і до всяких зарібків що ходять тісною стежкою на межі заробітку і того що зветь ся шантажом. Сї „заробітки“ дають великим капіталїстичним підприємствам незмірно великі шанси супроти підприємств ідейних. Се дуже сумно з огляду на незвичайно важне, просто таке унїверсальне значіннє, яке здобуває тепер ґазета в житю суспільности. Впливи школи, лїтератури, сцени ідуть на другий плян перед щоденим, неустанним впливом ґазети, яким провожає вона цїле житє від малку до останку сучасного чоловіка, переймаючи його своїми поглядами, ідеями, переконаннєм, з невблаганним методизмом краплї що довбить камінь. Перехід сеї страшної обосїчної зброї в руки промислових богатирів, спекулянтів і аферистів, які продають свої впливи на читачів, на суспільність першому лїпшому авантюристови за дзвінкий метал або ріжні секретні услуги — незмірна шкода для здорового культурного і полїтичного розвою суспільности.

Ті кому на серцї лежать інтереси сього розвою повинні всїми силами поборювати такі безідейні, чисто капіталїстичні ґазетні чи журнальні підприємства і всїми способами підтримувати видавництва ідейні. І ми бачимо справдї гарні приклади підтримування їх приватними складками, підмогами, жертвами.

Боротьба не легка, не певна. Але і не зовсїм безнадійна.

Українська преса Росії не має тих спокус анї тих можностей широкого розвою. В теперніх обставинах вона не може бути нїякою великою силою, яку хто небудь схотїв би купувати, підплачувати з мотивів спекуляційних, чи орґанїзувати з сих же мотивів. Вона засуджена на те, щоб зіставати ся ще довго в руках людей ідейних, виходити з мотивів ідейних і їм служити. Се, розумієть ся, не забезпечає її від того, що напрям її може бути часом хибний, непожаданий; але хиби лежатимуть в поглядах і переконаннях, а не в мотивах фінансових і спекулятивних, і значить в таких разах можлива тут дебата, впливаннє через обсудженє справи — все те що зовсїм виключене супроти орґанів, які являють ся підприємствами спекулятивними.

Не маючи спокус спекуляції, анї перспектив широкого розвитку і заробковання взагалї, українські видавництва поносять сугубо всї трудности, з якими приходить ся бороти ся ідейним,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

поступовим видавництвам в конкуренції з ширше поставленими спекулятивними, капіталїстичними виданнями.

Коли ідейні видавництва ведуть дуже тяжку боротьбу за істнованнє і в переважній більшости засуджені на дефіцитне недомаганнє навіть в суспільностях більше чи нормальнійше розвинених, де можуть рахувати не на тисячі, а десятки і сотні тисяч передплатників, — то в українській суспільности, такій розріжненій, розкиданій, перемішаній з елементами чужими або індіферентно настроєними — що вже й казати! Українським виданням приходить ся витримувати дуже тяжку конкуренцію з виданнями столичними чи великими провінціальними, часто обставленими краще і що до літературних сил, і що до матеріальних засобів, і з виданнями місцевими, льокальними, що беруть над ними перевагу місцевим інтересом. Переважна більшість передплатників української преси, без сумніву, буде довго ще українську ґазету тримати тільки поруч російської, і ті кому се буде здавати ся тяжкеньким, певно, дуже часто пожертвують українською пресою, а не навпаки. Тим більше, що до більш обєктивних некористних причин, які лежать в самім фактичнім стані українства, прилучають ся ще спеціальні відносини до українського слова всяких адміністраційних орґанів, що як виявило ся за сей час — до українського слова ставлять незмірно тяжші вимоги, дивлять ся на нього з особливою підозриливістю і змушують його тим до самообмежень, яких не знає преса російська, що істнує паралельно з ним, а се також ослаблює конкуренційну силу української преси.

Всеросийська депресія, схарактеризована мною, таким чином тут лягає на ґрунт і без того дуже слабкий і не витрівалий.

Всї обставини засуджують українську пресу на розмірно малий круг покупців і читачів, на дефіцити неминучі. Коли для великої ґазети можливе інстнованнє зачинаєть ся від 50 — 100 тис. тіражу, а для журнала від 10 — 15 тис., то ясна річ, що в теперішнїх обставинах українська періодична преса в Россії на довго засуджена на неможливе істнованнє. Ся гірка правда виявила ся дуже скоро, уже в самих початках істновання української періодичної преси в Россії. І значить, ся преса може трівко істнувати тільки при помочи більше меньше певних і значних підмог, на покритє дефіцітів, як держать ся, за невеликими щасливими виїмками, і поступові видавництва російські. Инакше будемо мати самі любительські ефемеріди: найдеть ся чоловічок чи гурток з копійкою, зачне виданнє, копійку витратить, і виданнє закриє. Чекайте, шановні читачі, до нової подібної ж нагоди. Перспектива для української суспіль-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ности не тільки дуже не приємна, а навіть і не почестна як для народности поважної, що хоче бути чимсь більшим ніж любительським кружком.

Другий вихід був би той, що українська преса мусїла б приладжувати ся до своїх обставин, здешевлювати кошти свої і повисшати цїну, до того рівеня, щоб при тім числї передплатників, яке йому може дати суспільність, могти покрити свої кошти. Сею дорогою пішла галицька українська преса—українська ґазета була тут мізерна, але сорозмірно дуже дорога, та і тепер, по тридцяти лїтах розвою, зістала ся незвичайно дорогою в порівнанню з чужою пресою. Завдяки тому деякі орґани стали на ноги міцно, вийшли з дефіцітного істновання. (Иньші виходять на кошти товариств, партий, деякі на кошти правительственні, церковні). Але те що удало ся в Галичинї хоч деяким орґанам, далеко тяжше осягнути в Росії. Українська суспільність Галичини більш відокремлена і замкнена в собі, більше живе своїм житєм, більше готова вдоволяти ся скромним своїм, замість хапати пишнїйше чуже. В українських кругах Галичини польська ґазета і журнал вивели ся майже вповнї (переважно їх держуть тільки клюби та читальнї).

Українська суспільність так тїсно притикає до російського житя, так глубоко перейнята інтересами російської суспільности, що такого відречення на користь рідної культури не можна від неї сподївати ся. Стараючи ся стати на власні ноги — здешевлюючи кошти продукції (а з тим, очевидно, і понижаючи свою внутрішню вартість), а підіймаючи цїну — українська преса буде ослаблювати свою конкуренційну силу супроти преси російської, буде тратити свою силу притягання. Дорогі цїною, а бідненькі змістом українські листки чи зшитки в нинїшнїх обставинах будуть з милосердя тримати тільки „дуже свідомі“ чи завзяті Українцї, розмірно в дуже невеликім числї. Отже й економія не дуже поможе. Не кажучи вже що зістати ся українству без якоїсь порядної щоденної і всякої иньшої преси, втратити її, після того як вона вже істнувала,—було б дуже гіркою компромітацією, пониженнєм, упокореннєм.

Під теперішнїй час, як отсе пишу, на Українї російській живе всього на все сїм періодичних видань: одна щоденна часопись, три популярні тижневники, два місячні журнали, і оден науковий тромісячник. Мало се, так мало, що Українцї російські на своїй періодичнїй пресї стоять на самім самісенькім кінцї, після Литовців, Грузин, Вірмен, Латишів, Татар і т. д. Але ще се не вся біда. Що між сими виданнями нема нїодного не дефіцітного, се також не великий сором, бо з невеликими виїмками дефі-

Generated on 2015-07-21 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

цитна вся преса недержавних народностей Росії, і так само з невеликими виїмками дефіцитні й російські поступові видавництва. Біда в тім, що сї неминучі дефіцити не знаходять певного, безпечного покритя, що смерть заглядає в очі й сьому невеличкому числу виданя — хоч як їх мало, і як вони потрібні. От сим літом перестав виходити тижневик призначений для робітників. Здавало ся, яка ґазета може бути потрібнїйша, яка повинна б стояти міцнїйше? А її вже нема. І між тими періодичними виданнями, що зістали ся—нема майже нїодного про яке можна бути певним. То про те то про се починаєть ся мова, що воно вже мабуть доживає свій вік, що його збирають ся припиняти з причини тяжких обставин істновання. Плавати між Сцілею адмінїстративних та цензурних кар і Харібдою матеріальних недоборів, розумієть ся, нікому не приємно. А коли ще до того „читатель друг", чи шановна публїка стоїть на горбочку і спокійно придивляють ся, як тріпають ся „дядьки" і полишає їм спокійно „спускати ся на дно",—то се зовсїм не заохочує дядьків до дальшої боротьби з тяжкими обставинами.

Сього не повинно бути. Не можна таку многоважну сторону житя як пресу полишати ласцї божій і витрівалости дядьків, котрих кара божа післала на землю покутувати старі гріхи в образї видавцїв українських орґанів. Не можна покладати ся на те, що оден утоне, иньший на його місце знайдеть ся. Може знайдеть ся, а може не знайти ся. А тяглість переривається, люде одвикають од своєї преси, виходять з-під її впливів.

А хоч би знайшов ся оден-другий орґан, що міг би вижити серед сеї руїни, то се теж не потїха. Для українського житя незмірною шкодою було б, як би всю ріжнородність приціпіальних і непринціпіальних напрямів загнано знову в оден Ноїв ковчег, — хоч би який міцний і благоустроєний був він. Треба мати простір де подїтись широкій ріжнородности поглядів, симпатій і антипатій. В сїм інтерес не самої тільки пишущої братії (у нас, до того, дуже широкої сорозмірно з загальним контінґентом інтелїґенції), а й інтерес самої суспільности. Не сїм нам треба б часописей, а сїм раз сїм, а з сих семи страта кождої була б для нашої суспільности прикрим мінусом.

Передплата, розумієть ся, перше дїло. Вона дає не тільки матеріяльні засоби, а й певне моральне оправданнє видавництву. Передплату треба ширити, пропаґандувати яко мога. Але се ще не все. Сама передплата в теперішнїх обставинах нїяк не може утримати ґазети — хиба тільки селянська може стояти на власних ногах, та й то хто зна. (Треба знати, що російська почтова тарифа ста-

Generated on 2015-07-21 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

вить страшенні перешкоди дешевим періодичним виданням, призначенним для широких кругів: почтова пересилка не щоденного видання — тижневика чи двотижневика, чи видаваного кілька разів на тиждень все однаково—коштує 84 коп. на рік; се значить, що не можливе виданнє дешевше 2 — 3 рублів, бо з півтора-рубльової передплати не зістанеть ся навіть на папір). Передплатник ніколи значить не оплатить того, що дає йому ґазета; хтось мусить за нього доплатити.

Суспільність наша повинна думати над системою добровільних підмог для утримання ґазет, як підтримують ся поступові видання всюди і скрізь, в Росії і за кордоном. І думати скоро, не чекаючи, поки той або сей орґан „спуститься на дно“.

Справа преси, ґазет, се тільки найбільш пекуча справа. Але питаннє приходить ся поставити ширше: про підтриманнє взагалї лїтератури так би сказати інтелїґентської, такої що підіймаєть ся над рівенем популярних видань для народа. Видання народні, я сподію ся, будуть себе оправдувати; вони дешеві і 3 — 5 тис. примірників, що потрібні для покритя коштів, зможуть росходити ся. Але лїтература інтелїґентських верхів? Вона для повноти національного житя потрібна неминуче. Для неї є й публїка, ті тисячі української інтелїґенції в ширшім значінню слова — то значить усї ті що шукають чогось більше напад популярну лїтературу для народа. Вони вимагають від українства чогось для задоволення своїх духових інтересів, і українська лїтература неминуче повинна їх жадання обслужувати; сього повнота національного житя вимагає неминуче, як я вже сказав. Українство не може вдоволити ся обслугуваннєм потреб самих тільки народнїх мас, і воно вже за сю межу перейшло давно, не тільки в Галичинї, але і в Росії. Назад іти з сеї позиції не можна. Не можна ставати на тім — як стають деякі наші публицисти—що у нас має право істнування тільки те, що матиме попит в масах.

Але хто ж платитиме кошти обслуги інтелїґентських інтересів? Чи й тут, як для преси, треба меценатів, що платили б дефіцити видань? Нї, тут уже могла б подбати про себе сама інтелїґенція, бо кошти книги, з авторським гонораром, покрити лекше, ніж періодичний орґан, і на се повинно стати навіть тої невеликої інтелїґенції, яку маємо. Се не те що преса. Розібрати наклад книжки в 2—3 тис. примірників наша інтелїґенція може, а се розвязує проблєму видавання сих книжок. Тільки треба серіознїйше брати сю справу. В старших часах, „коли

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

українську літературу можна було забрати на одну полицю“, як запевняли ріжні „тоже Малороси“ (з довгими полицями), свідомі Українці мали за обовязок „купувати кожду українську книжку“. Тепер кожду не кожду—бо се вже було б і трудно — але обовязок купувати українську книжку треба б тямити й тепер. Наша інтеліґенція ще занадто невелика, аби інтеліґентську книжку могли оплатити тільки ті що купуватимуть її з спеціального заінтересовання нею. Мусить бути певного роду „кругова порука“ інтеліґенції супроти книги — обовязок підтримувати інтеліґентську літературу спільними силами.

Се хотів би я пригадати особливо під теперішній час, коли загальне ослабленнє книжного ринка Росії грозить відбити ся дуже тяжко і на українськім книжковім торгу.

ДМ. ЙОС.

ГОСТІ.

Родив ся знов тобі синок!
Скликаєш мужиків гурток.
У церкву йдуть і ти спішиш
І без паради там хрестиш.
Аж тут: ду-ду! садить ридван:
Туркоче попри церкву пан,
Спиняє коний, в церкву йде,
Бо він любитель як на те.
У церкві все огляне він
В нутрі, з надвору, навіть дзвін;
Вкінці побачивши людий,
Питає: „Що се?“ — Боже мій!
Що за велика доброта
І низходительність свята!
Він за кума стає. Твій син —
Отримав панське імя він!
Ти розпливаєш ся в словах
Так дякуєш йому, аж страх;
Вкінці й у хату просиш теж.
Що?.. Се зухвальство вже без меж!
Пан ґраф на двір, в повозку сів
І, як не був, поторохтів.
Отак сиджу я на селї,

Беру книжки, — все ті самі;
Читаю тисяч раз одно,
Що вивчив наізуст давно.
Все таж бездушна мертвота
І таж нудьга тупа, пуста.
Житє пливе без мрій, без дум;
Снує в умі порожнїм сум
Те павутинє самоти,
В якім живцем згибаєш ти,
Як муха. Твій павук повзе,
Довбе вже мозок, кровцю ссе.

Аж тут і почту принесли
І глянь: книжки якісь прийшли,
Поет стихи свої прислав!
Дурненький був, що їх писав,
Дурнїйший ще — в друкарню пер,
А найдурнїйший — шле тепер.
Та хай там! Вже як є, так є,
А серце в грудях скорше бє.
„Ну, просим в хату, в добрий час!
Гей, люба жінко, гості в нас!“
Хапаєш книжку, не платиш,
Бо ти читати лиш волиш,
І майстро слова дорогий —
Твій кум! Пропав твій сум хмарний,
Із хати вийшла самота
І на сусїда десь пішла:
А в хатї гості — повно їх!
Лунає гомін, жарти, сміх!
Число гостей росте раз в раз:
Що стих — то новий гість у нас.

Generated on 2015-07-21 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

А. ДІБРОВА.

МУЗИКА.

Коли я ввесь дріжу від внутрішніх переживань, вона раптом приходить до мене й, як те щире, гаряче кохання, охоплює мене, обіймає всього, лащить, колише, стрясає, сміеть ся мені в вічі, не дивлячись на біль гнітючий моеї істоти. Що їй до того? Вона рада, що зустріла людину, котра всисає її, як молоко матери дитина, як знудьгований невільник свіже повітрє. Вона певна, що однаково опанує свою здобич, опанує її нерви, думки; впоїть її, зачарує її, пригнітить неспокійний мозок і ростопить всю її істоту в дріжаннє етеру. А що тоді значать усякі страждання? Їх немає тоді; тоді навіть людини немає. Вона вже стає тоді великим клубком найніжнійших нервових нитинок. Несчислені їх кінчики скуплені на поверхні клубка, наче голки на їжаку. Музика вповиває кождий той кінчик найделікатнійшою павутинкою своїх тонів дзвінких, піднімаючих; витягає все більше та більше з клубка; розплутує, розмотує його, наприкінці клубок щезає. Єсть тілько міліони нитинок, поснованих у всьому повітрі, наповнюючих ненаповнювану просторінь. Всі вони бренять в унісон і за звуками песи; вони всі сами стають могутньою піснею, що скидає важкі кайдани людського тіла й лине до неба, щоб злити ся в вічній гармонії Безконечного Духа...

Тоді вже людини немає...

... Я не притомний...

Музика стоїть наді мною, ридає і плаче, сміеть ся шалено з одчаю; хоче напружити всі свої сили; всі принади свої вона спробувать хоче. Ось вона, шепче над ухо мені, як вітрець весняний подихає на листечко молоденьке, на шовкову травицю. Враз, наче дзвін ґвалтовий, ростинає могутно повітрє; то брязчить знову, немов велитні крешуть своїми мечами. Але даремні всі заходи її, клопоти її без наслідків... В останнє напружуеть ся вона... надриваеть ся й замовкає...

... Одходжу потроху... Слухаю й не чую вже. Обливаю ся крівавими, бо через мене загинула пісня; бо я став тисячі раз самотнійшим ніж перше...

О! Коли б вона вернула ся, коли б воскресла ще! Яб не дав їй умерти у друге...

Але її нема. Я сам... безсилий.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

МИХАЙЛО ЛОЗИНСЬКИЙ.

ТЕОКРАТИЧНІ ЗМАГАНЯ НА НАШІМ ҐРУНТІ.

В політичнім житю української суспільности бачимо в останніх літах одну нову появу: що-раз частійші і що-раз голоснійші зазиви кругів, які знаходять ся під впливом єрархії греко-католицької церкви, до орґанізації оборони церкви і віри, загроженої буцім-то вільнодумними кругами нашої суспільности. Сїй появі хочемо присвятити сим разом кілька уваг: розслїдити її ґенезу, подати її характеристику і оцінити її значінє для визвольних змагань українського народу серед теперішних обставин його політичного житя в Галичинї.

Конституційна ера в Австрії застала наш нарід в Галичинї в станї суспільности зовсїм нездіференціованої по новочасному: замість новочасних суспільних кляс була в нас одноцїльна народня маса — „хлоп“ і її провідник — „піп“. Що серед таких обставин мусїв у нас панувати теократизм, провід духовенства в усїх справах суспільного житя, се річ самозрозуміла. І справдї ми бачимо, як в 1848 р. і на цїлім просторі часу аж до початку 1890-их лїт фактичний провід нашої суспільности спочиває в руках греко-католицької церковної єрархії, в руках „князїв руської церкви“. Пригадаємо, що підчас т. зв. „нової ери“ всї три греко-католицькі епископи, особливож митрополит кардинал Сильвестер Сембратович відіграв визначну роль, даючи світським полїтикам „нової ери“ санкцію своїм авторітетом.

Але Сильвестер Сембратович був уже останнїм з тих „князїв руської церкви“, які з того свого титулу вважали ся також природними провідниками української суспільности в Галичинї в усїх областях її житя, і він на заходї свого житя досвідчив сам на собі, що та роль греко-католицької єрархії належить уже до минувшости. Коли, користаючи з обходу 300-лїтя берестейської унії і з надходячих виборів до парляменту (кінець 1896 і початок 1897 р.), хотїв він покликати до житя окрему клєрикальну партію, ся його проба розбила ся і немов памятник на могилї його заходів лишив ся тільки „Руслан“ зі своїм мінїмальним числом читачів.

Причини сього лежать у внутрішнїм розвитку нашої суспільности. Конституційна ера, визволивши gros українського народу — панщизняне мужицтво з ярма панщини та принїсши йому — хоч і дуже обмежені — полїтичні свободи, повела його дальший розвиток шляхом новочасного розвитку инших народів. Колишня панщизняна маса, якої всї потреби заспокоював священик і дякоучитель, знайшовши ся в нових обставинах,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:29 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

почала відчувати нові потреби і витворювати з себе для заспокоюваня тих потреб нові сили. Так повстає світська інтеліґенція, яка завдяки обставинам свого житя, житя в міських центрах, в центрах новочасної культури, з природи річи ліпше надаєть ся на провідників новочасної суспільности, ніж розкинене по селах, з обмеженою сферою впливів, духовенство.

І справді, в міру того, як ряди нашої світської інтеліґенції росли чисельно і скріпляли ся під оглядом культурної якости, в її руки почав переходити провід національного житя. Правда, завдяки тому, що в нашій суспільности з огляду на сімейне житє духовенства між ним і світською інтеліґенцією все були дуже близькі родинні і товариські звязки, сей перехід відбував ся до якогось часу доволі незамітно, без більших конфліктів, але все таки відбував ся і нині — можна сміло сказати — є він уже довершеним фактом.

Очевидно, бев конфліктів не обходило ся, але вони не виступали в чистій формі боротьби за власть, тільки на перший погляд мали инший ідейний підклад.

Першим таким конфліктом можна вважати боротьбу між молодими світськими народовцями і старшою духовною москвофільською інтеліґенцією. Тут сей конфлікт виступив у формі боротьби українства з москвофільством. Боротьба, як відомо, закінчила ся компромісом: духовенство що-до національної форми стало в більшости українським, а за те народовство, як політичний вислів українського національного руху, стратило чимало зі свого світського змісту, зі своєї поступовости.

Дальшим таким конфліктом був радикалізм 1880-их років, який з початком 1890-их років скристалізував ся в окрему українську радикальну партію. Був се протест молодого поколїня, перенятого західноевропейським вільнодумством, проти того панованя церковної ерархії в суспільних справах, яке тоді обявляло ся в політичнім таборі народовців, протест, як сказано, опертий на ідейнім підкладі вільнодумства. Та сї „юні дні — дні весни“ молодого радикального поколїня початку 1890-их років швидко проминули: вільнодумство перемінило ся в індіферентизм до справ вільнодумства, і то індіферентизм значно більший, ніж індіферентизм до справ релїґії, бо сї останні звязані в галицьких відносинах з справами національними, а коли до того показало ся, що наслїдком чисельного зросту світської інтеліґенції часи політичного проводу духовенства минули, колишні радикальні вільнодумці злучили ся в національно-демократичній партії з тим духовенством, проти якого перед тим виступали, до спільної партійної праці.

Національно-демократичної партії, до якої належить загал української інтеліґенції в Галичині, не можна назвати, послугуючи ся західно-

Generated on 2015-07-21 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

европейськими крітеріями, анї вільнодумною анї клерикальною. В теорії вона з сього огляду партія середної лінії, партія компромісу між вільнодумством і клерикалїзмом, а в практицї вона може бути вільнодумною тодї, коли се на її думку корисне національним інтересам, і клерикальною тодї, коли знов се вважає корисним для національних інтересів. А що в Галичинї понятя народности і релїґії і доси так сплетені з собою, що римо-католицька церков являєть ся орудем польонїзації, а греко-католицька одним з оборонних засобів української народности, то в практицї їй частїйше доводить ся боронити греко-католицької церкви, нїж виступати проти неї в імя вільнодумних ідей.

Та не вважаючи на се, з кругів, які остають під впливом ерархії греко-католицької церкви, що-раз голоснїйше лунає зазив до орґанїзації вірних синів церкви задля оборони церкви і віри перед небезпекою з боку української світської інтелїґенції, якої загал — повторяємо — належить до національно-демократичної партії.

Що означають сї зазиви? Чи справдї церкві і вірі грозить з боку національно-демократичної інтелїґенції така небезпека? Чи справдї вільнодумство йде таким тріумфальним походом по нашій землї, підбиваючи уми і серця української інтелїґенції?

Анї одно анї друге! Коли загал української інтелїґенції може й не сповняє так ревно всїх церковних обрядів, як би се церкві хотїло ся, коли він і проявляє дрібку релїґійного індеферентизму, то се риса, властива сучасній світській інтелїґенції в загалї і викликана тою причиною, що деякі церковні обряди, які повстали по части для аскетів, по части-ж для простих, темних мас, для яких вони були одинокою культурною розривкою, не відповідають новочасним обставинам житя світської інтелїґенції. Але з другого боку та сама інтелїґенція ще більше індіферентна для справ вільнодумства. Се одно. А друге — що вона, не вважаючи на ту властиву їй дрібку релїґійного індіферентизму, кождої хвилї стає не тільки в обороні прав, але навіть прероґатив церкви, виходячи з того становища, що обмежене тих прав, зменшене тих прероґатив греко-католицької церкви може вийти на національну шкоду вірних тої церкви — українського народу.

Отже в дійности церкві і вірі не грозить з боку української інтелїґенції, ніяка серіозна небезпека, серіозний вільнодумний рух між українською інтелїґенцією, се ще дуже далека „Zukunfsmusik“, і коли церковна ерархія дає почин до боротьби, яка буцїм то має на метї обороту церкви і віри, то дійсна цїль сеї боротьби инша: се боротьба за відзискане проводу в суспільнім житю українського народу, а оборона церкви і віри, се тільки той ідейний плящ, яким прикриваєть ся властива цїль боротьби.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:29 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Що властива ціль сеї боротьби — се здобуте і вічне закріплене за собою проводу над народом, се потверджує сам греко-католицький епіскопат в своїм спільнім посланію виданім в Перемишлї 11 січня 1906 р., отже в хвилї, коли з огляду на масовий рух за виборчою реформою і недалеке здійснене її епископат уважав за відповідне розпочати ширшу акцію задля опанованя свого руху і запевненя духовенству користий з його здобутків. В сїм посланію, повторяємо, дуже ясно зазначена ціль, осягнене якої має греко-католицька церковна єрархія на увазї, закликаючи до „оборони церкви і віри“, а що в ньому виступають також дуже ярко способи, якими та єрархія хоче осягнути ту свою ціль, то ми позволимо собі трохи довше спинити ся на ньому.

Червоною ниткою через се посланіє проходить зазив до солїдарности в полїтичних справах, доказуване потреби тої солїдарности зі становища христової науки та зазначуване, що така солїдарність може обявляти ся найлїпше тільки в окремій полїтичній орґанїзації, яка — розуміє ть ся сама собою — в усїм була б послушна єрархії.

Та що голові епіскопату, митрополитови Шептицькому, стояв перед очима прикрий примір невдачі в тій самій справі його попередника Сембратовича, то він вибрав не шлях „sic volo, sic jubeo“, яким любив ходити в подібних справах Сембратович, тільки незвичайно обережний шлях піддаваня думки про потребу полїтичної орґанїзації духовенства таким способом, щоб духовенству здавало ся, що се думка властиво його власна, епіскопатом тільки відгадана, а не накинена.

Отже посланіє найперше заявляє, що „питаня чисто полїтичної натури є для віри і моральности байдужі“, потім непомітно звужує сю тезу, заявляючи, що „священикови вільно мати полїтичні переконаня, на скільки ті переконаня, в нїчім не є в суперечности з наукою Христа“, а з сього вже виводить просто імператив, що „солїдарність духовенства в горожанськім житю так конечна, що просто вважаємо за свій архиєрейський обовязок її від вас домагати ся!“ Але епископат такий обережний, що старає ть ся сам ослабити вражінє сього імператива і тому зазначує, що „нїякої полїтики вам не накидаємо“, „лишаємо вам всїм і кождому з окрема повну свободу сповнити свої горожанські обовязки і мати переконаня, погляди і суди, які хто схоче“, а тільки „звертаємо ся до вас з заохотою і просьбою, як брати до братів, не приходимо розказувати, а заохочувати, не змушувати, а переконувати. На разї навіть не піддаємо вам нїякої гадки, як на наш погляд така священича солїдарність повинна бути в житє впроваджена, а така орґанїзація переведена. Се все вам лишаємо“.

Сей свій імператив про потребу полїтичної орґанїзації духовенства посланіє арґументує ось-як:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„Порушена правительством справа виборчої реформи, яка швидше або пізнійше правдоподібно увійде в житє, може впровадити наш нарід в нову епоху розвитку і принести правдивий, тревалий хосен, але могла би принести і велику шкоду. Хосен принесе лиш під тою умовою, що в нічім не буде нарушений Божий закон і віра, ті основи і підстави всякого ладу і добробуту. До того одначе треба, щоб ми, священики, котрих урядом є стояти на стороні віри і Божого закона, задержали в руках той вплив на публичні справи, який нам належить ся, зглядно той вплив на ново набули.

„Наслідком недостачі солідарности з нашого боку мусїла би і при найлїпших обставинах бути втрата нашого впливу на публичне житє, з чого самого вже виросла би небезпека, що народні справи могли би розвивати ся не після Божої, не після Христової думки, а тоді навіть те, що видавало ся би найлїпшим поступом народнього житя, було би певне кроком до заглади.

„В нинїшних обставинах і в справі виборчої реформи, про яку мова, небезпека ще більша в нас тому, що поміж нашими людьми на жаль знаходять ся такі, яких вплив усї ми рішучо вважаємо за шкідливий і просто небезпечний, а до таких мусимо зачислити не лиш тих, які безсоромно і публично намовляли би людей до злочинів, до підпалюваня, мордованя і рабунків, але й тих, що не здають собі справи або не хотять розуміти, як конечними, як основними елементами в народнім житю і поступі є віра і моральність, і тих хоч може нечислених, що піддавши ся під провід інтернаціональних, для церкви ворожих орґанїзацій, з усякою усильністю працюють над відібранєм нашому народови католицької віри і моральности і свідомо або не свідомо ведуть нарід до заглади.

„Вони всї раді би вирвати нам з рук усякий вплив на нарід, раді би собі присвоїти хоч-би тероризмом провід в публичних справах, а наша не солїдарність улекшає їх роботу. Не треба доказувати, яким всенародним нещастєм була би перевага таких людей при розширеню виборчого права. А можна би бояти ся такої переваги, коли духовенство не матиме впливу на нарід і на загальні справи. І в инших краях монархії соціялїсти, приписуючи собі, хоч ложно, порушенє виборчої реформи, могли би набути переважного впливу, а се й на наших відносинах сильно відбило ся би й було би скріпленєм усїх ворожих для церкви елементів.

„Сама вже лучність у бажаню загального виборчого права, хоч припадкова, соціялїстів з Русинами є для нашого народа небезпечна, бо того, чого ми бажаємо для добра народу, вони надужили би на розширенє свого шкідливого впливу, своїх ложних, противних церкві і вірі засад і на безсовісні аґітації.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„Сї побоюваня не перешкодили нам зробити все можливе (?), щоби нашому дорогому народови запевнити при наміреній реформі, як найбільші користи.

„Рішучо одначе мусимо взяти ся до усильної і солїдарної працї щоб не дати собі при сїй нагодї вирвати впливу на нарід і так повести його, щоб виборча реформа принесла йому хосен, а не шкоду, щоб не віддалила його від церкви і Христа.

„Мусимо боронити наш нарід і перед полїтичною кривдою та несправедливістю, і стерегти його, щоб не мав у серцї полїтичної, партійної ненависти до противника... Солїдарно мусимо за зле, за неморальне уважати роздуванє пристрасти, заздрости супроти посїдаючих, гнїву, захланности на чуже добро. Гроженє насильствами, тероризованє, дуренє людий обітницями не до здїйсненя, накидуванє силою свого способу поступованя, мусимо уважати за неморальні і нехристиянські способи, яких не лиш не вільно нам самим уживати, але на які не вільно нам і мовчати. Коли-б прим. не совісні аґітатори обіцювали річи неможливі, противні справедливости і любови ближнього, кождий священик уважати-ме за правдивий обовязок остерегти людей перед таким обманством. Коли-б прим. на якихнебудь зборах чи вічу дав ся чути хоч один голос з похвалою прим. для злочину, морду, кождий священик мусить уважати за святий обовязок такий виступ напятнувати публично як противний Божому законови; мовчанє було би занадто виразним похваленем злочину, було би проте тяжким гріхом“.

Ну, мабуть досить, щоб пізнати цїли й шляхи митрополита Шептицького і тов.

Сї цїли — абсолютний, необмежений теократизм, панованнє духовенства — а властиво церковної єрархії при помочи духовенства — в публичних справах, без огляду на уклад суспільних сил в національнім орґанїзмі, без огляду на те, чи той уклад оправдує таке панованнє чи нї. Се зрештою зовсїм зрозуміле: що обходить уклад суспільних сил того, хто виводить своє право до власти від висшої, надземської сили, яка поручила йому стояти на сторожі її законів на землї? Оправданя в суспільних відносинах не потребує той, хто виводить свої права з Божого післанництва! Так власне й робить греко-католицький епископат. З огляду на те, що суспільність могла би зійти на злу дорогу, — адже відома річ, що „людська природа більше схиляєть ся до злого, нїж до доброго“! — духовенство мусить мати на неї трівкий, вічний вплив у всїх її справах, щоб оберігати її від злих шляхів. Отже суспільність, всї її верстви, повинні покірно схилити голову перед авторитетом „кня-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

зів церкви“ не лише в справах віри, але в усіх, буквально в усіх справах публичного житя і покірно піддати ся їх проводови. А щоби виконувати сей провід, до сього потребують „князї церкви“ добре зорґанізованої, від решти суспільности китайськім муром відділеної і тільки їм сліпо слухняної армії і в таку армію хотять вони зорґанізувати духовенство, яке досї з малими виїмками в суспільних справах не відділяло ся від решти суспільности.

Така ціль, — а які шляхи до тої цїли? В хвилї, коли наш нарід виступив солїдарно з домаганем справедливої виборчої реформи, коли вічевий рух за виборчою реформою обхопив увесь наш край, греко-католицький епископат, ведений бажанем полїтичної власти, виступає з посланієм, яке не можна нїяк инакше назвати, як тільки водою на млин польсько-шляхетських верховодів краю, які раді були той рух наших народнїх мас втопити в їх власній крови і — коли-б тільки вдало ся — залити тою кровю й саму виборчу реформу, бодай для Галичини.

Бо пригадаймо собі тільки тодїшнє положенє в нашім краю. На вічевий рух наших народнїх мас, строго леґальний не тільки що-до своїх форм, але також і що до змісту, бо викликаний на підперте домаганя, яке вже дістало вступну санкцію правительства і корони і реалїзувало ся в працях парляменту, — польсько-шляхетська і вшевпольська преса накинула ся з заїлістю скаженої собаки, інсінуючи йому всї можливі „злочини“: різню „Ляхів і Жидів“, „підпали поміщицьких маєтків“, „подїл поміщицької землї“ і т. д. і т. д., — що тільки могла видумати україножерна фантазія безчесного публїциста. Все те в тій цїли, щоби власти, покликуючи ся на такий небезпечний характер руху, могли його безпардонно здавлювати. Бо для гнобителїв усякий рух гнетених і небезпечний і шкідливий, адже він підносить їх свідомість, скріпляє їх віру у власні сили, — одним словом робить їх свідомими ворогами гнету і борцями за свободу. Сього освідомленя й бояли ся власне польсько-шляхетські верховоди й виступили проти руху такою провокаторською метою, не бажаючи нїчого так сердечно, як того, щоби справдї, прийшло до крівавого конфлїкту, щоби справдї полила мужицька кров, кидаючи пострах і зневіру в народнї маси. Сї інсінуації на вічевий рух українського народу постарали ся ті, quibus prodest, донести аж до відомости корони. І ось перед селянами в найсвідомійших повітах являєть ся тодїшній намістник, пок. ґр. Андрій Потоцкий і завзиває їх до спокою, заявляючи, що має від цїсара, право завести в них виїмкозий стан і поставити на сторожі „ладу і порядку“ ката з шибеницею. А коли в цїсаря являєть ся українська депутація в справі виборчої реформи, він їй перше всього звертає увагу, що вона повинна подбати про спокій в краю.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

В такій атмосфері появляєть ся посланіє греко-католицького епископату, — і що воно говорить? Чи може заохочує своїх вірних до витревалости в боротьбі за своє слушне право? Чи може стараєть ся авторітетом церкви доказати сильним світа сього справедливість загального виборчого права? Чи може бере своїх вірних — весь український нарід у Галичині — в оборону перед інсінуаціями україножерської польської преси? Ні, воно повторяє всі ті інсінуації, стверджуючи їх своїм авторітетом. З сього посланія довідуємо ся, що між діячами вічевого руху за виборчою реформою знаходять ся люди, здібні „безсоромно і публично намовляти людей до злочинів, мордовання і грабунків“, „похваляти злочини, прим. підпаленє, морд“, „роздувати пристрасть, заздрість супроти посїдаючих, гнїв, захланність на чуже добро, грозити насильствами, тероризувати, дурити людей обітницями не до здїйсненя“. І як зручно кинена ся інсінуація: в формі дбалости про душевне добро вірних, яких духовенство повинно остерегти, коли-б їх заохочували до таких злочинів! Але через те вона не перестала бути інсінуацією, бо-ж хто остерігає перед певними проявами, то значить, допускає їх можливість.

І польська преса зрозуміла сю роль посланія і поспішила витягнути з нього для себе політичний капітал. Найумірковaнїйший між нею, краківський „Czas“ написав: Galicya wschodnia ogarnięta została przez niebywałą agitacyę. Charakter jej oddają słowa biskupów w całej szczerości, ale i w całej grozie“ [1]).

Посередно оцїнили се посланіє так само й українські парляментарні посли. Бо коли швидко після сього видав подібне посланіє римо-католицький архієпископ Більчевский, який тако-ж говирить, що „серед народу ходять фальшиві пророки і намовляють до розбоїв і рабунку“, а про польсько-українські відносини каже, що „декуди мали навіть грозить Полякам викиненем із Східної Галичини“, — українські посли внесли з сього приводу інтерпеляцію, в якій пятнують архієп. Більчевского за підсуванє вічевому рухови українських народнїх мас таких змагань. А тимчасом, як бачимо, посланіє архієп. Більчевского нїчим не ріжнить ся від посланія греко-католицького епископату і коли-б тодїшні українські парляментарні посли були мали більше смілости в обороні свого народу перед всякими інсінуаціями, від кого-б вони не виходили, то були-б так само виступили і проти посланія „князїв руської церкви“.

Наведене посланіє інтересне також як причинок до суспільно-

---

[1]) Статя: „Rusini a reforma wyborcza“ в ч. 18 в 1905 р.

Generated on 2015-07-21 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

політичного світогляду „князів руської церкви“. Коли-б воно не було писане українською мовою і підписане людьми, які мають претензії до проводу над українським народом в Галичині, то його можна-б дуже добре взяти за статю з якогось польсько-шляхетського орґану. Бо все там є, що складаєть ся на основні риси таких статей. Є боязнь, що виборча реформа, отже допущене (хоч тільки формальне) народніх мас до участи в правлїню може вийти на шкоду, бо ріжні „аґітатори“ дістануть вигідний терен для своєї „шкідливої“ роботи. Є інсінуації, що масовий народнїй рух готов принести підпали, рабунки, убивства, є улюблені фрази всїх партій сильних сього світа, що остерігають перед „партийною ненавистю“, перед „суспільною завистю“, перед „захланністю на чуже добро“, перед „обіцянками не до здійснення“, перед „гроженєм насильствами“ і т. д. і т. д.

В устах сильних сього світа, з їх суспільного становища, ті фрази аж занадто зрозумілі як акт самооборони. Вони-ж висші верстви суспільности, жили політичним житєм ще тоді, коли народня маса була зовсїм темна і поневолена, — і для них змаганя народніх мас до політичного значіня, се „шкідлива партийна ненависть“. Вони, ті висші верстви суспільности, не мають найменьшої охоти зрікати ся того суспільного становища, яке їм дає пановане над народніми масами, — і тому всяке змаганє народніх мас до суспільних реформ, до поліпшеня економічного становища робочої маси пятнують як „суспільну завистъ“, як „захланність на чуже добро“, а тих, що кличуть нарід до боротьби в імя політичних і соціяльних реформ, називають „обманцями“, які ширять „обітниці не до здійсненя“. Вони, висші верстви суспільности, санкціонували своє насильне пановане над народніми масами законом і панують сповиті авторітетом леґальности, а що знають, що народні маси дійдуть колись до свідомости, зрозуміють все фарисейство того авторітету і захотять почислити ся з своїми гнобителями, — то кидають громи на „гроженє насильствами“, хоч-би те „гроженє насильствами“ було таке леґальне, як аґітація за політичним ґенеральним страйком, який на основі австрійських законів є дозволеним оружєм боротьби, аґітація, яка вирина де-не-де підчас руху за виборчою реформою, вказуючи на ґенеральний страйк як на спосіб до змушення галицьких поміщиків до уступчивости.

Як бачимо, всї ті понятя й катеґорії понять про дозволене і недозволене, про корисне і шкідливе, про морально добре і морально осудиме в політиці, які знаходимо в посланію греко-католицького епископату, взяті живцем з політичного арсеналу партий консервативно-реакційних, які заступають суспільно-політичні інтереси багатих і пануючих верств суспільности, — в галицьких обставинах: з політичного арсеналу

Generated on 2015-07-21 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

оборонців панованя польської шляхти, зверненого проти українського народу і як проти нації і як проти робочої маси.

Коли такий консервативно-реакційний суспільно-політичний світогляд зі становища новочасних змагань народнїх мас до свободи і добробуту скрізь заслугує на осуд, то на більший осуд заслугує він у нашій нації, в якій нема богатих, пануючих верств, яка в своїй цілости є поневоленою робочою масою, поневоленою і як нація і як суспільна верства. І коли в инших націях така проповідь церковної єрархії має на меті оборону інтересів висших верств тої-ж нації, то чиї інтереси може вона мати в нас, в нації позбавленої висших верств? Тільки інтереси висших верств польських, інтереси польської шляхти, під якої гнетом стогне наш нарід і під оглядом національним і під оглядом суспільно-політичним. Се випливає як льоґічна консеквенція без огляду на обєктивну волю і свідомість грецької церковної єрархії.

Таким чином суспільно-політичний світогляд греко-католицької церковної єрархії входить в конфлікт з суспільно-політичним світоглядом згалу української суспільности в Галичині. Політика української суспільности, в Галичині, як суспільности, позбавленої висших верств, зложеної головно з робочих мас, мусить бути поступово-демократична і до сього ідеалу наближаєть ся вона що-раз більше в міру ширшаня і кріпшаня національної, політичної і суспільної свідомости серед українського народу. І чи можна згодити ся, щоб серед таких обставин провід у народї обняли елементи з консервативно-реакційним світоглядом?

Греко-католицький епископат в своїм посланію вправдї хвалить ся, що для запевненя нашому народови користий з виборчої реформи зробив усе можливе, але в дїйсности се тільки пуста хвальба. Се „все можливе" в дїйсности зводить ся до участи в депутації до цїсаря; за те коли справа виборчої реформи знаходила ся в палатї панів, член палати митрополит Шептицький не відізвав ся анї словечком, щоб виступити проти тих виїмкових законів для українського народу, які з волї польського кола містили ся в законопроєкті виборчого закона.

Тай взагалї греко-католицький епископат, що правда, дуже катеґорично домагаєть ся прав, які прислугують провідникам народу, але анї не думає сповняти обовязків, злучені з тими правами. Так прим. у соймі всї три члени епископату звичайно не появляють ся, навіть в найважнїйших хвилях, щоби своїм авторітетом боронити прав українського народу перед польською соймовою більшістю. Станиславівський еп. Хомишин появив ся в соймі (підчас торічної сесії) тільки тодї, коли ходило йому оте, щоб поінтриґувати між польсько-шляхетськими послами проти вибору членом Краєвого Видїлу пос. Івана Кивелюка, який для нього був занадто „радикальний". Але тодї, коли ведеть ся нерівна бо-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ротьба за права українського народу, „князї руської церкви“ світять систематично неприсутністю.

Так виглядає в дїйсности те „все можливе“, що робить епископат „для запевненя користий“ нашому народови законодатним шляхом!

Другий факт, рівнозначний для нашого національного житя з посланієм з приводу виборчої реформи, тільки ще яркійший, ще більш болючий своїм ударом, виміреним в нашу суспільність тодї, коли вона переживала такий траґічний момент, як мало коли перед тим, — се становище греко-католицького епископату до тої крівавої траґедії, якої активний учасник, молодий український студент по свому зводив рахунки української суспільности з представником польсько-шляхетського режіму, забажавши насильно розтяти той ґордійський вузол, над розмотанєм якого даром працювали полїтичні провідники української нації. Можна ріжно оцїнювати вчинок Сїчинського, але кождий мусить признати два факти: 1) що вчинок сей плив з найчистійших ідейних мотивів та 2) що так зрозумів його український загал.

І в такий момент митрополит Шептицький, найперше сам особисто з амвони своєї кафедральної церкви, а опісля в спільнім посланію цїлого греко-католицького епископату знов кинув визов українській суспільности, зсолїдаризував ся з її завойовниками і кинув каменем осуду на Сїчинського і його дїло, не знаходячи рівночасно анї слова осуду для тих, що своїм пановане довели до витвореня відносин, які заставили Сїчинського піти на його дїло.

Цїле десятилїтє росли і росли переслїдуваня нашого визвольного руху, кровава стежка червоною гадюкою оплела всю нашу землю, зрошену неповинною кровю наших селян, — і нїколи не залунав голос „князя руської церкви“ в обороні потоптаного божого і людського права. Аж як чаша терпінь перелила ся через край, заставивши молоде хлопя дати себе в жертву за кривди народні, залунав сей голос обуренєм — проти нас.

Такі і тим подібні виступи ad usum наших ворогів, таке солїдаризуванє з тими, з ким наш нарід мусить зводити важку боротьбу, такі удари зі сторони, з якої наш загал має право вимагати національної солїдарности, — не окуплюють ся певними проявами меценатства, якими зазначує себе митрополит Шептицький. Не відмовляємо вартости тим культурним фондаціям, які повстали завдяки йому, вони певне будуть записані як plus в нашім національнім розвитку, але буде там записане також minus його полїтичних виступів.

При тім, коли вільно не тільки клерикальним орґанам, але навіть посланіям епископату зводити всю жертволюбивість українських поступових одиниць і кругів до бажаня вдерти ся в довірє народу, щоб ужити

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:29 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

його для своїх цїлий, то нехай нам вільно буде приложити таку саму міру до жертволюбивости митрополита. Тим більше, що коли ми, „несовісні аґітатори“, дійсно жертвуємо нашими особистими вигодами, нашою свободою, нераз заглядаємо в очи нуждї і тюрмі, то він, фундуючи бурси і музеї, дає на загальні цїли тільки частину того, що для нього як ґрафа і митрополита складали віками робочі народні руки. Признаємо, що він тим лїпший від инших, які не дають нїчого, признаємо, що сї його фондації не остануть без слїду в нашім національнім розвитку, але знаємо також, в якій цїли він дає і який вплив тих його дарів.

Ясна річ, що цїлю і результатом їх являєть ся тільки скріплене тої теократичної полїтики, яка йде до того, „щоб ми, священики (читай: ми, церковна єрархія, при помочи священиків) задержали в руках той вплив на публичні справи, який нам належить ся, зглядно той вплив на ново набули“. І коли подумаємо, як фатально відбило ся би се на нашім національнім розвитку, коли-б рішаючим для нього був той вплив, якого образ дає нам посланіє в справі виборчої реформи або акту 12 цвітня 1908 р., — то тим самим і се меценатство найстаршого з „князїв руської церкви“ явить ся перед нами в відповідній оцїнцї.

Особливо, коли з сею культурною формою їх діяльности порівняти ту „культурну“ роботу, яку робить — що так скажемо — митрополїтальна лїтература, себто клєрикальна преса. Маємо на думцї часопись „Ниву“, яка з поважного церковного орґану в останнїх лїтах щораз більше приймає тон боєвої клєрикальної ґазети, „Основу“, популярну ґазету, заложену спеціяльно для поборюваня всїх поступових українських партій, і „Руслана“, який напружує всї сили, щоб довести до здїйсненя тої цїли, задля якої його заложено перед 12 роками, себто до заложеня української клєрикальної партії, і стати її орґаном.

Хто мав би час і охоту переглянути річники сеї ґазетної „трійцї“ та визбирати з них усї цвітки „християнського світогляду“, то мав би гарний букет вузко-партійної, засліпленої, нетерпимої — вже не критики, але просто лайки на всї найгарнїйші прояви нашого житя в усїх його областях. Досить того, що наше житє за останнє десятилїтє розвиваєть ся консеквентно в поступово-демократичнім напрямку, щоб згадана ґазетна „трійця“ обезцїнила всї його прояви, оплюгавила найвизначнїйших його діячів. Вся полїтична діяльність наших партий, се „туманенє народу несовісними аґітаторами“, які не мають анї полїтичних здібностий анї полїтичної здібности; вся наша лїтературно-наукова продукція, се „писанина недоуків“; всї наші полїтичні, публїцистичні, лїтературні, наукові таланти, не виключаючи таких людий, як Драгоманов, Франко, Грушевський, се мірноти, яких учені з фірми „Нива“-„Основа“-„Руслан“ обсипають лайками; весь поступово-демократичний напрям нашого житя,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:29 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

се масонсько-жидівська інтриґа, результат того, що всї наші поступові діячі, полїтики, публїцисти, лїтерати стоять під жидівською командою, на услугах Жидів. Таку характеристику нашого розвитку і його діячів, тільки в ще більш „крепких“ словах знайти можна на шпальтах згаданої ґазетної „трійці“.

А що „Ниву“ і „Основу“ видають особи і круги, які знаходять ся під безпосередним впливом і властю греко-католицького епископату, особливо-ж митрополита Шептицького, то й він морально відповідає за ту шкоду, яку ті ґазети наносять нашій національній справі.

Пригадаємо в кінцї ту дику нагінку на „Дїло“ і його редактора Цегельського за пару різких висловів на адресу митрополита в критицї річево зрештою аж зднадто оправданій, бо зверненій проти абсурдного розпорядженя, що замісцевий священик без дозволу місцевого пароха не сміє розвивати нїякої громадянської (просимо зважити: не духовної, що розумієть ся само собою, тільки громадянської) дїяльности, — отже розпорядженя, яке противить ся основним законом про громадянську свободу. Коли зважимо, що ту нагінку зааранжовано, хоч редактор Цегельський уступив зі свого становища, а видавцї „Дїла“ заявили, що не солїдаризують ся з його критикою, так що полеміка ся була безпредметова, — то мати-мемо міру безоглядної ненависти, яка панує в кругах, буцїм-то перенятих „християнським світоглядом“.

А розбиванє читалень „Просвіти“, яке зааранжував еписком Хомишин в станиславівській дієцезії через закладанє т. зв. „парохіяльних читалень“, щоб тільки через парохів мати абсолютний вплив на умовий розвиток селянства та відгородити їх китайським муром від усего, що на його думку противить ся „християнському світоглядови!“ Коли зважимо, що „Просвіта“ всею своєю дотеперішньою дїяльністю не дала найменшого приводу до такого виступу проти себе, що вона в справах віри поступає хиба занадто обережно, „mehr päpstlich als der Papst selbst“, — то мусимо прийти до переконаня, що тут маємо дїло з якоюсь просто хоробливою жаждою власти, хоч-би для сеї цїли прийшло ся зруйнувати те, що з таким накладом працї, серед таких неприхильних обставин, збудовано.

Та що там розбиванє „Просвіти“! Се невинна забавка супроти божевільних вигуків редактора „Ниви“ в „Руслані“, що нехай радше пропаде Україна, нїж має на нїй запанувати вільнодумство. Україна для сього божевільного фанатика, се тільки експльоатаційний терен для теократичних змагань, а коли ті змаганя не мають виглядів на успіх, то він з слїпою злістю вигукує „нехай пропаде Україна!“ Так зрадники в старинних і середних віках, не могучи прийти до значіня в рідному містї, вводили в його мури ворогів...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:29 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Для належного освітленя сеї „ревности“ в поборюваню „ворогів церкви і віри“ серед української суспільности треба додати, що наші „ревнителї християнського світогляду не проявляють нїякої акції в тім напрямі, щоби спинити те душехватство, яке управляє супроти вірних греко-католицького обряду римо-католицьке духовенство в тій цїли, щоби при помочи римо-католицизму польонїзувати наше селянство. Чи причиною такої пасивности там, де інтерес греко-католицької церкви вимагає як найбільшої активности, є боязнь перед Римом, чи перед польською римо-католицькою єпархією, чи в кінцї бажанє не наразити ся рідній по соціяльно-полїтичному світоглядови польській суспільній єрархії, — в результатї все буде шкода для української національности.

Очевидно, я особисто далекий — дальший, ніж всякий инший в нашій суспільности — від звязуваня інтересів української національности з інтересами греко-католицької чи якої-небудь церкви, але чи не цікаве се становище греко-католицької церковної єрархії, яка не бачить для греко-католицької церкви небезпеки нї в римсько-католицькім душехватстві нї в православній аґітації москвофілів і всї свої сили обертає тільки на боротьбу з поступовим українством?

Подаючи резюмè сказаного мною в сїй справі, повторяю ще раз:

Та боротьба, яку при помочи ґазетної „трійцї“ „Нива“ „Основа“ „Руслан“ греко-католицький епископат під приводом митрополита Шептицького веде проти української поступової інтелїґенції, подиктовина не стільки обороною церкви і віри, яким в дїйсности не грозить нїяка серіозна небезпека, скільки жаждою абсолютної власти над усім житєм нашого народу. Та претензії греко-католицької церковної єрархії до такої власти по-перше не мають оправданя в укладї суспільних сил серед нашого народу, по-друге ж здїйснене їх відбило ся би шкідливо на нашім національнім розвитку. Бо суспільно-полїтичний світогляд греко-католицької єрархії зовсім не підповідає суспільно-полїтичному положеню і потребам нашого народу: коли наша національна полїтика мусить бути поступово-демократична, мусить брати свої взірцї з загально-людських новочасних змагань до визволеня народнїх мас, бо вся наша нація, се національно, полїтично і суспільно поневолена робоча народня маса, — то суспільно-полїтичний світогляд греко-католицької церковної єрархії зложений з елєментів консервативно-реакційних, які відповідають суспільно-полїтичним інтересам висших, пануючих верств. Серед галицьких обставин пропаґанда такого світогляду скріпляла б тільки національне, полїтичне і суспільне поневолене нашого народу. І тому в імя національного визволеня нашого народу, в імя його розвитку наша суспільність мусить дати сим віджитим, в минувшість задивленим, ясній будучности противним змаганям до теократизму дружнїй відпір.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:29 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ф. ЕНСТЕИ.

Чому я перестав писати повісти.

Написав я одну повість, але поклав собі, що то буде вже остання. Така постанова настільки незвичайна, що громадянство має безперечне право вимагати од мене пояснення.

Почну я з того, що причина зовсім не та, що ніби то моя „Отруєна юшка“ (видання Белл. і Бем, 6 шиллінгів) не мала успіху. Зовсім ні. Про мою повість згадав в „Тижневому Огляді“ такий відомий критик, як „Колишній беллетрист“, а де які ґазети хвалячи так переборщили, що аж гидко було читати.

Одна з ґазет виголосила, що навіть „варт присвятити моїй повісті пів години часу, коли не можемо тих хвилин краще використати“. Я заховав усі ті викрайки, то як треба буде, можу свої слова ствердити. Далі, я напевне знаю, що де хто з моїх приятелів довідував ся про неї в усяких читальнях, і скрізь їм одказували, що цю книжку „розхапали“.

Покладаючись на се, я маю право сподіватись, що і рахунок моїх видавців, як одержу його, буде так само дуже втішним доказом, що книжка моя має успіх.

Коли вже говорити по щирости, то я ніколи не вагав ся, що моя „Отруєна юшка“ викличе такий захват в читачах, якого я зазнавав пишучи. Кожен новий розділ, що спливав як лава з мого пера, був новим проявом дивної творчої сили, що досі потаємці дрімала в мені. Коли вірити „Клясичному Словникови“, Афина вийшла зовсім узбрена з голови Зевеса, але з моєї голови виходили одна за другою, і всі і кожна мали в собі стільки життя, що я не мав сили контролювати їх слова та вчинки і ледве управляв ся записувати, не дихаючи од захвату.

Я зовсім не перечу, що описані мною прояви і типи відомі вже тим белетристам, котрі мають такий дорогий дар, як фантазія, але наслідки, що були сей раз, сміх сказати — виїмкові.

Уважаю за свій обовязок пояснити, що я маю дуже скромну, інтеліґентну осьіту, маю ренту і живу зовсім осібно сливе що у безлюдній частині міста. Там ото я й працював над своєю „Отруєною юшкою“ (хоч коректурні аркуші, в кожному разі більшу їх часть, переглядав в моїй літній резіденції на лоні природи).

Ото ж якось увечері, коли повість моя вийшла у світ, сидів я в кабінеті, коли се враз коло парадних дверей почув ся дзвінок

Generated on 2015-07-21 19:29 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

і зараз же увійшла покоївка, кажучи, що якийсь парубок хоче зо мною побачитись; призвіща не захотів сказати, але пояснив, що я його добре знаю.

Я сказав просити його, не без того, що потерпав, а чи не дмухнув він тим часом з моїм парасолєм та плащем. Але ледве той індівід зявив ся на порозі, як я зрозумів усю безпідставність мого підозріння. Я одразу впізнав той високий лоб, на який густою хвилею спадало каштанове волосся, і те гладенько виголене обличчє з затиснутими, рішучими губами і те чотирехкутне, вперте підборіддє. Так, то був Цедріц, герой „Отруєної юшки“.

Був то занадто реальний характер, щоб довго оставати ся в тісних рямцях книжкової оправи, — він вийшов звідти і, натурально, поклав собі, що першу візиту треба зробити винуватцеви свого істновання.

Я привітав ся з ним радо, дивлючись не без гордощів на сього симпатичного парубка, і незабором він сидів у кріслї передо мною і сповідав ся у своїх мріях та надіях. Так минуло кілька годин, поки не зявило ся в мойому мозкови дрібне підозріннє, що він трохи еґоїст (анї разу не згадав про „Отруєну юшку“!); підозріннє се перейшло у справжню певність, що він до того таки добре вміє надокучити. Нарештї я мусів дати йому зрозуміти, що я привик зарання спочивати і не маю наміру довше його задержувати... Але ту ж мить я довідав ся, що він зовсїм не має хати, як і в загалї нїяких засобів до життя, що головно й було причиною тієї візити.

От коли настав час пожалкувати, що в свій час я не надїлив його нїякою професією, або не дав йому вищої освіти, — тодї се мінї нїчого не коштувало! А не зробив я того за-для артистичної цїлости, і от наслїдком тієї помилки було те, що я мусів одступити йому вільний покій і удержувати його, поки не знайде собі якогось заняття, чого нїколи він не досягнув.

Другого дня якась приємна бабуня, з сивим волоссям і червоним як зимове яблуко обличчєм, підїхала під ґанок пароконним повозом, за який, натурально, я мусів заплатити. То була мати Цедріца і, само собою, я міг наперед знати, що вона не могтиме жити в розлуцї з сином, коли її вроджене почутє материнської любови я сам головно старав ся підкреслити в моїй книжцї.

Не було иншої ради, як отдати їй свій спальний покій і купити складене ліжко, яке поставив я у ґардеробній. Одначе не встиг я користувати ся тим ліжком, як того самого дня зявив ся новий гість — стара служниця Цедріців, Марта, що нї за що не хотїла

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:29 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

розлучити ся з своєю панією і згодила ся служити без грошей. А як пані часто потребувала послуг Марти, то мусів я помістити її в ґардеробній, а сам притулив ся у ванні.

В повісти Марта — проста сільська баба, але золотого серця людина, була моїм улюбленим типом. Вона уживала свого рідного діалекту, що походив з утвореної уявою місцевости Кльодшір, але мушу признати ся, що тепер сам не розумію багатьох її виразів. Улюбленим вигуком Марти було: „мої котенята любі!“, що здавало ся мині доволї ориґінально в друку. В справжньому ж життї вигук той обрид мині страшеннно, але може вона переборщила.

Матері Цедріца я надав у повісти звичку гладити неслухняні кучері сина, коли він сидів у неї в ногах. Спочатку то проймало мене, але нарештї та сентиментальна звичка почала дратувати мої нерви. Потім Цедріц мав ще звичай називати матір не иначе як „мамуню коханнє“ і хоч ті вирази я сам вклав йому в уста і сам їх видумав, проте спосіб, як він їх вимовляв, дуже мині не подобав ся.

Я вже почав привикати до всього того, коли враз на сценї зявила ся Іолянда. Іолянда, як певно ви памятаєте, була героїня „Отруєної юшки“.

Бідна дитина не мала притулку і я, як винуватець її істнування, не міг не прийняти її під свій дах, тим більш, що матері Цедріца прийшла дуже щаслива думка узяти її до свого покою. Так ми почали жити усї разом, склавши, так сказати, щасливий семейний гурток. А коли правду сказати, то ми могли б бути щасливі, як би Іолянда мала хоч краплину глузду.

Безперечно, вона була добра і чарівна (як би було иначе, то не була б вона героїнею моєї повісти), мала звичай, коли було розбрикаєть ся, грозити як дитина своїм делїкатним пальчиком, і се (часом принаймнї) було дуже симпатично. Але не вважаючи на всю свою ґрацію, чемність та привабливість доводила мене до одчаю.

Вона мала виїмковий дар хибно толкувати найпростіщі твердження, а разом з тим проявляти таку імпульсивність, що не раз хотїло ся назвати її ідіоткою.

Так наприклад, вона дуже кохала Цедріца, а той теж любив її що духу. Але вже з перших слів, коли він хотів виявити їй свою любов, вона все думала, що він хоче оповістити їй про свої заручини з иншою і уважала за свій обовязок ховати свої почуття під маскою байдужности та глузовання. У книжцї усе те було на місцї, бо иначе я не міг би розтягти повість на стільки роздїлів,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:29 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

скільки мінї хотїло ся. Але в справжньому життї не сила моя була погодити ся з тим, щоб вона через день писала лист увесь в плямах од атраменту, прощала ся в ньому зо всїма і покидала дім на віки. Мало не увесь свій маєток витратив я на оповістки, щоб поліція її розшукувала.

Мушу одначе сказати, що в де якій мірі я вважаю винним Цедріца. Він завше говорив так незрозуміло, а до того бувши дуже скромним, не хотїв повірити, що Іолянда має в серцї инші почуття до нього, як нелюбов. Що-ночи він виливав передо мною свої жалї, не даючи мінї спати, так що я мало не вмер ослаблений до краю, але усї мої арґументи не могли його переконати в тому, що його побоювання не варт нїчого. А тим часом хто ж міг краще знати почуття моєї героїнї, як не я сам?

Мушу з жалем признатись, що мій Цедріц, хоч і мав він високий лоб і інтелїґентний вигляд та видатні здібности, якими я старав ся його надїлити; хоч не скінчив він курсу найкращої середньої школи і унїверситету, прав яких я сам був позбавлений, проте був, як виявило ся, тупоголовий і осел. Крім того мав він безмірно слабий характер: нїде не міг нї з чим дати собі ради.

Я гадав, що наш сїмейний гурток уже увесь, коли се, на жаль, незабором пристав до нас містер Дідс, шановний адвокат (дивись „Отруєна юшка“), що мав звичку витерати окуляри та голосно чистити ніс тодї, коли хотїв не показати свого зворушення. Дуже мало знав він право (що мене зовсїм не дивувало, слїд узяти на увагу, що я сам не мав нїякої освіти і на право не вчащав).

І знову, не тямлячи добре, що таке артистична користь, я не попеклував ся про те, щоб він мав яке небудь постійне місце пробування. Таким чином він зявив ся до мене, і я мусїв оддати йому свою їдальню для його професійних цїлів. Його скриньки, де було повно цвіллю припалих перґаминів, не дуже гармонїювали з урядженнєм в моїм покої. Чи маю я ще пригадувати читачам, що моя героїня звала його „дядьо Дідс“.

Проте, признаю ся, я здужав набрати в собі почуття самозадоволення. Такі надзвичайні обставини, що послала мінї доля, робили чималу честь авторови. Зовсїм не роздумуючи, не раз зовсїм не відаючи про те, я сотворив цїлу низку характерів, і вони були такі реальні і стільки мали в собі життьової правди, що буквально ожили.

Єдина тілько невигідна сторона тієї умової плодючости була та, що усї ті люде жили кожен на свою руку.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:29 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Але наближаєть ся час, коли все те, що я пережив, здавало ся нічого не вартою дурницею як порівняти з тим, що я мав пережити незабаром. Як потім виявило ся, справжнє нещастє, утворене моєю занадто сильною уявою було ще передо мною. Почало ся з тієї хвилини, як Десмонд переступив поріг мого дому. Мабуть мені нема чого пригадувати, що Десмонд був не аби-яким злочинцем в „Отруєній юшці"; при усій врожденій своїй скромности не можу не згодитись з тим, що він був справді дуже спритним злочинцем.

Він приїхав до мене величезним автомобілем, яким я його наділив, бо то надавало цікавости моїй повісти, і коли він увійшов у хату і зняв з себе машкару та футро, виявило ся, що на ньому було чорне, елеґантське убраннє, в якому він міг би одразу опинити ся в салоні. Я одступив йому покій для гостей, де він сидів цілими днями, нічого не роблячи, тільки викурював несчисленну кількість папіросів та обмірковував свої дявольскі шахрайства.

За обідом він прилучив ся до нашого товариства, що збірало ся за table d'hôte (висловлююсь так, бо справді я держав цілу реставрацію, тільки з тією ріжницею, що не мав з того а ні найменшої користи). Я з жалем зауважив, що він заплутав в свою сітку матір Цедріца. Вона завзято силкувала ся нас переконати, що Десмонд — людина високо моральна, тільки ніхто його не розуміє. І коли одного разу я наважив ся сказати, що може вона помиляєть ся та що одного гарного дня покажеть ся, що він зовсім не те, за що вона його вважає, то ми дуже поважно посварили ся після тієї розмови з старенькою.

Але як я не мав чим ствердити свої підозріння, то, натурально, уважав, що ліпше буде не втручати ся в їх справи. Що ж до мого героя, то, як виявило ся, то була натура далеко простійша, як мені воно здавало ся; ото ж нема чого й казати, що він одразу попав в тенета Десмонда і був просто зачарований ним.

Але мушу зауважити, що Іолянда остала ся вірною моєму переконанню про неї, бо була справді така дівчина, що нічого на неї сказати не можна, і інстиктивно ухиляла ся од усіх його заходів. Він почав мстити ся і підбурював проти неї її коханого, як того й можна було сподівати ся од такого розбишаки. Яким способом осягнув він се — не знаю, бо не був при тому, але Цедріц почав виявляти до Іолянди байдужість і навіть гордувати. Тоді, само собою, находив на Іоланду розпач все частійш і вона покидала наш дім що хвилини з наміром позбавити себе життя.

Generated on 2015-07-21 19:29 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Благородна Марта, як отверто сама признавала ся, не терпіла Десмонда; він звертав ся до неї звичайно ввічливо—іронічним тоном, якого звичайно не терплять немолоді порядні служниці.

Я б почував себе багато спокійнїщим, як би міг знати, що обмишляє мій гість, сидячи не одну-не дві години самітний в моїм сальонику. В повісти я тільки злегенька зробив натяк (тільки для ефекту, бо до теми то не належало), що мій злочинець вільного часу займав ся анархізмом. Не дуже то приємно припускати що він присвячував ті години тому, щоб виготувати якусь бомбу або щось в тому роді.

Тільки через се саме коли прийшов до мене один немолодий пан у pince-nez з прирученим вужем в руках (зовсїм нешкодливим) і окариною та став просити, щоб я дав йому помешканнє за гроші, я зараз же на те пристав, не криючись з радощами, хоча й знав, що він заживає гашишу. Мушу вам пояснити, що незнайомий, як я збагнув з першого погляду, був не хто инший як славетний ексцентричний аматор шпіг, Рамсей-Роль.

Деякі критики згадували щось про його подібність до Шерлока Хольмса, але мушу пояснити, що коли є якась подібність одного до другого, то то простїсїнький випадок. Рамсей-Роль — зовсїм оріґінальний плід моєї фантазії; крім того, методи мого аґента ріжнять ся од способів, що уживає звісний його конкурент. Як би там не було, я поклав собі не звертати уваги на такі зачіпки з боку критиків.

Відколи зявив ся Роль, я став почувати себе далеко спокійнїщим. Я опорядив для нього покійчик у низу, де він міг вільно собі забавляти ся з своїм вужем, окариною та жувати гашиш. Дуже часто заходив я до нього поговорити і завше заставав його над Евклїдом. На його думку, Евклїд був багато цікавіщий і незрівняно більш артистично ілюстрований, як теперешнї журнали. На лихо, він не подїляв моїх підозрінь що до Десмонда і позволяв собі не раз так остро мінї одказувати, що як би я його не знав, то міг би образити ся. Одначе мати його під своїм дахом — уже саме се було для мене великою потїхою. Я знав добре, що його кольосальний розум працює безнастанно (або сливе що без відпочинку) і без труда збагнув вже усю заплутану інтриґу „Отруєна юшка“. Осе власне було ґарантією що він зуміє знищити усї дявольскі пляни, які знову певно укладає вже Десмонд.

Як воно стало ся не можу збагнути; може Роль заживав мало гашишу, але Десмондови пощастило здїйснити плян, якого сути я так і не знав. Як мінї пізнїш розказував інспектор Чеґґ (другий плід моєї фантазії — зважаючи на де-які комбінації, я не змалю-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:29 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вав його виразно), справа виглядала на якесь фальшуваннє і грозила шибеницею.

З дявольським розумом Десмондови пощастило кинути підозріннє на невинного Цедріца, який, думаючи, що в справу замішана Іолянда (одначе зовсїм безпідставно), великодушно підставив себе і узяв усю вину на себе. Нїчого иншого я й не сподївав ся од нього, бо таке саме зробив він вже в моїй книжцї. Іолянда, натурально, не могла зрозуміти мотивів, якими кермував ся Цедріц, і як тільки він признав ся в тому, що зробив уголовний злочин найгіршого сорту, зовсїм з ним порвала. Але як вона була здивована, коли інспектор Чеґґ звелїв їх арештувати і узявши їх під перехресний огонь на допитї, попередив мене, що усе те, що вони показали, буде внесено до протоколу і послужить на судї доказом їх вини.

Очевидно, що я хотїв з усієї сили запротестувати проти того, але на моє щастє, яке трудно описати, Рамсей-Роль, проковтнувши нарештї увесь свій гашиш і довівши вужа грою на окаринї до такого стану, що він зовсїм умлїв, зявив ся, щоб мінї допомогти. Сей ґеніальний чоловік, серед инших висновків, які викликали пóдив, на підставі попілу з цигара, листячка гербати, старого білєту з трамвою і слїдів пилу, що його досвідчене око спостерегло на килимови, довів з певністю, про яку не може бути й наменьшого сумнїву, що справжнїм винуватцем того усього був не хто инший, як я сам.

Мене неначе грім прибив, і яке ж велике було моє розчарованє, коли мої власні дїтки — Цедріц і Іолянда, що знову жили з собою у згодї і в любови, повірили, що я винен, і проймаючими словами благали мене, щоб я не опинав ся і не марнував їх молодих лїт, щоб признав ся у всьому і поклав ся на небесне милосердє. Я з свого боку благав їх, щоб не були ідіотами, але в глибинї душі зрозумів, що коли не пощастить мінї знайти якісь докази, що ствердили б мою неповинність, то справа буде дуже небезпечна. Я чув як петля висїла над моєю головою.

На щастє в останню хвилину знайшов я збавителя в скромній істотї, милій, добрій Мартї, яка пригадала якось випадково, що в скринцї панї є документи, що можуть кинути світло на усю справу. Тодї ми витягли її на світ божий і віддали містерови Дідсови, нашому юрисконсультови і він озброєний окулярами, почав їх вичитувати серед загальної в високому степенї драматичної мовчанки. Як кінчив він читати, то зняв окуляри, почав їх витирати, витер носа незвичайно голосно і захриплим од зворушення голосом оповістив, що наскільки можна вивести з сих паперів,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:29 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вони свідчать про те, що я зовсїм не винен, а за те уся вина падає на Десмонда (його я підозрівав з самого початку), затверджують Цедріца в правах на майорат з належними до нього маєтностями, а разом з тим свідчать, що Іолянда — наслїдниця, одного полуднево-африканського мілліонера, од якого матиме 9 тисяч фунтів стерлїнґів доходу що року і будинок в найлюднїщій частинї Льондану, і що її давно розшукують.

Добрий Дідс не дурно сей раз витерав носа голосно. Нїколи не міг я сподївати ся, що так легко вийду з лябірінту, в якому страшенно усї ми заплутали ся. Се тільки свідчить про те, яким дивним способом можуть розвивати ся утворені автором характери, як що вони з самого початку доволї наділені сильною індівівідуальністю.

Остало ся мінї оповісти дуже не багато.

Десмонд, співаючи машинально якусь пісеньку, вискочив через вікно і тим способом утїк з рук справедливости, але зломив собі шию. Роль стиснув мене щиро за руку, запевняючи, що справа вже на добрий дорозї і кінчить ся так, як він передбачає. Пізнїйш поклав у скриньку свого вужа і окарину і покинув мій дім — пішов за новим запасом гашишу; на прощаннє пообіцяв, що буде чекати нової оказії, коли поміч його буде мінї потрібна.

Цедріц і його мати, разом з Іоляндою і вірною Мартою, поїхали розшукувати свої права на маєтности і дім серед міста. Я не вдержував їх. Один тільки Дідс остав ся в моїй опіцї. А як його правничі заняття в моїй їдальнї дали ся мінї добре в знаки, то я найняв йому покій в другому кінцї міста, до він міг вільно витирати окуляри і чистити голосно ніс так, що його нїхто не бачитиме і не чутиме, бо я не вагав ся анї на хвилину, що нї оден з клїєнтів, коли він ще при розумі, не захоче звернути ся до нього за порадою. Принаймнї я сам того нїколи не зробив би.

Мінї здаєть ся, що з мого оповідання кожен читач легко і ясно зрозуміє, чому я, не вважаючи на нечуваний успіх мого першого твору, поклав собі раз на завше зробити кінець лїтературній дїяльности. Те, що я пережив, так розстроїло мої нерви, що доктор порадив мінї абсолютний спокій, і зараз я пробуваю (розумієть ся, на якийсь час) в санаторії.

Тутешнїй лїкар думає — я бачу се виразно, хоча він і силкуєть ся укрити од мене — що все те, що я пережив, то тільки витвір моєї уяви. Але коли він сам перечитає усе, що я написав про те, то він переконаєть ся, що такі ясні і правдиві спостереження не можуть походити з хорої уяви. Зрештою, для мене байдужісїнько, що він там собі думає. *Переклав В. Доманицький.*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:29 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

З білоруських поетів.

ГАЛЬЯШ ЛЄВЧИК.

Ой, тяжко...

Ой, тяжко людині серед дня блудити,
Ой, тяжко від брата знущання терпіти,
Ой, тяжко дивитись, як життє втікає
Як іде ні-нащо сила молодая.
Як кров замерзає од кривди у жилах,
Як більш прибуває хрестів на могилах...
Ой, тяжко на серці, що молодість гине,
Що щастє минає, а горе й не кине,
Що думи всї наші і сни молодії
Обгортають міцно тумани густії!

МАЦІЙ КРАПІВА.

Грайка (Сопілка).

Багато співав би, так силу вже втято
  І рветь ся струна за струною,
Хоч щеж не замерла і пісня завзята,
  Хоч думка за думкою ходить за мною.
Багато співав би, так смерть каже „годі!“
  „В труну, мені, лагодь ся“, каже...
Гей, рвіть ся ви, струни! чи се нам пошкодить?
  Ми разом в могилу поляжем...
Може ось з ліри та вийде вербиця,
  З порваних струн — квітоньки білі,
Може весною під тінь веселить ся
  Будуть збірати ся дітоньки милі...
Може хто з діточок вріже сопілочку,
  Доню розбитої ліри —
Й так заспіває та зрізана гілочка,
  Що всякий почує мій одголос щирий.
Батьківські струни, рано розірвані
  Знову озвуть ся, мов дзвони,
Пісня, що смертю була вже увірвана,
  В серці дитячому гучно задзвоне.
Й разом під темною сею вербою
  Вільне обізветь ся слово,
Пісня могутня, широкая піде луною —
  Ліра живе моя знову!

Перекл. *М. Шаповал.*

Generated on 2015-07-21 19:29 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

МИХАЙЛО ЖУК.

ІЛЮСТРОВАНІ ТВОРИ КОТЛЯРЕВСЬКОГО.

„Твори Івана Котляревського“. Видавництво „Вік“. Під редакцією Сергія Єфремова. Київ, 1909 р.

Переді мною лежать отсї твори і менї хочеть ся переглянути зміст книжки з артистичного боку, з боку малюнків. Се не перша книжка, що зявляєть ся на Українї і має окраси такого характеру — мішанини середнього міщанства і того російського модернїзму, що сотворили дд. Реріх і Білїбін. На чолї книжки стоїть обгортка д. Бурачка стилїзована в спосіб московських кустарних виробів і навіть забарвлена в подібному тонї. Напис зовсїм схожий до написів останнїх петербургських видань і зроблений він в характері давньої моди, що була за часів цариці Катерини. А кораблики! — се ж улюблений Реріхівський мотив до старих російських казок. Правда, хвилї у д. Бурачка ідуть піною в долину, а там сього непомітно. Я не кажу, що корабликів не можна нашому артистови малювати, але треба їх малювати так... от як стилїзував нам свою „Енеїду“ шановний Котляревський. Се є властиво та стилїзація, до якої повинен прямувати наш артист. Знову не кажу, що замісць фантастичних двох вітрів — коли наслїдувати творця перелицьованої Енеїди — треба посадити двох козаків. Нї, можуть бути і ті самі постати, але рука, що надає їм форму, повинна знати свою індівідуальність або індівідуальність свого народа. Переглянемо напр. всї старі вишивки: там ми знайдемо багато східних мотивів. Навіть на перший позір — в де-яких річах можна сказати: яка ж то українська вишивка? Але... той схід перейшов через творчість нашого народу. Треба полишити артистови в сторонї, натурально на хвилину, той первовзір, а підхопити тільки спосіб, характер, розуміннє і нашу мову усхідній річи. Лише от сього й не буває... Скілько я не бачив української орнаментики, то всюди сучасний артист брав цїлком народний мотив, а не народню творчість, а спосіб завсїгди нехтував, перероблював по свойому. Я розумію тут народнїй мотив так, що він складаєть ся по більшости з чужих елементів, а лише спосіб продукції свій... І сей головно спосіб повинен артист мати на увазї. Мушу тут при нагодї згадати і инші малюнки до книжок д. Бурачка. „Розвага“, „Українська муза“, „Терновий вінок“ — мають теж його малюнки. Але всї майже оздоби — мають такі ж вади, як і тут. Візьміть „Розвагу“, де серед маленької крамнички, що можна зустрінути під Лаврою у Київі — визирає жовта пляма і тілько через те, що та пляма має на собі окраси, які

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:29 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

носять на голові наші дівчата, тому вона має уявляти голову дівчини-селянки. А деж характер, український характер живого лиця? Лице теж потрібує, як і орнамент, того таки способу, щоб говорив рідною мовою, а не так, як пише „Галичанинъ". Те саме з обгорткою на „Український музї", те саме з „Терновим вінком".

Що до маленьких заставочок у сїй книжцї можна сказати тільки те, що вони зроблені зовсїм блїдо і без темпераменту. Крім того вони цїлковито нагадують менї ті малюнки для випилювання з дерева, що дає „Нива" і „Родина" для своїх передплатників. Немає чого говорити уже тут про щось відповідне нашому характерови. Нї, коли хоче артист брати народню творчість, то повинен добре навчити ся, щоб і сам розумів, щоб і був школою для инших. Коли він не може того, то хто його спиняє бути собою? Нехай нам відкриє свою душу, хоч не стилїзовану в українськім стилї, а просто вразливу і гостру на якісь свої спостереження. Тодї можна буде тілько сказати: подобаєть ся або не подобаєть ся.. вдало ся або не вдало ся. Д. Бурачок має безперечно хист до таких річей, як рисунок до книжки, але рисує занадто по памяти: що до самого українського характеру і — хоч се не зовсїм пристало артистови — цїлком без натури!

Перегортаємо першу сторінку і трапляємо в зовсїм иншу атмосферу, инший світ. Се ілюстрації до „Енеїди" д. Корнїєнка. Мушу тут познайомити читачів з автором: дозволю собі виписати кілька слів з маленької замітки про автора тих малюнків. „Видаючи твори Котляревського з ілюстраціями Корнїєнка, годить ся згадати „не злим, тихим словом" і автора тих талановитих малюнків"... Потім виясняєть ся, що автор помер в 1904-м роцї в Одесї і за свій недовгий вік (37 лїт) богато набідував ся, та навіть помер в бідї. Рисунки його до „Енеїди" були вже видані раз в збірцї: „На вічну память Котляревському". Подбаю совістно переглянути сї малюнки і оцїнити їх так, як на мою думку буде найсправедливійше.

Перший малюнок: „Еней був парубок моторний". І хочеть ся додати: „Але погано вмів рисувати автор". Все рисовано по памяти і се так виразно можна пізнати, що навіть не треба вправного ока. Під одежою немає тїла, а на лицї того відважного виразу, про який згадує автор „Енеїди". Композиція зовсїм не цїкава — ся постать Енея рівна, як кілок, — видно позує любителю-фотоґрафу, а тло домалював дешевенький декоратор, щоб „до обмана" вийшло. Далї таку саму історію ми побачимо і що до рисунку і що до уміння поводити ся з поверхнею полотна, чи паперу.

Другий малюнок: „Юнона в дорозї до Еола". Негарний птах (по Котляревському — ґраціозна павичка) звозить по хмарі на ґринджолках

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:29 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Юнону. Птах сей намальований на взірець тих дивнїх голубків, що витинають з дерева наївні різбарі-дилетанти. Головна постать так мала, що властиво не знаєш, чому се має бути як раз Юнона. Все змальовано в однім байдужнїм тонї: нї одного сміливого руху, нї одної цїкавої плямки, — тільки хмара розпростерла ся, наче анатомічний рисунок припухлого місця на шкірі — з більшими або меншими горбочками.

Третїй малюнок: „Еол зібрав всїх вітрів до двора". Сам Еол осліп, бідачиско, і йде напоманки... А вітри .. то повна бездарність уяви! Постать, що стоїть на першім плянї і чухає потилицю, — викрутила собі руку, а другої руки, самого кінця — Бог милував!

Варто ще поглянути на фіґуру останнього пляну, з кашкетом в протягненій руцї, — хіба ж се не карікатура і то нездала карікатура?

Четвертий малюнок: „Нептун на ракові". Невже той, хто хоч трохи знає і поважає красу, дотеп... може спокійно дивити ся на таку голову, руки, рака, навіть на так спеціяльно несимпатично виконаний трезубець?

Пятий малюнок: „Дідона і Троянцї". В дві лави стоять люде, рівнобіжно, як шини залїзничі. На першому плянї козак, що впав у доземнім поклонї і як дотеп ужиті тут деталї, що можуть потїшити сміливого шевця: штани у козака розідрані на певному місцї... другий має підвязану голову, як би йому тільки болїли зуби, а третїй обидві руки заложив на потилицю — не знати, що уявляє такий рух! Поверну знову до першої фіґури козака: як не смачно, не естетично взята ся передня фіґура. Невже має бути в тому дотеп, що погано обтята перша нога, що зле нарисована друга! А тепер поглянемо на право, на козака, що сидить на землї з пікою у руках. Поглянемо на лице, — що воно уявляє! — грішника у пеклї; може витиснену цитрину. Тепер поглянемо на саму Дідону і її прибічниць. Вона має йти, але виглядає так, наче лїва нога їй заважає і вона королевським рухом хоче її оддати, як непотрібну, тій двійцї, що стоїть за нею. Погляньте на всї руки, на лиця, — і вам стане сумно од такої умілости.

Шостий малюнок: „Дідона та Еней". Сцена комічно-драматична. Знову препоганий рисунок, так що нехочеть ся балакати про деталї. Скажу тільки, що постать Дідони од пояса до пят — скомпонована чудесно: має вигляд лїтери „А" і чудову лїнїю од потилицї до кінця одставленої ноги. Якийсь маляр, коли втратив зір, любив рукою пробувати форми Ляокоона, а головне красу хвилястих лїнїй тїла. Уявляю собі — коли б се була різьба, а не рисунок, — що робив би той маляр з такою ґрупою і такими формами! При кінцї мушу сказати, що страшенна сила ріжних річей у хатї зовсїм заважає дивити ся на подїю.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:29 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Сьомий малюнок: „Сивилла та Еней“. Се ще може найкраща річ з цілої серії „Енеїди“. Коли поминути рисункові вади, то він буде виглядати не найгірше. Тілько меч у Енея, який іде перпендікулярно до тіла, трохи псує загальне вражіннє.

Восьмий малюнок: „Улиця до Пекла“. Було б теж не згіршим малюнком — тілько знову страшенна сила ріжних плям і плямочок заважає дивити ся на саму подію.

Девятий малюнок: „Перевізник Харон“. Річ абсолютно найслабша, хоч спосіб виконання може найлїпший. Тон загальний дає вражіннє мороку, хоч не підземної печери.

Десятий малюнок: „Низ і Евраіл та Латинці“. Рисунок не інтересний, як з боку укладу — так з боку самої роботи. А пейзаж занадто млявий до місяшної ночі.

Одинайцятий малюнок: „Еней перед поєдинком з Турном“. Се останнїй рисунок і детально оглядати його — значить повторити попереднї слова: трудно дивити ся на річ, де не можна знайти живої іскорки, живого духа; ще труднїйше, коли навіть немає технїчної сторони — володїти ефектами се не така трудна річ.

Тепер хочу висловити свою загальну думку. Те, чим одріжняєть ся талант од неталанту—се уміннє добре володїти композицією. Сього абсолютно в ілюстраціях до „Енеїди“ зовсїм немає. Я візьму для прикладу хоч би композицію ак. Позена і подбаю, щоб виразно пояснити свою думку.

Передімною один з горельєфів, що є на памятнику Котляревського в Полтаві. — Се є ілюстрація до „Наталки Полтавки“. Лїнїя, що творить з лївого боку контуру дерева, витворює як би музичне „піано“ од головної ґрупи до дядька, що йде од хати. Коли заслонити головний стовбур сього дерева або уявити, що його зовсїм немає, то тодї лишилось би три кілки — один поруч з другим. Тепер опука лїнїя коромисла яке держить на плечах дївчина, — рятує те, що дві рівнобіжні фіґури — Наталки і Возьного — втрачають свою одноманїтність і т. д. і т. д. Я не думаю критикувати автора горельєфів, а беру тілько сю річ тому, що вона менї дає тут довід умілої композиції. Поверну ся тепер до Еола, що зібрав всїх вітрів до двора, і прогляну спосіб, в який автор будує свою картину. Візьму середню, головну ґрупу і бачу, що перший (чухає потилицю) — тонкий стоїть на землї, потім по простій лїнії у гору — стоїть грубший (Еол), потім ще вище, ще грубший (ґанок). Що тепер роблять другі лїнії композиції, щоб врятувати такий дивний помисл? А вони відступили ся, щоб підкреслити усю неумілість автора. Так само буде з другими річами небіщика, коли їх доторкнути з боку таланту.

Хочу сказати при кінцї, що книжка з артистичного боку не звязава,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:29 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

бо складаєть ся з ріжних елементів творчости — нової і старої школи. Я не можу нічого сказати проти того, що у вступній статті є і малюнки і фотоґрафії, але не можу погодити ся з тим, що ціла книжка складаєть ся з таких артистичних дісонансів. Творчість д. Бурачка — одмінна від малюнків небіщика Корнієнка, а горельєфи ак. Позена немають нічого спільного ні з однім, ні з другим. Тонкий рисунок горельєфів, реалістична обсервація натури і живі форми їх фіґур — забивають тілько решту малюнків, підкреслюють рисунки по памяти д. Бурачка і Корнієнка. А з сього боку книжка повинна бути гармонічною — се тілько допоможе їй, бо доглядач має суцільне вражіннє.

ГЕРМАН БАНҐ.

Її Високість.

Новеля.

I.

Прінцесса відійшла, ще раз ласкаво усміхнулась і приникла носом до букета камелій.

Члени депутації, що прийшли повитати її у день нарождення, кланялись, відступали назад, присідаючи і вийшли за двері.

— Уф! Аж душно стало! — сказала пані гоф-аптекарша.

Від заклопотання і тісного корсету вона була червона, як мідяний казан.

Тайна радниця вклонилась в-останнє, як хилить ся полумя свічки перед одчиненими дверима.

— Mon amie, — сказала державна радниця тайній радниці (вони обувались у сінях у калоші), — ся пані...

— Її високість так волять, — сказала тайна радниця і глянула на гоф-аптекаршу, що повернулась, до них спиною і, стоячи у кутку, розстібнула кілька ґудзиків на своїй талії.

Тайна радниця скривилась так, ніби понюхала чогось поганого...

Вони зійшли до дому по замкових сходах. Гоф-аптекарша всунула таляра в руку швейцарови; гайдукови вона дала десять марок. Члени депутації вийшли і, попідіймавши спідниці, у калошах прямували до дому широкою садовою стежкою. Гоф-аптекарша важко сопла.

— Еге, — сказала вона, — воно таки коштувало грошей.

Вона сама-одна заплатила за букет.

Спідниця розгніваної тайної радниці піднялась так високо, що її худі ноги заголились аж до того місця, де призначено бути литкам.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:29 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Її високість постояла трохи, потім знехотя поклала букет. Коли вона повернулась, то побачила за собою статс-даму. Її високість знов усміхнулась, — на де-які речі її високість завжди усміхалась ласкаво, хоч та усмішка ніколи не досягала очей її, ті очі завжди були сумні, втомлені, — і простилась з нею, злегка хитнувши рукою.

Прінцесса Марія-Кароліна пішла сама у покої. Се була довга низка світлиць. Всї двері були на-ростіж; білі завіскі при вікнах було спущено, світла було обмаль і дух був такий важкий, як у музеї.

Прінцесса Марія-Кароліна спинилась тут, у парадних кімнатах. Парадні меблї у білих покровцях рядочком стояли по-під стїнами. На вколо на консолях і столах стояли великі гарні вази, а пил на них не добре був струшений, і старі столові годинники, що вже віддавна не йшли. Тихо й без життя було там. На горі на стелї усміхались між блакитними хмарками дебелі панї у стилї Рococo, у червоних одежах.

У притемку вся ся роскіш виглядала якось убого і скупо. Позолочена мережка на стїнах вилиняла і де-не-де облупилась. Подряпані і в плямах висїли на стїнах великі зеркала у рамах.

Прінцесса Марія-Кароліна підійшла до одного з тих зеркал; досї вона ніколи не помічала, що воно складено з трьох шматків скла. Вона довго дивилась на нього. Герцоґські герби стояли на всїх кутках його; се зеркало було весїльний дарунок од урядовцїв резіденції одному з її дїдів.

Вона уважно дивилась у те зеркало і бачила там усї покої через одчинені двері. Три канделябри висїли у білих наволочках, неначе на-пів порожнїх. На консолях стояли севрські вази. Вони були зліплені цементом з того боку, що був повернутий до зеркала.

У сумежнїй салї висїли портрети вельможних герцоґів, дїдів і прадїдів принцесси Марії-Кароліни, і було їх з пів десятка,

Иноді в недїлю комендант дворця просив у його високости нарочитого дозволу показати малюнки скільком одвідачам. Се були здебільшого селяне або школярі під приводом своїх учителїв. Вони нишком, ніби крадькома, проходили у салї і не насмілювались говорити голосно; вони шепотїли по-тиху, витріщали на все очі і стояли купкою, притиснувшись один до одного. З пошаною і страхом дивились вони на портрети і вимовляли імена особливим голосом, як імена святих при молитві.

Прінцесса Марія-Кароліна війшла у ту салю і розглядала портрети своїх прадїдів. Вони були намальовані у парадних одежах, величні, поклавши руку на держало шаблї, цвяховане дорогоцїнним камінцем. Декотрі були намальовані стоячи коло стола, де лежала корона на червоній оксамитній подушцї. Один держав у руцї сувій паперу, ніби булаву.

Прінцесса Марія-Кароліна відхилила завісу і довго розглядала ма-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:29 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

люнки. Їх недавно було підновлено і свіжа фарба ще блищала на них.

Вона придивлялась до облич. Всї вони були майже однакові: з поважним виглядом на пустих обличчях стояли ті люде в оксамитних одежах, випростовані, без життя.

Її високість зітхнула. Ті, що малювали її прадідів, не були справжні мистцї.

Коли її високість увійшла у свої власні покої, вона хутко відчинила вікно, так ніби їй бракувало повітря. Весняне повітря дихнуло на неї соняшним теплом. Вона сїла і дивилась на вільну природу, підперши голову руками.

Після зливних дощів у-раз настала весна. Свіжа зелень стелилась там, на дворі, і пороскривались бруньки на деревах. Почував ся перший лагідний дух каштанів і пахла свіжа земля.

Її високости здавало ся, що вона ще нїколи не бачила природу таку молоду й гожу. Небо було таке ясне, таке безмежно високе. Здавало ся Марії-Каролїнї, що все аж сяє: і кущі, і свіжо-зелена травиця, і дерева, і обрій неба... Вона з жадобою вдихала повними грудями похощі поричок. Горобцї цвіркали на яворах...

Очі Марії-Каролїни засліпило те сяйво свіжої весни; вона затулила їх руками і сльози мимохіть линули по її виду.

Те ясне світло і молоде життє весни вразило її серце, вразило так, що воно аж заболїло. Та весна, що була там на дворі, здавало ся, аж гнїтила її. Крізь сльози дивилась вона иноді на світле небо і здавалось їй, що в голові їй закрутило ся, і повітрє нїби тремтїло, і ворушив ся перед її очима блакитний край далеких гір.

Прінцесса встала і зачинила вікно; вона ще спустила і довгу завіску коло вікна і знов сїла у півтемній кімнатї. Вона плакала і сама не знала, чого плаче. Досї її високість плакала тільки що недїлї у церкві.

Перед її очима невідступно стояло одно явище і прінцесса не знала, чому і звідкіль воно прийшло.

Вже давно вона не згадувала свого дядька, прінца Оттона-Ґеорга, — вже так давно. І тепер вона бачила його і себе, так нїби се було тільки вчора, коли вона, ще бувши маленькою дитиною, так часто з цікавістю підкрадалась на вшпиньках до крісла дядька Оттона-Ґеорга; дивилась, як він роспалює вогонь у грубцї.

Дядько Оттон-Ґеорг складав дрова у грубцї, потім обережно кресав огонь своїм маленьким кресалом і підсовував сухі трісочки. Вогонь облизував і свердлив одно поліно за другим. Дядько Оттон-Ґеорг, підперши бороду рукою, дивив ся перед себе погаслими, немов мертвими очима.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Марія-Кароліна не насмілювалась заговорити до дядька. Вона ставала навколішки і дивилась на вогонь у грубі.

Иноді тихий прінц помічав, що коло нього дитина; тоді Марія-Кароліна, чула, що мягка рука дядька Оттона-Ґеорга легенько гладить її по голові; він ледве торкав ся її волосся, так лагідно і бережно і так довго. Иноді аж задрімає, бувало, Марія-Кароліна, притулившись головою до спинки дядькового крісла; иноді тихенько заплаче...

Дядько Оттон-Ґеорг брав її голову у свої руки і говорив своїм дивним втомленим і завжде одноманітним голосом:

— Oui, mon enfant... mon pauvre enfant...

Він удержував її голову у своїх руках і дивив ся на неї своїми ніби-мертвими очима і знов шепотів таким самим голосом:

— Oui, mon enfant... mon pauvre enfant...

Потім дядько Оттон-Ґеорг тихо вставав, похитував своєю гарною головою з мяхкою русявою бородою і тихо виходив у сусідню кімнату. І там він знов обережно, ніби злодій, роспаляв своїм маленьким кресалом огонь у грубці і знов дивив ся на полумя своїми мертвими очима.

В літку дядько Оттон-Ґеорг цілими днями сидів у садку, коло своїх квіток. Як він любив свої рожі! Він піддержував їх квітки обома жменями, стуливши руки і цілими годинами дивив ся на них і усміхав ся.

Марія-Кароліна проходила повз його зо своєю ґувернанткою. Дядько Оттон-Ґеорг не бачив їх. Він стояв, схилившись над своїми рожами, похитував головою і усміхав ся. Ґувернантка, шануючи придворний звичий, неодмінно тричі присідала по-за спиною прінца Оттона-Ґеорга і з поважаннєм обминала його стежкою.

M-lle Leterrier завжде бояла ся прінца Оттона-Ґеорга. Марія-Кароліна, бувало, тихенько проходила за нею коло нього. Вони йшли на терасу. M-lle Leterrier часто відчитувала там лекцію Марії-Кароліні.

З тераси видко було у-низу всю резіденцію: димарі, червоні дахівки, церковні дзвінниці, маленьку річку з обома мостами і велику червону казарму: се був найбільший будинок у місті.

Той краєвид помогав науці m-lle Leterrier: вона скрізь круг себе знаходила слова. Дерева, доми, червоні дахи і дим з коминів, що підіймав ся до блакитного неба, і лини, і квітки між деревами та пнями, що обросли зеленим мохом, і птиці, що співали у гаях, і комарі, — все се були тільки слова для m-lle Leterrier.

Бувало спаде горобець з дерева на землю і вовтузить ся у поросї коло тераси. M-lle Leterrier вже спинилась і розглядає горобця так ніби він є одно з сьоми див світових.

— Ah! le petit oiseau... Comme il est beau, — le petit oiseau!

M-lle Leterrier дуже цікавилась знати, яка саме се могла б бути

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„petit oiseau“. Марія-Кароліна стояла схилившись і байдуже дивилась і слухала, як щебече те диво m-lle Leterrier.

— Ах, се трясогузка, — ваша високість добре се знаєте, — (її високість усе знала), — трясогузка.

— Ваша високість, — мовляла m-lle Leterrier, коли, бувало Марія-Кароліна протарабанить байку Ляфонтена перед матірю, її високістю герцоґинею і її високість герцоґиня незграбною французькою мовою висловить своє задоволеннє, — ваша високість, штука навчати се штука зацікавити.

Для особливо важних оказій у m-lle Leterrier були „бойові слова“, як вона називала уривки з Жан-Жака-Руссо.

M-lle Leterrier і Марія-Кароліна йшла далї терасою. M-lle Leterrier переходила до ботанїки; вона росказувала про будівлю листя.

— Вашій високості відомо, що щілинки...

І m-lle Leterrier перебірала все, що було відомо її високости про щілинки.

Марія-Кароліна мовчки йшла по-ряд із гувернанткою; вона лиш з де-рідка озивалась одним словом: „так“ або „нї“. Та й те вона говорила якось неохоче. Її високість не виявляла, як багато вона знала про щілинки.

Тим часом вони доходили до кінця тераси. До них лунав різкий згук дзвона: се дзвонили на спочинок у герцоґськім сирітськім домі. Коли Марія-Кароліна перехилялась за частокіл, вона могла бачити майданець для забав у сирітськім домі.

Дїти бігали там у-низу у своїх полотняних керейках; вони сміялись і кричали, гуляючи у „кота й мишку“. Весело там було. Марія-Кароліна довго стояла, спершись на частокіл і дивилась на ту забаву.

M-lle Leterrier знаходила новий привід для розмови.

Втомлена відходила Марія-Кароліна від частокола і йшла за гувернанткою.

У низу співали дїти. Марія-Кароліна знала ту пісню: то була гуртова забава зо співами; одна дївчинка ставала посеред кола, роставляла свій фартушок; низенько присїдала, потім те саме робила друга, а після того вони обидві танцювали у серединї кола, а всї инші, побравшись за руки, ходили колом круг їх.

„По долинцї йшов чернець“, —

співали гуртом дитячі голоси.

— Ваша високість хочете спитати? — озвала ся m-lle Leterrier. Вона ще не могла покинути свою ботанїку.

M-lle Leterrier часто говорила:

— Ваша високість хочете спитати?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-22 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Се був тільки façon de parler. Марія-Кароліна нічого не питала; їй уже дуже докучили ті розмови.

M-lle Leterrier сама питала за неї, а Марію-Кароліну се зовсім не цікавило. Слухняно йшла вона за нею, а обличче її, не до літ розумне, було байдуже і погляд очей сумний та втомлений; вона тільки з дерідка говорила: „так“ або „ні“. M-lle Leterrier помічала нещирість тих одповідей і починала сердитись.

— Ваша високість не маєте ніякого розуміння природи, — говорила вона.

А там, у-низу, співали, та як весело співали!

M-lle Leterrier знаходила комашник.

В одну мить усі думки m-lle Leterrier були у Sanssouci. Се була давня звичка m-lle Leterrier — згадувати Sanssouci. Її перші учениці були з дому Гогенцолєрнів. M-lle Leterrier починала розмову про Фрідріха Вільгельма. Тепер вона знайшла свій певний шлях і всі її думки полинули туди, у Sanssouci. Давня звичка!

Але m-lle Leterrier згадала, що герцоґиня була з дому Ґабсбурґів; зручно й непомітно переходила вона до Шенбруну і кінчала на Марії-Тересі. На тому й кінчалась розмова. Мовчки йшли далї і гувернантка, і учениця одна по-ряд із другою. І потім тільки окремі французські слова перебивали ту мовчанку. Марія-Кароліна повторяла ті слова байдужим, утомленим голосом.

— La pelouse, — votre Altesse le sait...

— Oui, mademoiselle, la pelouse.

Година спочинку там, у-низу минала. Знов лунав дзвінок, дитячий гомін угавав і тільки гуло й бреніло там, як в улику. M-lle Leterrier і Марія-Кароліна доходили до кінця тераси. Сирітський дім стояв у-низу, просто перед ними. Марія-Кароліна бачила двох обдертих хлопят, що збірали ганчірки лахмітки на смітниках; вони з жахом утікали через двір до воріт. Через одчинені вікна чути було голоси вчительки і дітей, що гуртом повторяли склади.

Марія-Кароліна стояла, перехилившись, і слухала.

— Ваша високість повинні держатись просто.

Марія-Кароліна здрігалась і випростувавалась.

— У вашої високости стан дуже горбить ся, — ваша високість знов мусите носити бандаж.

Марію-Кароліну що пів-року на скілька місяців за-для стрункого стану затягали у дротяний корсет.

M-lle Leterrier й сама втомлялась. Вони сідали обидві на лавочці між деревами.

Найменші дівчатка з сирітського дому проходили коло них. Довгою

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

низкою йшли вони повз них зо своїми вчительками; весело щебетали вони, як гурток горобців, ідучи у своїх жовтих керейках і білих каптурцях, що щільно облягали їх червоні кругленькі личка.

Марія-Каролїна дивилась, як вони йдуть по-парі, згорнувши ручки. Коли вони проходили коло лавочки, вони всї змовкали і кланялись їй маленькими поважними реверансами і, обтягнувши спіднички з обох боків, витріщали на Марію-Каролїну великі круглі очі. Де-котрі з них, наймёнші, падали, присїдаючи, плакали, лежачи на землї, поспішно вставали знов і знову присїдали, а сльози збігали струмочками по їх личках. Марія-Каролїна, почервонївши і збентежившись, сидїла на лавочцї і кивала їм головою.

Дїтки проходили далї; і довго ще чутно було на стежках садових їх щебетання, немов пташні.

M-lle Leterrier дивилась на годинник. Пора вже було її високости йти на лекцію танцїв і ґрації.

Марія-Каролїна вставала і йшла за гувернанткою. У квітнику прінц Оттон-Ґеорг стояв на сонцї коло своїх рож. Марія-Каролїна і mademoiselle проходили коло нього.

Її високість брала лекцію танцїв у малій ґальовій салї.

Її високість герцоґиня-мати сама приходила на лекцію танцїв і ґрації Марії-Каролїни. Старий учитель був колишнїй балетмейстер і знав багато чужоземних балетних штук і своїх рідних викрутасів. Прінцесса Марія-Каролїна танцювала кадріль з трьома кріселками. Стрибун-танцмейстер старанно грав на поганенькій скрипочцї quadrille à la cour. Її високість герцоґиню брав одчай: у прінцесси Марії-Каролїни зовсїм не було ґрації.

— En arrière — en avant — un, deux, trois, — compliment. Дивіть ся-ж, прошу вас, на свого кавалера. Кавалер — à gauche!

Прінцесса Марія-Каролїна над усю силу старалась коло своїх трьох стільців.

Балетний танцмейстер грав і всїм своїм тїлом одбивав такт.

— Там, там,— trois, ваша високість... кавалер à droite червона завязка, кавалер à droite (червоні і сині завязки на стільцях помогали Марії-Каролїнї відріжняти кавалерів)... deux, trois, compliment!

Балетний антік підскакував, як арлекін у пантомінї, приграваючи на скрипцї.

— Добре, — добре, — un, deux, trois, кавалер à droite.

Марія-Каролїна знов кланялась стільцеви з червоною завязкою.

— Нї, нї, не так, — un, deux, trois, кавалер à droite.

— Лікті! — скрикувала її високість герцоґиня-мати. Пане Пестальоцці, — які незграбнї рухи! Ой, по якому-ж вона кланяєть ся, по якому!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Її високість ґерцоґиня підбігала сама.

— Ще раз!

Прінцесса Марія-Короліна кланяла ся, зігнувши спину дугою.

— Який стан!... Спина!... Ще раз!

Її високість-мати сама приспівувала.

Прінцесса Марія-Кароліна з нерухомим поглядом утомлених очей кланялась перед трьома стільцями.

— Препогано кланяєш ся, — бридко!

Її високість-мати дуже сердилась: прінцесса горбить ся, як водоноска. Пан Пестальоцці витерав лице хусточкою, що була брудна, як стара ганчірка; піт збігав йому з лиця струмками. Її високість прінцесса Марія-Кароліна ворушилась, як машина.

— Коли менї дозволено буде сказати, — починала m-lle Leterrier (вона завжде так починала розмову, — чи треба було, чи не треба), — прінцессу Ернестіну, бувало, на ніч у постели тісно сповивали, так що вона не могла ворушитись; її високість прінцесса лежала випростившись зовсїм рівно. Се дуже помогло її високости. І руки їй міцно звязували.

Її високість ґерцоґиня вважала такий спосіб западто сильним. Її високість прінцесса Марія-Короліна могла-б попробувати ходити скілька годин заклавши руки за лїнїйку по-за спиною; її високість герцоґиня сама за молодих лїт ходила з лїнїйкою по чотири години що-дня.

Балетний антік знов починав грати. Прінцесса Марія-Кароліна танцювала вальс з червоним стільцем.

Її високість вставала і виходила. Сї години вона призначила на малярство. Її високість ґерцоґиня малювала олїйними фарбами; у неї завжде виходило щось біле серед блакітного. Її високість дарувала ті білі з блакитним малювання для святкового базару. У списках той дарунок зазначали таким способом:

Її високість ґерцоґиня, малюнок: „Качки, що плавають по водї“. У всїх великопанських світлицях у резиденції були ті „качка на водї“.

Опріче того її високість ґерцоґиня була голодна. Її високість ґерцоґиня звикла їсти що-небудь що дві години.

Прінцесса Марія-Короліна робила своїй maman реверанс.

Минали днї, один як другий. Її високости давали лекції і у її високости були вільні години — і тодї вона ходила на проходку з mademoiselle. Її високість була дуже незграбна і у неї були великі, червоні руки.

У години розмови її високість ходила з лїнїйкою.

Після обіду її високість герцоґиня виїздила на прогулку. Прінцесса Марія-Короліна сидїла на заднїм місцї і кивала головою перехожим. Вони їхали завжде одною дорогою, великою вулицею резиденції, до „італїйського замку“.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Статс-дама займала її високість герцоґиню розмовою; статс-дама знала яку небудь подію про кожду людину, яку вони зустрічали.

В італїйському замку герцоґиня пила шоколяду; потім вони вертались до дому.

Прінцесса Марія-Королїна бувала дуже втомлена, коли у-вечері лягала у постіль і m-lle Leterrier тісно натягала довгі рукавички на її великі червоні руки.

M-lle Leterrier не любила лїтньої спеки. Вона завжде починала куняти, коли доходила — via Sanssouci — до cette illustre imperatrice.

Марія-Кароліна відсовувалась по лавочцї обережно й тихенько, бо боялась розбудити її. Се був найкращий час для Марії-Кароліни, коли m-lle Leterrier дрімала. У садку було так тихо-тихо, ніяких згуків. Тихо стояли під сонцем зелені дерева, замок і місто. Де-не-де пробренить над терасою у холодку під деревами бжола і знову вилетить на сонячне світло.

Так любо й радісно бувало Марії-Кароліні сидїти тут спокійненько, так нїби вона сидїла сама-одна.

Як тільки зашелестить що-небудь, вона крадькома поглядала зо страхом на m-lle Leterrier.

Дїти з сирітського дому проходили коло них, присїдали, кланяючись і йшли далї терасою; її високість герцоґиня у день своїх іменин найласкавійше подарувала їм тут, на верху, майданчик для забав, з гойдалками і жердками; дїти йшли туди, сміялись і гомонїли.

А m-lle Leterrier спала. Марія-Кароліна тихенько вставала з лавочки і крадькома проходила на терасу. Коли, бувало, дїти скрикували голоснїйше, вона здрігалась і оглядалась.

Ховаючись за деревом дивилась Марія-Кароліна, як вони забавляють ся. Вони стояли парами, довгим рядком, повернувшись до неї спиною. Гуляли вони у „вдову“.

Марія-Кароліна знала всї їх забави: „чернець“, „ворожбит“, „кіт і мишка“, „прінцесса у клїтцї“.

Як вони весело кричали, бігаючи коло гойдалки!

— Лови, лови її! Лови, лови її!

А товстенька Марта була за „вдову“. Навколо кричали найменші; вони грали у піжмурки, — ставали лицем до дерева, кричали, коли їх спіймають і швидко втїкали. Де-які з них перевертались на землї, вовтузились так, що видко було з-під їх спідничок кругленькі червоні ніжки.

Старші втомлялись. Вони сїдали довгим рядком на лавочках, обіймались і похитувались. Де-котрі починали співати. Инші приспівували, хитаючись усїм тїлом в один і другий бік.

Маленькі співали своїми ясними, пискливими голосками перші вір-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ші. Ось маленька кучерява дівчинка впала і сиділа, плачучи, на землї. Потім вона знов почала співати за иншими і розмащувала порох по видочку, змоченому слїзьми.

Марія-Кароліна знов верталась тихенько до своєї ґувернантки.

Одного разу маленькі дівчатка були самі. Вони гуляли у всї свої іграшки і нїяк не могли добре поладитись; потім почали лаятись, вчепились, як маленькі півники, одна однїй у волоссє, пересварились і поплакались.

Марія-Кароліна пройшла туди зо свого захисту з-по-за дерева. Вона нахилилась до одної маленької дівчинки, що хнюпала і терла собі очі.

Дитинка встала і витріщила очі на неї. Потім вона відскочила і побігла геть. Инші діти дивились тепер на Марію-Кароліну, присїдали, хапаючись за свої фартушки і збились усї до-купки за деревом. Марія-Кароліна лишилась сама-одна серед полянки.

— Хочете гратись? — спитала вона дітей і приступила трохи близче до них.

Діти мовчали. Вони тиснулись щільно одно до одного і позасовували пальцї в рот; де-які знов почали кланятись, присїдаючи.

— Може ви зо мною пограєтесь? — знов спитала Марія-Кароліна, але тихше.

Нїякої відповіди не було; діти тихенько сопіли.

— Давайте, будемо грати у „ченця“, — сказала Марія-Кароліна і пішла просто до них. — Ходїм!

Вона взяла одну маленьку дівчинку:

– Ти будеш зо мною, — сказала вона.

Дитина злякалась і почала плакати. Вона випручалась назад до юрби дітей, а всї діти скоса поглядали на Марію-Кароліну, з великим переляком і здавалось, що всї вони зараз заплачуть.

— Та ну-бо, пограймо у „ченця“, — намовляла Марія-Кароліна.

Вона взяла за руку другу дівчинку; дитина скрикнула так, нїби їй ніж у горло всадили. Марія-Кароліна пустила її. Вона подивила ся ще трохи па других дітей, що боязко стояли навколо — і пішла собі.

M-lle Leterrier прокинулась. Вони вернулись у замок.

Сіньор Пестальоцці не розумів, чому її високість так мало навчаєть ся з його лекцій танців і ґрації; її високість несподївано починала гірко плакати під-час кадрили між трьох стільців і невпинно лили ся її сльози. Марія-Кароліна щільно стискала уста і виробляла свої „па“ під скрипку сіньора Пестальоцці, а сльози струмком збігали по її щоках.

Вечорами, кола m-lle Leterrier завязувала її рукавиці вище ліктів, а потім виходила і двері за нею зачинялись, і хода її затихала

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-22 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

у сїнях, Марія-Кароліна вставала, падала долї на-вколїшки, здіймала руки в-гору і плакала, плакала, плакала...

Вона молила Бога, припавши головою до килима, молилась, сама не знаючи чого, але вона почувала себе страшенно, безмірно нещасною. Тодї було Марії-Каролїнї коло 14 лїт.

Її високість герцоґиня вибрала для Марії-Каролїни двох товаришок. Се були дві дочки тайного радника, світло-руді, з ластовиннє на лицях аж по саму шию. Вони сїдали завжде на краєчку стільця; руки у них були холодні і мокрі; вони говорили тілько „так“ і „нї“ і при обіді їли, як ворони.

Вечорами читали голосно під доглядом m-lle Leterrier.

Се були книжки „pour les jeunes filles“. Читали по черзї. Обидві „ластовинчатки“ не розуміли анї слова; коли черга доходила до них, вони без-упину тарабанили, аж щожи їм червонїли. Нїхто не розумів анї слова.

Mademoiselle вставляла свої уваги і говорила всякий раз, коли читачка спинялась, щоб передихнути:

— Дуже гарно!

Коли вони грали у карти, товаришки завжде старались, щоб її високість виграла і за се після гри їм давали ласощів.

Марія-Кароліна поводилась з ними недбало-ласково. Найбільше її цікавило, як багато ласощів вони обидві можуть наховати у свої кешенї. Їй здавалось, що в їх кешенях для всього знайшлось-би місце.

Так минав час.

На лїтнї вакації вертав ся до дому з кадетського корпусу прінц-наслїдник.

Його високість прінц-наслїдник Ернест-Ґеорг був здоровий хлопець; він при обідї так щипав руки Марії-Каролїнї, що на них лишались жовті і зелені плями. Що недїлї у церкві він сїдав за нею і під-час проповіди товк її кулаком по потилицї.

Марія-Кароліна за нього готова була хоч в огонь іти. Вона любила його щиро; але вона була з ним завжде уперта, як довбня, і говорила з ним, нїби гнїваючись.

Прінц-наслїдник Ернест-Ґеорг часто дражнив її, а потім візьме, бувало, і поцїлує її. Вона аж почервонїє, а потім сяде собі у куток і любуєть ся на нього.

— Не роззявляй рота! — кричав Ернест-Ґеорг.

Марія-Кароліна мала звичку сидїти з роззявленим ротом, коли любовалась на що-небудь.

Марія-Кароліна була дуже незграбна і нїколи не знала, куди по-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

діти свої руки, такі довгі, червоні; вона хитала руками, коли вони нічим не були зайняті.

— Руки, ваша високість, руки! — скрикувала m-lle Leterrier.

Її високість здрігалась і, як могла, старалась держати руки спокійно; лікті були гострі, як шила.

Її високість прінцесса Марія-Кароліна була дуже не-моторна.

Її високости принцессї Марії-Каролінї минуло 16 літ.

Їй призначено було її власний придворний штат. Складав ся він з одної статс-дами, ґрафинї Теодори-Анни-Амалії фон-Гартенштайн. Се дуже гарно наповняло герцоґський придворний календар; вона була там записана аж тричі: Двір її високости герцоґинї: ґрафиня Теодора-Анна-Амалія фон-Гартенштайн, перша статс-дама. Двір її високости прінцесси Марії-Кароліни: статс-дама ґрафиня Теодора-Анна-Амалія фон-Гартенштайн, гофмайстеріна. Придворний штат для витання чужоземних прінцес: статс-дама ґрафиня Теодора-Анна-Амалія фон-Гартенштайн, гофмейстаріна її високости принцесси Марії-Кароліни.

Ґрафиня Теодора-Анна-Амалія фон-Гартенштайн була горбата і одягалась переважно у сукнї коліру crême. Навіть коли вона одягалась в иншу сукню, то здавалось, що вона перелицьована.

Вона не покидала прінцессу Марію-Кароліну нї на хвилину і раз-у-раз говорила:

— Її високість думає...

Ґрафиня Теодора-Анна-Амалія фон-Гартенштайн знала все, що думає її високість.

Прінцесса Марія-Кароліна була дуже не гарна. Вона завжде одягалась у світло-рожеві сукнї. Вона була зовсїм байдужа до всїх, хто проходив коло неї.

Її високість герцоґиня хотїла забавити її: прінцесса Марія-Кароліна почала вчити ся малювати акварелею.

— Її високість у високій мірі малокровна, — сказав ляйб-медик; її високість повинна робити більше руху.

Години її верхової їзди було подвоєно. Марія-Кароліна знайшла собі друга: то був кінь.

Коли вона їздила верхи у ліс, то иноді злазила з коня, щоб пройти ся пішки. Тодї вона довго стояла коло свого Аякса, обнявши його за шию руками. Вона не розмовляла з ним, не давала йому ніяких ніжних прозвищ, не гладила його. Вона тільки стояла і притуляла тихо й нерухомо свою голову до шиї коня. І коли вона верталась до дому

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

і конюх одводив Аякса, вона стояла, аж поки він не счезав з її очей за ворітьми і дивилась у-слїд за ним.

Дядька Оттона-Ґеорга бачила вона тепер дуже мало. За останні роки він не здужав. Здебільшого він сидів тихо і хитав головою. Він нїколи не говорив і тільки иноді якось дивно скрикував, як кричить сова. За цїле лїто він тільки один раз зійшов у садок до своїх рож. Марія-Кароліна йшла з ним і піддержувала його. Хитаючись ішов він поміж кущами і сміяв ся, сміяв ся, як дитина.

Він чим-раз ставав слабший і схуд, як жердка. Марія-Кароліна дуже плакала, коли він умер.

Лїта минали. Вмерла і її високість герцоґиня; Марія-Кароліна мусїла виконувати тодї великий церемоніал і не мала багато часу, щоб сумувати. Та й мало знала вона свою матїр.

II.

Прінцесса Марія-Кароліна вже багато лїт несла тягар представництва при дворі.

Що року бували однаковісенькі святкування: новорічний баль, що його високість герцоґ починав польонезом з її високістю прінцессою Марією-Кароліною.

Її високість прінцесса що-року запрошала на кадриль тих самих офіцерів. Бувало три зимові обіди і маленьке придворне святкуваннє у тїснім гуртї у день нарождення її високости, з файерверком і лїтерами М.-К., зложеними з національних колїрів їх країни — зеленого і жовтого. І шість маленьких суботнїх вечорів у власних покоях її високости, де десяток офіцерів з ґарнїзону танцювали з молодими дамами з придворного товариства, а сіньор Пестальоцці вчив їх кадрили, що мали вони танцювати у костюмах у день нарождення його високости герцоґа.

Бував що-річний добродїйний базар у громадськім клубі, де її високість зустрічав з букетом квіток у-низу сходів у ратуші член комітета і вів її високість по салї (її високість нїколи не потрапляла іти в одну міру з ходою членів комітета громадського зібрання); її високість сїдала на підмостках, заквітчаних національними колїрами країни і тодї придворний актор фон-Пельніц, що був ласкавий брати участь у святкуваннї, деклямував „Дзвін“.

Добродїй фон-Пельніц був єдиний з цїлого зібрання у салї, що не дуже добре памятав „Дзвін“. Він вкладав багато запалу у свою деклямацію і при кінцї кождого вірша підіймав ся на-вшпиньки.

Добродїй фон-Пельніц надолужав ті вірші, що не добре їх памятав, якимсь довгим ревом, що нагадував гуркіт далекого грому; до того ще він махав у повітрі руками, немов крилами вітряка.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Коли добродій фон-Пельніц кінчав, — з кождим роком чим-раз довше доводило ся чекати, поки добродій фон-Пельніц скінчить „Дзвін“, — її високість говорила: Менї дуже приємно.

Її високість рада-б і більше сказати, але не кінчала, бо не знала, куди подїти свої руки і дуже бентежилась; ховаючи руки вона казала знов: Менї дуже приємно. Як і завжде, я дуже рада.

Фон-Пельніц кланяв ся і сопів, як міх. З кождим роком йому чим-раз труднїще було деклямувати „Дзвін“ і гуркіт грому при його читаннї чув ся частїйш.

Після кожного благодійного базару фон-Пельніц сподївав ся дістати орден герцоґського дому; він мав уже медаль за мистецтво: її високість герцоґиня ласкаво зволила дати йому медаль у день його 15-лїтнього ювілею. Фон-Пельніц у день свого ювілею грав ролю Ромео.

Її високість проходила по салях і купувала що-небудь з кождого столика. У жінки обер-бурґомістра вона купувала медяник, — жінка обер-бурґомістра сама їх пекла.

— Я надзвичайно люблю ваші медяники, — говорила її високість.

Що року її високість їла медяники жінки обер-бурґомістра і надзвичайно їх любила. Всї господинї з резіденції випросили собі рецепту медяників її високости.

Обійшовши всї столи, її високість оглядала виставку. Там був звіринець. Молодий учитель ґімназії виставив учену свиню: говорила „хрю-хрю“, коли її лоскотали.

Її високість прінцесса Марія-Каролїна сміялась так, що ґрафиня фон-Гартенштайн починала кашляти.

Ґрафиня Теодора-Анна-Амалїя фон-Гартенштайн взагалї не розуміла, чого її високість иноді дозволяє собі реготати. „І без усякої поважної причини, моя люба“, — казала вона m-lle Leterrier, що жила тепер у заднїм будинку палати і доглядала біля; „регоче, моя люба, аж за боки береть ся“.

— Ой, ви, звичайно, знаєте, — казала ґрафиня фон-Гартенштайн, — вся біда від того, що вона нїколи не мала ґрації. І коли вона так регоче...

Ґрафиня фон-Гартенштайн не вміла висловити свого жалю. Статс-дама ґрафиня фон-Гартенштайн сміялась завжде соромязливо, затулившись хусточкою.

— Не всякий має l'air du trône, — казала m-lle Leterrier.

Вона була, мягко казавши, не дуже рада, що мусїла вдоволятись посадою простої економки.

Ґрафиня фон-Гартенштайн дивилась кудись у далечін з одчаєм.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Мила моя, про високих осіб краще вже мовчати.

Її високість оглядала ввесь базар. Коло виходу обер-бурґомістр говорив промову. Ввесь час, поки він говорив, верхня частина його тіла хиталась так, ніби він рубав дрова. Коли промова кінчалась, її високість де-який час стояла і пригадувала, що годилось-би сказати. Потім вона говорила: Дякую вам. Я дуже рада.

І йшла собі; а всі ще стояли і чекали, що вона скаже ще що-небудь. Але її високости не легко було сказати що небудь.

Так само бувало і в тих випадках, коли її високість прибивала до ратища прапор стрілецького товариства, або закладала перший камінь якої будівлї.

Минали днї, один, як другий, — не було ніякої одміни. Її високість була, як і давнїйше.

Иноді, коли її високість похожала по терасї, як гляне, бувало, на безстильний, сумний зелений палац з великою силою маленьких вікон з дрібними рамами, на старі гармати, поламані, іржаві, що стояли перед високими сходами, на вартового,— єдиного чоловіка, що раз-у-раз ходив тут взад і вперед, — брала її така нудьга, ніби ввесь той зелений палац на одну хвилину ліг їй на груди. Вона бачила коло себе ґрафиню фон-Гартенштайн, що йшла прискакуючи і вихиляючись, як танцюристка. Її високість приспішала ходу, бо мучив і дратував її той повсякчасний догляд за нею. Але ґрафиня фон-Гартенштайн поспішала за її високістю.

З проходки верталась її високість до свого малювання водяними фарбами або до вишивок. Ґрафиня фон-Гартенштайн читала голосно Revue des deux mondes.

Вечорами сиділа її високість у придворнім театрі, у своїй льожі. Молоді артисти, що тільки-що починали, або старі, заслужені й поважні батьки тарабанили на сценї Шіллєрові вірші. Її високість слухала їх, на-пів дрімаючи, ніби у телєфон. Її високість обмахувалась віяльцем. Ніздра її здрігались од позіхання, і вона закривала се віяльцем.

Так минав час, минали днї один за одним...

І бувало так, що її високість з великим здивованням помічала, що поля і садки коло домів починають зеленїти і що на кущах коло дороги набрякають бруньки.

— Невже-ж і справдї вже весна? — питала вона.

— А так. За два тижнї буде день нарождення його високости герцоґа,— відповідала ґрафиня фон-Гартенштайн.

— Так, так, — говорила її високість і знову дивилась на зелені поля.

Перек. *М. Левицький.*

(Кінець слїдує).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

М. ГЕХТЕР.

З українського життя.

Наші „союзники“.

Серед тої сумної спадщини, що лишилась російському громадянству від епохи так званого визвольного руху, почесне місце належить „союзови русского народу“. Чимало лиха й горя зазнало громадянство від сього славнозвісного союзу, чимало жертв уже принесено сьому сучасному Молохови, а проте нікому ще досї не прийшла в голову думка зфотоґрафувати його в усїх позах, щоб принаймні знати, кому власне „коловращеніє судеб“ віддало до рук „палку“ й присудило „капральствувати“. Правда, поодинокі боки союзницької фізіономії вже досить оголили ся, дякуючи голосним успіхам сеї орґанїзації на полї систематичних замахів на „Уложеніє о наказаніях“. Але цїлої картини ми й досї не маємо.

Завданнєм сього нарису є почасти заповнити сю важну прогалину. Спеціально маємо тут на увазї читачів з галицької України, які знають про союзників рівно стільки, скільки знає рядовий тутешнїй Українець хоча б про галицьких москвофилів, тоб-то — дуже мало. На превеликий жаль, всесильні незалежні обставини й тут стають на перешкоді більш-менш повному виконанню поставленого завданя. Багато рис, характерних для становища союзників, доведеть ся зовсїм обминути (табу!), а ще більше рис доведеть ся трактувати чисто фотоґрафічно, допускаючи лише найневиннїйшу ретушовку. Само собою розумієть ся, що при такім освітленню предмета про більш-менш художню його інтерпретацію нїчого й думати. Досить того, що читач матиме в своїм розпорядженню купку фактів, розбиту на рубрики й звязану одною загальною ідеєю. Правда, сами по собі ті факти досить яскраві, й читачеви не трудно буде самому доповнити своєю уявою те, чого бракуватиме в нашій сухій лїтописи.

Отже приступім до нашої працї й для початку посилкуємо ся відповісти на запитання: хто вони?

„Полтавський оддїл союзу русского народу — настояще багно, а полтавські союзники — сами пьяницї“. Ся клясична характеристика належить не якому-небудь крамольникови й не „Жидови“, а самому „великому інквізиторови“ Дубровіну. Виголосив він сю історичну фразу на зборах полтавських союзників перед святкуваннєм полтавського ювилею („Рада“, 91, 1909), — і з того часу „багно“ стало офіціальним сіно-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

німом союзницьких оддїлїв, а „пьяниці“ — сінонїмом членів союзу рус. народу. Кажемо „офіціальним“, бо в приватнім життї й без санкції Дубровіна союзників і союзницькі орґанїзації величали не дуже-то приємними назвами. Тут нам лишаєть ся тільки потвердити справедливість Дубровінської характеристики кількома фактичними ілюстраціями. За сим добром дїло не стане.

Почнемо з „вищих“, які своїм життєм і прикладом служать указуючим світильником для „малих сих“. Ось голова Лукянївського союзницького оддїлу в Київі, д. Ясногурский. Виявляєть ся, що свій вільний від полїтичної дїяльноси час сей „муж“ присвячує компонуванню й розповсюдженню... порноґрафічної лїтератури, за що його мали 10 квітня 1909 р. судити в київськім окружнім судї по 1001 статї. Ось, далї, „столп“ харьківських союзників, колишнїй директор київської політехніки Зворикін. Виставлений союзниками, яко кандидат на харківського лорд-мера, й вибраний за допомогою їх в члени управи, сей добродїй одночасно одержував і жалуваннє в управі і збільшену пенсію від казни. Тягло ся таке становище аж три роки, поки контроль не звернув своєї уваги на сю аномалїю, й тепер з наказу мінїстерства внутрішнїх справ д. Зворикіна відставлено від посади члена управи.

Ось два катеринославські союзницькі дїячі: директор реальної школи Тимощенко й брандмейстер Перебийніс. Д. Тимощенко був колись талановитим фізіком, але останнїми часами він був звязав ся з місцевими чорносотенними елєментами. Учитель фізіки захопив ся полїтикою, попав у міську думу й здивував там навіть чорносотенцїв своєю ненавистю до „революціонерів“ і боротьбою... з просвітними закладами. Одначе, д. Тимощенко знав, що робив, і незабаром, коли постановлено було відкрити городську реальну школу, директором її чорносотенна дума вибрала д. Тимощенка. Незабаром по місту стали носитись чутки, що в школї не все „обстоїть благополучно“, що гроші приймають ся без квітанцій, що директор бє учнїв і т. д. Зявилась навіть замітка про се в місцевій „Южнїй Зарі“, але число газети з злочинною заміткою було сконфісковано. Нарештї, аж тепер правда вийшла на верх. Виявилось, що д. Тимощенко розтратив 20,000 карб., що вияснено офіціальною ревізією. Другий місцевий союзницький батько, брандмейстер Перебийніс, поки-що не попав ся ще на такому обовязковому для всїх „патріотів“ вчинку, але до того вже недалеко. Бувши до „революції“ вірним лицарем пожарної кишки, сей истинно-русский з українським призвіщем починаючи з 1905 року з головою пірнув у полїтику, й тепер нї оден союзницький виступ — чи то жидївський погром, будь то донос чи яка-небудь инша капость — не обходить ся без Перебийноса. Зате пожарна кишка лишилась зовсїм занедбаною, хоча жалу-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ваннє брандмейстер одержує дуже акуратно. З атестації ґубернатора видно, що пожарна команда деморалїзована, безтолкова, цілком не вміє ходити коло пожарних приладів. Городська управа виписала з за-кордону дорогу складну драбину; виявилось, що пожарні нїколи її в-вічи не бачили й навіть не знають, як її розібрати. Пожарна команда, яка щороку коштує місту 50.000 карб., на слова ґубернатора, годить ся тільки на те, щоб „гасити невеликі хати". На підставі сього, ґубернатор висловив д. Перебийносови гостру догану й попередив його, що коли й далї справа з пожарною командою стоятиме так кепсько, то йому доведеть ся шукати иншої служби. А все то капосна полїтика!

Для характеристики союзницьких заправил не зайвим буде навести ще отсього листа, надрукованого за підписом „Одинъ изъ родителей" в Одеській чорносотенній газетї „За царя и Родину":

„В ґімназії „союза русскихъ людей" імени М. Сінїцина, де вчать ся дїти русских батьків і де повинен би бути зразок иншим ґімназіям, практикуєть ся дуже негарний і далеко несимпатичний спосіб шанувати начальство, збіраючи з учнїв гроші на всякі подарунки, як от букет учительцї французької мови на її іменини, священикови на образ складень, коли його перевели в друге місце, учителеви русської мови торт на його іменини, а зараз збірають ся гроші на телєґраму Родзевичу з приводу його шлюбу. Не кажучи вже про недоладність таких зборів з ґімназистів, не шкодило б пригадати цїркуляр попечителя шкільної округи, який безумовно забороняє всякі збори на подарунки й привітання".

Се все — практики. А ось і теоретики союзницького руху — союзницькі письменники й журналїсти. Недавно отсе, прим., вияснилось, що особа, яка зпочатку редактувала „Родной Край" у Херсонї, а затим „Новор. Край" у Єлисаветї — обидві газети союзницького напрямку — має дуже скандальну минувшість. За фальшуваннє векселїв київський окружний суд при участи присяжних засїдателїв колись заслав теперішнього „редактора" в Сібір на поселеннє.

У Харкові чорносотенна преса, опріч „Харьк. Губ. Вѣд.", має ще одного представника в особі журнальчика „Жало", якого редактує нїякий Гермеєр (теж „истинно-русскій"!). Спеціальність „Жала" — пасквілї й наклепи на немилих йому осіб. Але отсе недавно з сим журнальчиком вийшла неприємна історія. З великим пафосом д. Гермеєр став нападатись на начальника оддїла служби оплат Кірста. На нападки звернули увагу. Начальник залїзницї Івановський для чогось вступив у переписку з Гермеєром і звелїв написати „секретно" листа до редактора „Жала", прохаючи повідомити, скільки й коли йому видано безплатних білетів (?). Тут даємо слово другому союзницькому журнальчикови — „Эхо". „...Гермеєр з листом у кешенї облетїв усїх приятелїв і знайо-

Generated on 2015-07-21 19:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

мих і всюду, похваляючись, читав, захлинаючись, сей лист, приказуючи: „Ось подивіть ся, сам Івановський менї пише, значить, „Жало“ — сила“. В ресторанах і корчмах про лист базїкали компанії пьяненьких людцїв. Що ж до людей тверезих і серйозних, то вони стискали плечима, кивали головою й дивувались, як Івановський міг дати в руки фокусника таку серйозну карту. Гермеєр настрочив ще паскуднїшого пасквиля на Кірста, побіг у друкарню, взяв відбитку й на другий день із ресторану „Прага“ послав через свого родича Шандибіна сю відбитку разом з листом Івановського до д. Кірста, пропонуючи заплатити йому, Гермеєрови, 300 карб., загрожуючи, в противнім разї, опаскудити Кірста яко мога. Але Шандибін оддав Кірстови листа й відбитку, а грошей порадив не давати. Не дочекавшись грошей, Гермеєр догадав ся, що його не злякались. Тодї він став вимагати назад листа й відбитку, загрожуючи заявити прокуророви, що листа й коректу в його покрадено. Проти меткого „редактора“ вже розпочато карне слїдство по 1686 ст. карного кодексу („принужденіе къ дачѣ обязательствъ“).

Коли „батьки“ й „ідейнї керманичі“ так часто стукають ся головами об карний кодекс, то рядовим темним союзникам і сам Бог велїв так робити. Й вони сумлїнно виконують провіденціальну ролю: раз-у-раз ламають статї карного кодексу, мовляли Росияне, „оптом и в розницу“. Зрештою, наш союзник не вибагливий. Коли обставини складають ся так нещасливо, що на близче знайомство з карним кодексом сподїватись не можна, тодї він задовольняєть ся чимсь меншим: „уложеніем о наказаніях, налагаемих мировими судьями“, ламаннєм законів про акциз і т. д., аби пахло кутузкою.

Ось кілька неґативів із сеї катеґорії союзницьких „діячів“. Недавно в камері мирового суддї в м. Теплику, на Подїллї, розглядалась справа голови Теплицького підоддїлу с. р. н. Розгона (се таке призвіще), якого обвинувачувано в образї стражника Підвисоцького. Образа повстала з того, що стражник доніс начальству, що Розгон без патенту продає горілку, а Розгон на те заявив, що дав стражникови хабаря... миску малини, а той його безсоромно зрадив. Мировий судя присудив Розгона до штрафу в 15 карб. Цїкаво, що за кілька днїв перед сим той самий Розгон судив ся за безпатентний продаж горілки й був присуджений до 4-денного арешту. Другий союзник — голова Дубенського видїлу Зубчинський перепродав своє право на торгівлю вином Жидови Інїкштейну. Коли се фальшуваннє викрилось, Зубчинський, розумієть ся, лишив ся в сторонї, а Інїкштейна присуджено до 15 карб. штрафу.

Крадуть не тільки казенне й приватне добро, а й своє союзницьке, коли воно кепсько лежить. Ось у Смілій, напр., 20 лютого 1909 р. відбулись загальні збори союзу, причім виявилось, що в грошевих справах

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

союзу „не все благополучно“. Так, за одним із заправил союзу числилось боргу (?) 260 карб., а за другим — 140 карб. Збори постановили, щоб сї борги було оплачено в найкоротший строк, у противнім же разї постановлено позивати невправних „дебіторів“.

Цікаві звістки попадають ся иноді в лейб-орґані вкраїнських союзників — „Почаевских Извѣстіях“. Ось у числї 772—73 знаходимо таку характерну оповістку: „Після торжеств на козацьких могилах (під Пляшевою) десь не стало (то-б-то, просто — покрадено М. Г.): лаврських одної ризи й стихаря та одної ризи Жабокрицької церкви. Прохаємо, де вони знайдуть ся, приставити їх по належности“. А в другім числї того ж симпатичного орґану знаходимо знов другу характерну звістку: „Предсїдателї видїлів союзу рус. народу в селї Яворівцях, Яків Безпальчук, і в селї Росолівцях, Федір Ковтонюк, за бешкет у церкві й образу нашої святої віри скидають ся з предсїдательства й зовсїм виключають ся з союзу“.

Щоб покінчити з питаннєм про моральний вигляд союзника і щоб разом з тим дати в сконцентрованому видї портрет союзника на ввесь зріст, зупинимо ся докладнїйше на історії боротьби одного вкраїнського села зі своїм „благопріобрѣтенным“ союзником. Село се — Стодулець, на Подїллї, а союзник — місцевий псаломщик Станькевич. Перед тим як одержати посаду в Стодульцї, Станькевич перебував у 4—5 парафіях, але нїгде не міг удержатись. І в Стодульцї він не вподобав ся людям, так що селяне відразу розпочали з ним боротьбу й не раз подавали прохання, щоб Станькевича забрали кудись инше. Боротьба через те тільки скінчилась перемогою Станькевича, що він учасно догадав ся заснувати в Стодульцї союзницький віддїл, де сам і зробив ся головою. Зразу селяне кинулись записуватись у союз, але згодом, коли полуда з селянських очей спала, з союзу стали тїкати, а проти Станькевича почали повставати все більше й більше. В результатї селяне зібрались на сход, щоб порадитись про „зловредну дїяльнїсть псаломщика Станькевича, яка висловлюєть ся в ріжних неблагопристойних вчинках, якими в нашу паству внесено смуту й загальну незадоволеність“. З фактів „зловредної дїяльности“, наведених у приговорі, найцїкавіші отсї: Станькевич „служить страховим аґентом, займаєть ся адвокатурою, має пристрасть до ябед, наклепів і доносів, якими обсипує місцевих селян“ (наведено призвіща); Станькевич „ворог церкви, загрожує, що доведе церкву до опечатання й закриття, веде себе непристойно, має велику охоту до прелюбодїяння з чужими жінками, взяв 15 карб. на полагодженнє сїльської криницї й гроші конфіскував на свою користь. Союзники, головою яких є Станькевич, покрали дрова, знайдені потім полїцією. Щоб помститись за се, Станькевич подав приставу неправдиву заяву, що се-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ляне розбили союзний клуб і наробили бешкету, причім прохав прислати для втихомирення 20 стражників. Слідство виявило, що се була брехня". На підставі сього сход постановив прохати подільського преосвященного забрати з Стодульця Станькевича. Приговор, звичайно, ніяких наслідків не дав, бо Станькевич зарекомендував себе перед начальством „полезною дѣятельностью". Тоді селяне подали проханнє подільському ґубернаторови, прохаючи його про те саме. Ґубернатор прислав літинського справника на слідство, й хоча під час слідства картина „зловредної діяльности" Станькевича розгорнулась далеко ширше, ніж се було зроблено в селянських проханнях, проте нічого лихого для Станькевича не вийшло. „Я нікого не боюсь, — цинічно похваляв ся після того Станькевич: — святі отці-карбованці молять Бога за нас". 6-го липня селяне подали друге проханнє ґубернаторови, але відповіди на нього ще й досї нема, та мабудь і не буде: як можна викидати з села такого „полезного" діяча?

Се — загальнопоширений тип рядового союзника на Вкраїні. Нахабний, розпустний, цинічний, він знущаєть ся над непокірною йому людністю, стоячи de facto по-за межами впливу караючого закону. Що ж до типу вищого союзника, то він досить вірно був намальований трохи вище. Складіть до купи порноґрафію Ясноґурського, нечесність Зворикіна, розтрати Тимощенка, недбалість до своїх безпосередних обовязків Перебийноса, фальшуваннє векселів редактора „Родн. Кр." і „Новор. Кр." і незаконні домагання Гермеєра — й портрет союзника „вищого", типу, союзника-інтеліґента, встане перед вами, як живий.

Тепер, коли вже більш менш знаємо хто вони, можемо перейти до вияснення питання: що вони роблять?

Власне, коли говорити по щирости, то єдиною справжньою діяльністю наших союзників доведеть ся признати рукоприкладство — у всїх його формах і видах. Але на сїм полї союзники здобули собі таку голосну й, можна сказати, невмирущу славу, що ніяке описаннє не буде досить красномовним і повним, щоб цїлком змалювати сю картину. Та й потреби в сьому немає, то всяк — по сей і по той бік кордону — знає, що союзник, револьвер, ніж і резина — нерозлучні приятелї. Тому зупинимо ся краще на спробах союзників взятись до „орґанїчної" працї. Про се майже зовсїм не писало ся, а про те питаннє варте яко мога пильнїшої уваги з боку всїх, хто ще вміє цїкавитись громадськими питаннями.

Спроби союзників братись до орґанїчної працї мали своїми обєктами дві головнїйші верстви нашого народу: селянство й робітництво. Відкладаючи розмову про невдалий союзницько-робітничий алїянс на

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

далї, ми тепер поглянемо, чим скінчились залицяння союзників до селянства.

Обіцянок союзники не жалїють. Вони не спиняють ся перед засобомами самої безсоромної демаґоґії, аби затягти селян у свої тенети. Навіть такі людцї, як згаданий раніше псаломщик Станькович, і ті пускають ся на такі демаґоґічні хитрощі, перед якими блїднїють усї вигадані досї способи „американської реклями". „Запишіть ся в союз, — казав Станкевич, — і ми проженемо Жидів і поміщиків і заберемо в них землю. Кожен селянин повинен мати землю. Хто не має землї — той не повинен і відбувати військову повинність" („К. В"., 1909, 217).

Особливим фавором у союзників користуєть ся сїльська кооперація. Так напр., на зїздї уповноважених від місцевих союзницьких видїлів, що зібрав ся 15 січня 1909 р. в Почаєві для спільного обміркування з думськими депутатами земельного питання, кооперації було присвячено два пункти з усїх девяти, що стояли в проґрамі. Пункт шестий, тоб-то перший із присвячених кооперації, було сформуловано так: „Про кредитові товариства й позичково-ощадні банки на допомогу селянам, щоб селянин мав змогу легко позичити гроші на свої господарські й земельні потреби". Пункт девятий, присвячений, очевидно, споживчій кооперації, був по союзницький термінольоґії зформулований так: „Про виселеннє Жидів із сел і про заведеннє союзних крамниць". Між иншим, ось тезіси докладу про кредитову кооперацію, прочитаного на зїздї: 1) Селяне відчувають дуже велику потребу в кредитї, проте їм у порівнянні з иншими, а особливо з Жидами, нема ніякої допомоги. 2) Прохати в уряду допомоги для заведення кредитових товариств у всїх парафіях. 3) Обовязати Почаївський відділ кермувати й допомагати при відкриттї кредитових т-в по селах. 4) Обєднати всї кредитові т-ва для більш плодотворної працї в спілку при Почаєві. 5) З сеї спілки видавати більш довгочасні й значні позички для доплати за землю. Коли ж ся операція при спілцї неможлива, то перетворити її або відкрити селянський Волинський банк для тієї ж мети. 6) Кошти для сеї операції можуть бути такі: опріч внесків у 100 карб. від кожного т-ва, випрохати в казни яко мога більший капітал і притягти до участи церковні й громадські капітали. 7) Доручити Почаївському відділови відкриттє сего банку.

Треба сказати, що в українськім селї ґрунт для союзницької кооперації добрий. У звязку з тим, що дрібна торгівля фактично сконцентрована в руках жидівських крамарів, союзникам легко звязати свій антисемітізм з ідеєю кооперації. Таким чином, союзники мають повну змогу пролазити в керманичі сільських кооператив і ще виставляти перед селянами всю кооперативну справу, як продукт „истинно-русского" піклування.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Одначе, природа союзника настільки антигромадська й антиколективна, що навіть приявною конюнктурою він не може скористувати, щоб його орґанічна праця дала якісь орґанічні наслідки. Так і тут. „Союзницькі кооперативи, — читаємо ми в однім дописі з Київа до тепер уже покійного „Слова“, — поставлені дуже кепсько, бо керманичі їх не тільки темні, а ще й до того безцеремонні при порядкуванні громадськими грішми, а головне — людність ставить ся до них здебільшого з недовірєм“. Щоб яскравійше показати наслідки кооперативної діяльности союзників, наведемо кілька фактичних ілюстрацій.

У 1908 р. в м. Смілі, Черкаського повіту, було відкрито бакалійну крамницю „Смілянського відділу союзу руських робітників“. Не проістнувавши й року, крамниця мусіла ліквідувати свої справи й перейти в приватні руки. Тепер вона вже стала не потребительською, а звичайною приватною крамницею. Справа через те скінчилась так сумно, що, відкриваючи крамницю, де-які значнійші союзники понабірали собі паїв більше як на 1000 карб. кожний і тому вважали себе повними господарями крамниці, майже зовсім не рахуючись з иншими пайщиками. В результаті — крамницю опечатали за борги. Цікаво, що кредиторами крамниці були... Жиди, хоча союзники, відкриваючи свою крамницю, оголосили Жидам непримириму війну... В Житомірі справа стоїть ще сумнійше. В союзницьких крамницях, відкритих під фірмою Жит. Рус. Народ. Потреб Т-ва, торгували гнилою рибою й оселедцями, обмірювали й обвішували бідноту при допомозї мішків з піском і глиною замісць клею (протокол офіціальної комісії). До сього треба додати, що прикащикам союзницьких крамниць не платили вже з півроку.

З Харкова отсе недавно якось повідомлялось, що одкрита півтора року тому харьківським оддїлом союзу рус. народу потребительська крамниця тепер ліквідуєть ся й переходить у власність головного кредитора, колишнього голови Порховського. Крамниця винна йому 8,000 карб. і тепер не має ніяких оборотних коштів для дальшого ведення справи. А з Кременчуга маємо таку ляконічну. але красномовну телеґраму: „Серед дубровінських союзників розкол. Потребительська крамниця союзу, за браком коштів і покупців, закриваєть ся“.

Наприкінці наведемо два „людські документи“ — дописи з двох подільських сел — Великої Киріївки, Ольгопільського повіту, й Следів, Могилївського повіту. Наївність сих дописів являєть ся повною запорукою їх правдивости. „Не дурно кажуть, — пише киріївський кореспондент, — що після Благовіщення вилазить всяка нечисть на світ божий. Тільки пройшло Благовіщеннє, пригріло сонце, як повилазили на сонце союзники. Закладають у нас „сѳюзъ русскаго народа“. Та не кле-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

їть ся щось се діло. Якось вороже настроєне все селянство до союза. Се знають союзники і уживають всїх способів, щоб придбати яко мога більше членів. Разом з заснуваннєм союза хотять закласти і потребительське товариство під крилом союза. Вже призначили і пай — 10 карб. А прибічники союзників аж просять ватажка їх, щоб узяв з них паї, бо, кажуть, потім не буде; напевне можна сказати: бо пропьють. Коли хто питає, чому не закладають потребительського товариства без союза, то союзники і їх прибічники брешуть, що без союза нїчого не вийде, але не дивлячись на такі запевнення, селяне щось не дуже вступають до союза. Слїд сказати, що справами нового союза керують більш глитаї сільські, які не на добрім щоту у селян" („Рада", 1909, 84). Другий дописувач, із села Следї, пише: „Не вдаєть ся тут кооперація. Давно вже радять де-які інтелїґенти заснувати потребительське товариство. Селяне слухають, а до працї не беруть ся. Осе того лїта навіть були прохання підписали, але якийсь крамар пустив чутку, що се записують в „союз русскаго народа" і ті, що записали ся були — виписали ся. Кажуть, що не без того, щоб привідцї сього товариства, місцеві селяне з більш освічених, неодержали якоїсь „подяки" від крамарів. Вони притихли, — притихли і всї инші. Не скоро, мабуть, село доросте до потребительного товариства. Зараз воно підпало під керування писаря-союзника, того самого, що як писало ся в „Радї", приговора їх про ярмарок поклав під сукно, замісць послати до Камянця" („Рада" 1909, 34).

Так невдало кінчають ся експеріменти союзників над кооперацією. Инші авантури з селянами — землеустройство, переселеннє то-що — мають, очевидно, не більше успіху. Принаймнї, щось не чутно, щоб союзникам у сїй справі пощастило зробити щось путнє. Гукав колись арх. Виталїй у „Поч. Изв.": „Хто має охоту переселитись на Алтай, в Амурський край, Каинський повіть, Саратовщину, Самарщину й Уфимщину — хай пришле в Почаїв заяву посемейний список і один карбованець у переселенську касу". Мабудь, мало знайшло ся охочих присилати карбованцї „в переселенську касу", бо й досї нїчого не чути про союзницьке переселеннє. Напевне, нїчого з сеї авантури не вийшло, бо в противнім разї союзники на всїх роздоріжжях і майданах усїм протрубили б вуха про свою славну діяльність.

Про союзницькі спроби „орґанїзування" робітників маємо значно менше відомостей, бо й спроб тих було дуже мало. В масї вкраїнське робітництво стоїть на значно вищому рівнї свідомости, ніж селянство, й тому всюди, де союзники пробували підступати ся зі своїми брудними пропозіціями до робітників, назустріч їм лунало таке грізне „зась!", що в їх пропадала всяка охота стукатись далї в міцно замкнені двері.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Тільки там, де робітництво було вже занадто приголомшене ріжними репресіями й переслідуваннями, як се, напр., було в Одесї, — там союзники силоміць пролазили в робітничий гурт і опіраючись на прихільність і явну допомогу місцевої „твердої власти“, порядкували робітничими справами, як сами хотіли. Але які наслідки давало отсе порядкуваннє — про се знаходимо відповідь у дописах „Новаго Времени“ й инших ґазет із Одеси про порядки в місцевих портових робітничих артілях.

Як відомо, в Одесї, після того, як було розвіяно по вітру всї робітничі орґанізації, а всїх значнїйших діячів було вислано з Одеси або посажено в тюрму — одеський ґраф Коновніцин, за допомогою місцевих сатрапів Толмачова й Каульбарса, заходив ся орґанізовувати робітничі артілї. Робітникам нїчого иншого не лишалось, як вступати в союзницькі артілї, бо инакше їх виганяли з порту. Розумієть ся, що Коновніцин, як людина „досвідчена“, що називаєть ся, „зївка не давав“ і користував ся своїм становищем почесного артільного батька „во всю“. На слова „Нов. Вр.“, робітники з сього приводу раз-у-раз звертались до начальства з проханнями оборонити їх від союзницьких шахрайств, але нїчого їм те не помагало. Де-які союзники умудрили ся одночасно бути й старостами артілї й підрядчиками. Спершу артілї сами наймали сторожів, страхували своїх членів і відповідали за цілість грузів. Беручи в „Русскомъ обществѣ пароходства и торговли“ підряди — вигружати по 15 карб. за тисячу пудів, союзницька артіль платила ґрафови Коновніцину тільки по 20 коп. з тисячі пудів на користь „союза“. Наприкінцї 1907 р. параходство зменшило плату до 12 карб. 75 коп. за тисячу пуд. Робітники і на таку умову пристали, але покинули платити ґр. Коновніцину по 20 коп. з 1000 пуд. на користь союзу. Тодї Коновніцин заявив, що параходство вимагає від артілї зразу 1000 карб. застави готівкою. У робітників таких грошей, розумієть ся, не знайшло ся, і вони послухали свого „благодітеля“ гр. Коновніцина, котрий порадив їм вибрати за старосту свого прибічника — союзника, в якого десь знайшло ся 1000 карб. Та тільки тепер замісць 12 карб. 75 коп. артільщики стали одержувати всього по 10 карб. за 1000 пудів, решта — 2 карб. 75 коп. йшла вже на користь рекомендованого гр. Коновніциним старости, який взяв ся сам відповідати й за робітників і за цілість річей. Таким чином, сей староста за рік відібрав від робітників більше 30,000 карб. їх грошей. Але згодом виявило ся, що параходство ніяких обмежень з заставою не робило, а вигадав їх сам ґр. Коновніцин, який зі своїм прибічником у всьому дурили й визискували артіль. Протести робітників нї до чого не повели. На 1909 рік підряд знов здано було тому самому старостї, а замісць 10 карб. за 1000 пудів

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

робітники почали брати тільки 7 карб. 50 коп., се б то на 50,000 карб. менше ніж одержували ранійше.

Таким чином високі завдання союзу „русскаго народа“ се, як виявило ся, тільки фікція, обдурюваннє темних людей. Тепер ґр. Коновніцин завів такі порядки, що підрядчики експлоатують темні маси так безсовісно, що про се навіть „Новое Вр.“ зважили ся заговорити. Так, у числї 11,897 ся ґазета пише: „Через лиходійство, обдираннє малограмотних беззахистних робітників, через „нечистоплотность“ особ, які прикривають ся патріотичнчми фразами і бучними девізами, а в дійсности дбають тільки про свою власну кешеню, через всїлякі фінансові комбінації, таке симпатичне і безумовно потрібне дїло, як робітничі артілї... може загинути, і ліквідації їх вже не довго треба дожидатись“. І далї в числї 11908: „На сумний бік діяльности союзу рус. народу, що полягає в обдиранні робітників, не можна не звернути уваги. Нещасні робітники, яких раніше обдирали „товариші“ з інтеліґентів, а тепер обдирають славнозвісні патріоти, конче вимагають контроля й відповідальности... Щире заступництво ґрафа Коновніцина за підрядчиків веде до повної руїни артілїв. А надуживання, ледве чи не мошенництва, які там практикують ся, тільки прискорюють сю руїну“.

„Мошенництва“, „здирства“, „надуживання“, — ось чим кінчають ся „добрі“ наміри союзників. Звичайно, для всякої незасліпленої партійністю людини такий кінець являєть ся цїлком нормальним і сподїваним: чого иншого можна сподїватись там, де на горі стоясь цинїки й еґоїсти, а внизу — пяницї й лодирі?

Тепер нам лишилось тільки вияснити, які наслїдки дала мало не чотирьохлїтня „дїяльність“ союзників на Вкраїнї. Власне: як ставлять ся до союзників широкі верстви людности і в якім станї знаходять ся тепер союзницькі орґанїзації?

На обидва запитання відповідь одержуєть ся дуже сумна для союзників. Людність ставить ся до союзників то іронїчно, то відверто вороже, але в усякім разї нїколи не прихильно. Ось у Лубнях союзники 6 серпня с. р. були впорядили свято з нагоди роковин посвящення свого прапору. На збори прибуло чимало цікавих, а союзники зраділи й давай промовляти, що прийшло в голову. Присутні з цікавости сидїли й усміхались, називаючи промовцїв „просто кумедіянщиками“ та цирковими „рижими“. „На ярмарку „кумедії“ немає, то вони й задумали впорядить“ — чутно було між присутнїми. Про те ж, що в союзї немає нї людей, нї мідного шеляга грошей, що навіть нема чим росплатитись за надруковані оповістки про свято, і можливо, що за борги власник друкарнї опише й прапор, звичайно всї промовцї мовчали. Закінчуючи

Generated on 2015-07-21 19:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

збори, почали ходити з кухликом збірати жертви на союз, але присутні, побачивши се, почали негайно тікати з зборів, замісць того, щоб давати жертви — на людожерні цїли чорносотенної орди, і союзники зостались нї в сих нї в тих, лаючи вже присутнїх за те, що тїкають, як до грошей дійшло.“ („Рада,“ 1909, 182).

Взагалї, іронїчне відношеннє зустрічаєть ся до союзників найчастійше, особливо з боку селян. Ось, напр., у селї Демидівцї, Ольгопільського повіту, після минулого Різдва було засновано виділ союзу рус. народу. На слова кореспондента „Ради“, членів зараз набереть ся в ньому до 30 чоловіка. Сї запрошують иньших односельців і собі приставати до їх, обіцяючи їм усякі блага, як напр. надїленнє землею. Недавно з Почаєва прислано союзникам „стяг“. Була сподїванка, що після сього люде так і сипнуть і собі записуватись в „руський союз“, але вийшло инакше. „Прислали знамя — ото тільки й їхнього“, — кажуть розумнїйші селяне про тих, що в союзї записані (53, 1909).

Де селяне ще не доросли до свідомої іронії, там помічаєть ся якесь інстінктивне недовірє до сучасних лицарів ножа й пляшки. Так, по словам „Рѣчи“, в Глухівский повіт, на Чернигівщинї, і в сумежні з ним Путивльський та Рильський, на Курщинї, союз недавно отсе був послав із Петербургу свого „діяча“ Власова, щоб він там заводив по селах нові відділи союза й розповсюджував „ідеї монархизма“ серед селян. За щирою допомогою місцевої адмінїстрації союзницький „діяч“ у кожному селї збірав численні сільські сходи, але охочих записатись в „союзъ русскаго народа“ знаходилось не більш 40—50 чоловіка, та й то тільки лодарі, крамарі, глитаї. За голову по відділах обірались здебільш малописьменні люде, що зовсїм і не уявляють собі, що вони мусять робити з якимись там „ідеями монархізму“. Не має успіху д. Власов з своєю чорною аґітацією, а тим часом союз покладав на його величезні сподїванки. Не меншу надію ще мали й на союзницьку „літературу“. Лїтератури сієї (праві ґазети, листки-відозви, книжки всякі) силасиленна розсилаєть ся при офіціяльних паперах і розвозить ся союзниками по сільських розправах. Поки що селяне ставлять ся недовірливо до союзників. Візьме котрийсь письменний чорносотенну ґазету, повертить-повертить в руках та й скаже:

— Про що тут?.. Про Жидів?.. Хитро щось... Що нам Жиди зробили?... Анїчогісїнького лихого... У їх так саме нї землї, нїчого нема, бьють ся як риба об лїд, працюють... Хитро щось... Панам, я думаю, треба, щоб маєтки їх цїлї були, щоб ми за них на війну йшли... Їм маєтків жаль, а не Росії..

Одначе, не всюди селяне так спокійно дивлять ся на спроби союзників піймати їх у своє сильце. Иноді діло доходить до гострих і мало

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

не крівавих конфліктів, як се було, напр., у м. Широкому, Херсонського повіту. До відповідальности потягнено 23 селян і селянок по 75 ст. карного кодексу. Акт обвинувачення малює події в такім виді:

12 квітня 1900 р., в неділю, в с. Широкому, Херсонського повіту, зібрав ся численний сход з 480 чоловіка в присутности старости Т. Гаркуши. В стовпищі, яке було дуже обурене, стали чутись вигуки: „Не бажаємо союза!“ „Щоб його не було!“ і ин. Далї прикликали до росправи предсїдателя місцевого „союза русскаго народа“ Ол. Трипутина й сказали йому від „усього миру“, щоб по добрій волї забрав з церкви союзницький стяг. Коли Трипутин категорично відмовив ся, сход одноголосно постановив не гаючись винести з церкви корогву. В приговорі сїльської громади виставлено такий характерний арґумент: „Церкву збудували наші дїди та прадїди не за-для віддїлів „союза русскаго народа“, а щоб у нїй молити ся“. І тут же сход усїм людом рушив до церкви виконати сю свою постанову.

Що скоїлось у церкві, куди пішло все стовпище, про се росказуєть ся не однаково. Староста доніс приставови, що після сходу, якого було скликано з дозволу земського начальника, счинив ся „бунт“: численне стовпище рушило з сходу та базару до церкви, вломилось у середину, взяло стяг „союза р. н.“ і віднесло його до Трипутина, дарма, що о. Панфил Хомицький вмовляв не робити сього. Характерне повідомленнє судовій власти подав сам Трипутин. Він прикладає всїх сил, щоб подвоїти провину селян. Він упевняє, що юрба грізно гукала на його: „Геть з союзом! Союз стоїть за панів, а на нас доносить! Ми нїкого не послухаємо, крім Царя!“ Далї стовпище силою примусило його піти разом з ними до церкви. Коли вони прийшли, о. Панфил уже був без риз, але почувши в чім річ, з хрестом в руках вийшов до народу і став його всовіщати; йому ж, Трипутину, велїв корогви з церкви не брати. Але юрба (в перших рядах були молодицї) стали наступати, тодї батюшка хрестом став захищати корогву. Юрба відтиснула його, взяла таки корогву і з криком понесла її з церкви, занесла в двір до Трипутина і там покинула.

Зрештою, не сами тільки селяне так неприхильно ставлять ся до союзників. Инші верстви людности поважають сю зграю хижаків не більше. Ось, напр., на Київщинї союзникам забажалось упорядкувати зїзд народнїх учителїв-союзників, але сю думку довело ся покинути, бо... на всїй Київщинї не знайшло ся серед учителїв прихильників союзу („Б. В.“). Так саме, в Херсонщинї союзники були звернулись до земських зборів з проханнєм призначити субсидію на відкриттє вчительського інституту, в якому виховували ся б учителї-союзники, а збори сього прохання не вдовольнили. Про те ж, що союзницькі „палати“ й „головні

Generated on 2015-07-21 19:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

штаби“ нїгде не знаходять собі пристановища, й росказувати нема чого. Навіть, в Одесї, в сим гнїздї черносотенства, союзники через велику силу знаходять собі помешкання. Так, отсе недавно, як повідомляла „Новая Русь“, наслїдники Сїнїцина викинули з свого дому союз рус. народу. Знайти инше помешканнє в центрі міста при всїх зусиллях заправилам не пощастило, й союзови довелось переселитись у глухий куток предмістя Молдаванки.

Тільки двох ширих прихильників мають союзники — ґенералів Толмачова й Думбадзе. Перший, на святї прибивки й посвящення прапору й корогов союзу Михаїла-архангела, заявив у своїй промові, що три роки вже провадить ся боротьба з революцією й що великі заслуги в сїй боротьбі мають монархичні орґанїзації. Наприкінцї він зауважив, що боротьба ще не закінчилась, і багато ще доведеть ся істинно-русским людям боротись. Тому потрібна єдність. Другий, ґенерал Думбадзе, у відповідь на привитаннє одеських союзників з новим роком, написав: „Наступившій новый годъ обязываетъ насъ, союзниковъ, работать открыто, безъ колебанія и энергичнѣе прежняго“... В очах союзників прихильність сих двох могутнїх ґенералів має, напевно, більше значіння, нїж прихільність десятків і сотен тисяч селян чи робітників. І — до якогось часу — вони безперечно мають рацію, думаючи так.

Коли справа з симпатіями людности до союзників стоїть так сумно, то який же тепер фактичний стан союзницьких справ на Вкраїнї? Нїтрохи не прибільшуючи, не впадаючи в жадні партійні рахунки й взагалї лишаючись цїлком обєктивними, мусимо сказати, що de facto союз русского народу — живий труп. Він не живе, а тільки живцем розкладаєть ся й гниє, а від того повітрє так псуєть ся, що вже не знаєш, чого й бажати: чи щоб союз зажив нормальним партійним життєм — чи щоб він остаточно й як найскорше зогнив.

Фактів для потверження того, що союз рус. народу нїякої реальної сили не має, зібрало ся в наших руках досить. Майже кожний день приносить усе нові звістки про розклад серед союзників. То довідуємо ся, що в Житомирі союзники скликали зібраннє однодумців, і на їх „мощный зовъ“ явилось... пятнадцять чоловіка („К. В.“, 153, 1909), або що на відкриттє істинно-русскої дївочої ґімназії там зібрано... вісїмнадцять карбованців („Рада“, 209, 1909). То знов довідуємо ся, що в Київі „большой-національно русскій концертъ“ дав чистого прибутку... двадцять два карбованця й три копійки, або що в Полтаві на екстренних зборах ґубернського виділу союзу рус. народу поставлено ліквідувати справи відділу й передати його уповаженнє лубенському повітовому відділови („К. В.“, 233, 1909). А в Лубнях знов відома своїм чорносотенством міська дума постановляє закрити кіоск союзу рус. народу, бо нїхто в ньому брошур не купував („К. В.“, 213, 1909).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

У Ніжині союзники були влаштували урочисту процесію з приводу святкування полтавського ювилею. Але на щастє союзників пішов дощ, який „заховав рідку купку „потреотів“ від іронічних поглядів сторонніх глядачів“ („К. В.“, 174, 1909). В Глухові с. р. н. розпочав свою діяльність заходами місцевого вчителя ґімназії Миртовського й істнував доти, доки Миртовський не виїхав з міста. Вся діяльність союзу висловилась у безтолкових зібраннях, тенденційних маніфестаціях і шумних процесіях. Тепер союз розпав ся, лишивши по собі одну корогву в місцевім соборі, й 30 карб. довгу за помешканнє („К. В.“, 211, 1909). Другий союзницький виділ на Чернигівщині, конотопський, як повідомляє чорнесотеі не „Черн. Сл.“, ледве животіє. Три роки тому при заснуванні в нгому було до 200 членів, тепер же їх набереть ся ледве з півсотні. Членські внески сплачуюють ся мляво, а про жертви й говорить нема чого. За три роки не відкрито ні одного підодділу. Єдиний у повіті союзницький підодділ у Бахмачі виник одночасно з конотопським, але й там справи йдуть далеко не блискуче.

У Катеринославі місцеві союзники ніяк не можуть помиритись між собою. В головну раду посилають ся масами скандальні заяви про діяльність голови виділу: про самовольне порядкуваннє грішми, про непорядки в справах і т. д. Всї підприємства союзу гинуть. Каменський виділ союзу, що був під патронатом ґубернаторши, налічує всього тільки... 9 членів, та й ті загрожують перейти в союз Михаїла-архангела. Так саме доживає свої останні дні Миколаївський союз Михаїла-архангела. Грошове становище його дуже скрутне. За кватирю „союз“ не платить уже більше півроку і його збирають ся виселяти. В „союзї“ всього налічуєть ся... 11 членів, та й сї не гаразд виплачують свої вкладки. („Рада“, 172, 1909).

У Харькові, як що вірити надрукованому отсе справозданню за 1908 рік, місцевий союз рус. народу має 29 виділів і 12.000 членів. Скільки, одначе, серед сих тисяч є „мертвих душ“ і ріжних „Єлизавет Воробей“? Опріч центрального харьківського союзу, до якого 1908 р. принято нових 113 (sic!) членів, союз має 29 відділів. Які ж сили має союз у Харькові? По статуту, всї дійсні члени союзу платять щорічного членського внеску 50 коп. За 1908 р. членських внесків до каси поступило 572 карб. 50 коп. Значить, дійсне число союзників у Харькові можна приняти в 1145. Хай буде навіть 2000, — але де ж 10.000, яких бракує до поетичної цифри в 12 тисяч? Може — в 29 виділах? Але з 29 відділів звідомлення про свою діяльність подали тільки два: білопільский і замоський. Решта, напевне, або „повимерзали“, або, просто, постидались показатись на світ Божий. Та й як не постидатись? Увесь річний прибуток білопільського союзу виносить 25 карб. 95 коп. Тут

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

і членські внески, й жертви, й прибуток від продажу союзницьких значків та літератури. Рішіть же тепер заданнє: скільки членів у білопільським союзі?... В замоськім виділї число членів — 89. З яких верств одначе набрано сю ватагу „безсмертних“? Про се красномовно свідчить слїдуюче джерело прибутків замоського союзу: „вторговано за книжки — 28 коп“. Напишемо словами: двадцять вісїм копійок. Жертв на союз за 1908 р. поступило 1414 карб. Одна — велика: „Иванъ Русскій“ із Берлїна (sic!) пожертвував 1000 карб. Чи се не натяк на казенну субсидїю, удїлену з позичених за-кордоном грошей?...

По селах союзницькі справи стоять ще гірше. Опріч уже згаданих вище випадків закриття союзницьких виділїв, зазначемо ще де які конче потрібні для повноти картини. Так із села Луки Жабокрицької, на Поділлї, в „Раду“ пишуть: „Скрізь закривають ся союзи, закрив ся осе й наш. Не помогло йому нї що: нї потребительська крамниця, яку він одкрив, нї те, що в йому головував диякон Х., а не якийсь злодюга, як по инших селах... А вже як керманичі союза дбали, щоб у йому було доволї членів! Коли наша учителька д. В. не схотїла вступать в союз, то на неї було послано донос, що вона неблагонадїйна і завела „лїгу вільного кохання“. На підставі сього доноса її перевели в друге село. Донесено було й на учителя Р. і його зовсїм увільнили. Правда, після того, як було зроблено ревізію, виявилось, що все се неправда і священика Б. було оштрафовано на 25 карб. і увільнено за „штат“, та од сього нї увільненому учителеви, нї переведеній учительцї не полегшало. Диякон Х. зовсїм одсахнув ся од крамницї і вона стала занепадать. („Рада“, 174, 1909). На иньшім місцї („Ради“, 93, 1909) читаємо, що заснований в с. Орлинцях, заславського пов., „союзъ русскаго народа“ доживає останнї свої днї. З 100 його членів зосталось ще не більш як 15. Так само довідуємо ся що союзницький виділ у селї Шестернї, Херсонського повіту, який у „патріотичних“ сферах вважаєть ся за „процвѣтающій и благоденствующій“, тепер складаєть ся з... двох чоловік: предсїдателя й одного миколаївського субєкта, Слюзкина, що тільки наїздить до Шестернї („Рада“ 156, 1909).

Варто було б ще згадати про полїтику союзників що до вкраїнства. Але стаття наша і так вже давно вийшла за призначені для неї межи. Тому сього разу робимо кінець нашій розмові, не зрікаючись думки коли-небудь ще повернутись до сеї цікавої теми.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ЛЬОНҐИН ЦЕГЕЛСЬКИЙ.

З австрийської України.

(Під знаменем „орґанічної праці“. — Також sui generis політика. — Неоправдане протувуставленне. — Недостача реальної праці і її причини. — Хліборобська вистава в Стрию. — Намірена зміна статута „Просвіти“. — Половинні засоби і потреба ревізиї української політики в Галичині).

Галицька Україна живе від якогось року під кличем т. з. „орґанічної праці“; менше-більше від сього часу, як парляментарно-сеймова політика галицьких Українців новими вітрилами пустилась на каламутні хвилї „реалїзму“ чи-пак опортунїзму. „Реалїзм“ отсей не дав вправдї галицьким Українцям нїчого реального — крім низки упокорень і розчаровань для самих послів, а загальної апатиї і зневіри широким кругам суспільности — але все таки вспів витиснути характеристичне пятно на всьому публичному житю галицької України. Одним з його рефлексів були отсї наклики до спокійної, недратуючої нї власних нї ворожих нервів, творчої працї, які можна було почути зразу з уст парляментарно-соймових представників нового курсу полїтики на зїздах мужів довіря національно-демократичного сторонництва, а далї вже й зі стовпців непримиримої передше преси. Полїтика, парляментарна чи масова стала представлятись як дорога наскрізь хибна, що не веде до властивої цїли, як засіб, котрим можуть одушевляти ся уми „наївні“, „полїтично невишколені“, „по студентськи“ думаючі. І наймолодші із молодших наших публїцистів з огнем, вартним лїпшої справи, стали, прибравши позу „зрілих“ і „поважних“ полїтиків, бичувати скорпіонами немудрих нападів всї ті кличі, якими жила полїтика галицької України за послїдних десять лїт. Lasciate ogni speranza! Полишіть усяку надію на парлямент, сойм і послів! — так і лунало сей рік зі стовпців національно-демократичної преси. Лишіть послів у спокою! Не жадайте Бог-зна чого від них! Дайте їм бути „поважними“ полїтиками! Самі ж лишіть ті віча, бучі, демонстрациї, лишіть ту безплідну полїтику, а беріть ся до продукованя масла і професорів, цементових дахівок і концептових практикантів ц. к. намісництва! Ось де наше спасенє; ось-кудою нам тюпати, коли не годні твердою ходою верстати власний шлях. Нам треба „орґанічної“ працї, а не аґітації. Сим побідиши!

І пішла „орґанічна“ праця. Замовкли віча, заснули полїтичні орґанїзациї, усе прикинулось „низше трави, тихше води“ — не виключаючи

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-22 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

і наших нинїшнїх радикалів. А „орґанїчна“ праця стільки по правдї дала за сей рік результатів, що й за попередних років, років бурливої полїтичної аґітації та загального освідомлюваня народних мас. Правда! — був ювилей „Просвіти“. Та тільки він був би і так відбув ся, бож на нього прийшов свій час без огляду на се, який саме курс у полїтицї. А зрештою, крім значного релятивно приросту членів „Просвіти“, та деякого зближеня Українцїв з обох сторін кордону нїчого так реального сей ювилей не принїс. Був манїфестациєю, не гіршою і не лїпшою як полїтичні манїфестациї з попередних років. І справдї тяжко було би сказати, чим так справдї „реальним“ і ориґінальним зазначив ся курс теперішнього галицького „реалїзму“. Хибаж лише відчиненою саме 19 н. ст. вересня ср. українською хлїборобською виставою у Стрию, яка справдї була замітним ступінем у культурнім розвою з галицьких Русинів. Та тільки знов треба завважити, що ся вистава являєть ся завершенем працї, котра велясь цїлими роками якраз в акомпанїментї боєвих сурм і котра живилась тими соками, що збуджував у народнім орґанїзмі горячий полїтичний рух. Без десятьлїтньої полїтичної аґітації, що виповнила час від 1889 року до року біжучого, отсе незвичайно гарне та підіймаюче вражінє, яке виносить ся зі стрийської вистави, було би немислиме, бо й не було би щó виставляти й не було би тих селянських свідомих мас, що відвідують виставу.

Білянсь „реалїзму“ і на полї „орґанїчної“ працї не може отже почванити ся чимось власним, а справдї реальним і скріпляючим наш народний орґанїзм. Тому й поклики до відсуненя „безплідної“ полїтики на дальший плян, а зверненя всеї уваги і всїх сил суспільности на поле „орґанїчної“ працї зводять ся в результатї до тактичного маневру пропаґаторів полїтичного опортунїзму, якого цїль — відвернути увагу і енерґію української суспільности від полїтики взагалї, щоби тим робом з одного боку дати вільнїйшу руку новому курсови полїтики у „горі“: в парляментї і соймі, з другого ж боку забезпечити послів від усяких „несподїванок“ з долу. Мовляв: нехай люде пірнуть з головою в фабрикацию дахівок і масла, в куповане акций і удїлів, в забаву на тему „enrichessz — vous, messieurs“, а полїтику, її напрям і тактику, нехай полишать нам, вибранцям народа. Ось-так і вийшло, що в аполїтичних на око закликах до „орґанїчної“ працї заховалась чимала доза sui generis полїтики. Може декому така „полїтика“ — полїтика замилюваня очий власній суспільности і трактованя сеї ж суспільности так, як трактуєть ся малу дитину, котру часом треба чимось „задурити“ — і видаєть ся дуже хитро-мудрою і високорозумною; для нас вона короткозора та нерозумна хоч-би тим, що нею присипляєть ся увагу та критичний зір

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

власної суспільности на яркі нераз прояви політичного житя. Фактом є, що те, що українська суспільність в Галичині зносить і приймає з боку польських верховодів сьогодня без ніякого протесту, а навіть без ніякої уваги, ще два-три роки тому викликувало б елементарний відрух у цілій східній Галичині. Дехто хоче добачати в тім знеможенє і знесиленє суспільности, що через цілих десять літ видавала з себе безмірні маси енерґії. На нашу ж думку — а опираємо її на безпосередній обсервациї в долї, в народній масї — се не стихійне знесиленє, не природне знеможенє, а штучне придавленє і приспанє політичної енерґії народа. На всяких зїздах і нарадах наслухали ся люде від своїх послів стілько нової євангелиї та стілько нассали ся її під теперішний час з міродатної преси, що й нема дива, коли вкінци дали себе загіпнотизувати, намагаючись приноровити ся до тону і напрямку своїх провідників. Результатів сього ж самоокастрованя не можна назвати блискучими...

Закордонних читачів Л. Н. Вістника, читаючих повисші стрічки, здивує певне отсе противуставленє „політики“, як одної катеґориї „орґанічній працї“, катеґориї другій, що неначе викликає катеґорию першу. Беручи справу на розум, то „політика“ в ширшім того слова значіню не лише не виключає т. зв. „орґанічної працї“, але прямо обіймає собою й її. „Політика“ в вузшім сього слова значіню, то значить діяльність спрямована до політичного освідомленя народних мас, до зорґанізованя їх на основі певної проґрами в одноцільну політичну армію (т. зв. партию) і до впливаня на управу краю через безпосередний напір тих же мас або посередно, через висланих у законодатні і автономні колеґії репрезентантів, разом з т. зв. „орґанічною працею“, себто діяльністю, що ставить собі за ціль гуртувати сили суспільности для осягненя дорогою самопомочи певних конкретних культурних або економічних успіхів — се лише два боки тої ж самої „політики“ в ширшім слова значіню, понятої як плянова діяльність для осягненя загального добра. Розумість ся, що так взяті „політика“ в вузшому значіню і „орґанічна праця“ не лише не виключають одна другої, але навпаки доповнюють себе, тим менше можна їх противуставити одну другій.

Одначе в деяких кругах — що правда досить вузьких — української суспільности в Галичині ввійшло у звичку як-раз противуставити „політику“ і політичну аґітацию і орґанізацію т. зв. „орґанічній працї“. Зродило ся воно ще за сумної памяти „нової ери“, се-б-то того курсу „угодової“ політики, що на нього заходами п. Олександра Барвінського дали себе зіпхати українські, „народовецькі“ політики з кінця 80-тих років минулого століття. Правда, „нова ера“ не довго прожила і небавом полишив ся при угодовім стягу лише сам п. Барвінський з кількома

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-22 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

помічними нулями, але видумка про суперечність „політики“ з „органічною працею“ не вмерла і, разом з иньшим інвентарем угодовської ідеольоґії, перейшла у спадку до „Руслана“ як орґану a latere п. О. Барвінського. Можна п. О. Барвінському закинути і се і те; можна не згоджувати ся з ним ні трохи, а навіть вельми осуджувати пропаґовану ним тактику і політику. Але одно треба признати йому (чого — на жаль — нема у инших галацьких політиків), а са́ме: послідовність (консеквентність) у вибраному раз напрямку і постійність в ісповідуваню і в голошеню раз принятих поглядів. Ось-так і думку про неможливість погодити масову „політику“ з „реальною працею“ проповідував п. Барвінський в своїм „Руслані“ на всякі можливі лади і тонациї і при всіляких можливих нагодах та прямо таки без нагоди, а так ex cathedra присвоєного собі менторства, цілих пятнацять років — поки вкінци вперта капля не прожолобила дірки у камені і в ту саму безглуздну і крайне шкідливу нісенітницю не повірили і не стали її повторяти ті самі люде, що перед 15-и літами перші анатемізували того ж самого п. Барвінського, разом з ними вчорашні ще „червоні“, — „бувші“ радакали і соціялісти.

Між тим дотеперішнїй досвід житєвий навчає нас як-раз цілком чомусь противулежному, а саме досвід хоч-би з десяти послідних літ житя ґалицької України виказує нам, що літа найживійшої політичної аґітациї і масових рухів були заразом літами скорого поступу на полї т. зв. „орґанічної праці“: основування читалень „Просвіти“, „Січий“, „Соколів“, кооперативних спілок, кредитних товариств, курсів для неписьменних і т. д. У своїм часї, коли на тему несумістности масової політики орґанічної праці велась жива полєміка між „Русланом“ „Ділом“ (заступавшим тоді напрям політики принципіальної, крайне опозицийної і масової), автор отсих стрічок і в статях, поміщених у „Ділї“, мав нагоду вияснити згадане непорозуміннє з чисельним, статистичним материялом в руках — виказуючи по літам, як хитаням у живости політичного руху серед українських мас Галичини відповідали з вражаючою точністю хитаня у чисельнім зрості членів „Просвіти“ і „Січий“, „Соколів“, кооператив усякого рода і т. д. І се проява цілком природна. Лежить се вже в психольоґії маси, в психольоґії суспільности чи народа, що з розбудженєм її енерґії в одному напрямку, наступає її розбудженє всесторонне, на всїх царинах народнього житя. Колиж політична аґітация з природи самої річи мусить захоплювати як найширші круги суспільности та мусить спричинювати напруженє народнього чутя і горожанської свідомости, а за тим і викликувати зрозумінє потреби орґанїзациї культурних і економічних сил суспільности як засобу політичної боротьби з національним і клясовим противником,—тож і не диво, що

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

політична аґітация впливає на розвій т. зв. „орґанічної праці“ о много живійше, ніж се вдало ся б осягнути при помочи инших, на перший погляд відповіднійших способів (приміром: при помочи наскрізь теоретичної та від усякої „політики“ відорваної пропаґанди за кооперативами!). Житє народа, житє суспільне, є одною, нероздільною, орґанічною цілостю, в який нема окремих, про себе стоячих катеґорий, але всї функциї і прояви житєві від себе взаїмно зависимими проявами одноцільної народної психіки.

Тому і противуставлене масової „політики“ — а вона у нас в Галичинї рівна політицї щиро опозицийній і принципіяльній — т. зв. „орґанічній працї“ і теоретично крайно хиблене і практично шкідне. Одно з другим дуже гарно можуть іти в парі, не лише не виключаючи себе взаїмно, але прямо пособляючи собі. Et haec non ommittenda et illa sunt facienda.

Розглядаючи найважнїйші прояви, що мали-би засвідчати про оживлене т. зв. „орґанічної працї“ в житю галицьких Русинів, а саме ювилейне свято „Просвіти“ разом із просвітним конґресом“ і відчинену у Стрию першу українську хлїборобську виставу, годї обігнати ся від рефлексиї, що поза ефектовим, зверхним вражінєм, яке дали обі сї манїфестациї — а були се нїчо инше, як тільки манїфестації, маючі чужим засвідчити про нашу культурну зрілість — по правдї і в сути річи мало остало реального. Ми далекі, дуже далекі від того, щоби аранжерам і трудівникам обох сих манїфестаций робити з сього приводу які-небудь заміти або обнижати вартність їх дїла. Навпаки! всякий може лише подякувати їм за се, що глухе впрочім і застояле під нинїшну хвилю життє Галичини оживили вони двома так гарними святами народними, що звели до купи результати дотеперішних наших змагань і, давши нам їх перегляд, піднесли народнього духа в хвилях занепаду. Вони зробили те, що належало, і зробили се з чималим накладом працї, труда та сповнили своє дїло справдї дуже гарно. Тож не їх вина і не можна мати до них нїякої претензії за се, що обі ті манїфестації були тим, чим справдї мали бути — лише манїфестациями, не лишаючими в житю народу конкретного реального слїду в видї сїтки нових культурних чи економічних орґанїзаций. Обєктивне сконстатованнє сего факту, без такого наміру обнизити фактичну вагу згаданих манїфестаций, є одначе конче потрібне, коли не маємо грати самообманом, неначе-би справдї галицька Україна в сїм роцї зробила якісь незвичайні поступи у культурному і економічному розвоєви. Галицька Україна зробила справдї семи-милевий ступінь — та не в сїм роцї, а за послїдних десять лїт. В сїм же роцї зроблено лише ревізю нагромаджених за минувші роки сил і тому

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-22 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

маємо самообман, наче-би в сім саме році зроблено великий крок вперед. Для житя народу нині вже рівнозначне, чи осягнений ним поступ доконав ся за рік чи за десятиліте — не рівнодушне се одначе для суспільности коли з некритичного і самообманчивого роздивлюваня проявів робить ся хибні дедукциї, а саме — коли з фактів величавих культурних манїфестаций, на які зложила ся праця цілого поколїня, дедукує ся, наче би справдї, полишивши на боцї „крикливу“ полїтику, люде робиди аж тепер „реальне дїло“. Такі „реальні дїла“ мали ми і передше як-раз в розгарі полїтичного руху (свято Котляревського, свято Лисенка, виставу українських артистів), і добре, що маємо їх тепер. Вони дуже потрібні в житю народа, що змагає до виробленя і скріпленя почутя народного єдинства і народної сили. Але вони далеко не є тим „реальним дїлом“, що то має бути змістом т. зв. „орґанїчної працї“. Не в манїфестациях хоч би як величавих і потрібних спочиває реальна, орґанїчна праця, а в твореню нових культурних і економічних інституций, як трівких аккумуляторів народної сили. І з того становища більше реальної вартости має і матиме основане і введене в житє „товариства українських правників“ або „товариства укр. учителїв середних шкіл“, приватної укр. ґімназії в Яворові чи Рогатинї або хоч би й спілки щадничо-пожичкової“ чи „спілки молочарської“ в якому-небудь селї Галичини, нїж найвеличнїйші навіть манїфестациї. І тому, з усїх наведених причин, нїяк не вільно пропаґаторам аполїтичних кличів покликувати ся на згадані манїфестациї, підставляючи їх замість реальних успіхів „залишеня пустої і безплідної полїтики та зверненя сил народних до реального дїла“.

Коли в країнї замовкла полїтична аґітация, орґанїзация і боротьба, тодї справдї можна-би вимагати, аби на полї т. зв. „орґанїчної працї“ сотворено більше реального і щось поважнїйшого, нїж доси робило ся. Результати фактичні показують одначе не те. Полїтика масова замовкла, але й „реальної працї“ видко не більше, нїж доси було, тай роблять її по краю ті самі люде, що робили доси й її й масову полїтику. Білянс-же такого стану в результатї релятивно відємний, бо одна область народного житя — полїтичне освідомлюванє народа — полишена відлогом з очевидною шкодою для народної справи. До того-ж й в істнуючих культурних орґанїзациях (читальнях „Просвіти“, Січах“ і „Соколах“) в останньому роцї аж надто очевидно житє стало бити повільнїйшим темпом. Се потверджують усї, хто мав нагоду безпосередно обсервувати народне житє по наших селах і містечках. Автору сих стрічок розказувало багато дїячів з ріжних околиць Галичини, що їх селянські товариства сего року „чогось“ здрімали ся. Деякі й замічали, що „нема тепер в житю нїчо такого, що зацїкавлювало би загал населеня і здало би ся знов кинути якісь полїтичні кличі, що розворушили би цїкавість маси“. Ду-

Generated on 2015-07-21 19:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

маємо, що всякому очевидною буде тут звязь між політичним розбурханем чи приспанем народа — і розвоєм його культурної і економічної орґанізациї. Мертвеччина на полї полїтики відбиває ся і на инших царинах народнього житя деяким обниженем цікавости широких народних мас до їх місцевих культурних осередків — не згадуючи вже про втрати чисто полїтичного характеру на річ Поляків і москвофілів, яким може бути лише на руку наш полїтичний квієтизм.

Як сказано, одною з найкрасших українських манїфестаций у Галичинї були перша українська хлїборобська вистава, що відбувала ся від 19 н. ст. вересня до 27 н. ст. вересня с. р. в Стрию. Стрий, 30-тисячне місто окружне на галицькім Підгірю, де польський елємет (як загалом у Бескидї і на Підгірю) значно слабший нїж в инших сторонах Галичини, де селянство менше спролєтаризоване нїж на Поділю та при меншій скількости панських маєтків більш независиме і самостійне, — від давна веде перед иншим містам галицької України на точцї орґанїзациї народних сил. Львина часть заслуги в тому д-ра Евгена Олесницького, довголїтного адвоката в Стрию і провідника орґанїзациї Русинів на всю тамошню округу. Прегарний бесїдник і орґанїзатор, давнїйше завзятий противник, а тепер прихильник і головний промотор умірковано́ї „рельної“ полїтики д-р. Е. Олесницький зумів зробити „свою“ Стрийщину найсильнїйшим українським повітом Галичини. Стрийщина покрила ся сїтю читалень „Просвіти“ і „Соколів“, в самому Стрию станув величавий „Народний Дім“ (саме в ньому відбувала ся вистава), а стрийська філїя „Просвіти“ розвинула найбільш інтензивну орґанїзацийну працю на полї економічної кооперациї з усїх повітових філїй „Просвіти“. Разом з тим Стрийщина належала до найбільше розаґітованих і полїтично найкраще зорґанїзованих повітів та довго йшла в першому рядї крайної і принципіальної опозициї. Відти же зачало ся нищенє т. зв. „нової ери“ і полїтики п. Барвінського. В кінци д-р. Е. Олесницький став паном положеня у Стрийщинї: здобув сїльські ради громадські, зашахував Поляків у радї повітовій („земстві уїздному“) та став послом на сойм і до парляменту. Полїтична боротьба у Стрийщинї поки-що рішена і д-р Е. Олесницький вийшов з неї переможцем. Він нинї перша сила у Стрийщинї — ефект, якого не осягнув нїхто з других українських провідників у цїлому краю. Тут і початок звороту в його проґрамі і тактицї. Свою силу і повагу у Стрийщинї задумав д-р Е. Олесницький спожиткувати на її культурно-економічне загосподаренє. Давнїйші форми його полїтики стали тепер очевидно і злишні і невигідні. Д-р Е. Олесницький стає з непримиримого опозиціонїста умірковано́м опортунїстом чи „реалїстом“, а разом з тим роз-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

виває в Стрийщині дуже плідну і творчу діяльність на полї економічної кооперациї. Сам студіює кооперацію з фахової лїтератури і з наочного досвіду в Нїмеччинї, Чехах, Мораві та основує в Стрийщинї перші на цїлу галицьку Україну продуктивні кооперативи, т. зв. „молочарські спілки", яких задача перетворювати доставлюване спільниками-селянами молоко і вивозити молочні перетвори на дальший торг. Число „молочарських спілок" скоро росте і д-р. Е. Олесницький, зібравши собі щирих співробітників, робить ще оден ступень вперед: основує „Господарсько-молочарський Союз" у Стрию, як централю для селянських продуктовних спілок. „Союз" на очах виростає в поважну орґанїзанию, що орґанїзує селянські кооперативи, посередничить в збутї їх перетворів, маючи свої маґазини по більших містах Галичини, доставляє спілкам машин, учителїв, інструкторір і т. д. Остаточно робить Стрийщина, випереджуючи решту Галичини, ще оден ступінь наперед і „Союз" орґанїзує першу українську хлїборобську виставу в Стрию.

Вистава трівала від 19 н. ст. вересня до 27 н. ст. вересня с. р., та обіймала не лише хлїборобську продукцию sensu stricto, але й селянську кооперацию, просвітну орґанїзацию, домашне ремесло, народну орнаментику та деякі ремесла, тїсно звязані з хлїборобським побутом. На святочне відчинене вистави зїхало ся до Стрия поверх 20 чисяч народа, в тому числї понад 3.000 українських „Соколів" і „Січовиків". Гостий зі Львова, Перемишля, Коломиї, Станислава, Рогатина, і Тернополя везли — окрім звичайних — поїзди надзвичайні. Подавляючу часть учасників складали селяне — люде свідомі, навіть з найдальших окраїн Галичини, з Сокальщини, Ярославщини і Борщівщини. В проґраму свята увійшли: святочна служба Божа під відкритим небом на великім оболоню міського парку, при чім „Соколи" і „Січи" десятками лав займали середину оболоня; посвячене прапора стрийського сокільського коша і похід „Соколів" і „Січий" головними улицями міста з прапором на чолї; відчинене вистави святочними промовами від д-ра Е. Олесницького, як директора вистави, д-ра Костя Левицкого, як делеґата центральних українських економічних інституций у Львові і д-ра Е. Озаркевича як делеґата центрального виділу т-а „Просвіта" у Львові та сокільсько-січовими ігрищами на згаданім оболоню. Поминувши дрібні недостачі та промахи при аранжованю цїлого свята — при такому здвигови народу не тяжко й промахнути ся! — і само свято відчиненя вистави і ігрища сокільсько-січові і вкінци сама вистава полишили на учасниках і глядачах як-найкраще вражінє. Ми, Галичане, привичні вже до подібних маніфестаций, тим більше, що наші „братя", Поляки, безнастанно маніфестують „польскість" нашої країни ріжними-преріжними „народовими обходами" по містах і містечках галицької України. Але для за-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

кордонних Українців, з Росиї, подібні свята являють ся великою новиною і — думаю — повинні робити на них велике вражінє, будучи ярким свідоцівом розбудженої національної сили і свідомости у Галичині та приманчивим приміром і товчком для наших закордонних земляків. Для того наші земляки з російської України не повинні понехувати подібні нагоди без того, щоби не заглянути до Галичини та не схопити галицького житя в таких моментах, коли воно неначе то соняшне проміне в скляній сочці зосереджуєть ся в підіймаючих духа народних манїфестациях. А то тим більше, що такі нагоди найкраще надають ся до сего, щоби познайомити ся з як-найбільшим числом галицьких діячів з цілого краю.

Вертаючи до стрийської вистави мусимо сконстатувати, що перша проба української вистави в Галичині — мимо всяких її недостач — випала знаменито. Вистава представляєть ся справді і ріжнородно і богато і — що вельми підносить додатне вражінє від неї — дуже естетично і культурно. Лад і велике почутє краси так і кидають ся в очи всякому, хто навідує її. Що-ж до богатцтва її, то досить буде сказати, що предметами, що їх виставлено в великій салї і по комнатах та коридорах двоповерхового „Народного Дому“, сміло можна-би заповнити з 10 — 15 окремих павільонів. Ось-так окремі павільони можна-би потворити з слїдуючих відділів вистави: хлїборобського, огородницького, промислу лїсового, молочарського („Союза молочарсько-господарських спілок), „Просвіти“, „Соколів“ і „Січий“, „Народної Торговлї“, килимкарського, виробів гуцульських, гончарства і кахлярства, етноґрафічного, рільничих машин і знарядів і т. д. Стрийська вистава дала наглядний доказ, що маємо вже чимало свого, а в тім дуже богато незвичайно гарного і ориґінального, чим можемо почванити ся перед культурними людьми. Треба надіяти ся, що небавом, за яких кілька лїт, галицькі Українцї спроможуть ся на свою загальну, краєву виставу в самім осередку краю — у Львові, розумієть ся, на значно ширшу міру, ніж от ся перша, так удатна проба в Стрию. Правда! не можемо ми числити на підмогу з фондів краєвих і державних, з яких користали Поляки, устроюючи свої вистави на нашій-же земли, але — думаємо — що й меншими засобами зуміємо обійти ся, хоч-би тому, що нема ще в нас тої звички марнувати безконтрольно і безодвічально публичний гріш, яка так вжерла ся в кров і кість галицько-польської, наскрізь гохштаплєрської суспільности.

Коли вже говорить про т. зв. орґанїчну працю, то треба згадати і про намірену реформу статута галицької „Просвіти“. Справа ся тягнеть ся вже кілька лїт, а нарік добіжить мабуть до остаточної пола-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

годи. Поки-що працює при „Просвіті“ окрема анкета чи комісия, обговорюєть ся справа в щоденній пресї та виринають усякі проєкти, а з ними і всякі труднації. Товариство „Просвіта“ у Галичинї се нинї найбільша по числу членів і аґенд та по силї материяльних засобів інституция на всю Русь-Україну, як вона довга і широка. Тим-то і реформа її статута дїло дуже важне і трудне, дїло загально-народної ваги.

Закордонним землякам з російської України, маючим перед своїми очима образ тамошних „Просвіт“, що є скорше товарисько-просьвітними клюбами нїж орґанїзациями для просвіти і національного освідомленя селянських мас, та котрі при тім остають орґанїзациями льокального характеру, незрозумілою буде квестия реформи статута галицької „Просвіти“, коли не сказати кілька слів інформациї про саму-ж галицьку „Просвіту“, її орґанїзацию, цїли, працю і розміри. Галицька „Просвіта“ се товариство загально-краєве, для всїх Українцїв цїлої Галичини. Нинї має вона около 15 тисяч членів, з чого яких 80% селян. Кождий член платить на рік 2—4 корони вкладки, за що одержує гарний календар та 10 популярних книжок усякого змісту. Всї члени кождого полїтичного чи судового повіту (в Галичинї на оден полїтично-адмінїстративний повіт складаєть ся два або й три повіти судові) можуть разом злучити ся в т. зв. „філїю т-а Просвіта“, яка переймає на себе обовязок сповняти частину аґенд центрального товариства в свойому повітї. Задачі „Просвіти“ і її філїй (є їх тепер около 50) такі: ширити національну українську свідомість серед народних мас Галичини (головно через популяризацию укр. історії і лїтератури та відповідні манїфестациї і святочні обходи), ширити загально-людську і горожанську самосвідомість серед укр. селянства Галичини, популяризувати науку взагалї (через популярні видавництва, як календарі, членські книжочки, просвітні „листки“, популярну часопись, популярні відчити, курси і т. д.), підносити хлїборобську культуру (через видавництва, відчити, курси, учителїв господарства, посередниченє в доставі щіп, насїнь, навозів, знарядів господарських і т. д., досвідні поля і т. п.) та ширити ідею самопомочи і кооперациї. Досить сказати, що переважна частина галицьких кооператив, бурс і т. д. зродила ся з ініциятиви „Просвіти“ і її філїй. До захопленя як-найширших кругів народу служать „Просвіті“ і її філїям т. зв. „читалнї“ т-ва „Просвіта“, се-б-то сїльські і маломістечкові, льокальні просвітно-товариські орґанїзациї для селян, маломіщан і робітників. Отсї „читалнї Просвіти“ з одного боку є самостійними товариствами, а їх члени не є ще членами краєвого т-а „Просвіта“ анї його філїй; з другого-ж боку однак кожда „читалня Просвіти“ підлагає наглядови так філїяльного як і центрального (краєвого) видїлу „Просвіти“ та ipso facto сама як найнизше, автономне звено орґанїзациї „Просвіти“,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

є її членом. Тим робом „Просвіта“ має по правді подвійних членів: одних, що є членами самого т-а безпосередно, і других, що є членами читалень т-ва, як автономних льокальних тіл. Тих других можна нині числити на яких 100.000 — 120.000 в двох тисячах з накладом читалень. Читалні „Просвіти“ удержують бібліотеки, передплачують часописи, устроюють концерти, відчити і курси для неписьменних, основують позичкові каси, салянські крамниці і т. д. Усіми справами товариства управляє Головний Виділ т-а „Просвіта“ у Львові та загальний збір членів т-ва (першої катеґориї), причім кождому членови прислугує право безпосередного голосу та право пасивного і активного вибору. Справами філій завідують виділи і збори членів філіяльні, а читальнями правлять їх-же виділи і збори членів.

Разом зі зростом „Просвіти“, а саме зі зростом числа її членів і обсягу її аґенд, начеркнена повисше орґанізация „Просвіти“ показала ся надто тяжкою і недостаточною, а навіть небезпечною. Хиби ті проявили ся особливо в двох осередечних орґанах товариства: загальних зборах т-ва і його головнім виділї. Стало фізично неможливим і практично нездійснимим, щоби при кільканацятьох тисячах членів, розкинених по всему краєви, загальні збори були справді висловом опінії загалу членів. На загальних зборах стали рішати про справи товариства цілком незначні „більшости“, які часом спадали і до сорока голов! Правда — доси з сего не було ще ніякої шкоди, але все-ж проява ся не є нормальною.

Другою хибою „Просвіти“ показала ся надмірна централїзация найріжнороднійших аґенд в руках малочисельного головного виділу. Сей виділ і господарить майном „Просвіти“ (камениця у Львові, досвідна ферма в повіті товмацькім і більший поміщицький земельний маєток у Рудеччині), і редаґує видавництва т-ва, і рішає про участь т-ва в ріжних публичних маніфестациях, і надзорує філії та читалні, і принимає членів, і займає ся економічною кооперациєю і т. д. і т. д., а все те без розбору, від самих головних справ до найменших подробиць. В результаті ніякої справи не міг виділ добре і на час полагодити, а важнійші діла занедбувались нераз для марниць. Сю хибу пробувано ухилити ще перед двома роками, вводячи побіч виділу як його дорадні тіла, т. зв. „секциї“, се-б-то окремі комісиї: господарську і видавничо-просвітну. Першої задачию положено обмірковувати справи з економічного поля діяльности т-ва, другої — редаґувати виданя і загалом вести властиве просвітне діло. Отсї „секциї“ не зарадили одначе біді, бо всї їх рішеня мусять ще перейти через Головний Виділ, наслїдком того робота не в однім подвоїлась. Стільки користи вийшло з них, що видавництво т-ва справді покращали і воно звернуло пильнійшу увагу на кооперативу

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

та економічні справи взагалї. Праця центральної управи і полагода справ одначе не могли — хочби задля подвійного обмірковуваня всїх справ раз в „секциях“, а вдруге в самім виділї — поступати скорою ходою наперед і реформа орґанїзациї головного виділу являєть ся також доконче потрібною.

Ось ті дві зміни стали предметом усїх проєктів мірковань і дискусий дотикаючих реформи статута галицької „Просвіти“. Коли друга з тих змін має більше технїчно-дїловий характер та не викликує ширшого заінтересованя у загалу (потребу її відчувають краще ті, що самі ведуть дїла „Просвіти“ та ними близше інтересують ся), то перша з них, а саме реформа загального збору членів т-ва, стали „каменем образи“, об який розбивали ся доси всї проби змінити статут „Просвіти“. Вже двічи пробовано з боку Головного Виділу на загальних зборах т-ва перевести зміну статута в тім напрямі, щоби не всї члени т-ва мали право безпосередного голосу і активного вибору на загальнім зборі, але щоб отсе право перелити на уповновласнених специяльно до сего делеґатів, вибираних гуртами членів по цїлім краю. Инакше кажучи: замість безпосередної участи членів в управі т-а пробувано завести засаду репрезентациї. Одначе обі сї проби стрінули ся з рішучим відпором більшости членів — головно ж з неохотою селян — та на пробах і скінчило ся.

Теперішний виділ т-а взяв ся до реформи статута більш енерґічно попередних. Справа реформи обговорюєть ся вже другий рік і орґанїзовано для неї окрему анкету. Оголошено навіть уже два проєкти реформи „Просвіти“ в „Дїлї“, котрі — маємо до сего деякі підстави так думати — можна вважати відгомоном інтенций головного виділу та свого роду ballons d'essai. Проєкт п. Гапяка (директора бюра т-а „Просвіта“ у Львові) пропонує знесенє членських книжочок та реорґанїзацию просвітної дїяльности т-ва по зразку польського „Towarzystwa Szkoły Ludowej“, а проєкт п. Будзиновського (мимоходом кажучи: компіляція і парафраза пропонованих уже передше иншими людьми змін) бажає ввести засаду репрезентациї, заміняючи збір т-ва на збір делеґатів від філїяльних зібрань членів.

Основна хиба обох проєктів лежить по перше в тім, що оба вони мають на оцї дуже значне, прямо ессенціональне обмеженє дотеперішних прав звичайних членів т-ва, не даючи сим членам в заміну за се нїякої рекомпензати, що — при конкуренциї москвофілського „общества ім. Качковского“ — може дуже некорисно відбити ся на відносинах до „Просвіти“ членів-селян, для яких одержуванє книжочок т-ва і право участи в загальнім зборі т-ва являють ся вершком і головною есенцією їх членських прав. При тім годї надїяти ся з самих лише реформ в напрямі, вказуванім п.п. Гапяком і Будзиновським, тих дуже,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

а дуже проблематичних користий, які автори тих проєктів нам обіцюють, а саме поглибленя і поширеня діяльности т-ва. Се поглиблене і поширене зависить від цілком чого иншого, ніж такі формальні зміни, як їх проєктуєть ся — від орґанізації складу, проґрами і рухливости головного виділу. Коли-ж знесеть ся книжочки, розсилані доси членам, а в просвітній діяльности головного виділу остане той сам перестарілий шабльон, що доси був, то хибаж члени т-ва і т-во само не зиськають від сего, але навпаки втратять, бо загине одинока майже правильна просвітна функция т-ва. і кільканацять тисяч селян втратить одиноку свою лектуру. А поширити діяльність т-ва в тім напрямі що діяльність Т-а Szkoły Ludowej (рухомі бібліотеки і т. д.), можна безпечно та вигідно і без знесеня членських книжочок. Так само не знаємо, в чім поширить ся і поглибить ся діяльність т-ва, коли не кождий член буде мати право участи в загальнім зборі, а лише делеґати від філіяльних зібрань, ніякої зміни не переведеть ся в діяльности головного виділу і виділів філіяльних! І тому другою основною хибою обох згаданих проєктів мусимо вважати незвертане ніякої уваги на потребу реорґанізациї Головного Виділу. Доки він буде так тяжкою і необоротною махиною, якою є доси, доти й самі люде будуть дискутувати і про расу розплодових кабанів і про направу даху на домі „Просвіти“ і про участь у всенародних маніфестациях і про напрям та зміст видань т-а та доки ті самі справи двічи будуть займати людям час — раз на „секциях“ а вдруге на виділї — доти не поможуть ніякі реформи способу відбуваня загальних зборів ні обмеженя прав членів т-ва, а хиба лише пошкодять.

Репрезентаційна система у „Просвіті“ остаточно мусить бути заведена, бо т-во росте з року на рік, а справи обмірковувані на загальних зборах стають чим далї, то складнійші. Але треба її ввести так, щоби дотеперішні члени, втрачуючи найважнійше своє право, бачили, що втрата ся невідклична і неминуча жертва для очевидного і безсумнівного зросту і добра т-ва А се зайде тільки тоді, коли, разом з введенем системи репрезентаційної, в лави безпосередних членів т-ва втягнеть ся всїх членів читалень „Просвіти“ і на них ростягнеть ся так усї инші права членів т-ва „Просвіти“ як і право висилки делеґатів від кождої читальнї — та коли рівночасно реорґанізуєть ся головний виділ, поділивши ся на автономнї секції, так, аби він скоро, метко і як слїд завідував у всїх галузях аґендами т-ва. Без лучного трактованя всїх трьох реформ нема надії на справдішну користь частинного їх переведеня та хто зна, чи загал членів згодить ся лише на саме обкроєне своїх прав без очевидної користи для т-ва. Коли-ж ходить о ліпше фукціоноване теперішнїх загальних зборів т-ва, то осягнути його можна через вибір

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

комісій, поділ на секції і т. и. способи, вживані на всяких подібних зібранях. Сама-ж небезпека від непевного складу загальних зборів покищо не так грізна. Головний Виділ т-ва певне не передав би його в руки непевних і чужих людей, хоч-би вони й опанували припадково загальний збір, але з другого боку не смів-би піти і против опінії загалу, яка властиво стоїть на сторожі „Просвіти“ і її напрямку. Тому дивний нам трохи завзяток, з яким де-хто обстоює саму лише голїську систему репрезентації, вважаючи її панацеєм на всї недостачі „Просвіти“

Накликуванє до реформи „Просвіти“ не стоїть без звязи з загальним становищем українського народу в Галичинї. З „Просвіти“ бажали-би люде сотворити всестороннє забороло українського елементу, всенародну орґанїзацію національної просвіти і національного економічного розвитку. Відчуваємо, що польська навала наступає на нас чим раз дужше, що польська культурно-економічна інвазія вдираєть ся в наші села. Бачимо, як нашу „Русь“ (в Галичинї все ще живе в повній силї сей термін з княжої доби) заснїчують всякі „кулка“ (льокальні орґанїзації Towarzystwa kółek rolniczych“), „чительнє всепольського „Towarzystwa szkoły ludowej“ та „косцюлки“ і „каплїчки“ (латинський костел являєть ся в Галичинї головним пропаґатором польонїзації). Безрадно і безсильно мусимо глядїти, як полишена в польських руках „Шкільна Рада“ польщить, як не силою то підступом, як не підступом то силою, наші сїльські школи. Видимо, як запомогами з краєвих фондів — отже-ж з нашої-ж власної кервавиці — кольонїзуєть ся наскрізь українські повіти Мазурами (польськими мужиками з західної Галичини, а навіть з російської Польщи), як з тих-же фондів черпають підпомогу польський промисл, ремесло і купецтво на теріторії галицької України. Все те бачимо, помічаємо і відчуваємо, та розуміємо, що треба нам боронити ся, треба шукати нових засобів боротьби, коли давнї вже перестали нас хоронити, треба нам сипати нові, висші, міцнїйші окопи, коли дотеперішнї не здержують наступаючого ворога.

До недавна жила в нас надїя на „полїтику“, на парлямент. Коли вислано 27 українських депутатів у парлямент, ми надїяли ся не чуда, не зломаня польської кормиги, не подїлу краю, не автономії національностий; ми надїяли ся здержаня польського походу „на Русь“, задержаня бодай status quo. Сї надії нинї розвіяні, таланти, що нам дано їх в руки, розциндрені, а наша парляментарна полїтика скінчила повним банкротством. Се почуваємо всї: ті, що глядїли на сю полїтику з краю, і ті, що вели її у Відни. А Polonia militans, розуміючи небезпеку, яка їй могла-би загрозити від нас у Відни, в десятеро скріпила свою аґрес-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

сивну роботу на „Руси“: працює всею силою таж польська адміністрация, школа, суд, костел, „jedyny polski sejm“, польські товариства і польська суспільність.

І ми зрозуміли небезпеку сего найновійшого польського походу „на Русь“ та стали оглядати ся за новими засобами боротьби. Одні махнули рукою на парлямент, инші не так на парлямент, як на своїх послів, в ще инших вмовлено потребу відвернути увагу від „політики“— і от люде раді-би робити бодай якусь „реальну“, систематичну, культурно-економічну роботу, аби щось лише противуставити польській роботї та кличуть: реформуймо перш за все „Просвіту“.

Та хоч-би й як гарно повела ся нам отся реформа „Просвіти“ і хоч-би ми справдї стали чуда доказувати на полї культурно-економічної орґанїзациї de facto далеко нам до сього і справа йде тим ходом, як далї йшла), то все те буде лише половинним засобом і не доведе нас до цїли, до признання нам права на самоозначеннє та на рішаннє про справи галицької України. Не маємо тут на думцї зараз-же самої національно-територіальної автономії — се ще далека музика будуччини, а думаємо лише про автономію культурну та про рішаюче наше veto против кождого некорисного кроку Поляків у східній Галичинї. Се поки що вистане для забезпечення нам свобідного і певного розвою наших сил, але се також і є conditio sine qua non нашого народнього істнованя. І тому, коли небавом не має бути за пізно, серед Українців в Галичинї мусить віджити кипуче полїтичне змаганнє до забезпечення своїй нациї повисших двох підстав нашого житя. Зміна-ж така вимагає основної ревізиї всеї дотеперішньої полїтики галицьких Українців, властиво-ж їх полїтичних речників і провідників: послів, преси і партийних управ. Галицькі Українцї від року „пливуть по морі тьми“, без ясної проґрами, що відповідала-би небезпецї хвилї, без сформулованих полїтичних кличів, без тактичних засад, без напрямку, „без стерна і вітрила“. Полїтика наша, коли можна ще про полїтику говорити, се блуканина сям і там, се хитаннє на всї боки, се життє з дня на день, без ясної свідомости що робити, як робити, кудою йти? Так дальше бути не може і не сміє. Полїтичній свідомости ворогів треба противуставити таку-ж саму свідомість з нашого боку, їх пляновій і проґрамовій полїтицї таку-ж саму нашу полїтику, їх впливам у Відни і силї адміністрациї в краю — силу наших мас і рішучість та консеквентність наших послів. Сего всього досї не пробувано і марновано час і труд людей на безслїдні угодові вихиляси. Пора, найвисша пора, зробити нам самим з собою обрахунок наших помилок і втрат та пошукати нових, а властиво вертати до давних, випробованих доріг.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Е. ЛЕВИЦЬКИЙ.

За границею.

(Економічне і політичне соперництво Анґлії й Німеччини. — Єгипет).

Головною осею, коло якої обертаєть ся тепер міжнародне політичне житє в Европі, є безсумнівно соперництво між Анґлією і Німеччиною. Так як в вісімдесятих і девятьдесятих роках минулого століття вихідною точкою міжнародного положеня була заєдно справа Альзації й Льотарінґії та дипльоматична гра між Францією й Німеччиною, так тепер антаґонізм Німців з Французами пішов на заднїй плян, а на перше місце в міжнародній грі вибила ся тиха, але ґрандіозна по свойму значінню боротьба поміж володарством Вільгельма II і Велико-Британією.

Велико-Британія, як держава острівна, йшла крок за кроком до здобутя володіня над океанами, а її побідного походу не спинило нїщо — не спинили навіть загони великого Корсиканця. До самого майже кінця минулого століття Анґлія не мала поважного соперника на мори, була паном океанів в повнім того слова значіню на цілім земнім простори.

Поволи, майже незамітно виростав їй під самим боком противник — Німеччина зі своїми кольоніями. І той противник не спить, ладить ся безвпинно до великого рішучого бою, стає що-раз-то більше грізним та небезпечним. Знають об тім в Льондонї, говорять на всїх тайних нарадах й публично в обох анґлїйських палатах, а супокійне лице певного доси Анґлїйця, безпечного володаря світа, починає перебігати дрожанка тихої журби — несупокою...

Велико-Британія се нинї справдї світовий велитень, якому не знає рівно нї теперішність, нї історія. Розміром, не кажучи вже про населенє, вона більша чим колишня римська імперия, чим середновічне царство Карла V, в якому „сонце не заходило“. По останнїм обчисленям обіймає Велико-Британія разом із кольоніями 29 мілїонів кілом. квадр. простору з населенєм тепер вже поверх 400 мілїонів голов (в р. 1900 — 359 міл.), з того в Европі около 42 мілїони, а решта в Азії (поверх 300 мілїонів), Африцї (40 міл.), Австралії й Океанії ($5^1/_2$ міл.) та Америцї з Зах. Індією ($7^1/_2$ міл.). Беручи сї цифри на увагу прямо зрозуміти тяжко, як могла держава, що в Европі не дійшла навіть до 50 мілїонів населеня і стоїть в тій мірі позаду иньших европейських держав, поза Росією, Німеччиною й Австро-Угорщиною ($45^1/_2$ міл.), а Францію перевисшає ледве о три мілїони населеня, обмотати сїткою своєї власти

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

краї й безмежі простори усїх частей світа, а покорити собі більше як девять разів стілько людей, що сама репрезентує. Отсю свою світову перевагу завдячує Анґлїя двом могучим чинникам, своїй фльотї та своїй високій культурі, але в тім як-раз і лежить небезпека для її будучности. Культура нинї перестала бути монополїєю поодиноких щасливих народів, її проміня пересякають усюди, її розносить наука і новочасні засоби комунїкації й обопільного порозуміня по цїлім світї. Там де недавно ще скривали ся нікому незвісні оселї дикарів, перебігає тепер желїзниця або димить комин фабрики та гуркотять колеса великанських машин. Культура в двоякім напрямі підкошує в теперішню пору силу, скажім історичний добуток таких держав як Велико-Британїя — раз через освідомлюванє народів, ще творять на разї для сих держав терен експльотації, а далї через зріст конкуренційного напору з боку тих держав чи народів, що стоять меньш-більш на тім самім рівени культурного й економічного розвитку. Велико-Британїя з своїми кольонїями обнимає такий простір, що є обшаром три рази більш від цїлої Европи, але ті великанські краї звязані дуже слабо з матерною державою та остануть цїлком певно лише до якогось часу в її фактичнім володїню. В Анґлїї дуже живо займають ся саме думкою, як би привязати сильнїйще кольонїї до анґлїйської держави та скласти з усїх земель одну велико-британську федерацію, але сю думку дуже тяжко перевести в дїло, вже хочби з тої причини, що сї краї представляють собою велику ріжномастність і звести їх до одного полїтичного знаменника майже неможливо. Та ще гірше загрожує Велико-Британїї — принайменьше на разї — зріст конкуренції на світових торгах. Тут Анґлїя довгий час була також всемогучим паном — нинї її пановане починає вже підмулювати поволи, але з успіхом, економічно-промислова праця иньших культурних народів. Система свобідної торговлї, якої Анґлїя заєдно придержувала ся і яка принесла їй фактично незвичайний зріст її економічних сил, стала ся для неї також причиною великої небезпеки, бо отворила на ростіж ті ворота, через які зі своїм товаром могли без перешкод дістати ся на світові торги й инші народи продукуючої Европи. Нинї підносять ся вже в Анґлїї знаменні голоси, які дораджують, щоб з Анґлїї та її кольонїй утворити одну митово-торговельну теріторію та обложити її охоронними митами, щоб забезпечити себе та свій промисл від небезпечної конкуренції, а такі голоси — памятаймо — підносять ся як-раз в тій державі, що доси все стояла під знаменем „вільної торговлї“ і тим знаменем пишала ся перед усїм світом, в гордім почутю своєї економічної непобідимости.

Тим володарством, що ладить ся до рішучої розправи з Анґлїєю, заразом державою, що мусить станути у такий бій для промощеня собі

Generated on 2015-07-21 19:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

дороги до дальшого свого розвитку є — як ми вже згадували — Німеччина. Німеччина мала те нещастє, що проспала цілі століття не подбавши постарати собі заморських країв та коли иньші народи змагались дуже завзято за розширенє своїх посілостий поза Европою, то Німеччина пропадала вся у внутрішних спорах або нидїла в партикуляризмі. Доперва Бісмарк, великий творець Молодої Ґерманії зрозумів, що без забору нових країв держава мусїла б спинити ся в своїм розвитку і він був власне тим піонїром, що промостив Німеччинї нову дорогу до т. зв. кольонїяльної полїтики. Та на нещастє — і в тім вже не вина желїзного канцлєра — Німеччина спохопила ся дещо за пізно. Заки німецький Міхель забрав ся до пошукуваня нових земель, проворний і консекветний Джонь Буль вспів загарбати вже трохи не все, що було вартного до забраня на широкім світї. Кольонїяльна полїтика Німеччини, яка розпочала ся що-йно в 1884 роцї, має на разї в своїм розвитку всього-на-всього два щасливі моменти до запотованя, а саме роки 1884 і 1885, в яких Німеччина здобула всілякі краї в південній та східній Африцї разом з осадами на західних берегах Африки в Тоґо та Камерунї — й роки 1898 та 1899, коли то Німеччина здобула в договорі, уложенім в червнї 1890 з Еспанїєю, остров Маріяни та Кароліни. Поза тими двома більшими здобутками Німеччина може повеличати ся вже хиба зовсїм маловажними успіхами, коли взяти на увагу придбанє кількох поменчих островів на Південнім мори в р.р. 1885 1886, та захопленє в свої руки порту на берегах Китаю в Азії: Кіао-чау в р. 1898, враз із арендою кусня землї, обшару около 500 кв. кільометрів, від китайського правительства. Взагалї Німеччина робить видимо горячкові заходи, щоб здобути собі які нові кольонїї або хоч промостити дорогу для свого промислу на світових торгах, але власне за для того, що вона крепко опізнила ся, всї її дотичні змаганя, поперті нераз і воєнною експедицією, напотикають на непоборимі трудности. Безуспішний похід ґенерала Вальдерзе до Китаю в часї рухавки Боксерів в р. 1900, який наразив німецьке правительство на прикрі глузуваня, був тут наглядним а дуже поучаючим приміром. Нинї в безраднім пошукуваню за новими землями чи кольонїями, по правдї ж за вигідними торгами для збуту німецьких промислових виробів, Німеччина звернула свої головні змаганя на Малу Азію, куди дорога веде через славянські краї Австрії та Балкан, одначе як крута й небезпечна, а при тім далека ся дорога, се відому кождому, хто знає на які міжнародні трудности напотикати мусить того рода кольонїяльна полїтика.

Німеччинї приходить ся неминуче зміряти ся з Велико-Британїєю, проломити на світових шляхах економічного житя анґлїйську монополїю, і се стало катеґоричним імперативом, конечним вимогом для її дальшого

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

розвитку. А що так справді, се покаже нам найліпше кілька дат із статистики обох сих держав — так що до зросту їх економічних сил, як і що-до зовнішної торговлї.

Зачнїм від Велико-Британії. Статистика виказує, що ся держава має саме в своїх руках більшу половину усього теперішнього світового обороту. Її торговельна фльота числила в р. 1900 нї меньше, нї більшо тільки 19,982 — отже кругло 20 тисяч кораблїв, а їх поємність обіймала поверх 9 мілїонів тон. Самих моряків було занятих в анґлїйській торговельній фльотї 244 тисяч! Тепер сї цифри будуть вже очевидно значно висші, може не так що-до числа кораблїв як їх поємности—се знаємо приміром з того, що з днем 1 січня 1907 р. поємність анґлїйської фльоти перейшла вже значно по над 11 мілїонів тон. Є се така світова сила, з якою жадна держава на разї міряти ся не може.

Участь власних продуктів в тім світовім обмінї показує нам статистика анґлїйського вивозу. Сей вивіз виносив в р. 1880 — 278 мілїонів фунт. штерл., в 1890 — вже $354^1/_2$ міл. фунт. штерл., що дає (для прирівнаня з Нїмеччиною) 7 мілїярдів 226 мілїонів марок, а в р. 1907 зріс він вже аж на 8 мілїярдів 700 мілїонів марок. Коли-ж тепер взяти на увагу анальоґічні цифри з нїмецької промисловотоговельної статистики, то покажуть ся нам передовсїм дві річи: раз се, що Нїмеччина стоїть ще далеко позаду Велико-Британії, а друге, що Нїмеччина дуже швидко іде наперед та що без переломаня анґлїйської переваги вона була б у своїм дальшім розвитку при недостачі відповідно великих кольонїй наражена на поважні перешкоди. Торговельна фльота Нїмеччини числила в р. 1900 разом (на т. зв. Ostseegebiet-ї як і Nordseegebiet-ї) 3.759 кораблїв і коло 2 мілїонів тон поємности (з днем 1 січня 1907 ся поємність зросла вже на 7 міл. 600 тисяч тон!). Се доказує з одного боку, що Нїмеччина обмежуєть ся на разї переважно на перевіз власних продуктів, з другого, що часть нїмецьких продуктів перевозить ся певно також на кораблях Анґлїї, яка взагалї відграє ролю транспортиста усього торговельнаго світа. За те зріст вивозу Нїмеччини поступає приспішенин темпом наперед і доказує, що Нїмеччина може вже в недалекій будучности стане що-до своєї продуктивности на рівнї з Анґлїєю. І так коли вивіз Нїмеччини виносив в р. 1890 всього-на-всього 3 мілїярди 300 мілїонів марок, то за сїм лїт, в р. 1907 виносив він вже 6 мілїярдів 900 мілїонів марок, тоб то більше чим подвоїв ся — в Анґлїї за той сам час зріс він 61. 1 %, в Нїмеччинї о цїлих 109 %! Ріжниця між вартістю вивозу Велико-Британії а Нїмеччини виносила в р. 1890 на користь Велико-Британії ще 2 мілїярди 100 мілїонов марок, а за сїм лїт зменчила ся вже тільки на 1 мілїярд 800 мілїонів марок!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

А тепер перейдемо від сих загальних міркованьь до дрібних проявів біжучої політики. Виринає питанє, як сей антаґонїзм внутрішний — основний і далекосяглий — відбивсь і відбиваєть ся на взаїмних відносинах між обома державами, між Анґлїєю та Нїмеччиною — так сказати— в щоденнім полїтичнім житю.

Анґлїя змагає до того, щоб Нїмеччину ізолювати, а свою фльоту оскілько змога скріпити. Обі сторони бачать дуже добре, що культурою Анґлїя удержати ся не в силї та що Нїмеччина має за собою всї засоби, щоб на точцї своєї культурної продукційної сили стати з Велико-Британїєю на однім рівени. З двох чинників, яким Велико-Британїя завдячує головно свої успіхи, остаєть ся отже вже тільки другий чинник — її фльота, і тому Анґлїя напружує усї сили, аби на тій области, области воєнної маринарки остати ся і на далї непобідимою. Анґлїйцї заспокоють себе на разї клинем: „In hoc signo vincemus!..“

Спори між Анґлїєю та Нїмеччиною починають ся вже з девятьдесятих років минулого столїтя, але антаґонїзм обох держав зріс головно від р. 1899, від часу бурської війни. Нїмеччина станула ще в р. 1895 по сторонї Бурів, коли-то вибухнув конфлїк із-за поведеня з Бурами урядників анґлїйської компанії, т. зв. „Chartered Compagny“. В часї трилїтнього бою з Бурами симпатії Нїмеччини стають виразно по сторонї бурської республїки й довели до того, що анґлїйське правительство укарало за контрабанду чотири нїмецькі кораблї, підозріваючи не без підстави, що Нїмеччина доставляє Бурам оруже. Тай ще не так давно хвалив ся Вільгельм II, що се він власне укладав для бурських полководцїв плян цїлої кампанії.

В червнї 1900 р. нїмецький райхстаґ ухвалює значне побільшенє нїмецької воєнної маринарки. Є се перше рішенє на полї уоруженя Нїмеччини на морі, якого вістрє виразно й просто вимірене проти Анґлїї.

Від подорожі короля Едварда до Ішлю в р. 1908 Анґлїя веде вже полїтику, що консеквентно має на оцї евентуальну боротьбу з Нїмеччиною. Король Едвард стараєть ся в Ішлю намовити монарха Австро-Угорщини, щоб приступить до коалїції проти Нїмеччини, а коли се йому не удало ся, Анґлїя переходить на сторону Росії, щоб напакостити нїмецько-австрійській полїтицї на балканськім півострові. Побиваючи союзника Анґлїя ослабляє тим самим також свого небезпечного союзника.

Зїзд в Ревлї був припечатанєм отсеї антинїмецької полїтики. Росія покидає мірцштеґський договір, яким умовлено між Росією та Австро-Угорщиною удержанє на Балканї status quo, а за те розпочинає на полудневім Сходї Европи полїтику більш активну, опираючи ся на тайний союз з Анґлїєю. „Тридержавне порозумінє“ стає в той спосіб новою

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

міжнародною комбінацією, виміреною проти тридержавного союзу в цїли ослабленя Німеччини. Росії припала, може і несвідомо, роль тої загати, яка мала спинювати дальші поступи австро-німецької полїтики на полудневім Сходї Европи, а з окрема перешкоджати змаганям Німеччини промостити собі через Балкан дороту до азійського Сходу.

Як випала перша проба сеї протинїмецької міжнародної комбінації, добре знаємо. Анґлія уживала всїх засобів, щоб з нагоди анексії Босни й Герцеґовини задати рішучий дипльоматичний удар Австро-Угорщинї, а посередно і Німеччинї, і вона була послїдною, що перестала підносити застереження з причини нарушеня Австро-Угорщиною постанов берлїнського трактату. Під грозою війни Росія і Сербія уступили ся в останнїй хвилї, але тим справи ще не рішено — відрочено її лише до більш вигідної пори.

Заразом ідуть зброєня фльот по обох сторонах з приспішеним темпом. Тут і там будують ся без віддиху кораблї-велити, які пожирають мілїони податкового гроша. А стратеґіки і знавцї военної штуки обчисляють вже тепер дуже пильно, якій буде мілїтарний стан обох сторін, коли пляновані скріпленя фльот станутъ вже реальною дїйсністю. В роцї 1912 — останнїм реченци сих зброєнь, — матиме, на підставі сих обчислень, Анґлія 16 дреднутів й 4 „непобідимців“ (Invicibles), а Німеччина 10 дреднутів та 3 „непобідимців“, загалом-же перша 98 военних кораблїв, а друга 50 кораблїв. Се мілїтарна сила, якою не зможе повеличати ся на морі жадна инша держава в Европі. До німецької фльоти треба додати ще фльоту Австро-Угорщини, яка ладить ся саме тепер також до будови чотирьох дреднутів та більшого числа торпедовцїв, до чого мабуть зобовязана на основі тайного порозуміня з Німеччиною. Що ся фльота піде на підмогу Німеччинї, коли-б прийшло до війни, об сїм годї сумнївати ся. Гірше натомість стоїть справа з евентуальними союзниками Анґлії; Франція має дивним дивом в своїй фльотї кораблї самого поменьшого типу, а Росія по неудачах в японській війнї буде мусити ще довго і кріпко попрацювати, поки стане зі своєю военною фльотою під ряд з другими державами.

Дневники доносять, що в останнїм часї прийшло до деяких змін в міжнародних відносинах Анґлії та Німеччини. Після дипльоматичної кампанії із-за анексії Босни та Герцоґовини Росія зближала ся знову до Німеччини, а Австро-Угорщина відплатила ся Берлїнови за се пересуненє нїмецьких симпатій в той спосіб, що саме протягом минувшого місяця навязала близші дипльоматичні зносини з Анґлією. По всїй правдоподібности маємо тут одначе до дїла лише з так званими дипльоматичними „Extratour-ами“, які від часу Бісмарка увійшли в практику, але які з природи річи не можуть мати далекосяглого полїтичного зна-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-22 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

чіня. „Флірт дипльоматів“ є насущним хлїбом керманичів заграничної полїтики, але такий флірт не в силї переломити тих змагань, які лежать в самій основі фактичних відносин, що все і всюди беруть верх над бажаннями одиниць. Конфлїкт Анґлїї з Нїмеччиною неминучий, випливає з природного розвитку обох сих держав і він вибухне скорше чи пізнїйше з усею силою, щоб дати почин до нового укладу відносин на торгах світа, в панованню над „океанами“.

В Женеві, на вільній швейцарській землї, відбув ся в половинї вересня конґрес єгипетського студентства. Ухвалено домагати ся, щоб Анґлїя перевела вже раз евакуацію Єгипту та полишила край самим „Єгиптянам“. Єгиптяни хочуть стати повноправними панами на своїй батьківщинї.

Так отже течія, що має на цїли визволити ввесь мусульманський світ з під европейської верховлади, дотерла вже й до Каіра та Александрії, до землї колишнїх фараонів. Полїтичний ренесанс Сходу, про який ми згадували в однім з попереднїх оглядів, не спинив ся на самій Азії, але сягнув ще дальше, захопив також музульманську часть Африки, яка вважаєть ся за ключ до панованя над Сходом.

Хто ж сї Єгиптяни, що домагають ся так енерґічно усуненя з краю Анґлїйцїв? Се зовсїм не ті племена, що колись відіграли таку визначну ролю на самім починї старинної культури. З первісних Єгиптян лишили ся вже тільки незначні останки. За „чистих“ Єгиптян можна вважати тепер лише племя „Коптів“, які живуть в середній Африцї, а репрезентують не більше як 8% усього населеня. Решта автохтонів перейшла довгу історію сторонніх етнїчних впливів, аж поки не видала з себе зовсїм новий ориґінальний тип „мішанців“, так названих „феллягів“. Сї фелляги се властиве корінне населенє Єгипту, що творить корінь народу і розсїло ся по цїлім краю. На сїм мілїонів усеї людности, фелляги числять поверх шість мілїонів населеня, а разом з Коптами шість і пів мілїона. Решта то чужинцї, в першій лїнії Араби та Турки, поза тим всїляка міжнародня мішанина, зложена з Анґлїйцїв, Французів, Вірмен і Жидів. Але як і всюди в слабо розвинених краях, людність автохтонна зубожіла, потонула цїлковито в матеріяльнім занепадї та культурній темнотї. Фелляги се населенє хлїборобське, розкинене по селах, що жиє з управи землї, по найбільшій части як поселенцї на ґрунтах, що належать в части до хедіва й держави, а в части до мусульманського духовенства. Дрібних властителїв земельних є між феллягами дуже мало, переважна часть чиншовники. Хлїборобство стоїть там загалом на дуже низькій степени, а шкіл майже зовсїм нема. По містах розсїли ся головно Турки і Араби і вони витиснули своє пятно на цїлім Єгиптї. Араби займають ся промислом та торговлею, з Турків рекруту-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-22 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

еть ся переважно висший стан урядничий. Панує мова арабська; по арабськи друкують ся часописи для місцевого населеня тай по арабськи вчать теж в висших школах, а передовсім в духовній академії в Каірі, яка має славу на ввесь мусульманський Схід і в якій вчать головно мусульманського релїґійного фанатизму та нетерпимости до чужинців. Турків та Арабів з феллягами лучить передовсім віра—Єгиптяни в своїй головній масї „суннїти“, прихильники мусульменської ортодоксії з її усею ексклюзивностю.

Єгипет підпав під верховладу Туреччини в XVI віцї і від того часу він на все остав ся під верховною властю турецького султана. На чолї Єгипту стоїть хедів, віцекороль, що обовязаний на кождий поклик іти Туреччинї на поміч та оплачує Високій Портї що-річний „гарач“, на знак підлеглости. Хедіви одначе не урядники визначувані Портою, але автохтонні князї пануючого роду, на основі дїдичного наслїдства. Тому-то хедиви старають ся оскільки змога визволити з під власти Туреччини та перемінити Єгипет в повноправну державу. За Мегемета-Алї Єгипет був вже дуже близький до осягненя сеї цїли, але сьому перешкодили европейські держави, які не бажають собі, щоб Єгипет дійшов до значнїйшої полїтичної сили. Нинї Єгипет опинивсь фактично в повній залежности від Анґлії, яка скористала з того, що хедиви довели фінансовий стан краю до цїлковитого занепаду. Анґлїя закупила передовсім всї акції будови суецкого каналу (в р. 1875) за 3 міл. фунт. штерл., а „упорядкувавши“ потім фінанси краю, піддала їх під европейську міжнародну контролю. Мінїстерства та висші уряди опинили ся цїлковито в руках Анґлїчан та Французів. В р. 1882 вибухло під проводом Арабі-паши єгипетське повстанє, свого рода мілїтарна революція, яка мала на метї увільнити край від контрольної европейської комісії та прогнати чужих урядників. Однак Анґлїя збомбардувала Александрію, головний осїдок єгипетського націоналїстичного руху, а виславши сухопутні війська під проводом Wolseley-я перевела окупацію цїлого краю, під якою остає Єгипет по нинїшнїй день. Військо хедіва значно зменьшено; армія Єгипту не може виносити більше як 18,000 люда, а на її чолї стоїть анґлїйський ґенерал та анґлїйські офіцери. Нинї фактичними панами Єгипту Анґлїйцї; єгипетський хедів, що нїби то править краєм, цїлковито в їх руках.

Анґлїя певно не послухаєть ся зазиву опустити край, що дає їй багато доходу, а передовсім вигідну позицію над Середземним морем. Туди-ж іде морський шлях через суецкий канал з Европи до Азії і того шляху вона боронити буде усею силою. Але націоналїстичні змаганя Єгиптян, як і азійських Індусів, вказують, що Анґлії грозить поважна небезпека — особливо ж тому, що поза автономними рухами азійських та африканських племен дуже часто скриваєть ся також рука її могучих европейських противників...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

БІБЛЇОҐРАФІЯ.

Михайло Грушевський — *Історія України - Руси. Том VII. (Історія української козаччини. Том I.* Збірник історично-фільософічної секції. Наукового Товариства імени Шевченка у Львові, т. XII і XIII. Київ — Львів, 1909. Ст. 638. Ціна 3 р. 50 к.

Сим томом розпочинаєть ся третій круг Історії України - Руси, присвячений часам козацьким, XVII — XVIII вв. „Буде се історія самої сеї нової національної сили перед усім, далї її боротьби з ворожим польським режімом, відродження культурних і національних сил, проб відбудовання соціальних і національних відносин за помічю і під охороною козацької сили на ново, відповідно до бажань і ідеалів суспільности, аж до повного ослаблення і упадку козацької сили в стрічі з зверхнїми й внутрішнїми перепонами й перешкодами. Се велика траґедія народнього житя, де вперше на памяти історії український нарід виступає активно, творцем своєї долї й житя, зриваєть ся до боротьби на житє й смерть за здісненнє своїх мрій і бажань, але по вікових напруженнях облитий кровю, знесилений в боротьбі з непереможними перешкодами, упадає на бойовищі, на розбитих надіях і мріях“. Так представляєть ся в загальних рисах зміст сього періоду нашої історії.

Сей перший том історії козаччини складаєть ся з двох частин. В першій представлено огляд кольонїзаційних обставин і звязаних з ними відносин східно-українського житя з кінця XV і в XVI ст., що викликали появу казаччини й дали їй можливість розвинути ся. Далї вияснено початки казаччини, її зріст і орґанїзацію в передостанні десятолїтя XVI в., відношеннє до неї польського правительства й нарештї описано перші козацькі війни, перші виступи козаччини проти польсько-шляхетського ладу.

Частина друга розпочинаєть ся чудово написаним роздїлом V — „Східна Україна і Козаччина на порозї XVII ст. Соціальне значіннє козацтва“. Тут описано, як козаччина притягла до себе, завдяки ідеї козацького імунїтету, великі маси селянства і міщанства й через се набрала відмінного характеру — соціального протесту проти польсько-шляхетського режіму. В роздїлї шестім представлено полїтичні обставини перших десятилїть XVII в. і вияснено їх вплив на зріст і розвій козаччини. Та центральною точкою в викладї історії сього часу, де інтерес і напруженнє уваги читача досягає найвищого степеня, являєть ся роздїл семий, де показано як козаччина взяла участь в релїґійно-національній боротьбі тодїшньої української суспільности і приняла її національну проґраму за свою. Заразом в сьому роздїлї представлено український культурно-національний рух у Київі в другім і третім десятилїтю XVII в., обговорено справу з відновленнєм православної ієрархії й нарештї описано події 1620 — 1621 р.р., коли козаччина виразно виступала з своїми національними й соціально-полїтичними постулятами. Історією Круківської кампанії 1625 р., в котрій польські верховоди дали добру науку українській суспільности, чого можна сподївати ся від Польщі, кінчить ся сей том.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Тут в перше маємо представленнє в усій цїлости й повности історію сього часу, оперту до того в значній мірі на невідомому досї джерельному матеріялї. Та що особливо важно, тут представлено історію козаччини в її орґанїчному звязку з минулим і сучасним житєм українського народу. „В історичній перспективі українського житя ся фаза його історії мусить бути докладно вияснена в своїх звязках з попереднїми стадіями, бо орґанїчна звязлість і тяглість народнього житя не перериваєть ся вповнї нї при яких змінах і переломах, поки живе даний нарід“— ось основний погляд, якого тримав ся автор пишучи історію козаччини.

Годї тут довше розводити ся над змістом сеї кольосальної працї, що являєть ся новим вельми цїнним придбаннєм української науки й української суспільности. Її мусить знати й студіювати кождий інтелїґентний Українець, і для кождого вона буде невичерпаним джерелом національного самопізнання.

М. Залїзняк.

Наша школа. *Науково-педаґоґічний журнал.* Орґан Товариства „Учительська Громада“ у Львові. Кн. I — II. Львів, 1909. Стор. 176, 8⁰.

Ще нема року, як заснувало ся товариство учителїв середних і висших шкіл „Учительска Громада“ у Львові, а вже виступило зі своїм орґаном, який стоїть перед нами у подвійній книжцї, інтетересній не лише для самих учителїв, але загалом для кождого інтелїґента.

Книжка починаєть ся вступною статею проф. М. Грушевського „Наша школа“, в якій автор вказує на велику вагу рідного шкільництва, а не чужого, яке причиняєть ся тільки до денаціоналїзації, чого доказом хоч би XVIII — XIX столїття, часи чужої школи на українській етноґрафічній теріторії. В Австрії починають уже зміняти ся відносини в сїм напрямі, хоч поволи і хоч вимагають не малих жертв та тяжкої боротьби, за те в Росії навіть не заносить ся на які будь зміни до лїпшого. „Учительська громада“ має власне причиняти ся до зміни теперішних невідрадних відносин, а її орґан має бути герольдом кличів шкільної справи, якою й письменники і суспільність повинні ближче зацікавати ся і її підпирати.

Др. Ів. Раковський подає в статї „Заснованє Товариства Учительська Громада“ огляд змагань учителїв народних і середних шкіл у Галичинї до орґанїзації Першою орґанїзацією такою було „Towarzystwo Pedagogiczne“, що повстало 1868 р. З національних причин відлучила ся від нього частина учителїв Русинів і заснувала 1881 р. свою власну орґанїзацію „Руське Товариство Педаґоґічне“, яка істнує до нинї і лучить головно народних учителїв. Для учителїв середних і висших шкіл засновано 1884 р. нову орґанїзацію „Towarzystwo nauczycieli szkół wyższych“, до якої ще до нинї належать деякі Русини. Але що воно виступало проти українського шкільництва, засновано 1 падолиста 1908 р. „Учительську Громаду“, про що автор оповідає докладнїйше. Задачею нової орґанїзації буде піднести українське шкільництво до того степеня, на якім стоїть воно в инших культурних народів

Др. С. Томашівський дав на трьох сторінках вступ до статї „З історії державної середньої школи в Галичинї“. На наш погляд не нале-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-22 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

жало би друкувати статий такими мікроскопійними дозами бо вони лише знеохочують читача й самій статї шкодять, бо треба вертувати цілу купу випусків, щоби її в цілости прочитати.

Др. Ів. Копач обговорює „Новий австрийський нормальний плян науки для ґімназій“, виданий 20 марта, 1909 р., а оснований на орґанізацийнім нарисї з 1849 р. Статя ще не скінчена і автор подає в нїй доси лише погляди инших людий на справу, не висловлюючи сього. Дуже прикро вражає в статї непотрібне накопичуванє чужих слів (головно нїмецьких), які мають комусь поясняти, що значать такі прості варази, як: оброблене (Erarbeiten), без ваганя (unbedenklich), ревний (strebsam), чесний, освічений характер (ein edler gebildeter Charakter) і т. д. Статя ж не писана для чужоземців, тому їм не треба поясняти значіня слів їх мовою, а нашу мову чейже читачі розуміють...

Др. Мих. Пачовський надрукував свій реферат „Становище й наука українсько-руської мови як викладової в наших ґімназіях“, виголошений на зборах українистів для викликаня діскусії, яка відбула ся і про яку подане окреме справозданє в хронїцї. Статя поділена на три части. В першій „Становище нашої мови“ положений головний натиск на одностійність нашої літературної мови і правописи, для чого й подані деякі внесеня; в другій „Мінїстерський розпорядок з 1908 р. про метод научуваня і перепитуваня, а наука нашої мови“ говорить ся про те, як належить учити предмету, а в третій „О скілько можна використати найновійший плян для нїмецької мови при науцї нашого викладового язика“, чого саме належить учити. Наука мови дуже важна річ, але з нею належить поступати дуже обережно і не постановляти нїчого, доки не простудіовано питань науково, докладно, і всесторонно, бо инакше вийде зі спішности скорше шкода, як хосен. Особливо повинен устати у нас раз звичай, що в справі мови вважає себе компетентним говорити майже кождий, що прочитав кілька книжок, не згадуючи вже про тих, що вміють переказать з иншої мови на нашу деякі реченя і то переважно кепсько, чого доказ маємо і в сїй книжцї, — надрукований при справозданю з діяльности одної філії. Мову треба студіювати так само, як усякий инший предмет і про неї не повинен говорити нїхто, хто не дав позитивних доказів, що її знає добре.

Др. Вол. Левицький говорить у статї „До реформи науки математики в середнїх школах“ про потребу зміни научуваня сього предмету та звертає при тім увагу на найвідповіднїйший для сього підручник.

У перекладеній статї д-ра Ґ. Моно „Метод в історії“ подано в коротцї в популярній формі усе найважнїйше, що дотикає сеї справи

Дальше йдуть „Оцїнки й звіти“ (тут зазначу, що при оцїнцї збірника мат. прир. лїк. секції вичислено зовсїм непотрібно титули всїх праць, зреферованих у ньому, які нїчого не пояснюють і лиш непотрібно забирають місце), огляд журналів і часописий, хроніка, miscellanea (тут при вичислюваню приватних шкіл, пропущено деякі, прим. учительські жіночі семінарії в Яворові і Станїславові та виділові школи які також належуть до середних) та квестіонар для збираня матеріялів до розслїду стану і потреб нашого шкільництва та публичного вихованя.

Загалом можна сказати, що книжка інтересна для всїх, кого лише цїкавить наша школа і належало б лише бажати, щоб і дальші не стояли низше від сеї першої. *В. Гнатюк.*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Стефан Ковалїв. *Похресник й инші оповідання* (Літературно-наукова Бібліотека. С. I, ч. 117. Видає Українсько-руська Видавнича Спілка). Львів, 1909 р. Ст 195, 8⁰. Ціна 2.20 кор. (в опр. 2.60 кор.)

Перед кількома тижнями львівська „Українсько-руська Видавнича Спілка“ випустила у світ нову збірку писань галицького письменника Стефана Ковалева п. з. Похресник, яка містить у собі отсих 16 більших і менших оповідань: Мій похресник — Два днї в Івановій хатї — Андрій Кременяк — Суд — Свій по званю — Навправцї — Сільський лїкар — Зваричі Перемащений Петро — Дїд Карита — Поломаний Кальвін — Ян Кабатек — Поступ — Колядники — Добре заробив — З кількох тисяч один. Більша частина сих оповідань (11) була вже друкована давнїйше (80—90 рр. м. ст.)у львівському „Дїлї“; менша (5: Два днї в Івановій хатї — Андрій Кременяк — Суд — Сільський лїкар — Ян Кабатек) появляєть ся у сїй збірцї перший раз. Одно — Андрій Кременяк — якого сюжет взяв автор з житя копальняних робітників у Бориславі, ілюстроване 6 образками (в части ориґінальними фотоґрафічними знимками).

Про автора нової збірки Стефана Ковалева й його писання мали читачі нашого журналу вже два рази нагоду довідати ся де що докладнїйше; раз — із давнїйшого критичного нарису про нього д. Ос. Маковея (Л.-Н В., 1900, кн. IX ст. 81—91), другий раз із новійшої його лїтературної характеристики д. Ол. Грушевського (Л.-Н. В., 1908, кн. III ст. 454—458; окремо: Ол. Грушевський, З сучасної української лїтератури. Київ, 1909. Ст. 58-62). В обох статях обидва згадані автори схарактеризували його зовсїм однозгідно: він — автор виданих уже в 1899 р. двох збірок п. з. Дезертир і Громадські промисловцї — подав у формі оповідань цїлий ряд реалїстичних нарисів і яскравих малюнків, в яких представлено: 1) темні боки т. зв. „галицької Калїфорнії“ (бориславські копальцї нафти); 2) сумні контури нинїшнього селянського житя. Першими своїми оповіданнями з житя бориславського робітництва доповнює він в неодному клясичні „Бориславські оповіданн“ Ів. Франка, другими — входить у ґрупу тих наших письменників, старших і молодших, які здобули собі славу добрих знавцїв селянського побуту. Обставини приватного житя Ст. Ковальова сприяли його обсерваційним студіям. Будучи вже 30 лїт управителем народньої школи як раз у згаданому східно-галицькому на пів селу на пів місточку Бориславі, він придивив ся дуже докладно до щоденного житя селянських і робітничих мас, пізнав їх типи, психольоґію і... нечуваний визиск з боку „людської захланности й еґоїзму“, а пізнавши, звернув увагу й инших людей на те, що він побачив і що його заболїло..

Таким самим бачимо нашого автора і у новій — з ряду третїй уже збірцї його оповідань.

По свойому загальному характеру вона не відріжняєть ся майже нїчим від двох попереднїх збірок. Тут і там головний тон надають фабричні т. зв. бориславські сюжети, а малюнки зі селянського побуту сходять неначе на другий плян. Навіть — тодї, коли сї останнї переважають перших своїм числом. Се можна дуже виразно бачити як раз на останнїй збірцї Хоч оповідань зі селянського жатя тут поверх десятка, то все таки одного-одинокого нарису з житя бориславських ко-

Generated on 2015-07-21 19:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

пальників (Андрій Кременяк) вистало на те, щоби значно притупити у читача вражіня, викликані попередніми образками, та врізати ся глибокою бороздою у його память і серце і надати цілій книжці „бориславський“ кольорит. Бо і Борислав не аби яке місточко! „Хто не бачив, каже автор у згаданім „Андрію Кременяку“, власними очима Борислава, не прожив у нім кільканадцять літ, не стежив зорким оком, що захланність людська і еґоїзм можуть зділати, як там Жидова зуміла вихіснувати конституційні закони в свою користь і всїх тих, що не порозуміли ся на сїй конституції, замінила на рабів-каторжників: тому всякі описи не дадуть докладного понятя про сю галицьку Содому. Народ із ріжних кінців світа, збігці звязниць, дезертири військові з заграниці, розумієть ся еврейського племени — без імени, без усякої особистої свободи, знайшли тут пріют, зістали нинї панами, володїють мов удїльні князї, а тисячі білих рабів бє чолом перед кумиром, обюченим золотом. Страшне теє золото, страшне теє срібло! Ті атласові бекеші, ті шовки стоять потоки людського поту... Борислав! де вже той Борислав нинї не знаний в якім закутку світа? Маленьке підгірське сїльце, з мирними і освобожденними з тяжкої неволї жителями, замінило ся протягом двадцять пятьох лїт у великанське зборище шинкарів, гандлярів і обманців! Хитрістю і насильством видерли хлїборобови прадїдну його землю і його живцем поховали, як скотину під лїсом... Студно було оперти ся хитрим пройдисвітам, що приходили до хлопа вечером у гостину, поперебирані за мінїстрів, ґенералїв, а так споївши легковірного хлопа, ставали ся його витязами. Два-три господрі, що зуміли прийти до маєтку, добили ся до нього тільки тим способом, що стали орудєм нехриста, запродавцями свого брата! Вони то підкуплені Жидами, йшли до своїх, нараджували ґрунта спровати. Мало тут первісних мешканців зістало, а й тих судьба достойна помилуваня; житя їх то безвпинна боротьба з опирами і смоками, що ожидають їх погибелї. Дійсно, чоловік мусить подивляти, що ще нинї тих кільканадцять господарів має хоч під лїсом понад деброю свої смирненькі хатини й істнує до якогось часу. Поглянеш з гори „Городище“ на сей невеликий шмат землї, окритий низькими домиками, численними топільнями воску, сотками горбків, взнесених із викопаної землї; прислухаєш ся тому постійному клекотови, пискови друків, машин, — здрігнеш ся, мороз по тобі прошибне: землиця так, кровю і потом руського хлїбороба стілько разів скроплювана, стала ся для нього гробом, а заробкевичови принесла мілїони. До того то довела не лиш сама хитрість чужих, але також темнота й недбальство наших людей...“

Оповідання зі селянськими сюжетами малюють селянське житє з ріжних боків. Чи запроданнє війтом-пяницею інтересів громади у дїдича-поміщика (Дїд Карита), чи вивласненнє селянина Жидом-лихварем з його батьківщини (Поломаний Кальвін), чи в кінцї історія з клясичним „Яном Кабатком“, тим галицьким прототипом голосного в останнїх часах „Капітана з Коеренick“, — все те таке характеристичне для відносин у нашім українськім східно-галицькім селї, що уважний обсерватор сього села не міг не звернути на се своєї уваги. Тим більш, коли хто, так як наш автор, вийшов сам із під селянської стріхи, коли довший час жив сам селянським житєм.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

В кінці — один дісонанс у песимістичнім настрою цілої збірки. Се — останнє оповіданнє п. з. „З кількох тисяч один“, в якім автор незвичайно оригінальним і популярним способом викладає сільським школярам одну сторінку з історії природних наук (зоольогії), а власне історії розвою... одного щупака. Хоч цілий зміст сього оповідання і сам факт його поміщення у збірці нарисів із пролетарського житя казав би догадувати ся в ньому глубшого, притчевого значіння (боротьба о житє), то ми звернемо на нього увагу тільки як на клясичний взірець популяризації природних наук. Справді, таку загально звісну річ умів автор оповісти так вміло й оригінально, що читаєть ся її з напруженою цікавістю до самого кінця. *Ів. Кревецький.*

Прохор Воронїн. *Як я виграв у товариша вчителя бляшаного самовара. 1909, стор. 46, цїна 8 к.*

Книжечка лишає приємне вражіннє. Вірні спостереження життя, переказані гарною правобережною мовою. Де-які підіймають ся до дійсної художньої краси, як, напр., нарис „На зажинках“. Сей нарис вилив ся так цільно, так повний він поезії сільського житя, що нагадує всім своїм тоном „Записки Охотника“ Тургенева. Ми радимо брати його до своїх дитячих хрестоматій, не вважаючи на те, що розмова дійових особ торкаєть ся і нечистої сили. Малюнок прегарний. „По всіх Воронівцях пройшла чутка, що дяк пажав у нас пів-копи жита на ланку“. І ось за прикладом дяка, якого вважали за великого господаря, все село вирушило „на зажинки“. Веселий перший день роботи і малює нам автор; племінниці дякові, молодий Флорцьо і дїд Сидір, і паламар і сам дяк такі живі, крайовид поля, на якому скрізь білїли люде з гострими серпами змальовано так яскряво, що здаєть ся, нїби то сам заховав ся з женцями від дощу під полукіпком, та слухаєш оповідань дїда Сидіра про грім та про нечисту силу. Така ж типова й сценка „Торги“, у якій автор виводить перед нас селянських пастирів і підпасків, що згодившись наперед з Жидами приїздять „на торги“ купувати ділянку мішаного лїсу; як беруть одно від одного одчіпного, зацитькують конкурентів, або, навпаки, „женуть“ ціну. Слабше других оповіданнє „В суді“, та „Дума заводського робітника“. Перше сильно тенденційне і тип мирового цілком недодержано. Перш за все суддя питає ґрафського управителя: „Се економія того графа Г., що у нас повітовим маршалком і почетним мировим суддею?“ Одержавши од управителя одповідь, що се економія саме того ґрафа, „Суддя протягнув: „Ага!“ В тім „ага!“ почулось щось не добре для обвинувачених селян. Се зрозумів і управитель: „десь тяжко покарає“, подумав він. Покаравши селян тяжко і неправедно мировий „од сміло сказаних“ слів одного з засуджених росчулив ся о стільки, що починає вмовляти скаржитись на його присуд у зїзд мирових суддів. Коли селяне одмовляють ся, він вмовляє їх ще настирливійше, каже, що в його канцелярії їм напишуть дурно прошеніє і нарештї береть ся сам його написати, але селяне рішучо одмовляють ся його ласки. А по обіді сей самий чулий суддя говорив з управителем „про добрі прикмети ґрафів, що стоять за бідний нарід. І випили... за мирне оновленнє держави російської“. Недодержано.

В поезії в прозї „Дума заводського робітника“ поезії мало. В таких річах образи повинні бути чисті та ясні, як кришталь, а слова повинні

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

нанизуватись, як перли на шовковий шнур. У д. Вороніна власне в сій речі стіль строкатий, порівняння не поетичні, банальні. Наприклад „і сонце ласкове од мене закрили, сховали й ті хмари пухові“. До перин та подушок епітет „пуховий“ дуже припадає, а до хмари якось не пристає. Або знов: „р скіш так тісно й яскряво з страшенними злиднями сплелась, неначе той хміль з бузиною“. Через що се хміль з бузиною нагадують авторови роскіш та злидні, або, навпаки чому се роскіш та злидні нагадують хміль та бузину? Невідомо. Читачеви-ж сей образ не дає нічого. Або напр. така граматична форма: „над мною?“ Що до музичности мови, то її зовсім у сьому вірші в прозі не має. От напр. уступ: „де щоденная праця за хліба шматочок не одній людині весь мозок зсушила і серце черствим не одному зробила“.

Сей рід творчости не дасть ся д. Вороніну: його жанр — побутові народні оповідання. Тут і мова блискуча, та ясна, дотепні вирази, живі образи й тіни, — і сонце, і тепло, і дух українського поля

Л. Старицьки-Черняхівська.

Виталій Самійленко. — *„Із-за хмар сумненьких“*. Полтава. 1909 року. Ціна 12 коп.

Перечитаєш увесь „збірник“ осих сірих, необроблених, писаних з холодним серцем віршів і почуваєш досаду і жаль, що автор випустив у світ свої проби... Почуваєш жаль, що автор так легенько дивить ся на завданя і призначенє поета...

Брак ясної думки, якась хаотична мішанина слів:

...„В хвилини тяжкої роспуки,
Коли нудьга і сум гнітуть, —
Лиш віра в Бога і науку —
Для духа ретязї плетуть!..“

Або:

...„Як вітер навіє,
Проміння палкіє, (?)
— До Бога, до Бога
Полине надія!..“

Далї, знаходимо ще:

Хотів би полинуть у небо,
За хмарами вільно гулять,
І зірок побачить, й у них
Попитати як недолю кохать...“

Вірші про природу блїді і сухі.

З боку форми вірші зовсім необроблені. Автор мабуть зовсім не знайомий з законами версифікації. Ось примір:

„Веди дітòк своїх по хвилях
Зради, безладдя, роспуки і зла...“

І такого добра чимало.

Мова неправильна; напр. „палкіє“, „страждя наруга“, „тяжкіє муки“, „дхає“ (зам. „дихає“), „бездоля“ (зам. „недоля“), „сияють“ (зам. „сяють“), „кажеться“, „каріє“ (зам. „карії“), „зеленіє“ (зам. „зелені“), „усюд“ (зам. „усюди“) і т. и. „Хижа“ у д. С — ка значить „хуртовина“, а воно справдї — „хата“... Вирази часто кумедні; напр.: „Природа... весну святу вчинила...“ *П. В.*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-21 19:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Рудольф Єрінґ. *Боротьба за право*. Переклав з 15 німецького виданя М. Павлик. Виданнє „Української Видавничої Спілки". Київ, 1909 р. 92 ст. Ціна 35 к.

Поява в українському перекладі книжки Єрінґа, відомої цілому культурному світу, безперечно дуже на часі. Особливо коли ми пригадаємо ті обставини серед яких перебуває наш нарід по обидва боки кордону й ті ідеї, які так блискучо розвиває й уґрунтовує Єрінґ, нам цілком ясним стане її особливе значіннє для нас. Спосіб до осягнення права — се боротьба; боротьба за право — ось основні думки сеї книжки, наскрізь перейнятої, я сказав би, революційним духом. Спробуймо собі роздумати ся над сими думками, спробуймо уявити собі, як виглядала б наша боротьба за національну самостійність, коли б наша суспільність мала більше людей, перенятих почутєм права, як се розуміє автор, і для нас ясно буде, чому саме ся книжка для нас особливо на часі. Треба тільки, щоб вона знайшла своїх читачів.

Згадаємо ще, що російська цензура сконфіскувала була книжку за передмову д. Павлика, в котрій він пробував приложити до української дійсности ідеї, розвинені Єрінґом, а також за епіґраф книжки. Се виданнє вийшло вже без передмови і мотто (епіґрафа).

М. Залїзняк.

КНИЖКИ НАДІСЛАНІ ДО РЕДАКЦІЇ.

М. Грушевський. Про батька козацького Богдана Хмельницького. Видав. „Лан" № 4. Київ, 1909 стор. 93. Ціна 25 коп.

Франц Кокозський. Оповідане про Тараса Шевченка (Народня Бібліотека. Ч. 15). Чернівці, 1909. Ст. 24, 8⁰. Ціна 10 сот.

Фр нц Коковський. Сільска кооперація. (Народна Бібліотека. Ч. 14). Чернівці, 1909 Ст. 22. 8⁰.

Календар „Просв ти" на р 1910. Львів, 1909. Ціна 1 корона.

Як виховувати дітей на здорових та сильних людей. Написав М. Бжезинський. З польської мови переклав А. Рівний. Видав. „Надія". Харків, 1909. 42 стор. Ціна 13 коп.

Д. І Яворницький. Д. И. Эварницкій. Матеріали до біографиї Т. Г. Шевченка. Катеринослав, 1909. Стор. 47. Ціна 50 коп.

Листи для початкових пчоловодів. Переповів з німецького Іля Прокопович. Чернівці, 1909. Ст. 30, 8⁰. Ціна 20 сот.

Пустельник з Путни і иньші оповіданя. Написав Осип Маковей. (Видане „української школи"). Чернівці, 1909. Ст. 50, 8⁰.

Товариш Анґлійско-руский підручник до скорого і певного виученя анґлійскої мови з доданем словарця і найпотрібнійших інформацій. Jersey City, N. I., 1909. 254, 16⁰. Ціна 60 центів.

Карль Жід. Про кооперацию. Відчити й розвідки. (Спілкова Бібліотека. Ч. 3). Чернівці, 1909 Ст. 180, 8⁰. Ціна 1 кор.

Літературний Річник Українських і польських авторів, під редакцією Тадеуша Міхальського і Едварда Ліґоцького. Київ, 1909. X + 125. Ціна 1 р. 20 к.

А. М. Богданъ-Соколъскій. Эскизы современности. Очеркъ національнаго воз ожденія и жизни послѣднихъ 4-хъ лѣтъ на Украинѣ, въ Польшѣ, Литвѣ и у евреевъ. Київ, 1909. Стор. 40. Ціна 25 коп.

Generated on 2015-07-21 19:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Справозданнє з будови надгробку Мик. Вас. Ковалевському.

Дякуючи спочутю земляків справа збудовання надгробка видатному борцеви за український нарід скінчена. Надгробок, що поставлено над могилою небіжчика на Байковому цвинтарю, зроблений фірмою Ріццолаті, уявляє великий дуб, викресаний з лабрадору, з дужими паростками, що йдуть з під коріня дубу і з гіллєм з боків його.

На дубі тім викресено такий надпис:

Микола Васильович
Ковалевський
1842 — 1897

—

Борцеви народньому

—

Його слова лились, текли
І в серце падали глибоко
І ніби тим огнем пекли
Холодні душі...

Першу стрічку взято у М. П. Старицького, з його вірша на спомін М. В. Ковалевському, а останній вірш — у Шевченка з його „Пророка“.

Надгробок огорожено міцними, кованими з заліза ґратами, пофарбованими в чорне.

Прибуток на збудованнє надгробка склав ся з таких жертв: М. Лисенко — 5 карб., О. Черняхівський — 2 карб., М. Галїн — 5 карб., Я. Міхура — 1 карб., А. Авраменко — 1 карб., М. Хойнацька — 1 карб., Курсістка — 50 коп., В. Лозинський — 50 карб., Данько — 2 карб., Ярошевич — 2 карб., В. Цимбал — 1 карб., Ф. І. Бороденко — 50 коп., Г. Коваленко — 1 карб., Л. Василївська — 50 коп., Колод — 20 коп., Вілїнська — 50 коп., О. Кривинюк — 5 карб., Л. Яновська — 1 карб., С. Єфремов — 1 карб., О. Коваленко — 20 коп., Є. Лукасевич — 2 карб., М. Грушевський — 2 карб., Л. Галїна — 5 карб., М. Є. Шмігельський — 10 карб. 40 коп., М. К. Васильєв — 50 карб., П. М. Лїнтварьов — 3 карб., К. М. Зайцева — 50 карб., інж. Журик — 50 карб., Лозович — 50 коп. давнїйших (через М—аго) 50 карб. і через І. С—ка — 12 карб. разом — 315 р. 30 к.

Видатки по рахунку Ріццолатті за № 214 на 30 іюня 1909 р. за надгробок з лабрадору 215 карб. за залїзні ґрати 110 карб., разом 325 карб.

Магін.

Generated on 2015-07-22 16:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001505038
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN